

The Project Gutenberg eBook of Muistelmia kuolleesta talosta, by Fyodor Dostoyevsky

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Muistelmia kuolleesta talosta

Author: Fyodor Dostoyevsky

Release date: June 21, 2015 [EBook #49251]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTEMIA KUOLLEESTA TALOSTA ***

Produced by Juha Kiuru

MUISTEMIA KUOLLEESTA TALOSTA

Kirj.

F. M. Dostojevski

Venäjän kielestä suomentanut A. F. H.

K. J. Gummerus, Jyväskylä, 1888.

SISÄLTÖ:

Johdanto.

I. Kuollut talo.

II. Ensimmäisiä vaikutuksia.

III. Ensimmäisiä vaikutuksia.

- IV. Ensimmäisiä vaikutuksia.
- V. Ensimmäinen kuukausi.
- VI. Ensimmäinen kuukausi.
- VII. Uusia tuttavuuksia. — Petrow.
- VIII. Lujaluontoisia ihmisiä. — Lukaa.
- IX. Isai Fomitsh. — Sauna. — Baklushinin kertomus.
- X. Joulukuukausi.
- XI. Näytelmä.
- XII. Sairashuone.
- XIII. Jatkoa.
- XIV. Jatkoa.
- XV. Kesäaika.
- XVI. Vankilan eläimet.
- XVII. Vaatimus.
- XVIII. Toverit.
- XIX. Karkaus.
- XX. Vapaaksi pääseminen.

Johdanto.

Siperjan kaukaisilla seuduilla, erämaiden, vuorien ja läpipääsemättömien metsien keskellä tavataan joskus pieniä kaupunkeja, joiden asukasluku nousee tuhanteen, korkeintaan kahteen tuhanteen henkeen, rakennukset ovat puisia ja ulkomuoto mitättömän näköinen. Nämä kaupungit ovat varustetut kahdella kirkolla — toinen kaupungissa, toinen hautausmaalla — ja vivahtavat enemmän Moskovan ympärillä oleviin kyliin kuin kaupunkeihin. Niissä on kuitenkin sangen riittävästi tuomareja, oikeuden jäseniä ja kaikkia muita alempia virkamiehiä. Siperjassa palveleminen tuntuukin yleensä, kylmyydestä huolimatta, erittäin lämpimältä. Ihmiset ovat yksinkertaisia, ilman mitään vapaamielisyyttä; järjestys on vanha, luja, vuosisatojen vahvistama. Virkamiehet, jotka totta puhuen vastaavat Siperjassa aatelista, ovat joko alkuasukkaita, oikeita siperjalaisia tai Venäjältä, enimmäen pääkaupungeista tulleita, joita runsaat palkkamäärät, kaksinkertaiset kyytirahat ja suuren suuret tulevaisuuden toiveet ovat sinne houkuttelleet. Ne heistä, jotka osaavat ratkaista elämän arvoituksen, jäävät melkein aina Siperjaan pysyväisesti asumaan, eivätkä he siinä tapauksessa tarvitsekaan kauppojansa katua. Toiset taas, jotka ovat kevytmielisiä eivätkä osaa ratkaista elämän arvoitusta, vaikerivat aina: miksi olemme tänne tulleet? Kärsimättöminä odottavat he laillisen virka-aikansa, kolmen vuoden loppua ja palaavat sitten jälleen kotiseuduilleen moittien sekä ivaten Siperjaa. He eivät ole oikeassa: sillä, ei ainoastaan virallisessa, vaan myös muissa suhteissa voipi Siperjassa asua onnellisena. Ilmanala on oivallinen; maassa on paljon rikkaita ja vieraanvaraisia kauppiaita; paljon on varakkaita muukalaisiakin. Neitokset kukoistavat kuin ruusut ja ovat tavattoman siveellisiä. Metsän riistaa lentelee kaduilla. Sampanjaa juodaan luonnottoman paljon, kalanmäti on ihmeellisen hyvää. Viljasta saadaan paikoittain viidestoistakin jyvää... Yleensä on maa tuottavaa. Pitää vaan osata käyttää sitä hyödyksensä ja Siperjassa osataankin siitä hyötyä.

Eräässä semmoisessa iloisessa pikkukaupungissa, jonka muisto pysyy haihtumattomana mielessäni, kohtasin minä Aleksanteri Petrowitsh Goräntshikowin, maanpakolaisen, joka oli syntynyt Venäjällä aatelismieheksi ja tilanomistajaksi, vaan joka sittemmin vaimonsa murhaamisesta oli tuomittu toisen luokan pakkotyöhön, ja eleli nyt lainmääräämään kymmenvuotisen vankeusaikansa päätyttyä hiljaisena ja rauhallisena siirtolaisena K:n kaupungissa. Hän kuului oikeastaan lähellä olevaan volostiin, vaan piti asuntoa kaupungissa, jossa hän hankki itselleen elatusta lasten opetuksella. Siperjan kaupungeissa tavataan usein opettajina maanpakolaisia; heitä ei halveksita. He opettavat etenkin ranskankieltä, joka on suuresti tarpeellinen elämässä ja josta heitä paitsi Siperjan kaukaisissa seuduissa ei olisi mitään käsitystä. Ensi kerran tapasin minä Aleksanteri Petrowitshin erään vanhan, palveluksesta eronneen, vieraanvaraisen virkamiehen Iwan Iwanitsh Gwosdikowin talossa, jossa oli viisi eri-ikäistä toivorikasta tytärtä. Aleksanteri Petrowitsh opetti heitä neljä tuntia viikossa 30:sta kopeikasta tunnilta. Hänen ulkomuotonsa veti huomioni puoleensa. Hän oli tavattoman kalpea ja laiha mies, ijältään vielä nuorenlainen, noin kolmenkymmenenviiden vanha, pieni kasvuinen ja kivuloisen näköinen. Pukunsa oli aina sangen puhdas, eurooppalainen. Jos joku puhutteli häntä, katsoi hän aina puhuttelijaa silmiin ja kuunteli tarkkaan jokaista hänen sanaansa, ikäänkuin hänelle olisi annettu paljon mietittävää tai tahdottaisiin päästä jonkun salaisuuden perille. Hänen vastauksensa oli aina selvä ja lyhyt, vaan kuitenkin siihen määrin punnittu, että puhuttelija äkkiä tunsikin jonkunlaista epämuksuvuutta ja vihdoin itsekin mielellään lopetti keskustelun. Minä kysäsin hänestä Iwan Iwanitshilta ja sain tietää, että Goräntshikow vietti nuhteetonta ja siveellistä elämää ja että muussa tapauksessa Iwan Iwanitsh ei olisikaan pyytänyt häntä tyttäriensä opettajaksi; että hän oli jörömainen, karttoi ihmisiä, oli sangen

oppinut, luki paljon, vaan puhui hyvin vähän ja että hänen kanssaan oli yleensä sängen vaikea keskustella. Muutamat vakuuttivat, että hän oli aivan varmaan hullu, vaikka eivät pitäneetkään hänen hulluuttaan kovin arveluttavana; että moni kaupungin arvokkaimmista miehistä osoitti hänelle ystävällisyyttä; että hän voisi tuottaa hyötyäkin kirjoittamalla anomuskirjoja y.m. Arveltiin, että hänellä oli paljon sukulaisia Venäjällä, ehkäpä ei aivan vähäpätöisiäkään ihmisiä, mutta tiedettiin myöskin, että hän heti vankeuteen jouduttuansa oli katkaissut kaiken yhteyden heidän kanssansa, sanalla sanoen, että hän vahingoitti itseään. Sitä paitsi tiesivät kaikki hänen historiansa, tiesivät, että hän oli murhannut oman vaimonsa, vieläpä avioliittonsa ensi vuonna, oli murhannut hänet mustasukkaisuudesta ja itse antanut rikoksensa ilmi (joka seikka lievensi hänen rangaistustansa). Sellaisia rikoksia pidetään aina onnettomuuksina ja niitä surkutellaan. Mutta siitä huolimatta tuo kummitus väisti tarkoin kaikkia ja ilmestyi ihmisten pariin ainoastaan opetustunteja antaakseen.

Alussa minä en kääntänyt häneen erityistä huomiota, mutta itsekään en tiedä, minkä vuoksi hän alkoi vähitellen vetää minua puoleensa. Hänessä oli jotain arvoituksen tapaista. Pitempiin keskusteluihin hänen kanssaan ei ollut mitään mahdollisuutta. Kysymyksiini vastasi hän tietysti aina, jopa niinkin, kuin olisi hän pitänyt sitä tärkeänä velvollisuutenaan; mutta vastauksen saatuaani oli minun hieman vaikeata kysellä häneltä enempää, jota paitsi hänen kasvonsakin ilmaisivat sellaisten keskustelujen jälkeen jonkunmoista kärsimystä ja väsymystä. Muistan, kuinka minä kerran kauniina kesä-iltana tulin hänen kanssaan Iwan Iwanitshin luota. Äkkiä pälkähti päähäni kutsua häntä hetkiseksi luokseni polttamaan papyrossia. En voi kuvailla, mimmoista kauhua hänen kasvonsa osoittivat; hän menetti kokonaan malttinsa, alkoi ladella joitakin katkonaisia sanoja ja äkkiä, luotuansa minuun vihaisen silmäyksen, rupesi juoksemaan vastakkaiseen suuntaan. Minä oikein ihmettelin. Siitä alkaen katseli hän minua ikäänkuin jommoisellakin pelolla. Mutta minä en jättänyt asiaa siksensä; oli jotakin, joka veti minua hänen puoleensa, ja kuukauden kuluttua pistäysin minä itse Goräntshikowin luo. Tietysti tein minä siinä tyhmästi ja epäkohteliaasti. Hän asui aivan kaupungin ääressä, erään porvariämman luona, jolla oli keuhkotautinen tytär ja sillä taas äpärä-lapsi, noin kymmen-vuotias, kaunis ja iloinen tyttö. Aleksanteri Petrowitsh istui viimemainitun kanssa ja opetti häntä lukemaan, kun minä astuin sisään. Nähtyänsä minut hän hämmästyti, ikäänkuin olisin tavannut hänet jossain pahanteossa. Hän joutui kokonaan hämille, hypähti tuoliltaan ja katsoi minuun tuijottaen. Vihdoin rupesimme istumaan; hän seurasi tarkkaan jokaista katsettani, ikäänkuin olisi epäillyt niissä erityisiä salaperäisiä aikeita. Minä huomasin, että hän oli luulevainen aina hulluuteen asti. Hän katseli minua vihaisesti, aivan kuin olisi kysynyt: "etköhän jo kohta lähde pois?" Minä puhelin hänen kanssaan kaupungistamme, päivän uutisista; hän oli vaitelias ja hymähteli vihamielisesti; näkyi, että tavallisimmat, kaikille tutut asiat olivat hänelle tuntemattomat ja ettei hän halunnut niihin tutustuakaan. Sitten juttelin minä seudustamme ja sen tarpeista; hän kuunteli minua ääneti ja katsoi niin kummallisesti silmiini, että minua rupesi vihdoon hävettämään. Muutoin olin minä vähältä saada hänet viekoitelluksi uusilla kirjoilla ja aikakauslehdillä; ne olivat minulla kädessä, juuri postista tulleina, ja minä tarjosin niitä hänelle aukasemattomina. Hän silmäsi niihin ahnaasti, mutta muutti kohta aikomuksensa ja kieltäytyi niitä ottamasta sanoen, ettei hänellä ole aikaa niiden lukemiseen. Viimein sanoin minä jäähyväiset ja tunsin ulos tultuani, että sydämeltäni oli pudonnut joku raskas taakka. Minä häpesin ja minusta näytti tyhmältä vaivata ihmistä, joka oli asettanut päätehtäväkseen — piiloutua mahdollisuuden mukaan koko maailmalta. Mutta teko oli tehty. Muistan, etten kirjoja hänen luonansa melkein ollenkaan nähnyt, joten siis ei liene ollut perää siinä huhussa, että hän luki paljon. Yhtähyvin ajaessani pari kertaa myöhään yöllä hänen akkunainsa ohitse, huomasin niissä valoa. Mitähän toimitteli hän valvoessaan aamukoitteeseen asti? Lieneeköhän kirjoittanut? Ja jos kirjoitti, niin mitähän sitten?

Asianhaarat poistivat minut kaupungistamme noin kolmeksi kuukaudeksi. Palattuani talvella takasin, sain tietää, että Aleksanteri Petrowitsli oli kuollut syksyllä, kuollut yksinäisyydessään kutsumatta edes kertaakaan lääkäriä luoksensa. Kaupungissa oli hänet jo melkein unohdettu. Hänen asuntonsa oli tyhjänä. Minä tein viipymättä tuttavuutta vainajan emännän kanssa aikoen saada häneltä kuulla, mitä hänen asukkaansa oli toimitellut ja eikö hän jotakin kirjoittanut? Kahdestakymmenestä kopeikasta toi hän minulle koko korillisen paperia, jotka vainaja oli jättänyt jälkeensä. Ämmä oli jörömäinen ja vaitelias, niin että häneltä oli vaikea saada asiallisia tietoja. Asukkaastaan ei hän voinut sanoa minulle mitään uutta. Hänen sanainsa mukaan ei vainaja juuri koskaan työskennellyt, ei avannut kuukausmääriin kirjojaan eikä ottanut kynää käteensä; sen sijaan oli hän yöt läpensä kävellyt pitkien laattiaa ja aina ajatellut jotakin, joskus puhunutkin itsekseen; hän oli kovin suosinut ja hyväillyt ämmän tyttären tyttäretä, Katjaa, etenkin sen jälkeen, kun oli saanut tietää hänen nimensä, ja joka kerta Katariinan päivänä oli hän käynyt pitämässä muistorukousta jonkun vainajan jälkeen. Vieraita ei hän voinut suvaita; ulkona kävi hän vaan lapsia opettamassa; katsoi karsaasti häneenkin, vanhaan ämmään, kun hän kerran viikkoonsa tuli hänen huonettansa siivoamaan, eikä kolmeen vuoteen juuri koskaan puhunut hänen kanssaan sanaakaan. Minä kysäsin Katjalta: muistiko hän opettajaansa? Hän katsahti minuun, kääntyi sitten seinään päin ja rupesi itkemään. Tuo mies oli siis jonkun saattanut itseänsä rakastamaan.

Minä vein mukani hänen paperinsa ja järjestelin niitä koko päivän. Kolme neljänestä niistä oli

tyhjiä, joutavia lehtiä tai harjoituskirjoituksia kaavain mukaan. Mutta olipa siinä melkoisen paksukin vihko, tiheään kirjoitettu ja lopettamaton, ehkä tekijän itsensä hylkäämä ja unohtama. Se oli Aleksanteri Petrowitshin kymmenvuotisen vankeusajan kertomus. Paikkapaikoin oli siinä muitakin juttuja, toisinaan hyvin kummallisia, kauhistuttavia, joita oli pistetty väliin säännöttömästi, taudin tapaisesti, ikäänkuin jonkunlaisesta pakosta. Minä luin nämä katkelmat moneen kertaan ja tulin miltei vakuutetuksi, että ne olivat kirjoitetut hulluudessa. Mutta vankeusajan muistelmat — "Kuvaelmat kuolleesta talosta" — kuten kirjoittaja itse niitä nimitti, eivät näyttäneet minusta aivan mitättömiltä. Minua huvitti kertomus aivan uudesta maailmasta sekä perikatoon joutuneesta kansasta, ja minä luin sitä uteliaasti. Tietysti saatan erehtyäkin. Näytteeksi valitsen tähän noista muistelmista joitakuuta lukuja; arvostelkoon yleisö itse.

I.

Kuollut talo.

Vankilamme oli linnoituksen kupeella, aivan lähellä vallia. Kun joskus katseli aitauksen raosta avaraan maailmaan, eikö ehkä näkyisi jotakin, niin näkikin vaan pienen palasen taivasta ynnä korkean, ruohoa kasvavan maavallin, mutta vallilla astuskeli öin sekä päivin vartijoita; ja silloin vankiparka ajatteli, että vuosikausia kuluu ja niiden kuluessa hän samalla tavoin menee katselemaan aitauksen raosta sekä näkee saman vallin, samanlaiset vartijat ja saman pienen palasen taivasta, ei kuitenkaan sitä taivasta, joka on vankilan yllä, vaan toista, kaukaista, vapaata taivasta. Kuvitelkaa mieleenne iso piha, parin sadan askeleen pituinen ja puolentoista sadan askeleen levyinen, kaikkialta ympäröity säännöttömän kuusikulmion muotoisella korkealla kehyksellä, se on aidalla korkeista pylväistä (paaluista), jotka ovat kaivetut pystysuoraan maahan, liitetyt lujasti toinen toisensa viereen, kiinnitetyt poikkilautoilla ja ylhäältä teroitettut; kas siinä linnan ulkonainen varustus. Yhteen aitauksen reunaan oli tehty luja portti, joka oli aina kiinni ja jota öin sekä päivin sotamiehet vartioivat; sitä avattiin tarvittaessa, kun vankeja oli päästettävä ulkotoihin. Tämän portin takana oli valoisa, vapaa maailma, jossa ihmisiä asui. Mutta aitauksen tänpuolisesta maailmasta ajattelivat nämä kuin olemattomasta sadusta. Siellä oli oma, erityinen maailmansa, joka ei ollut muun maailman kaltainen, siellä olivat omat lakinsa, omat pukunsa, omat tapansa ja tottumuksensa ja elävältä kuollut talo, elämä — aivan tavaton ja ihmiset kummalliset. Siitäpä omituisesta nurkasta aioinkin minä kertoa.

Aitauksen sisällä nähtiin muutamia rakennuksia. Molemmiin puolin leveätä sisäpihaa oli kaksi pitkää yksikerroksista huoneistoa. Ne olivat kasarmeja. Siellä asuivat vangit, jaettuina luokkiin. Aitauksen perällä olevassa rakennuksessa oli kyökki, kahdessa osastossa; kauempana oli vielä rakennus, johon saman katoksen alle oli sijoitettu kellareja, aittoja ja liiterejä. Pihan keskus oli tyhjä ja muodosti tasaisen, jokseenkin ison alan. Täällä asetettiin vangit riveihin, tarkastettiin ja huudettiin kukin nimeltään; näin tehtiin aamuin, keskipäivin sekä illoin, välistä useammankin kerran päivässä aina sen mukaan miten epäluuloisia vartijat olivat ja miten taitavia he olivat lukemaan. Ylen ympärinsä, rakennusten ja aitauksen välille jäi vielä jotenkin iso ala. Siellä, rakennusten takana, käyskentelivät jouto-aikoinaan muutamia ihmisviholliset ja synkkämieliset vangit välttämättä siten muiden silmäyksiä ja ajatellen rauhassa omia ajatuksiaan. Kohdatessani heitä tällaisilla kävelyillä, tarkastelin uteliaasti heidän synkkiä kasvojaan ja arvailin heidän ajatuksiaan. Oli eräs vanki, jonka mieli-työnä jouten ollessaan oli paalujen lukeminen. Niitä oli puolentoista tuhannen paikoille ja hän oli ne kaikki laskenut sekä merkinnyt. Kukin paalu merkitsi päivää; kunakin päivänä jätti hän luvusta pois yhden paalun ja sillä tavoin jällellä olevista voi hän havainnollisesti nähdä, kuinka monta päivää hänen oli vielä vankeudessa olemisen. Hän iloitsi sydämessään saatuaan jonkun kuusikulmion sivuista loppuun luetuksi. Hänen tuli vielä odottaa monta vuotta; mutta vankilassa oli aikaa oppia kärsivälliseksi. Minä näin kerran, kuinka eräs vanki otti tovereiltaan jäähyväisiä, oltuansa kaksikymmentä vuotta pakkotyössä. Olipa siellä ihmisiä, jotka muistivat hänen tulonsa vankilaan; huoleton oli hän ollut silloin, eikö ajatellut rikostaan yhtä vähän kuin rangaistustaan. Nyt lähti hän pois harmaapäisenä, jyrkän ja surullisen näköisenä ukkona. Vaiteliaana kulki hän kasarmiemme läpi. Tullessaan kuhunkin kasarmiin, rukoili hän kääntyneenä jumalankuviin, ja kumarteli sitten nöyrästi tovereilleen pyytäen, etteivät muistelisi häntä vihamielin. Muistan myöskin, kuinka eräs vanki, entinen varakas siperjalainen talonpoika, kutsuttiin jonakin iltana portille. Puolen vuotta sitä ennen oli hän suureksi surukseen kuollut, että hänen vaimonsa oli mennyt toiselle miehelle. Nyt oli vaimo itse saapunut vankilan edustalle tarjotakseen hänelle almua. He puhelivat pari minuuttia, puhkesivat sitten kyöneleihin ja sanoivat toisilleen ikuiset jäähyväiset. Minä näin miehen kasvot, kun hän palasi kasarmiin... Niin, tässä paikassa sai oppia kärsivällisyyttä.

Kun rupesi hämärtämään, vietiin meidät kasarmeihin ja suljettiin sinne koko yöksi. Minusta tuntui

aina raskaalta palata ulkoa kasarmiin. Viimemainittu oli pitkä ja matala huone, himmeästi valaistu talikynttilöillä, täynnänsä raskasta, tukahuttavaa löyhkää. En ymmärräkään enää, kuinka minä voin viettää siinä kymmenen vuotta. Laverissani oli minulla kolme lautaa, siinä oli leposijani. Sellaisilla lavereilla makasi samassa huoneessa kolmekymmentä henkeä. Talvella suljettiin ovet aikaisin. Sitten sai odottaa noin neljä tuntia, kunnes kaikki nukkuivat. Siihen asti täytyi kuulla melua, naurua, haukkumasanoja ja kahleiden kolinaa sekä nähdä likaisuutta, kerittyjä päitä, poltinmerkin saaneita kasvoja, repaleisia vaatteita, kaikkea halvennettua ja häväistyä ... niin, ihminen on sitkeähenkinen! Ihminen on olento, joka tottuu kaikkeen ja luulenpa, että se on hänen paras tuntomerkinsä.

Vankilassa oli meitä kaikkiansa kaksisataa viisikymmentä henkeä — se oli melkein pysyvä lukumäärä. Yhdet tulivat, toiset lopettivat määräaikansa ja menivät pois, kolmannet kuolivat. Ja kylläpä tässä olikin kaikenlaista väkeä. Luulenpa, että Venäjän joka kuvernementilla, joka maakunnalla oli täällä edustajansa. Oli muukalaisiakin, olipa muutamia vankeja Kaukaasian vuoriltakin. Kaikki olivat he jaetut rikosten laadun, s.o. rikoksista määrättyjen vuosien mukaan. Saa otaksua, ettei ollut semmoista rikosta, joka ei olisi ollut täällä edustettuna. Vankeusväestön tärkeimpänä osuutena olivat siviililuokan vangit. Ne olivat rikoksellisia, joilta vapaus oli kokonaan riistetty; ne olivat yhteiskunnasta eroitettuja jäseniä, jotka eroittamisensa ikuisiksi todistukseksi olivat saaneet poltinmerkin kasvoihinsa. Heidän vankeusaikansa vaihteli kahdeksan ja kahdentoista vuoden välillä, jonka jälkeen heidät lähetettiin siirtolaisiksi johonkin siperjalaiseen paikkakuntaan. — Oli myöskin sotilasluokkaan kuuluvia rikoksellisia, joilta ei riistetty kaikkea vapautta, kuten yleensä on tapana venäläisissä sotilasvankien ruoduissa. Heidät oli lähetetty lyhyeksi ajaksi, jonka kuluttua he saivat palata sinne, mistä olivat tulleetkin, sotamiehiksi Siperjan linjarykmentteihin. Useat heistä lähetettiin melkein oitis jälleen vankeuteen uudistetusta törkeistä rikoksista, ei kuitenkaan enää lyhyeksi ajaksi, vaan kahdeksikymmeneksi vuodeksi. Tätä luokkaa sanottiin "alituisiksi." Mutta alituksilta ei riistetty sentään kokonaan vapautta. Vihdoin oli vielä melkoisen lukuisa luokka suurimpia pahantekijöitä, etupäässä soturisäädystä. Sitä sanottiin "erityiseksi osastoksi." Koko Venäjältä lähetettiin siihen rikoksellisia. He itse pitivät itseään ikuisina vankeina, eivätkä tienneet pakkotyönsä määräaikaan. Lain mukaan oli heidän työnsä tehtävä kahta, jopa kolmeakin kertaa raskaammaksi kuin muiden. "Te olette täällä ajaksi, vaan me ainaiseksi", sanoivat he toisille vangeille. Minä olen sittemmin kuullut, että tämä osasto on hävitetty. Sitä paitsi on vankilastamme sittemmin poistettu myöskin siviilijärjestys ja sen sijaan pantu toimeen yleinen sotilasvankien ruotu. Sen ohessa on tietysti esimiehistökin muuttunut. Minä kerron siis entisyydestä, kauan aikaa sitten olleista ja menneistä asioista.

Siitä on jo kulunut pitkä aika; kaikki on minusta kuin unen näköä. Muistan hetken, jolloin saavuini vankilaan. Se tapahtui illalla joulukuussa. Jo hämärti; väki palasi työstä; tehtiin valmistuksia sen tarkastusta varten. Viiksikäs aliupseeri avasi minulle ovet tähän kummalliseen taloon, jossa minun tuli viettää monta vuotta, kärsiä semmoisia kärsimyksiä, joista minulla ilman kokemusta ei voisi olla vähintäkään käsitystä. Esimerkiksi en olisi mitenkään voinut ajatella hirvääksi ja tuskalliseksi sitä seikkaa, etten minä kertaakaan koko kymmenvuotisen vankeuteni aikana tulisi olemaan yksinäni! Eikä se ollutkaan ainoa seikka, johon minun piti tottua.

Täällä oli satunnaisia murhaajia ja murhaajia ammatiltaan, ryövärejä ja ryövärien päälliköitä, oli myöskin pelkkiä taskuvarkaita, maankulkijoita y.m. Oli sellaisiakin, joista oli vaikea päättää, minkä vuoksi he olivat tänne joutuneet? Mutta yhtähyvin kullakin oli oma kertomuksensa, sekava ja raskas kuin eilinen humala. Menneistä asioista eivät he yleensä halunneet kertoilla ja nähtävästi kokivat olla niitä ajattelemattakin. Minä tunsin murhamiehiä, niin iloisia ja huolettomia, että olisin voinut lyödä vetoa, ettei omatunto heitä laisinkaan nuhdellut. Mutta tapasi siellä synkkiäkin, melkein aina vaitelijaita olentoja. Elämästään juttelivat he harvoin, enkä minä huomannut kessään uteliaisuuttakaan, ikäänkuin sitä ei olisi otettu tavaksi. Tapahtui kuitenkin, että joku rupesi väliin aivan satunnaisesti puhumaan, samalla kun toiset välinpitämättöminä ja järömäisinä kuuntelivat. Ei kukaan voinut saada toistaan ihmettelemään. "Me olemme kirjaan pystyvää väkeä!" sanoivat he usein jonkunlaisella itseensä tyytymyksellä. Muistan, kuinka kerran eräs pahantekijä, kohmelopäissään (vankilassa oli joskus mahdollista saada väkeviä juomia), alkoi kertoa murhanneensa viisivuotiaan pojan viekoiteltuaan hänet ensin johonkin tyhjään vajaan; siellä oli hän pojan murhannutkin. Koko kasarmin väki, joka tähän asti oli nauranut hänen pilapuheilleen, karjasi nyt kuin yhdestä suusta ja pahantekijä oli pakoitettu vaikenemaan. Vangit eivät karjasseet inhosta, vaan siitä syystä, ettei semmoista pitänyt puhua, koska, semmoiset puheet eivät olleet tapana. Tässä voin huomauttaa, että vankilan asukkaat todellakin olivat kirjaan pystyviä, ei kuvannollisessa, vaan sanan täydessä merkityksessä. Ainakin puolet heistä osasi lukea ja kirjoittaa. Missä muussa paikassa, jossa venäläistä kansaa on koossa, voidaan siitä eroittaa 250 henkeä sillä tavoin, että puolet heistä olisi kirjaan pystyviä. Olen kuullut jonkun semmoisista tosiasioista päättäneen, että kirjataito turmelee kansaa. Se on erehdystä; turmeluksen syyt ovat aivan toiset, vaikkapa myöntäminen onkin, että kirjataito kehittää kansassa itseensä luottamusta. Mutta eihän se ole mikään vika. — Kukin luokka eroitettiin toisistaan vaatteuksen mukaan. Muutamilla oli jakun toinen puoli tummanruskea, toinen taas harmaa, samoin oli myöskin housuissa toinen lahke harmaa toinen tummanruskea. Kerran, kun olimme työssä, katseli eräs vehnästenmyyjä-tyttö minua kauan aikaa

ja purskahti sitten äkkiä nauramaan. "Hyi, miten hullusti!" huudahti hän; "ei ole piisannut harmaata sarkaa, eikä mustaakaan!" Oli semmoisiakin, joilla koko jakku oli harmaata sarkaa, vaan hihat mustanruskeata. Tukkakin oli eri lailla: toisilla oli puolet tukkaa keritty pitkin pää-kalloa, toisilla taas poikkipuolin.

Jo ensi katseella voi huomata jonkunlaisen silmiin pistävän yhteisen ominaisuuden tässä kummallisessa perhekunnassa; huomattavimmatkin, omituisimmatkin henkilöt, jotka vastoin tahtoansa kohosivat muiden ylitse, noudattivat kuitenkin mielellään vankilan yhteisiä tapoja. Yleiseen voin sanoa, että koko tämä ihmisjoukko, lukuun ottamatta muutamia tavattoman iloisia olentoja, joita siitä syystä kaikki halveksivat, oli synkkää, kateellista, kunnianhimoista, kerskaavaista, helposti loukkautuvaa ja suuressa määrässä muotoihin kiintynyttä väkeä. Välinpitämättömyys kaikkea kohtaan oli suurimpana hyveenä. Ulkonaista käyttäytymistä piti kukin tavattoman tärkeänä asiana. Usein muuttui ylpein joukosta salaman nopeudella mitä arkamaisimmaksi. Oli muutamia todella voimakkaita ihmisiä; ne olivat yksinkertaisia ja teeskentelemättömiä. Mutta kummallista: näiden lujaluontoisten, voimakasten ihmisten joukossa oli muutamia suurimmassa määrin, melkein taudintapaisesti kunnianhimoisia. Yleensä huomasi täällä kunnianhimoa ja ulkopuolisuutta hyvin usein. Suurin osa vankeja oli turmeltunutta, kovin ilkeätä väkeä. Juorut ja moitteet olivat lakkaamattomia: elettiin miltei kuin kadotuksessa, pimeyden valtakunnassa. Mutta vankilan sisällisiä asetuksia ja hyväksytyjä tapoja ei kukaan uskaltanut vastustaa; kaikki alistuivat. Oli mahtavia luonteita, vaikeasti alistuvia, mutta nekin alistuivat. Vankilaan tuli sellaisia, jotka vapaina ollessaan olivat jo liiaksi syrjäytyneet tavallisuudesta, niin että lopulta rikoksiansakin tekivät niihin mitään syytä tietämättä, ikäänkuin houreissaan, huumautuneina, usein korkeimmilleen nousseesta kunnianhimosta. Mutta täällä masentuivat he oitis, vaikka moni heistä ennen vankeuteen tulemistaan oli ollut kylien ja kaupunkien kauhuna. Silmäillen ympärilleen tulokas huomasi, ettei hän ollutkaan mieleisessään paikassa, ettei hän täällä voinutkaan ketään ihmetyttää; hän tyyntyi pakostakin ja mukautui vallitsevaan tapaan. Tähän vallitsevaan tapaan kuului päältäpäin katsoen jonkunlainen erityinen oman arvonsa tunteminen, joka oli huomattava ominaisuus miltei jokaisessa vankilan asukkaassa. Tuomitun pakkotyöläisen nimeä pidettiin todella jonkunlaisena virkanimenä, jopa kunnioitettavanakin. Häpyä ja katumusta ei ollut merkiksikään! Muuten oli olemassa jonkunlaista ulkonaista, ikäänkuin virallista nöyryyttäkin, jonkunlaisia rauhallisia puheenparsia: "Me olemme hukkaan joutunutta kansaa", sanoivat he, "emme osanneet elää vapaudessa, nyt saamme tehdä pakkotyötä." — "Et totellut vanhempiasi, nyt saat totella rummun lyöntiä." — "Et taipunut hyvään, nyt saat kokea pahaa!" Tällaisia arveluja lausuttiin usein, osaksi siveellisinä opetuksina, osaksi tavallisina sananlaskuina, ilman mitään vakavampaa tarkoitusta. Kaikki oli vaan pelkkiä sanoja. Tuskinpa kukaan tunnusti sydämessään laittomuuttansa. Jos joku vanki olisi yrittänyt moittia toveriansa rikoksesta (muuten rikoksen tekijän moittiminen ei ole venäläisen luonteen mukaista), ei haukkumasanoista moititun puolelta olisi tullut loppua. Ja he olivatkin aika mestareja haukkumaan. He haukkuivat hienostuneella, taiteellisella tavalla. Haukkuminen oli täällä koroitettu taiteeksi; tarkoituksena ei ollut vaikuttaa niin paljon loukkaavilla sanoilla kuin loukkaavalla ajatuksella, hengellä, aatteella, ja se on aina hienompaa, myrkyllisempää. Alituiset riidat vankien kesken olivat omiansa kehittämään haukkumataittoa. Koko tämä väestö työskenteli kepin pakoittamana, ja sen vuoksi pysyi laiskana ja turmeltuneena. Kaikki olivat he kokoontuneet tänne vastoin omaa tahtoansa; kaikki olivat he vieraita toisilleen.

"Piru on kuluttanut kolmet tallukat, ennenkuin sai meidät kootuksi", sanoivat vangit, ja niinpä olivat juorut, kujeet, akkamaiset jutut, kateus, riita ja ilkeys ylimillään tässä katalassa paikassa. Ei mikään akka olisi voinut olla niin turhamainen kuin muutamat näistä murhamiehistä. Tosin oli heidän joukossaan lujaluontoisiakin ihmisiä, jotka olivat koko elämänsä aikana tottuneet hallitsemaan, käskemään, karaistuneita, pelottomia ihmisiä. Niitä väkisinkin kunnioitettiin; itse puolestaan semmoiset ihmiset, vaikka olivatkin arkoja kunniastaan, eivät kuitenkaan tahtoneet rasittaa muita; he välttivät turhanpäiväisiä riitapuheita, käyttäytyivät erinomaisen arvokkaasti, olivat järkeviä ja melkein aina kuuliaisista päälliköille, ei kuuliaisuuden periaatteen, eikä velvollisuuden tunnonkaan tähden, mutta niin vaan, ikäänkuin jonkunlaisesta sopimuksesta, käsittäen siitä tulevat molemminpuoliset edut. Muutoin heitä kohdeltiinkin varovasti. Muistanpa, kuinka kerran eräs semmoinen peloton ja päättäväinen, julmista taipumuksistaan tunnettu vanki kutsuttiin jostakin rikoksesta rangaistavaksi. Oli kesäinen päivä, työstä vapaa aika. Majuuri, vankilan lähin ja välitön päällikkö, oli itse saapunut vahtipaikalle, joka oli aivan porttimme vieressä, ollakseen läsnä rangaistaessa. Tämä majuuri oli vankien kauhuna; hän sai heidät pelosta vapisemaan. Hän oli järjettömän ankara, hän "ryntäsi ihmisiä vastaan", kuten vangit sanoivat. Enimmin pelättiin hänen läpitunkevaa katsettaan, jolta ei voinut mikään olla salassa. Hän näki melkein katsomattakin. Astuessaan vankilaan hän tiesi, mitä sen toisessa päässä tapahtui. Vangit nimittivät häntä kahdeksan-silmäiseksi. Hänen menetystapansa oli väärä. Hurjilla, ilkeillä toimillaan hän vaan vihoitti jo ennestäänkin vihoittuneita ihmisiä ja jos hänen ylipäällikkönsä ei olisi ollut kunniallinen ja ymmärtäväinen mies, joka välistä hillitsi hänen hurjia oikkujansa, olisi hän saanut aikaan suurta turmiota. En ymmärrä, kuinka häntä onni seurasi loppuun asti; hän otti virkaeron henkeänsä menettämättä ja terveenä, vaikka olikin joutunut oikeuden käsiin.

Vanki vaaleni, kun häntä huudettiin. Tavallisesti kärsi hän tyynesti ja vaieten rangaistuksensa, arvostellen kylmäverisesti ja välinpitämättömästi tapahtunutta tapaturmaa. Häntä kohdeltiin muuten aina varovasti. Mutta tällä kertaa hän jostakin syystä luuli olevansa oikeassa. Hän vaaleni ja pisti hihaansa, salaa vartijoiltaan, terävän englantilaisen suutarin-veitsen. Veitset ja muut teräaseet olivat vankilassa kovasti kiellettyä tavaraa. Tarkastuksia toimitettiin usein, odottamatta ja huolellisesti, rangaistukset olivat ankarat; mutta kun on vaikea löytää rosvolta sitä, jota hän nimenomaan on päättänyt salata ja kun veitsiä sekä työaseita tarvittiin vankilassa alituisesti, ei niitä, tarkastuksista huolimatta, voitu saada häviämään. Ja jos ne otettiin pois, niin heti hankittiin toisia sijaan. Kaikki vangit kiiruhtivat aitauksen luo ja hämmästyneinä katselivat paalunrakojen läpi. Kaikki tiesivät, ettei Petrow tällä kertaa aio taipua hyvällä rangaistavaksi ja että majuurilla oli loppu käsissä. Mutta ratkaisevalla hetkellä istahti majuurimme rattaillensa ja lähti pois jättäen rangaistuksen toimeen panemisen toiselle upseerille. "Jumala itse pelasti hänet", sanoivat vangit sittemmin. Petrow puolestaan kärsi rangaistuksensa aivan rauhallisena. Hänen vihansa lauhtui, kun majuuri oli lähtenyt pois. Vanki on kuuliainen ja rauhallinen johonkuhun määrään asti; mutta on kuitenkin raja, jonka yli ei saa mennä. Sanon tässä, ettei mikään voi olla huomiota ansaitsevampaa kuin nämä kärsimättömyyden ja niskoittelemisen puuskaukset. Monasti kärsii ihminen useampia vuosia, kestää ankarimpia rangaistuksia ja äkkiä kadottaa malttinsa jonkun pikkuseikan, jonkun vähäpätöisyyden kohdatessa, ehkäpä ilman mitään syytäkään. Melkeinpä voipi häntä silloin pitää hulluna, ja niinhän tavallisesti tehdäänkin.

Jo olen sanonut, että useampien vuosien kuluessa minä en huomannut näissä ihmisissä vähintäkään katumuksen merkkiä, enkä minkäänlaisia ahdistavia ajatuksia rikoksien tähden; suurin osa heistä arveli olevansa aivan oikeassa. Semmoinen on asianlaita. Synnä siihen on tietysti pidettävä ylpeyttä, huonoja esimerkkejä ja väärää häveliäisyyttä. Mutta voipikos kukaan sanoa tutkineensa näiden perikatoon joutuneiden ihmisten sydämet ja lukeneensa niiden salaisuudet? Luulenpa kuitenkin, että vuosien kuluessa olisi ollut mahdollista huomata näissä sydämissä vaikka jonkun piirteen, joka todistaisi sisällistä surua ja kärsimystä. Mutta niin ei tapahtunut, ei vähimmässäkään määrässä. Näyttää siltä, kuin rikoksia ei voisi selitellä määrätyn, valmiin katsantokannan mukaan, joten niiden filosofia on vaikeampi kuin luulisikaan. Tietty asia on, ettei vankila eikä pakkotyö voi parantaa rikoksen tekijää; ne vaan rankaisevat häntä ja turvaavat yhteiskunnan rauhaa hänen pahoilta aikeiltaan. Pahantekijässä herättää vankila ja ankarinkin pakkotyö ainoastaan vihaa, halua kiellettyihin nautintoihin ja mitä suurinta kevytmielisyyttä. Minä olen vahvasti vakuutettu siitä, että kuuluisa sellijärjestelmä ei saavuta oikeata tarkoitustaan. Se imee elämän mehun ihmisestä, veltostuttaa sekä heikontaa hänen sielunsa ja tarjoo sitten henkisesti kuivuneen muumian, puolihullun olennon muka katumuksen ja parannuksen esikuvana. Selvää on, että pahantekijä, joka nousee yhteiskuntaa vastaan, vihaa sitä ja katsoo melkein aina itsensä olevan oikeassa ja yhteiskunnan väärässä. Sen lisäksi on hän siltä jo kärsinyt rangaistuksensa ja siitä syystä pitääkin itseään puhdistettuna, pyhitettynä. Sellaisten katsantokantain mukaan voisi miltei puolustaa rikoksen tekijää. Mutta kaikista katsantokannoista huolimatta myöntää jokainen, että on olemassa semmoisia rikoksia, joita aina ja joka paikassa, kaikkien lakien mukaan on pidetty kieltämättöminä rikoksina ja pidetään semmoisina vastakin, niinkauan kuin ihminen pysyy ihmisenä. Ainoastaan vankilassa kuulin minä kertomuksia hirveimmistä, luonnottomimmista töistä, kummallisimmista murhista, joista puhuttiin nauraen hillitsemätöntä ja lapsellisen iloista naurua. Etenkin on muistooni painunut eräs isänsä murhaaja. Hän oli ollut aatelismies ja kuusikymmenvuotiaan isänsä tuhlaajapoika. Käytökseltään oli hän peräti kevytmielinen, ja isänsä oli koetellut häntä hillitä, taivutella. Mutta ukolla oli talo ja luultiinpa häntä raharikkaaksikin; poika murhasi hänet, himoiten perintöä. Rikos tuli ilmi vasta kuukauden perästä. Murhaaja oli ilmoittanut poliisille, että hänen isänsä oli hävinnyt teille tietämättömille. Koko tämän kuukauden vietti hän mitä kevytmielisimmällä tavalla. Vihdoin hänen poikessa ollessaan löysi poliisi ruumiin. Pihalla, pitkin sen koko pituutta, juoksi likaviemäri, joka oli peitetty laudoilla. Ruumis makasi tässä viemärissä. Se oli puettu huolellisesti, harmaa pää oli leikattu pois ja pantu taas paikalleen, sen alle oli murhaaja asettanut tyynyn. Hän ei tunnustanut rikostaan, menetti aatelisarvonsa ja lähetettiin pakkotyöhön kahdeksikymmeneksi vuodeksi. Koko sen ajan, jonka minä olin hänen kanssaan, säilytti hän mitä iloisimman mielialansa. Hän oli peräti turhamainen, kevytmielinen ja ajattelematon, mutta ei ollenkaan tyhmäpäinen. Minä en koskaan huomannut hänessä mitään erityistä julmuutta. Vangit eivät halveksineet häntä hänen rikoksensa tähden, josta ei ollut puhuttakaan, vaan siitä syystä, ettei hän osannut oikein käyttäytyä. Joskus mainitsi hän isäänsä. Puhuessaan kerran kanssani sukunsa rotevuudesta lisäsi hän: kas, isäni oli semmoinen mies, ettei kuolemaansa asti valittanut mitään kipua. Mokoma elämellinen tunnottomuus on tietysti tavatonta. Se on jonkunlainen aistillinen puute, jonkunlainen ruumiillinen ja siveellinen virheellisyys, tieteelle vielä tuntematon, eikä mikään tavallinen rikos. Minä puolestani en tahtonut uskoa tällaisen rikoksen mahdollisuutta. Mutta hänen kotikaupunkinsa ihmiset, jotka tunsivat hänen elämänsä yksityiskohdat, kertoivat minulle siitä. Todistukset olivat niin selvät, että oli mahdoton olla rikosta todeksi uskomatta.

Vangit kuulivat hänen kerran yöllä unissaan huutavan: "Ota kiinni, ota kiinni! Lyö häneltä pää poikki, lyö, lyö!..."

Melkein kaikki vangit puhuivat ja hourailivat yöllä. Haukkumasanat, rosvojen puheet, veitset, kirveet tulivat silloin useimmiten heidän huulilleen. Me olemme masennettua väkeä, sanoivat he; meidän sydämemme on masennettu, siitä syystä me huudamme yöllä.

Ruunun työ ei ollut ammattina, vaan velvollisuutena; vanki teki tehtävänsä, työskenteli ulkona säädetyt tuntinsa ja palasi taas vankilaan. Pakkotyötä vihattiin. Ilman erityistä työtänsä, jota vanki tekee kaiken älynä ja ymmärryksensä mukaan, ei hän saattaisi vankilassa tulla toimeen. Ja mitenkä olisikaan mahdollista, että nuo kehittyneet, rajusti elämöineet ja elämänhaluiset ihmiset, jotka olivat väkisin temmatut yhteiskunnasta ja ihmiselämästä, voisivat omin neuvoinsa elää vankilassa säännöllistä ja järjellistä elämää? Joutilaisuus synnyttäisi heissä semmoisia rikoksellisia taipumuksia, joista heillä ennen ei ollut käsitystäkään. Työttä ja ilman oikeutettua, varsinaista omaisuutta ei ihminen voi tulla toimeen, vaan turmeltu ja muuttuu eläimelliseksi. Ja siitä syystä vankilassa jokaisella luonnollisen vaatimuksen ja itsensä säilyttämisen pakosta olikin oma ammattinsa, oma toimensa. Koko pitkän, kesäisen päivän kuluessa tehtiin ruunun työtä; lyhyt yö tuskin riitti makuu-ajaksi. Mutta talvella oli vanki lainmukaisesti jo hämärän tullessa suljettava vankilaan. Mitenkä olivat pitkät, ikävät talvi-illat saatavat kulumaan? Siitäpä syystä melkein joka kasarmi, kiellosta huolimatta muuttuikin silloin suureksi työhuoneeksi. Työtä ja tointa oikeastaan ei kielletty; ainoastaan työaseet olivat kielletyt. Mutta ilman aseita oli työ mahdotonta. Työtä tehtiin siis salaisesti, ja näyttipä siltä, ettei esimiehistö muutamissa tapauksissa pitänyt siitä suurta lukua. Moni vanki tuli vankilaan taitamattomana, vaan oppi siellä muilta jonkun käsityön ja lähti sitten pois taitavana mestarina. Täällä oli suutareja, tohvelintekijöitä, räätälejä, nikkareja, seppiä, piirtäjiä ja kultaajia. Eräs juutalainen, Isai Bumstein oli juveelintekijä ja samalla koronkiskuri. Kaikki tekivät he työtä ja ansaitsivat rahaa. Tilauksia saatiin kaupungista. Raha on metallista tehtyä vapautta, ja senpä vuoksi onkin se ihmiselle, jolta vapaus on kokonaan riistetty, kymmentä kertaa kalliimpi kuin muille. Jos raha vaan kilisee hänen taskussaan, on hän jo puoleksi tyydytetty, vaikk'ei voisikkaan sitä tuhлата. Rahaa voipi kuitenkin tuhлата aina ja jokapaikassa, mutta etenkin vankeudessa ollessa, koska kielletty hedelmä on kahta makeampaa. Vankilassa oli saatavana myöskin viinaa. Piiput olivat ankarasti kielletyt, vaan niitä käyttivät yhtähyvin kaikki. Raha ja tupakka olivat suojana keripukkia ja muita tauteja vastaan. Työ taas oli esteenä rikoksille: ilman työtä vangit olisivat syöneet toisensa niinkuin hämähäkit pullossa. Siitä huolimatta työnteko ja rahojen omistus olivat kielletyt. Usein pantiin öillä toimeen äkkinäisiä tarkastuksia, otettiin kaikki kielletty tavara takavarikkoon, ja joskus joutuivat rahatkin etsijäin kynsiin, vaikka niitä kuinka koeteltiin piilotella. Osaksi senkin tähden niitä ei säästetty, vaan tuhlatiin kohta viinaan; siinä syy, minkä vuoksi viinaa löytyi vankilassa. Jokaisen tarkastuksen jälkeen kadotti syyllinen omaisuutensa ja sitä paitsi joutui ankaran rangaistuksen alaiseksi. Mutta kohta sen jälkeen puute taas poistettiin, uudet työaseet hankittiin ja olot palasivat entiselleen. Semmoinen asianlaita oli tunnettu päälliköille, eivätkä vangitkaan nurkuneet rangaistuksestaan, vaikka mokoma elämä vivahti elämään Vesuvius-vuorella.

Kellä ei ollut mitään käsityötä, harjoitti muita toimia. Ja toimet olivatkin sangen erilaisia. Muutamat harjoittivat esimerkiksi ainoastaan välityskauppaa, ja kaupan esineet olivat väliin sellaisia, ettei vankilan ulkopuolella kenenkään päähän olisi pistänyt sellaisten esineiden kauppaaminen, eikä edes missään arvossa pitäminenkään. Mutta vankilan väki oli kovin köyhää ja keinotteluun taipuvaa. Pahanpäiväisellä rievulla oli arvonsa ja sitä tarvittiin jotakin varten. Köyhyys vaikutti, että rahallakin oli vankilassa kokonaan toisenlainen arvo kuin vapaudessa. Suuresta ja monimutkaisesta työstä maksettiin puolikopeikaisilla. Muutamat harjoittivat menestyksellä koronkiskomista. Vanki, joka oli tuhlanut rahansa, vei viimeiset kapineensa koronkiskojalle, jolta hän sai muutamia kuparirahoja suunnatonta korkoa vastaan. Jollei hän lunastanut näitä kapineita määrääjällä, myytiin ne oitis ilman sääliä. Koronkiskominen kukoisti siihen määrään, että panttina käytettiin ruunun tavaraakin, niinkuin liinavaatteita, kenkiä y.m., siis semmoisia esineitä, joita vanki saattoi tarvita millä hetkellä hyvänsä. Mutta sattui näissä kaupoissa usein niinkin, että panttaaja meni rahat saatuaan pitkittä puheitta vanhemman aliupseerin, vankilan lähimmän päällikön luo ja ilmoitti hänelle asianlaidan, jonka jälkeen pantatut ruunun tavarat otettiin koronkiskojalta pois, ja se tapahtui usein ilman mitään ilmoitusta vankilan ylemmille esimiehille. Sellaisissa tapauksissa ei ollut tavallisesti mitään riitaakaan. Koronkiskuri antoi pantin takasin ääneti ja nyrpeän näköisenä ikäänkuin hän jo ennakoita olisi odottanut, mitä tapahtuman piti. Ehkäpä hän itseksensä myönsi, että hän panttaajan sijassa olisi menetellyt aivan samoin. Ja jos hän välisti riitelikin, niin tapahtui se suotta vaan, ikäänkuin omantunnon puhdistamiseksi.

Yleensä sanoen varastelivat kaikki vangit toisiltansa aikalailla. Melkein jokaisella oli oma, lukolla varustettu arkkunsa ruunun kapineiden säilyttämistä varten. Arkkuja oli lupa pitää, mutta ne eivät voineet estää varkauksia. Luullakseni ei ole vaikea arvata, mimmaisia varkaita täällä oli. Eräs sydämestään minulle ystävällinen vanki, sanon sen liioittelematta, varasti raamattuni, ainoan kirjan, jota minä sain pitää luonani vankilassa; samana päivänä tunnusti hän minulle tekonsa, ei kuitenkaan katumuksesta, vaan säälistä, kun näki minun sitä kauan hakevan. Vankilassa oli anniskelijoita, jotka myyskentelivät viinaa ja sillä tavoin rikastuivat nopeasti. Tästä kaupasta puhun joskus erikseen, sillä se oli sangen merkillinen. Vankien joukossa oli paljon salakuljetuksesta rangaistuja, joten ei olekaan

ihmeteltävä, että tarkastuksista ja vartioimisesta huolimatta viinaa tuotiin vankilaan. On huomattava, että salakuljetus oli täällä tavallansa aivan omituinen rikoksenlaji. Tuskinpa esim. voisi uskoa, että rahallinen etu monella salakuljettajalla oli aivan sivuseikkana. Yhtä hyvin oli asianlaita semmoinen. Salakuljettaja toimiskeli kiihkön, kutsumuksen pakoituksesta. Hänellä oli osaksi runoilijan luonne. Pelkäämättä kävi hän kohti vaaroja ja onnettomuuksia, viekasteli ja teki keksintöjä pelastaakseen nahkansa; väliin oli hän ikäänkuin jonkun henkisen vaikutuksen alainen. Tämä hänen kiihkonsa oli yhtä voimallinen kuin pelaamisen kiihko. Minä tunsin erään vangin, joka varreltaan oli jättiläinen, vaan luonteeltaan niin sävyisä, hiljainen ja tyyni, että oli mahdoton käsittää, mitenkä hän oli joutunut vankilaan. Hän oli siihen määrin sopuisa ja rauhallinen, ettei koko vankeutensa aikana kenenkään kanssa riitaantunut. Länsirajalta oli hän lähetetty tänne salakuljetuksesta, ja kun hän ei voinut vastustaa taipumustaan, ryhtyi hän täällä viinankuljetukseen. Häntä rangaistiin siitä monta monituista kertaa ja kovin hän pelkäsikin rangaistusta. Sen ohessa tuotti viinankuljetus hänelle peräti mitättömän rahavoiton. Siitä rikastui vaan urakkamies. Miesparka rakasti taitoa taidon vuoksi. Hän vuodatti kyöneleitä kuin akka ja vannoi monasti rangaistuksen jälkeen lakkaavansa salakuljetuksesta. Miehuullisesti hillitsikin hän haluansa jonkun kuukauden, vaan sitten lankei taas... Tällaiset henkilöt olivat syynä siihen, ettei viina loppunut vankilasta...

Vihdoin oli vielä eräs tulolähde, joka tosin ei suuresti rikastuttanut vankeja, vaan oli kuitenkin alituinen ja hyötyä tuottava. Tarkoitin almuja. Yhteiskuntamme yläluokalla ei ole käsitystä siitä, kuinka kauppiaat, porvarit ja koko alhainen kansa pitävät huolta "onnettomista." Almuja sateli lakkaamatta, melkein aina leivässä ja vehnäessä, harvoin rahassa. Niitä paitsi olisivat vangit olleet kovin tukalassa tilassa, etenkin kanteen-alaiset, joita kohdellaan ankarammin kuin muita. Almut jaettiin vankien kesken tasan. Jos kaikille ei riittänyt, paloitettiin vehnäskakku yhtä suuriin osiin ja kukin vanki sai välttämättömästi oman palasensa. Muistanpa, kun minä ensikerran sain rahalahjan. Se tapahtui piakkoin vankilaan tuloni jälkeen. Minä palasin aamutyöstä vartijan seuraamana. Vastaani tuli äiti tyttärineen, joka viime mainittu oli noin kymmenen vuoden ikäinen ja kaunis kuin Herran enkeli. Minä olin nähnyt heitä jo kerran ennenkin. Äiti oli sotamiehen leski. Hänen miehensä oli ollut oikeuden tutkittavana ja hän kuoli vankilan sairashuoneessa samaan aikaan kuin minäkin makasin siellä kipeänä. Vaimo ja tytär tulivat hänen luokseen jäähyväisille; molemmat itkivät katkerasti. Nähtyänsä minut, punastui tyttö ja sopotti jotain äidilleen; tämä pysähtyi oitis, haki nytyistään neljänneskopeikaisen ja antoi sen työlle. Tyttö lähti jälkeeni juoksemaan... Tässä sulle raha, "onneton", ota se Herran nimeen! huusi hän juosten eteeni ja työntäen käteeni lahjansa. Minä otin sen vastaan ja tyttö palasi tyytyväisenä äitinsä luo. Tätä rahaa säilytin minä kauan aikaa.

II.

Ensimmäisiä vaikutuksia.

Vankeuteni ensimmäinen kuukausi ja ylipäänsä sen alku-aika on pysynyt elävästi mielessäni. Viime vuodet ovat sitä vastoin jättäneet paljoa himmeämmän muiston. Muutamat niistä ovat ikäänkuin kokonaan haihtuneet tai sulautuneet toisihinsa jättäen jälkeensä yhtäläisen kokonaisvaikutuksen, raskaan, yksitoikkoisen ja tukahuttavan.

Mutta kaikki, mitä minä sain kokea vankeuteni ensimmäisinä päivinä, tuntuu minusta ikäänkuin eilen tapahtuneelta. Ja sehän onkin luonnollista.

Muistan selvään, kuinka minä ensi alussa kummastelin sitä, etten tässä elämässä huomannutkaan mitään suuremmassa määrässä hämmästyttävää, tavatonta tai odottamatonta. Kaikki oli ikäänkuin jo ennen hämmöttänyt mielikuvituksessani, silloin kun minä matkallani koettelini edeltäpäin arvostella tulevaa kohtaloani. Mutta kohtapa rupeksi melkein joka askeleella ilmaantumaan sangen kummallisia, odottamattomia ja erinomaisia tapauksia. Ja vasta myöhemmin, elettyäni kauan aikaa vankilassa, havaitsin minä semmoisen elämän koko omituisuuden ja rupesin yhä enemmän sitä ihmettelemään. Myönnän, että tätä ihmettelyä kesti vankeuteni koko ajan; en koskaan voinut siitä luopua.

Ensimmäinen vaikutus vankilaan saapuessani oli sangen vastenmielinen; mutta siitä huolimatta näytti minusta — omituista kyllä — että vankeudessa voi elää paljoa mukavammin kuin matkalla oikeastaan olin luullutkaan. Vangit, vaikka olivatkin raudoissa, kävelivät vapaasti vankilassa, riitelivät, laulelivat, tekivät tehtäviänsä, tupakoivat, joivatpa viinaakin (vaikka tosin sangen harvat) ja öisin löivät jotkut korttia. Työkään ei näyttänyt minusta kovin raskaalta, rangaistustyöltä, ja vasta myöhemmin huomasin, ettei tämän työn raskaus ja rangaistuksen-omaisuus riippunut sen vaikeudesta eikä

lakkaamattomuudesta, vaan siitä, että se oli pakollista, kepin käskemää työtä. Vapaa talonpoika tekee työtä ehkä monta vertaa enemmän, välistä öisinkin, etenkin kesällä; mutta hän työskentelee järjestetyn tarkoituksessa ja työ tuntuukin hänestä helpommalta kuin pakkotyöläisestä, joka tekee pakollista ja itselleen aivan hyödyttömyyttä työtä. Tulin kerran ajatelleeksi, että jos ihmistä tahdottaisiin rangaista mitä kauheimmalla tavalla, siten, että rangaistus saattaisi vapisemaan hirveimmänkin murhamiehen ja peloitaisi häntä rikoksista jo ennakolta, niin pitäisi pakoittaa häntä tekemään täydellisesti hyödyttömyyttä ja järjestetyn työtä. Vaikka nykyinen pakkotyö onkin vangille vastahakoista ja ikävää, on se kuitenkin järjestetty työtä; sillä on aina joku tarkoitus. Vanki tekee sitä joskus mielihyvällä, tahtoo saada sen valmiiksi mukavammin, pikemmin ja paremmin. Mutta jos häntä pakoitettaisiin esim. kaatamaan vettä toisesta saavista toiseen ja siitä takasin edelliseen, survomaan hiekkaa, kuljettamaan multaa paikasta toiseen ja sitten päinvastoin, — luulenpa, että hän murtuisi muutamien päivien kuluttua, tekisi tuhansia rikoksia kuollaksensa edes ja päästäksensä siten mokomasta alennuksesta, häpeästä ja tuskasta. Semmoinen rangaistus muuttuisi tietysti kidutukseksi, kostoksi ja olisi järjetön, sillä sen kautta ei saavuttaisi mihinkään järjestetyn tarkoitukseen. Mutta kun osa semmoista kidutusta, järjestetyn työtä, alennusta ja häväistystä on välttämättömästi kaikessa pakkotyössä, niin on se paljoo rasittavampaa kuin vapaa työ, juuri sen tähden, että se on pakonalaista.

Minä tulin vankilaan talvella joulukuussa, eikä minulla ollut mitään käsitystä kesätyöstä, joka on viittä vertaa raskaampaa. Talvella oli ruunun töitä vankilassamme ylipäänsä vähän. Vangit kävivät Irtishillä särkemässä vanhoja ruunun lotjia, työskentelivät verstaissa, lapioivat ruunun rakennusten kohdalla tuulen kokoamaa lunta, polttivat ja survoivat alabasteria. Talvinen päivä oli lyhyt, työ lakkasi pian ja väkemme palasi aikaseen vankilaan, jossa se olisi saanut olla työttömänä, jollei olisi ollut omaa työtä. Mutta omaa työtänsä teki ehkä ainoastaan kolmasosa vankeja, muut olivat tyhjäntoimittajia, kuljeskelivat ilman mitään tarvetta vankilan kasarmeissa, riitelivät ja juonittelivat keskenänsä, levittelivät juoruja ja ryyppäilivät, kun vaan pääsivät rahoihin käsiksi; öisin pelattiin korttia viimeiseen paitaan asti, ja kaiken sen tekivät vangit ikävissään, joutessaan, kun ei ollut muuta tekemistä. Vihdoin huomasin, että paitsi vapauden menettämistä, paitsi pakoitettua työtä, vankeudessa on eräs rasitus, joka on miltei kaikkia muita suurempi. Se on pakonalaista yhdessä asuminen. Yhdessä asumista on tietysti muuallakin, vaan vankilaan tulee ihmisiä semmoisiakin, ettei heidän parissaan tahtoisi olla, ja minä olen vakuutettu, että kukin vanki on tuntenut siitä hankaluutta, vaikka tajuamattansakin.

Myöskin ruoka näytti minusta riittävältä. Vangit vakuuttivat, ettei sellaista ole eurooppalaisen Venäjän vankiruoduissa. Siitä en voi mitään varmaa sanoa; minä siellä en ole ollut. Sen ohessa oli moni tilaisuudessa pitämään omaa ruokaansa. Lihanaulasta maksettiin meillä puolen kopeikkaa. Mutta omaa ruokaa pitivät ainoastaan ne, joilla oli rahaa; suurin osa söi ruunun ruokaa. Kehuessaan ruokaansa, puhuivat vangit ainoastaan leivästä ja iloitsivat siitä, että leipä oli meillä yhteinen ja ettei sitä jaettu painon mukaan. Viimemainittu tapa pelotti heitä; jos sitä olisi noudatettu, olisi kolmasosa vangeista saanut kärsiä nälkää; kun leipä oli yhteistä, saivat kaikki riittävästi: Leipämme oli erittäin maukasta ja sen tähden tunnettua koko kaupungissa. Siihen luultiin syyksi vankilan uunien tarkoituksenmukaista rakennusta. Kaali ei ollut erittäin keuhuttavaa. Sitä keitettiin yhteisessä kattilassa, höystettiin hieman ryynillä ja se oli, etenkin arkipäivinä, kovin laihaa. Minua hämmästytti siinä löytyvä rusakkain suuri paljous. Mutta siitäpä vangit eivät suuresti välittäneet.

Kolmena ensimmäisenä päivänä ei minun tarvinnut käydä työssä; sillä äsken tulleiden annettiin aina levähtää matkan jälkeen. Toisena päivänä piti minun lähteä muuttamaan kahleita. Entiset olivat renkaista tehtyjä, "hienoäänisiä", kuten vangit sanoivat. Niitä kannettiin vaatteiden päällä. Työssä käytettävät kahleet taas olivat tehdyt neljästä, noin sormen paksuisesta rautakangista, jotka olivat yhdistetyt keskenänsä kolmella renkaalla. Niitä kannettiin housujen alla. Keskimäiseen renkaaseen sidottiin hihna, joka vuorostaan kiinnitettiin paidan päällä olevaan vyöhön.

Muistan ensimmäisen aamun kasarmissa. Vankilan portin edustalla ilmoitti rummunpärinä päivän koittoa, ja noin kymmenen minuutin jälkeen alkoi vartioiva aliupseeri avalla kasarmeja. Ruvettiin heräämään unesta. Talikynttilän himmeässä valossa nousivat vangit vuoteiltansa väristen kylmästä. Useimmat olivat unen jälkeen vaiteliaita ja jörömäisiä: siinä haukoteltiin, venyteltiin jäseniä ja rypisteltiin silmäkulmia. Jotkut ristivät silmiään, toiset taas alkoivat jaaritella. Oli kovin tukahuttavaa. Raikas talvinen ilma syöksi sisään niin pian kuin ovea avattiin ja levisi höyrypisaroina koko kasarmiin. Vesiämpärin luo keräytyi vankeja; he tarttuivat vuorotellen kauhaan, ottivat suuhunsa vettä ja pesivät sillä kätensä sekä kasvonsa. Veden oli jo illalla tuonut puhdistaja. Kussakin kasarmissa oli lainmukaisesti toisten valitsema palvelija-vanki, jota sanottiin puhdistajaksi. Hän oli vapautettu työssäkäynnistä, jota vastoin hänen toimenaan oli kasarmien puhdistaminen, laverien ja laattien peseminen, yösaavin tyhjentäminen ja raittiin veden noutaminen kahteen ämpäriin — aamulla peseytymistä, päivällä juomista varten. Kauhasta, joka oli yhteinen, syntyi kohta riita:

— Mihin tuppaa! mutisi eräs synkännäköinen, korkeakasvuinen, laiha ja mustaverinen vanki, jonka kerityssä päässä oli omituisia kuhmuja, sysien toista, lihavenlääntää, matalakasvuista, iloisen ja punakännäköistä miestä; — odota!

— Älä huuda! Seisomisesta raha maksetaan; siirry itse tiehesi! Katsoppas vaan, mokoma patsas! Näettekös, veljet, hänessä ei ole vähääkään hienon miehen tapaista.

Se vaikutti; moni naurahti. Sitäpä iloinen, lihava mies oli tarkoittanutkin, sillä hän toimitti kasarmissa jonkunlaista vapaehtoisen narrin virkaa. Pitkäkasvuinen vanki katsahti häneen hyvin halveksivasti.

— Sen syöttiläs! sanoi hän melkein kuin itsekseen — onpas vaan paisunut vangin leivästä!

— Mikäs lintu sinä olet? huusi toinen äkkiä punehtuen.

— Lintu kuin lintu!

— Mikä lintu?

— Semmoinen vaan lintu.

— Mimmoinen semmoinen?

— Sanalla sanoen, semmoinen.

— Mimmoinen?

Molemmat katselivat tuijottaen toisiaan. Lihava mies odotti vastausta ja puristi nyrkkiänsä ikäänkuin valmiina tappeluun. Luulinpa todellakin, että syntyy tappelu, sillä minulle oli tuollainen meno uutta ja minä katselin sitä uteliaasti. Mutta sitten sain tietää, että kaikki sellaiset näytelmät olivat aivan viatonta laatua ja että niitä näyteltiin ikäänkuin komedioina yleistä huvia varten; tappelua syntyi tuskin koskaan. Sellaiset kohtaukset kuvaavat hyvin omituisella tavalla vankilan tapoja.

Pitkäkasvuinen vanki seiso i rauhallisena ja mahtavana. Hän tiesi, että muut katselivat häntä ja odottivat, tekisikö hän itselleen häpeätä vastauksellaan vai ei? Hänen oli puoliansa pitäminen, oli todistaminen, että hän todella oli lintu, vieläpä ilmoittaminen, mikä lintu? Sanomattoman ylenkatseellisesti silmäili hän vastustajaansa, koettaen tämän suuremmaksi harmiksi katsella häntä olkapään ylitse, ylhäältä alas, ikäänkuin hän olisikin katsellut jotain kuoriaista, ja sanoi sitten pitkäveteisesti ja selvästi:

— Kaakkuri!...

Se on: että hän oli kaakkuri-niminen lintu. Kovaääninen naurunhohotus oli vangin kekseliäisyyden palkkana.

— Konna olet, etkä kaakkuri! intoili lihava mies vihan vimmassa, huomattuaan, että oli joutunut kokonaan tappiolle.

Mutta kun riita alkoi käydä uhkaavaksi, erotettiin riitaveljet oitis.

— Mitä kiljutte! huusivat heille muut.

— Tapelkaa, elkääkä repikö kurkkuanne! huusi joku nurkasta.

— Annahan olla, niin tappelevatkin! kuului vastaukseksi. — Meillä on uljasta, kiivasta väkeä; seitsemän tohtii käydä yhtä vastaan...

— Ja ovatpa kumpikin hyviä! Toinen tuli vankilaan leipänaulasta, toinen taas söi ämmältä hapanmaitoa ja sai siitä selkäänsä.

— No, no, no! Jo riittää, huusi invaliidi, joka asui kasarmissa järjestyksen valvomista varten ja makasi sen vuoksi nurkassa erityisellä lavalla.

— Vettä, miehet! Invalid Petrowitsh heräsi! Invalid Petrowitshille, omalle veljellemme!

— Veljelle... Olenko minä sinun veljesi? Ruplaakaan emme ole yhdessä juoneet, ja sanoo veljekseen! mutisi invaliidi vetäen sinelliä yllensä...

Tehtiin valmistuksia tarkastusta varten; päivä alkoi valeta; kyökkiin keräytyi lukuisa väki-joukko, ettei läpi voinut päästä. Vangit tungeskelivat lyhyissä turkeissaan ja kaksijakoisissa lakeissaan leivän ääressä, jota heille leikkasi eräs kokki. Kokit olivat muiden vankien valitsemia ja kussakin kyökissä oli niitä parittain. Heidän hallussaan oli myöskin kyökkiveitsi leivän ja lihan leikkaamista vasten, yksi kutakin kyökkiä kohden.

Kaikkiin nurkkiin ja pöytien ympärille asettuivat vangit lakki päässä ja turkki päällä, valmiina lähtemään työhön. Muutamien edessä oli kaljahaarikkoja. Kaljaan murennettiin leipää ja sitten juotiin.

Hälinää ja melua oli kaikkialla: muutamat juttelivat kuitenkin hiljakseen jossain nurkassa.

— Ukko Antonitshille toivon leipää-suolaa, terveeksi! sanoi nuori vanki, istahtaen rypistyneen, hampaattoman toverinsa viereen.

— No, terve sitten, jos et laske leikkiä, vastasi puhuteltu nostamatta silmiään ja kokien pureskella leipää hampaattomilla ikenillään.

— Kas, kun luulin, että sinä, Antonitsh, olit jo kuollut; oikein totta.

— Kuole ensin itse; kyllä minä sitten perästä.

Minä istahdin heidän luoksensa. Oikealla puolellani puheli keskenään kaksi vakavannäköistä vankia, jotka nähtävästi kokivat toinen toisensa edessä säilyttää arvokkaisuuttaan.

— Minulta ei varmaankaan varasteta, sanoi toinen; — minä, veliseni, pelkään, etten vaan itse jotain varastaisi.

— Eipä minunkaan lähelle ole kättä tuominen; poltan.

— Mitä vielä! Olemmehan Siperjan väkeä, emmekä mitään muuta ... kyllä sinut vielä tyhjennetään! Ovatpahan minunkin rahani huvenneet... Niinpä piti minun joku aika sitten pyrkiä Fetka-pyövelin luo; hänellä oli talo esikaupungissa, osti sen Salomonilta, juutalaiselta, joka sittemmin hirtti itsensä...

— Tiedän. Hän oli meillä kaksi vuotta sitten kapakoitsijana, liikanimeltä Grishka — pimeä kapakka. Tiedän.

— Etpähän tiedäkkään; se onkin toinen pimeä kapakka.

— Johan nyt oli! Olet sinäkin tietävinäsi! Vaan minä tuon sinulle koko joukon todistajia...

— Johan toit. Mistäs sinä olet ja kukas minä olen?

— Kuka! Olenpa antanut sinua selkään, enkä kehu, ja sitten kysyy vielä, kuka!

— Sinäkö minua selkään! Selkäni antaja ei ole vielä syntynyt; ken lie yrittänyt, se maassa makaa.

— Benderin rutto!

— Tarttukoon sinuun Siperjan surma!

— Vieköön sinut turkkilaisen miekka!

Ja riita alkoi.

— No-no-no! Joko rupesitte ärjymään! kuului yltympäri. — Eivät osanneet vapaudessa olla, nyt jlpeilevät siitä, että saavat täällä leipää suuhunsa...

Oitis eroitettiin. Haukkuminen, kielen "pieksäminen" oli sallittu. Se osaksi huvittikin muita. Mutta tappelua ei suvaittu, ainoastaan poikkeustiloissa vihamiehet joskus joutuivat käsikähmään. Tappelusta olisi ilmoitettu majuurille; olisi syntynyt tutkinto, majuuri itse olisi saapunut paikalle, sanalla sanoen, siitä olisi ollut haittaa kaikille, ja sen tähden tappelu olikin kielletty. Vihamiehet riitelivätkin keskenään enemmän hovin vuoksi, sanasutkauksiin harjaantuaksensa. Usein pettivät he itse itsensä, alkoivat kovin kiivaasti, vimmatusti ... syrjäinen ajatteli: nyt ne hyökkäävät toisiansa vastaan. Mitä vielä! riitelivät aikansa ja erosivat. Kaikki se näytti minusta hyvin kummalliselta. Olen tässä varta vasten maininnut esimerkkejä tavallisimmista vankien puheista. En voinut alussa käsittää, kuinka riita ajan kuluksi oli mahdollinen, kuinka sitä voitiin pitää hupaisana työnä, mieluisana harjoituksena, hauskuutena? Muuten on huomioon otettava myöskin kunnianhimo. Taitavaa haukkujaa pidettiin kunniaissa. Eikä paljon puuttunut, ettei hänelle taputettu käsiä kuin näyttelijälle.

Jo edellisenä iltana olin huomannut, että minua katseltiin täällä karsaasti. Minä olin jo nähnyt muutamien synkkiä silmäyksiä. Toiset sitä vastoin lähestyivät minua oitis, sillä he arvasivat, että minulla oli rahaa mukanani. He neuvoivat, miten kahleita oli kannettava, ja hankkivat minulle, tietysti maksua vastaan, pienen lukolla varustetun arkun, johon voisin kätkeä ruunun kapineita ja mukanani tuomia liinavaatteita. Seuraavana päivänä varastivat he minulta tuon arkun ja hankkivat sen hinnalla itselleen viinaa. Yksi heistä tuli minulle sittemmin hyvin suosiolliseksi, vaikka ei lakannutkaan varastelemasta kapineitani, milloin siihen vaan oli tilaisuutta. Hän teki sitä aprikoimatta, melkein tietämättänsä, ikään kuin velvollisuudesta, enkä minä voinut häneen suuttuakaan.

Muun muassa neuvoivat he minua pitämään omaa teetä ja sanoivat, että minä voisin hankkia oman

teekyökinkin; väliajaksi toimittivat he käytettäväkseni vieraan semmoisen. He ehdottelivat minulle kokkiakin, jonka sanoivat kolmestakymmenestä kopeikasta suostuvan laittamaan ruokaa, jos tahtoisin syödä omaani... Luonnollista on, että he ottivat minulta rahaa lainaksi ja kukin heistä tuli samana päivänä kolmasti lainaamaan.

Entisiä aatelismiehiä katseltiin vankilassa karsain silmin.

Vaikka aatelismiehet menettivät täällä kaikki oikeutensa ja vaikka heitä kohdeltiin kuin muitakin vankeja, eivät nämä koskaan tunnustaneet heitä tovereikseen. Se ei tapahtunut minkään määrätyn ennakkoluulon vuoksi, vaan muuten vaan, aivan itsestensä. He pitivät meitä todellakin aatelismiehinä, vaikka itse mielellään pilkkasivat meitä lankeemuksemme tähden.

— Katsoppas vaan! Ennen sai Pekka Moskovassa herrastella, nyt saa hän nuoraa punoskella y.m. y.m. mielenosoituksia tuli osaksemme.

He näkivät mielihyvällä kärsimyksiämme, joita me koetimme heiltä salata. Etenkin saimme kärsiä työnteossa siitä, ettei meillä ollut yhtä paljon voimaa kuin heillä, ja ettemme voineet heitä tehokkaasti auttaa. Ei ole mikään sen vaikeampaa kuin saavuttaa ihmisten luottamusta ja rakkautta (etenkin semmoisten ihmisten).

Vankilassa oli joitakuuta aatelismiehiä. Ensiksikin viisi puolalaista. Heistä kerron joskus erityisesti. Vangit vihasivat kovasti puolalaisia, jopa enemmän kuin venäläisiä aatelismiehiä. Puolalaiset (puhun vaan valtiollisista vangeista) olivat käytöksessään hienoja, loukkaavan kohteliaita ja sangen umpimielisiä; he eivät voineet mitenkään salata vastenmielisyyttään muita vankeja kohtaan, vaan nepä maksoivat heille samalla mitalla.

Minä sain oleskella vankilassa melkein kaksi vuotta, ennenkuin saavutin muutamien vankien suopeutta. Vihdoin kuitenkin useimmat heistä tulivat minulle ystävällisiksi pitäen minua "hyvänä" ihmisenä.

Paitsi minua oli siellä neljä venäläistä aatelismiestä. Yksi heistä oli halpamielinen, kurja olento, ammatiltaan vakooja ja ilmiantaja. Minä olin hänestä kuullut jo ennen vankilaan tuloani ja ensi päivistä katkasin kaiken yhteyden hänen kanssaan. Toinen oli sama isän-murhaaja, josta olen jo ennen puhunut. Kolmas oli Akim Akimitsh; harvoin olen nähnyt niin kummallista miestä kuin tämä Akim Akimitsh oli. Selvästi on hän painunut mieleeni. Varreltaan oli hän pitkä ja laiha, ymmärrykseltään heikko, kovin oppimaton, suuri lörpöttelijä ja tarkka kuin saksalainen. Kaikki nauroivat hänelle ja muutamat oikein karttoivat häntä hänen riidanhaluisen, vaateliaan ja joutavanpäiväisen luonteensa tähden. Hän joutui ensi hetkestä toisten läheiseen tuttavuuteen, riiteli heidän kanssaan, jopa tappelikin. Hän oli harvinaisen rehellinen. Jos hän missä huomasi epärehellisyyttä, niin tarttui oitis asiaan, vaikkei se häntä koskenutkaan. Hän oli kovin lapsellinen: kun hän esim. riiteli vankien kanssa, moitti hän heitä varkaudesta ja koetti kaikessa totuudessa saada heitä luopumaan tuosta paheesta. Me tulimme tutuiksi jo ensi päivänä, ja hän kertoi minulle kohtalonsa. Hän oli alkanut palveluksensa Kaukaasiassa junkkarina jalkaväessä, sai kauan kovaa kokea, vaan viimein pääsi upseeriksi ja lähetettiin päälliköksi johonkin linnoitukseen. Eräs rauhallinen naapuri-ruhtinas poltti hänen linnansa ja teki häntä vastaan öisen ryntäyksen; se ei onnistunut. Silloin Akim Akimitsh keksi juonen ja oli olevinaan tietämätön siitä, ken ilkiötyön oli tehnyt. Kuukauden kuluttua kutsui hän ruhtinaan luokseen vieraisille. Tämä tulikin ilman mitään epäilystä. Akim Akimitsh järjesti joukkonsa, nuhteli ruhtinasta julkisesti, ja koetti hänelle todistaa, että linnojen polttaminen on häpeällistä. Samalla luki hän syyliselle tarkat määräykset rauhallisen ruhtinaan velvollisuuksista ja lopuksi ammutti hänet kuoliaaksi, josta antoi oitis esimiehilleen asiallisen kertomuksen. Kaikesta tästä joutui hän kanteen alaiseksi, tuomittiin hengeltä, vaan rangaistus lievennettiin ja hänet lähetettiin kahdeksitoista vuodeksi Siperjaan toisen luokan pakkotyöhön. Hän käsitti aivan hyvin, että oli menetellyt laittomasti, sanoipa jo ennen ruhtinaan ampumistakin tienneensä, että rauhallista miestä olisi pitänyt tuomita lakien mukaan; mutta tästä tiedostaan huolimatta ei hän mitenkään voinut arvostella rikostaan oikealta kannalta.

— Ajatelkaahan, että hän oli polttanut linnani! Pitikös minun kiittää häntä siitä, vai kuinka? virkkoi hän vastaväitteisiini.

Mutta vaikka vangit nauroivatkin Akim Akimitshin omituisuuksille, pitivät he häntä kuitenkin arvossa hänen tarkkuutensa ja kätevyytensä tähden.

Ei ollut sitä ammattia, jota Akim Akimitsh ei olisi osannut. Hän oli nikkari, suutari, tohvelin-tekijä, maalari, kultaaja, seppä, ja kaikki nämä ammatit oli hän oppinut vankilassa. Mitä hän kerran oli nähnyt, sen osakin tehdä. Hän teki kaikenlaisia laatikoita, vasuja, lyhtyjä, lasten leikkikaluja ja möi niitä kaupungissa. Sillä tavoin ansaitsi hän rahaa ja hankki itselleen enemmän liinavaatteita, pehmeämmän tyynyn sekä kokoon pantavan madrassin. Hän asui samassa kasarmissa kuin minäkin ja oli minulle vankeuteni ensi päivinä suureksi avuksi.

Työhön lähtiessä järjestettiin vangit päävahdissa kahteen riviin; keskelle ja taakse asetettiin ladatuilla pyssyillä varustettuja sotamiehiä. Sitten saapuivat paikalle insinööriupseeri, konduktööri ja jotkut insinöörikuuntaan kuuluvat alemmat työntarkastajat. Konduktööri luki vangit ja lähetti heidät työhön eri joukoissa.

Yhdessä muiden kanssa lähetettiin minut insinööriverstaaseen. Se oli matala, pienenlätä rakennus, varustettu avaralla pihalla ja täytetty kaikenlaisilla työaineilla. Siinä oli kaksi pajaa, nikkarin- ja maalarin-verstaat y.m. Akim Akimitsh kävi täällä ja työskenteli maalarinverstaassa, keitti vernissaa, valmisti maalia ja teki pähkinäpuusta pöytiä sekä muita huonekaluja.

Odottaessani kahleiden muuttamista puhelin minä Akim Akimitshin kanssa vankila-elämän ensimmäisistä vaikutuksista.

— Niinhän se on, aatelismiehiä eivät muut vangit suvaitse, virkkoi hän, etenkin valtiollisista rikoksista tuomittuja, ja syy siihen on selvä. Ensiksikin kuuluvat aatelismiehet aivan eri kansaluokkaan ja toiseksi ovat he itse olleet joko aatelisien maaorjina tai sotamiehinä. Arvatenkin eivät he voi rakastaa aatelisiä. Sen sanon, että täällä on vaikea olla. Mutta Venäjän vankiruoduissa on vieläkin vaikeampi. Onhan sieltä tulleita täälläkin ja he eivät voi kyllin kehua meidän vankilaamme, ikäänkuin olisivat joutuneet helvetistä paratiisiin. Työ ei siellä kuulu olevan haittana. Sanotaan, että ensi luokkain päälliköt eivät ole soturisäädystä, ainakin menettelevät he toisin kuin meillä. Siellä saa pakkotyöläinen, kuten sanotaan, pitää omaa taloutta. Minä siellä en ole ollut, mutta niin sanotaan. Siellä ei keritä tukkaa, eikä käytetä erityistä pukua, vaikka toiselta puolen on hyvä, että meillä ollaan eri puvussa ja kerityin päin; ainakin on se edullista järjestyksen vuoksi ja silmällekin mieluisaa. Vaan heille ei se kelpaa. Ja nähkääs, miten sekalainen on seurakunta. Kuka on sotilaspoikia, kuka tsherkessejä, kuka eriuskolaisia, kuka on taas oikeauskoinen musikka, joka jätti kotiinsa perheen ja rakkaat lapsensa, kuka juutalainen, kuka mikäkin, ja kaikkien tulee elää yhdessä, maksoi mitä maksoi, sopia toistensa kanssa, syödä yhteisestä maljasta ja maata samoilla lavereilla. Ja mimmoinen on sitten vapaus: liika palasen saat syödä vaan varkain, joka äyri on piilotettava saappaan varteen, eikä muuta sitten olekkaan kuin vankilaa, vankilaa. Eipä ihmettä, jos hullutuksia päähän tuppaa.

Mutta sen kaiken tiesin jo ennestään. Minä tahdoin kuulla häneltä jotakin majuuristamme ja Akim Akimitsh ei salannut tietojaan; kertomus ei tehnyt minuun hyvää vaikutusta.

Vielä kaksi vuotta sain minä olla tämän majuurin tarkastuksen alaisena. Kaikki, mitä Akim Akimitsh hänestä kertoi, huomasin todeksi (sillä eroituksella vaan, että todellisuuden vaikutus oli paljoa voimakkaampi kuin kertomuksen). Kauhistuttava oli tämä mies juuri sen tähden, että hänellä oli melkein rajaton valta kahden sadan hengen yli. Hän oli intohimoinen ja ilkeä ihminen, eikä mitään muuta. Vankeja piti hän luonnollisina vihollisinaan ja se oli hänen ensimmäinen ja suurin vikansa. Tosin oli hänellä joitakuita avuja, mutta kaikki ilmestyi hänessä kuitenkin nurinpuolisessa muodossa. Ollen hillitsemätön ja pahanilkinen, tuli hän vankilaan välistä öisinkin, ja jos huomasi, että vanki makasi vasemmalla kyljellään tai seljällään, niin rankasi häntä aamulla sanoen: "makaa oikealla kyljellä, niinkuin olen käskenyt." Vankilassa vihattiin ja peljättiin häntä kuin ruttoa. Hänen muotonsa oli punottava, ilkeä. Kaikki tiesivät, että hän oli kokonaan passarinsa Fetkan talutettavana. Kaikista enimmin rakasti hän Tresorka nimistä villakoiraansa ja oli vähältä tulla hulluksi, kun Tresorka sairastui. Sanotaan, että hän itki sitä kuin omaa poikaansa; ajoi luotaan eläinlääkärin ja oli tapansa mukaan vähältä joutua hänen kanssaan tappeluun; kuultuansa sitten Fetkalta, että vankilassa oli eräs itseoppinut eläinlääkäri, joka muka paranteli elukoita erittäin hyvin, käski hän oitis kutsua tuon miehen luoksensa.

— Pelasta! Saat runsaan palkinnon; paranna Tresorka! huusi hän vangille. Tämä oli siperjalainen talonpoika, viekas ja älykäs mies, joka todellakin tunsu eläintauteja, mutta oli muuten täydellinen talonpoika.

— Minä loin silmäni Tresorkaan, kertoi hän vangeille pitkän ajan kuluttua, kun koko asia oli joutunut unohduksiin; loin silmäni ja näinkin, että koira makasi sohvalla, valkealla tyynyllä; sitä vaivasi tulehdus ja minä arvelin, että pitäisi aukaista suoni, niin koira paranisi. Mutta sitten tuln miettineeksi: jospa ei paranekaan, jos kuolee! Ei, sanoin, myöhään kutsuite, korkea-arvoinen herra majuuri; jos olisitte kutsunut niinkuin eilen tai toissa päivänä tähän aikaan, niin olisin parantanut; mutta nyt en voi mitenkään...

Ja niin kuolikin Tresorka.

Minulle kerrottiin tarkoilleen, miten majuuriamme aiottiin murhata. Oli täällä eräs vanki. Hän oli viettänyt vankeudessa jo useampia vuosia ja käyttäytynyt aina hyvin siivosti. Huomattiin myöskin, että hän tuskin koskaan puheli toisten kanssa. Häntä pidettiin heikkomielisenä. Hän oli kirjaan pystyvä ja lukikin viimeisen vuoden kuluessa melkein alinomaa raamattua, luki sitä yöt sekä päivät. Kun kaikki nukkuivat, nousi hän ylös puoliyön aikana, sytytti vahakynttilän, nousi uunille, aukasi kirjan ja luki

aamuun asti. Eräänä päivänä sanoi hän aliupseerille, ettei hän tahdo mennä työhön. Asia ilmoitettiin majuurille. Tämä tulistui ja saapui itse paikalle. Vanki ryntäsi hänen kimppuunsa varustettuna tiilikivellä, mutta iski syrjään. Hänet pantiin kiinni, tuomittiin ja rangaistiin. Kaikki tapahtui hyvin nopeasti. Kolmen päivän kuluttua kuoli hän sairashuoneessa. Kuollessaan sanoi hän, ettei hän ketään vihannut, että hän tahtoi ainoastaan kärsiä. Hän ei kuulunut muuten mihinkään eriuskolaislahkoon. Vankilassa kunnioitettiin hänen muistoansa.

Vihdoin sain minä kahleeni muutetuiksi — — — Minä sanoin jäähyväiset Akim Akimitshille ja saatuani kuulla, että minun oli lupa palata vankilaan, läksin liikkeelle vartijan seuraamana. Vangit alkoivat jo keräytyä. Muita aikasemmin palasivat ne, jotka tekivät työtä urakalla. Urakkatyö oli ainoana keinona, jolla vankeja saatiin työskentelemään ahkerasti. Välistä olivat urakat suunnattoman suuret, mutta kuitenkin saatiin ne suoritetuiksi kahta vertaa pikemmin kuin se työ, jota vangin piti tehdä määrälleen puoleen päivään asti. Päätettyänsä urakan, sai vanki kenenkään estämättä palata työstänsä.

Aterioiminen ei tapahtunut yhdessä, vaan miten sattui, ken ensin paikalle ennätti; eivätkä kaikki olisi sopineetkaan yht'aikaa kyökkiin. Minä maistoin kaalia, vaan tottumaton kun olin, en voinut sitä syödä ja keitin itselleni teetä. Sitten istahdimme pöydän päähän. Kanssani oli eräs toveri, aatelismies niinkuin minäkin.

Toiset tulivat, toiset menivät. Tilaa oli tarpeeksi; mutta kaikki eivät vielä olleet saapuneet. Viisihenkinen seura kävi istumaan erikseen ison pöydän ääreen. Kokki kaatoi heille kahteen maljaan kaalisoppaa ja asetti pöydälle kokonaisen vartaan paistettua kalaa. Heillä oli joku juhlanvietto ja he söivät omastaan. Meihin he katsoivat karsain silmin. Sisään tuli eräs puolalainen ja istahti meidän seuraamme.

— Kotona en ole ollut, vaan tiedän kaikki! huusi eräs korkeakasvuinen vanki astuen kyökkiin ja tarkastellen kaikkia läsnäolijoita.

Hän oli noin viidenkymmenen vuoden vanha, jäntevä ja laiha. Hänen kasvonsa osoittivat viekkautta ja samalla iloisuutta. Etenkin oli huomattava hänen paksu, riippuva alahuulensa; se teki hänen muotonsa sangen hullunkurisen näköiseksi.

— No, hyvinkös nukuitte! Miksikäs ette tervehdi? Terve, kurskilaiset! lisäsi hän istahtaen omaa ruokaa syövien joukkoon; — leipää-suolaa! Ottakaa vastaan vierastanne!

— Emmepä, veli hyvä, olekkaan kurskilaisia.

— Tamponvalaisiakos?

— Emme tamponvalaisiakaan. Meistä et paljoa hyödy. Mene rikkaan miehen luo, pyydä häneltä!

— Vatsani on tänään tyhjä, veliseni; mutta missäs rikas mies on?

— Tuollahan tuo Gasin on rikas mies; mene hänen luokseen!

— Gasin tänään huilaa, veliseni, juopi kaikki rahansa.

— Hänellä on parikymmentä ruplaa, huomautti toinen. — Viinakauppa on edullista.

— No ettekös huoli vieraasta? Syönpähän sitten ruunun ruokaa.

— Mene teetä pyytämään. Tuolla herrat juovat teetä.

— Mitkä herrat, eihän täällä ole herroja; samanlaisia ovat kuin mekin, murahti eräs nurkassa istuva jörönnäköinen vanki. Tähän asti ei hän ollut sanonut sanaakaan.

— Joisihan sitä teetäkin, vaan en ilkeä pyytää: meillä on arvontuntoa! huomautti paksuhuulinen vanki katsoen ystävällisesti meihin.

— Jos tahdotte, niin saatte minulta, sanoin minä hänelle. — Haluttaako?

— Vielähän kysytte! Kuinkas ei haluttaisi! — Hän tuli pöydän ääreen.

— Katsoppas vaan, kotonaan särpi kaalia tallukasta, vaan täällä teetä tahtoo; herrasjuomaa tavoittelee, virkkoi jörönnäköinen vanki.

— Eikös täällä kukaan juo teetä? kysyin minä häneltä. Mutta hän ei huolinut vastata kysymykseeni.

— Kas tuossa kalatsiakin [vehnäleivos. Suom. muist.] tuodaan — sallittehan minun saada kalatsiakin?

Kalatsit tuotiin sisään. Nuori vanki kantoi kokonaista sidettä ja myöskenteli sitä vankilassa. Kalatsien kauppias oli luvannut hänelle joka kymmenennen ja sitäpä vanki nyt halusikin ansaita.

— Kalatsia, kalatsia! huusi hän astuessaan kyökkiin; — moskovalaisia, kuumia! Söisin itse, vaan rahaa on tarvis. No, pojat, viimeinen on jäljellä. Kellä teistä on ollut äiti?

Tämä äidin rakkauteen vetoaminen huvitti kaikkia, ja häneltä ostettiin muutamia kalatseja.

— Mutta kuinka luulette, sanoi myyjä, eiköhän Grasin huilaa itseänsä ansaan. Jumal' auta! kun kerran on alkanut... Ei aikaakaan, niin on kahdeksansilmäinen täällä.

— Pistetään piiloon. Mitä, onkos hän kovin humalassa?

— Onpa niinkin! Juonittelee ja hakee riitaa.

— Saapipahan sitte selkäänsä...

— Kenestä he puhuvat? kysyin minä vieressäni istuvalta puolalaiselta.

— Gasinista, eräästä vangista. Hän harjoittaa täällä viinakauppaa. Kun saa kokoon jonkun verran rahaa, juo ne heti. Hän on kovasydäminen ja pahankurinen; selvänä on hän hiljainen, vaan päissään kauhea. Ihmisiä vastaan hyökkää hän veitsi kourassa. Silloin muut häntä hillitsevät.

— Millä tavoin?

— Hänen kimppuunsa käy noin kymmenkunta miestä ja nämä alkavat lyödä häntä armottomasti, kunnes hän menee tainnoksiin, s.o. lyövät hänet puolikuolleeksi. Sitten panevat hänet laverille ja peittävät turkilla.

— Mutta sillä tavoinhan voipi hän menettää henkensä?

— Toinen mies menettäisikin, mutta ei Gasin; sillä hän on kauhean väkevä, väkevämpi kuin kukaan muu täällä vankilassa. Seuraavana päivänä herää hän aivan terveenä.

— Mitenkäs se on, kysyin minä vielä puolalaiselta, syöväthän hekin tuolla omaa ruokaansa, ja minä juon teetä. Yhtähyvin näkyvät he katselevan teetäni katein silmin. Mitenkä se on ymmärrettävä?

— Siihen ei ole syynä tee, vastasi puolalainen. He ovat vihaisia teille siitä, että olette aatelismies, ettekä heidän kaltaisensa. He tahtoisivat sangen mielellään loukata ja alentaa teitä. Saattepa vielä kokea paljon ikävyyksiä. Täällä on meidän kovin vaikea olla. Kaikin puolin on meidän tilamme huonompi kuin muiden. Tottuaksemme näihin oloihin tarvitaan paljon malttia. Usein saatte vielä kuulla parjauksia teen ja oman ruo'an tähden, vaikka täällä moni muukin sangen usein syö omaansa ja jotkut juovat alituisesti teetä. He saavat sitä tehdä, vaan me emme saa.

Sen sanottuaan hän nousi ylös ja lähti pois pöydän äärestä. Muutaman minuutin jälkeen toteutuivat hänen sanansa.

III.

Ensimmäisiä vaikutuksia.

Niin pian kuin M—tsky (se puolalainen, joka puhui kanssani) oli lähtenyt, töytäsi Grasin, peräti juovuksissa, kyökkiin.

Että vanki saattoi olla juovuksissa huolimatta siitä, että oli arkipäivä, jolloin kunkin piti olla valmiina työhön, huolimatta ankarasta päälliköstä, joka saattoi milloin hyvänsä tulla vankilaan, huolimatta aliupseerista, joka piti vankeja silmällä ja oli aina saapuvilla, huolimatta vartijoista, invaliideista, sanalla sanoen mistään semmoisesta, se seikka hämmensi kokonaan entisen käsitykseni vankilan oloista. Ja sainpa olla täällä kauan, ennenkuin voin käsittää tämän kaltaisia ilmiöitä, jotka vankeuteni ensi aikoina näyttivät minusta arvoituksilta.

Jo olen sanonut, että vangeilla oli aina omaa työtä ja että tämä työ oli heidän elämänsä luonnollisena vaatimuksena; myöskin olen maininnut, että vanki, paitsi tätä työtänsä, rakasti kiihkoisesti rahaa, pitäen sitä miltei vapauden arvoisena, ja että hän oli jo tyydytetty, kun raha kilahteli hänen taskussaan.

Päinvastoin oli hän veltto, surullinen, rauhaton ja alakuloinen, jos hänellä ei ollut rahaa; hän oli valmis varastamaan, kunhan vaan sitä sai. Mutta vaikka raha olikin vankilassa niin suuressa arvossa, eivät sen onnelliset omistajat sitä kauan luonansa säilyttäneet. Ensiksikin oli rahoja vaikea säilyttää varkailta ja tarkastajilta. Jos majuuri löysi ne äkillisissä tarkastuksissaan, otti hän ne oitis talteensa. Ehkäpä hän käytti niitä vankien ruo'an parantamiseksi. Mutta useimmiten joutuivat rahat varkaiden käsiin; sillä kehenkään ei voinut luottaa. Sittemmin keksittiin täällä täysin turvallinen rahansäilyttämiskeino. Rahat annettiin eräälle vanha-uskoiselle ukolle... En voi olla sanomatta hänestä muutamaa sanaa, vaikka siten poikkeekin varsinaisesta aineestani.

Hän oli noin kuudenkymmenen vanha, pieni, harmaapäinen vanhus. Ensi hetkestä hämmästytti hän minua suuressa määrin. Hän ei ollut laisinkaan muiden vankien kaltainen; hänen katseessaan oli jotain niin rauhallista ja hiljaista, että minä mielihyvällä tarkastelin hänen kirkkaita silmiään, joita ympäröivät hienot säteen kaltaiset rypyt. Minä puhelin hänen kanssaan usein ja harvoin olen tavannut niin hyvää ja sydämellistä ihmistä kuin hän oli. Hänet oli lähetetty tänne suurenlaisesta rikoksesta. Vanha-uskoisten joukossa alkoi ilmestyä kääntyneitä. Hallitus suositteli niitä ja käytti kaikkia keinoja saadakseen muutkin taipumattomat kääntymään. Ukko, yhdessä muiden intoilijain kanssa, päätti "seisoa uskonsa edestä", kuten hän itse sanoi. Kun oikea-uskoista kirkkoa ruvettiin rakentamaan, polttivat he sen. Rikokseen osallisena lähetettiin ukko pakkotyöhän. Hän oli ollut varakas kauppias; kotiansa hän jätti vaimon sekä lapset ja meni lujamielisesti vankeuteen, sillä hän piti sitä sokeudessaan "kärsimyksenä uskon tähden." Kun hänen kanssaan olin jonkun aikaa elänyt, kysyin väkisinkin itseltäni: kuinka tämä hiljainen ja siivo ihminen saattoi olla kapinoitsijana? Minä puhelin hänen kanssaan usein "uskosta." Hän ei luopunut vähäkään vakuutuksestaan; mutta hänen väitteissään ei ilmaantunut laisinkaan vihaa, eikä katkeruutta. Yhtä kaikki oli hän hävittänyt kirkon eikä kieltänytkään sitä. Semmoiseen vakuutukseen nähden olisi luullut, että hän piti menettelyänsä ja sitä seurannutta kärsimystä kunnianaan. Mutta vaikka minä olisin kuinka tarkastellut ja tutkistellut, en huomannut hänessä koskaan kunnian-himoa, enkä ylpeyttä. Vankilassa oli meillä muitakin vanha-uskoisia, suurimmaksi osaksi siperjalaisia. Ne olivat kehittyneitä, viekkaita ihmisiä, suuria luku- ja kirjamiehiä sekä tavallaan taitavia väittelijöitä, sen ohessa ylpeitä, vaativaisia ja kovin kärsimättömiä. Aivan toisenlaatuinen oli tämä ukko. Vaikka hän olikin ehkä etevämpi kirjemies kuin toiset, karttoi hän kuitenkin riitoja. Hän oli sangen puhelias ja iloinen; nauroi usein, ei kuitenkaan raa'asti kuten useimmat vangit, vaan raikkaasti ja iloisesti, niinkuin oli sopivaa harmaahapsiselle vanhukselle. Kenties erehdyn, mutta minusta näyttää kuitenkin siltä, kuin naurusta voitaisiin tuntea ihmisiä; jos teitä ensi hetkestä miellyttää jonkun aivan tuntemattoman ihmisen nauru, niin voitte olla vakuutettu siitä, että se ihminen on hyvä. Koko vankilassa nautti ukko yleistä kunnioitusta, josta hän ei ollenkaan ylpeillyt. Vangit sanoivat häntä ukkokullaksi eivätkä koskaan tehneet hänelle pahaa. Minä saatoin ymmärtää, minkälainen vaikutus hänellä oli ollut uskolaisiinsa. Mutta huolimatta näennäisestä lujuudesta, jolla hän kärsi rangaistustaan, piili hänessä syvä, haihtumaton suru, jota hän koetti salata muilta. Minä asuin samassa kasarmissa kuin hänkin. Kerran heräsin minä kello kolmen aikaan yöllä ja kuulin hiljaista, pidätettyä itkua. Ukko istui uunilla (jolla ennen se kirjanlukija oli istunut, joka tahtoi murhata majuuria) ja rukoili käsin kirjoitetusta kirjastaan. Hän itki ja minä kuulin hänen aika ajoittain sanovan: "Herra, älä hylkää minua! Herra vahvista minua! Lapsukaiseni, armaani! emme koskaan saa nähdä toisiamme!" En voi sanoa, mitenkä mieleni silloin kävi surulliseksi. — Tälle ukolle uskoivat vangit rahansa tallennettavaksi. Melkein kaikki olivat täällä varkaita, mutta hän ei voinut varastaa. Tiedettiin, että hän kätki tallennettavaksi uskotut rahat johonkin, mutta piilopaikan perille ei voinut kukaan päästä. Sittemmin ilmaisi hän minulle ja muutamille puolalaisille salaisuutensa. Eräässä paalussa oli oksa, joka näköään oli kasvanut kiinni puuhun. Se oli kuitenkin irtonainen ja peitti puussa olevan suuren kolon. Siihen koloon pisti ukko rahat ja pani sitten oksan paikoilleen, niin ettei kukaan voinut piilopaikkaa löytää.

Mutta minä olen syrjäytynyt kertomuksestani. Viimeksi puhuin siitä, minkä tähden vangit eivät säilyttäneet kauan rahojaan. Paitsi säilyttämisen vaikeutta oli vankilan elämä kovin ikävää; vanki taas on luonnostaan vapautta haluava olento ja yhteiskunnallisen asemansa vuoksi niin kevytmielinen, että hän mielellään tahtoo joskus "huilata", tuhlata kaikki rahansa melun ja soiton raikuessa unohtaakseen edes hetkiseksi surunsa. Olipa oikein kumma katsella, kuinka moni heistä niska kyyryssä teki työtä, välistä kuukausmääriä, ainoastaan sen vuoksi, että jonakin päivänä saisi tuhlata koko ansionsa ja istua sitten taas uuteen tuhlaukseen asti uutterana työn ääressä. Moni heistä hankki itselleen uusia vaatteita, jakkuja, nuttuja. Yleisesti hankittiin myöskin karttuuni-paitoja ja vaskisolksia vöitä. Näitä pukuja käytettiin pyhäpäivinä ja niiden omistajat kuljeskelivat aina kaikkien kasarmien läpi itseänsä näytellen. Koreilemisen halu tuntui joskus hyvin lapselliselta; ja monessa suhteen olivatkin vangit täydellisiä lapsia. Tosi on, että kaikki nämä vaatteet jotenkuten äkkiä hävisivät omistajiltaan, välistä joutuivat jo samana iltana pantiksi aivan mitättömästä hinnasta. Tuhlaaminen kehittyi muuten asteettain. Sitä harjoitettiin tavallisesti juhla- tai nimipäivinä. Nimipäivän viettäjä nousi aamulla ylös, asetti kynttilän pyhän kuvan eteen ja rukoili; sen jälkeen pukeutui hän juhla-vaatteisiin ja tilasi itselleen päivällisen. Ostettiin lihaa, kalaa ja valmistettiin limppusoppaa; sitten söi hän kuin härkä, melkein aina yksinään, harvoin tarjoten muille tovereilleen. Nyt tuotiin esille viinaa: nimipäivän viettäjä joi itsensä humalaan

kuin käki ja lähti sitten kaikin mokomin kuljeskelemaan pitkin kasarmeja, häilyen ja hoiperrellen sekä kokien näyttää kaikille, että hän oli humalassa, että hän "huilasi." Kaikkialla suosii venäläinen rahvas juoppoutta, mutta vankien kesken juoppoa oikein kunnioitettiin. Juoppous oli vankilassa jonkunlaisena mahtina. Iloisella tuulella ollessaan palkkasi vanki itselleen soittajan. Täällä oli eräs karannut puolalainen sotamies, joka pystyi viulunsoittoon, ja viulu olikin hänen ainoana omaisuutenaan. Hän ei harjoittanut mitään muuta ammattia kuin iloisten tanssisävelien soittamista päihtyneille. Hänen velvollisuutenaan oli luopumatta seurata humalaista isäntäänsä kasarmista kasarmiin ja vinguttaa viuluansa kaikesta voimastaan. Usein näytti hän kyllästyneeltä, ikävystyneeltä. Silloin hänelle huudettiin: "soita, maksun olet saanut!" ja se pani hänet jälleen vinguttamaan. Kun vanki alkoi juoda, voi hän olla lujasti vakuutettu siitä, että hänestä päihtyneenä pidetään huolta, että hänet aikoinaan saatetaan levolle ja piilotetaan jonnekin, jos päällikkö sattuisi tulemaan. Kaikki tämä tapahtui toisten puolelta ilman mitään palkinnon toivoa. Aliupseeri ja invaliidi taas, jotka asuivat vankilassa järjestyksen valvomista varten, olivat myöskin varmat siitä, ettei humalikas voi vaikuttaa mitään häiriötä. Häntä tarkasti koko kasarmi, ja jos hän rupesi meluamaan, raivoomaan, niin toiset kyllä olivat valmiit häntä rauhoittamaan, jopa sitoivat hänet köysiinkin. Senpä tähden alipäälliköt katselivatkin juoppoutta sormien lomatse, eivätkä tahtoneet tehdä sitä vastaan muistutuksia. He tiesivät hyvin hyvästi, että jos viinaa ei sallittaisi, tapahtuisi vielä hullumpia juttuja. — Mutta mistäs viinaa hankittiin?

Viinaa ostettiin anniskelijoilta. Heitä oli vankilassa joitakuita; kauppaansa harjoittivat he hyvällä menestyksellä, huolimatta siitä, että juojia ja "huilavia" oli yleensä vähän, juomiseen kun tarvittiin rahaa, ja sitä taas oli vaikea hankkia. Kauppa alkoi ja pitkittyi aivan omituisella tavalla. Ajatelkaamme, ettei jollakin vangilla ollut ammattia tai ettei hän halunnut työskennellä (semmoisia oli täällä kyllä), vaan tahtoi kuitenkin saada rahaa ja, ollen kärsimätön luonteeltaan, tahtoi saada sitä pian. Hänellä on hiukan varoja aluksi ja hän päättää ruveta anniskelijaksi. Yritys on vaikea ja vaatii paljon alttiiksi antamista; sillä onhan selkäsaunan saaminen sekä tavaran ja pääoman menettäminen mahdollista. Mutta anniskelija ei huoli siitä. Ensi kerralla tuo hän itse viinansa vankilaan ja myö sen sitten voitollisesti. Hän käyttää samaa keinoa toisen ja kolmannenkin kerran, ja jos ei joudu päällikön kynsiin, laajentaa kauppaansa suuressa määrin; hänestä tulee urakkamies, pääoman-haltija, hän palkkaa asiamiehiä ja apulaisia, on vähemmin vaaran alainen, vaan voittaa yhä enemmän ja enemmän. Vaara sen sijaan uhkaa hänen apulaisiaan.

Vankilassa on aina perin köyhtyneitä ihmisiä, jotka ovat ilman työtä ja käyvät repaleissa, vaan joilla sen sijaan on rohkeutta ja päättäväisyyttä. Sellaisten ihmisten ainoana pääomana on heidän selkänsä; siitäkin voi olla jotain hyötyä ja senpä päättääkin rahansa menettänyt tehdä kaupan esineeksi. Hän menee urakkamiehen luo ja suostuu rupeamaan hänelle viinan-kuljettajaksi; rikkaalla anniskelijalla on semmoisia apulaisia useampia. Jossain vankilan ulkopuolella on sovelias henkilö — sotamies, porvari, väliin joku naisenkin — joka urakkamiehen rahoilla ja sopimuksen mukaista, verrattain isoa palkintoa vastaan ostaa viinaa kapakasta ja kätkee sen johonkin määrättyyn paikkaan, jonne vangit tulevat työtä tekemään. Hankkija maistelee aina itse tavarasta ja täydentää vajauksen tunnottomasti vedellä; se saa kelvata semmoisenaan, eikä vangin sovikkaan olla kovin vaatelas. Onhan hyvä, etteivät hänen rahansa mene aivan hukkaan ja että hän saa viinaa, tosin huonoa, mutta kuitenkin viinaa. Hankkijan luo ilmaantuvat anniskelijan osoittamat kuljettajat, varustettuina härän suolilla. Nämä suolet pestään ensin ja täytetään sitten vedellä, joten ne pysyvät venyväisinä ja kelpaavat tarvittaessa viinasäiliöiksi. Täytettyään suolet viinalla, kietoo vanki ne ympärilleen niin taitavasti kuin mahdollista. Luonnollista on, että tässä käytetään mitä suurinta taitoa ja varkaan koko kavaluutta. Asia koskee vangin kunniaa; hänen on pettäminen sekä saattajansa että vartijat. Ja hän pettääkin heidät. Ollen taitava varas, välttää hän aina saattajan, tavallisesti jonkun nuoren rekryytin silmäyksen. Sen ohessa otetaan ajasta ja paikasta tarkka vaari. Vanki esim. on muurari ja hän kiipee kiukaalle: kukapa voi nähdä, mitä hän siellä tekee? Eihän saattomiehen sovi kiivetä hänen jälkeensä. Vankilaa lähestyessään ottaa hän käteensä viisitoista tahi kaksikymmentä kopeikkaa ja rupee odottamaan korpraalia. Kutakin työstä palaavaa tarkastaa vahdissa oleva korpraali ja avaa hänelle vasta sen jälkeen vankilan ovet. Viinan kuljettaja luottaa tavallisesti siihen, ettei korpraali huoli häntä kovin tarkoin tutkia. Mutta välistä kopeloipi tämä salaisimmatkin paikat ja löytää viinan. Silloin on jäljellä viimeinen keino: viinan kuljettaja pistää korpraalin kouraan, salaa saattomieheltä, varalla olevan rahan. Mahdollista on, että hän pääsee semmoisen tempun avulla tavaroineen onnellisesti perille. Mutta välistä keino ei onnistu, ja silloin täytyy hänen turvata ainoaan jälellä olevaan pääomaan s.o. selkäänsä. Asia ilmoitetaan majuurille, pääomaa piestään ja piestään kovasti, viina otetaan takavarikkoon ja salakuljettaja ottaa koko asian niskoillensa, ilmoittamatta urakkamiestä, ei kuitenkaan siitä syystä, että ilmianto inhoittaisi häntä, vaan sen vuoksi, että se on hänelle epäedullinen; hän saisi kaikissa tapauksissa selkäsaunan; ainoana huvituksena olisi, että he molemmat saisivat selkäänsä. Mutta urakkamiestä tarvitsee salakuljettaja vastakin, vaikk'ei hän tavan ja sopimuksen mukaan saakaan häneltä selkäsaunasta mitään korvausta. Mitä ilmiantoihin muuten tulee, ovat ne hyvin tavallisia. Vankilassa ei ilmiantajaa mitenkään ahdisteta; ei mitään tyytymättömyyttä häntä kohtaan ole olemassa. Häntä ei karteta, vaan pidetäänpä vielä ystävänäkin, niin että jos joku tahtois vankilassa todistella ilmiantannon alhaisuutta, ei häntä kukaan ymmärtäisi. Se turmeltunut ja katala aatelismies, jonka kanssa minä lakkasin seurustelemasta, oli

majuurin passarin Fetkan ystävä sekä hänen vakoojansa, ja Fetka taas kertoi majuurille kaikki mitä oli häneltä kuullut. Se seikka oli täällä hyvin tunnettu, mutta kenenkään päähän ei edes pistänytkaan mokoman ilkiön rankaiseminen tai nuhtelevinen.

Mutta olen poikennut asiasta. Tietysti tapahtuu niinkin, että viinan-tuonti onnistuu; silloin ottaa urakkamies vastaan tuodut suolet, maksaa niistä rahan ja tekee laskunsa. Lasku osoittaa, että viina on tullut hänelle kalliiksi, jonka tähden hän tyhjentää suolet ja kaataa viinaan vielä kerran vettä, miltei toisen verran lisää, ja rupee sitten odottamaan ostajia. Ensi pyhänä, joskus arkenakin, ilmestyy ostaja; se on vanki, joka on useampia kuukausia tehnyt työtä kuin härkä ja säästänyt rahaa voidaksensa tuhlata ne viinaan jonakin edeltäpäin määrättynä päivänä. Tätä päivää on mies parka jo kauan uneksintu ja se ajatus on työn ääressäkin virkistänyt hänen surullista mieltänsä. Vihdoinkin kajastaa tuon päivän rusko idässä; rahat ovat säästössä, niitä ei ole otettu takavarikkoon, eikä varastettu; hän vie ne anniskelijalle. Tämä antaa hänelle viinaa, alussa verrattain puhdasta, s.o. ainoastaan kahdesti vedellä sekoitettua; mutta sen mukaan kuin pullon sisältö vähenee, korvataan vajuus vedellä. Viinakuppi maksaa viisi tahi kuusi kertaa enemmän kuin kapakassa. Helppo on arvata, mitenkä monta semmoista kuppia tyhjennetään ja mitä niistä maksetaan, ennenkuin viinan halu on tyydytetty. Juomisesta vieraantuminen vaikuttaa kuitenkin, että vanki humaltuu jokseenkin pian ja jatkaa juontiaan, kunnes menettää kaikki rahansa. Silloin tuodaan esille muuta tavaraa; anniskelija on samalla pantin ottajakin. Ensin joutuvat hänen käsiinsä äsken hankitut kapineet, sitten vanhat repaleet ja vihdoin ruunun omaisuuttakin. Tuhlattuun viinaan kaikki viimeiseen riepupun asti, panee humalikas maata, ja kun hän sitten seuraavana päivänä tuntee välttämätöntä päänskipua, pyytää hän anniskelijaita turhaan viinaryyppyyä kohmeloonsa. Surumielin tyytyy hän tukalaan tilaansa ja tarttuu jo samana päivänä jälleen työhön; hän työskentelee sitten taas muutamia kuukausia niska kyyryssä uneksien onnellista juomapäiväänsä, joka palaamattomasti on kadonnut ajan virtaan, ja rohkaisee vähitellen mieltänsä odotellen toista samanlaista päivää, joka on vielä kaukana, mutta joka yhtä hyvin kerran on saapuva.

Anniskelijasta taas on huomattava, että kun hän on koonnut suuren summan rahaa, s.o. joitakuuta kymmeniä ruplia, hankkii hän viimeisen kerran viinaa, mutta ei seoita sitä vedellä, sillä hän on määrännyt sen omaa tarvettansa varten; on jo aika lopettaa kauppa ja hankkia itselleen hauskoja päiviä! Alkaa juominen, syöminen, musiikki. Varat ovat melkoiset; välittömät, alhaisemmat päällysmiehet lahjotaan. Juomista pitkitetään väliin useimpina päivinä. Hankittu viina juodaan tietysti kohta loppuun; silloin menee juomari muiden anniskelijain luo, jotka häntä jo odottelevat ja juo siksi, kunnes menettää viimeisen kopeikkansa. Vaikka vangit pitävätkin huolta humalikkaasta, joutuu hän kuitenkin joskus korkeimpain päällikköjen, majuurin tai vartijaupseerin silmiin. Hänet viedään vartijastoon, rahat, jos niitä on jällellä, otetaan pois ja lopuksi saa syyllinen selkäänsä. Hän palaa jälleen vankilaan ja jonkun päivän kuluttua ryhtyy jälleen anniskelijan toimeen. — Muutamat, tietysti varakkaimmat velikullat uneksivat myöskin naisseuroja. Suurta maksua vastaan hiipivät he välistä lahjotun vartijan seurassa etukaupunkiin, ollen muka työhön menevinään. Ja siellä, jossain sopivassa talossa, aivan kaupungin ääressä pannaan toimeen aika pidot. Raha vaikuttaa, ettei vankiakaan halveksita; asiantunteva vartija saapuu paikalle hiukan aikaisemmin. Tavallisesti joutuivat semmoiset vartijat itsekin ennemmin tai myöhemmin vankeuteen. Mutta rahalla voi tehdä vaikka mitä, ja mokomat retket jäivät melkein aina salaisuudeksi. Täytyy kuitenkin lisätä, että semmoisia huveja pantiin toimeen aniharvoin, koska niitä varten vaadittiin kovin paljon rahaa.

Vankeuteni ensi päivistä asti veti huomioni puoleensa eräs tavattoman sievännäköinen nuorukainen. Hänen nimensä oli Sirotkin. Hän oli monessa suhteen omituinen olento. Etenkin hämmästytti minua hänen kaunis muotonsa; ijältään oli hän noin kolmenkolmatta vuoden vanha. Hänet oli tuomittu erityiseen s.o. ikuiseen osastoon, joten hän oli suurimpia pahantekijöitä. Ollen luonteeltaan hiljainen ja sävyisä, puhui hän vähän ja nauroi harvoin. Silmät olivat hänellä siniset, piirteet säännölliset, kasvot hienot ja tukka vaaleanruskea. Puoleksi keritty päälakikaan ei voinut häntä sanottavasti rumentaa; niin sievä oli hän. Ammattia ei hänellä ollut minkäänlaista, mutta rahaa sai hän kuitenkin tuon tuostakin, vaikka tosin vähässä määrin. Väliin antoivat hänelle toiset vaatteita, joskus punaisen paidankin ja Sirotkin oli hyvillään lahjoista; hän käveli pitkin kasarmeja, näytteli itseänsä. Hän ei juonut, eikä pelannut korttia, ei hän myöskään riidellyt kenenkään kanssa. Usein käveli hän kasarmien takana, kädet taskussa, hiljaan ja mietiskellen. Mitä hän mieltä, oli vaikea arvata. Kun häntä joskus kutsuin luokseni ja uteliaisuudesta kysyin jotain, niin hän oitis vastasi, vieläpä jotenkin kohteliaasti, eikä muiden vankien tavalla, aina lyhyesti ja asiallisesti; hänen katseensa oli kuin kymmenvuotisen pojan. Jos hänellä oli rahaa, ei hän ostanut itselleen mitään tarpeellista, ei antanut paikata jakkuunsa, eikä hankkinut uusia saappaita, vaan osti kalatsia, renikkaa ja söi sitten — niinkuin olisi ollut seitsenvuotias lapsi. "Sinä nyt olet semmoinen Sirotkin!" sanoivat hänelle muut vangit. Kun ei ollut ruunun työssä, oleili hän vieraisissa kasarmeissa. Kaikilla muilla oli jotain tointa; ainoastaan hän oli jouten. Jos hänelle sanottiin jotain, melkein aina pilan vuoksi (hänelle nauroivat usein hänen omat toverinsakin), ei hän virkkanut sanaakaan vastaan, kääntyi vaan pois ja meni toiseen kasarmiin; välistä taas, kun häntä kovin pilkattiin, punastui hän. Usein ajattelin: mitenkä tämä hiljainen, avomiellinen olento oli joutunut vankilaan? Kerran makasin minä sairashuoneessa vankien osastossa. Sirotkin oli myöskin sairaana ja

meidän vuoteemme olivat vierekkäin; illalla jouduin hänen kanssaan puheisiin. Hän innostui äkkiä ja kertoi minulle tarkoilleen, kuinka hän oli joutunut sotamieheksi, kuinka hänen äitinsä oli sen johdosta itkenyt ja kuinka sotamiehenä oleminen oli tuntunut hänestä vaikealta. Hän sanoi, että sotamiehen elämä oli hänelle aivan mahdoton; sillä kaikki olivat hänelle äkäisiä ja kovia, päälliköt aina tyytymättömiä.

— Mitenkäs sitten kävi? kysyin minä. — Minkä tähden jouduit sinä tänne, vieläpä erityiseen osastoon... Voi sinua, Sirotkin parka!

— Kaikkiansa olin minä, Aleksanteri Petrowitsh, vuoden pataljoonassa; tänne lähetettiin minut siitä syystä, että murhasin ruotupäällikköni Grigori Petrowitshin.

— Kyllähän sen olen kuullut, Sirotkin, vaan en usko oikein. Kuinka sinä olisit voinut ketään murhata!

— Niinpähän sattui. Aleksanteri Petrovitsh. Kovin tuntui elämä tukalalta.

— Kuinkas sitten muut sotamiehet tulevat toimeen? Tietysti alussa tuntuu vaikealta, vaan vähitellen tottuvat ja heistä tulee kelpo sotureja. Sinua luultavasti on äitisi hemmotellut, syöttänyt renikoilla ja maidolla kahdeksantoista vuotiaaksi asti.

— Tosi on, että äitini rakasti minua kovasti. Kun jouduin sotaväkeen, sairastui hän ja sittemmin kuolikin, kuten olen kuullut... Elämäni kävi lopulta kovin katkeraksi. Päällikkö ei suvainnut minua, rankaisi vaan kaikesta, syyttömästäkin. Minä tottelin ja elin siivosti, en juonut viinaa, enkä lainaillut keltään mitään, ja se onkin paha tapa, Aleksanteri Petrowitsh, kun ihminen rupee lainailemaan. — Ympäriillani oli vaan kovasydämiä ihmisiä — ei ollut missä itkeäkään. Joskus piti mennä nurkan taa itkemään. Kerran seisoin minä vahdissa. Oli jo yö käsissä; minut oli asetettu päävahtiin tukien luo. Tuuli vinkui; oli syksy ja pilkkaisen pimeä. Tuntui tukalalta, kovin tukalalta! Minä laskin pyssyn jalalle, otin pois painetin ja asetin sen viereeni; riisuin oikean jalan saappaan, ojensin piipun rintaani kohden, nojasin siihen ja liikautin isolla varpaalla hanaa. Eipä lauennutkaan! Minä tarkastin pyssyä, puhdistin sytytysreiän, kaasoin uutta ruutia, kopauttelin limsiötä ja asetin aseensa taas rintaani vasten. Mutta mitäpäsiitä! Ruuti pösähti, vaan laukausta ei kuulunut! Mitähän tämä on? ajattelin. Vedin taas saappaan jalkaani, kiinnitin painetin paikoilleen ja rupesin ääneti astuilemaan. Siinä minä päätin, että kävi kuin kävi, mutta sotapalveluksesta on päästävä pois. Puolen tunnin kuluttua ajoi päällikkö paikalle; hän oli tarkastusmatkalla. Hän huusi minulle: "Niinkös sinä vahdissa seisot?" Minä otin pyssyn käteeni ja lävistin hänet painetilla. Neljä tuhatta sain sitten ja jouduin tänne erityiseen osastoon.

Hän ei valehdellut. Ja mitenkä olisikaan häntä muuten lähetetty erityiseen osastoon? Tavallisia rikoksia rangaistaan paljoa lieveämmin. Muuten oli Sirotkin toveriensa joukossa ainoa sievännäköinen. Mitä tulee muihin saman osaston vankeihin, joita täällä oli kaikkiansa noin viisitoista, niin oli oikein vastenmielistä nähdä heitä; ainoastaan parin kolmen kasvot olivat jommoisiakin; muut kaikki olivat isokorvasia, rumia ja inhottavia; jotkut olivat harmaapäisiäkin. Jos tilaisuus sallii, niin kerron tästä joukkiosta toiste enemmän. Sirotkin oli usein Gasinin kanssa ystävytydessä, sen saman miehen kanssa, jonka tähden minä aloin tämän luvun, huomauttamalla, että hän töytäsi juopuneena kyökkiin ja että se seikka hämmensi minun alkuperäiset käsitykseni vankilan-elämästä.

Tämä Gasin oli hirveä olento. Hän teki kaikkiin kauhean, tuskallisen vaikutuksen. Minusta tuntui aina siltä, ettei kukaan voinut olla julmempi kuin hän. Minä näin Tobolskissa ilkiötöistään kuuluisan rosvon Kamenewin; näin sitten Sokolow'in, joka oli kanteenalainen karannut sotamies ja julma murhaaja. Mutta eivät nekään tehnyt minuun niin vastenmielistä vaikutusta kuin Gasin. Minusta tuntui väliin, että edessäni oli mahdottoman suuri, ihmisen kokoinen jättiläishämähäkki. Hän oli tataarilainen, tavattoman väkevä, väkevin mies koko vankilassa; kooltansa oli hän tavallista isompi, ruumiinrakennukseltaan vankka; pää oli hänellä ruma ja luonnottoman iso; hän kävi kumarassa ja katseli silmäkulmiensa alta. Vankilassa kulki hänestä omituisia huhuja: tiedettiin, että hän oli ollut sotamiehenä, mutta vangit kertoivat (en tiedä, lieneekö ollut totta), että hän oli karkulainen Nertshinskistä; Siperiaan oli häntä lähetetty jo monasti, mutta aina oli hän karannut, muuttanut nimeä ja vihdoin joutunut meidän vankilaamme, erityiseen osastoon. Hänestä kerrottiin myöskin, että hän ennen ainoastaan huvikseen oli teurastellut pieniä lapsia: hänen sanottiin ensin vieneen lapsen johonkin yksinäiseen paikkaan, peloitelleen häntä siellä ja sitten, nautittuaan tarpeeksi pienokaisen kauhusta, teurastaneen hiljaan ja vitkallisesti. Nämä jutut olivat ehkä perättömiä, sen raskaan vaikutuksen synnyttämiä, jonka Gasin teki kaikkiin, mutta ne sopivat kuitenkin hänen olentoonsa. Sen ohessa käyttäytyi hän vankilassa, selväpäisenä ollessaan, sangen siivosti. Hän oli aina hiljainen, eikä koskaan riidellyt kenenkään kanssa, mutta siten menetteli hän ikäänkuin halveksien muita, ikäänkuin olisi pitänyt itseään muita etevämpänä; hän puhui vähän ja oli aivan tahallaan harvasanainen. Kaikki hänen liikkeensä olivat hitaita, rauhallisia ja osoittivat itseensä luottamusta. Hänen silmistään näkyi, että hän oli älykäs sekä sangen kavala; hänen kasvoissaan kuvautui aina jonkunlaista ylpeyttä ja kovuutta. Hän harjoitti viinakauppaa ja oli vankilan varakkaimpia anniskelijoina. Mutta pari kertaa vuodessa joi hän itsensä humalaan ja silloin tuli näkyviin hänen luonteensa koko eläimellisyys. Vähitellen päihtyessään alkoi hän

ensin ärsyttää ihmisiä mitä ilkeimmillä ivapuheilla, joita hän ikäänkuin edeltäpäin olisi valmistanut; vihdoin täydellisesti humaltuneena tuli hän kovaan raivoon, tempasi veitsen ja kävi ihmisiin käsiksi. Vangit, jotka tiesivät hänen kauheat voimansa, pakenivat ja piiloutuivat; hän ahdisti kaikkia, ken vaan sattui eteen. Mutta kohta keksittiin keino tämän riiviön hillitsemiseksi. Noin kymmenen samaan kasarmiin kuuluvaa miestä ryntäsi äkkiä hänen kimppuunsa ja alkoivat häntä piestä. Tuskin voidaan kuvaila, mitenkä kauheata tämä pieksäminen oli; häntä lyötiin rintaan, kupeisiin, sydänalaa ja vatsaan; lyötiin kovasti ja kauan, ja lakattiin vasta sitten, kun hän oli kadottanut kaiken tuntonsa ja käynyt puolikuolleeksi. Toista ei olisi voitu lyödä niin kauheasti; sillä toinen olisi heittänyt henkensä. Siten ei ollut Gasinin laita. Lyömisen jälkeen käärittiin hän turkkiin ja kannettiin laverille. — "Kylläpä hän paranee!" — Ja todellakin heräsi hän seuraavana päivänä melkein aivan terveenä sekä meni työhön äänettömän ja synkän näköisenä. — Ja joka kerta, kun Gasin joi itsensä humalaan, tiesi jokainen vankilassa, että hänen päivänsä päättyy selkäsaunalla. Sen hän tiesi itsekkin, mutta joi yhtähyvin. Sillä tavoin kului muutama vuosi; vihdoin huomattiin, että Gasin rupesi masentumaan. Hän alkoi valittaa kaikenlaisia kipuja, alkoi nähtävästi heikontua; yhä useammin oleskeli hän lasaretissa... "Antautuipahan!" sanoivat vangit toisilleen.

Hän tuli kyökkiin sen puolalaisen viuluniekkan seurassa, jota humalikkaat tavallisesti palkkasivat soittamaan ilon täydentämiseksi, ja seisattui keskelle laattiaa tarkastellen ääneti läsnä olijoita. Kaikki vaikenivat. Kun hän vihdoin huomasi minut ynnä toveriini, silmäili hän meitä vihamielisesti ja halveksivasti, naurahti sitten tyytyväisen näköisenä, ikäänkuin olisi tehnyt jonkun päätöksen, ja kovasti hoiperrellen astui pöytäamme luo.

— Saankos kysyä, alkoi hän (hän puhui venäjää), millä varoilla suvaitsette juoda täällä teetä?

Mitään sanomatta katsahdin minä toveriini, ymmärtäen, että oli parasta vaieta. Vähinkin vastaväite olisi saattanut hänet raivoon.

— Siis on teillä rahoja? jatkoi hän kyselyänsä. — Siis on teillä rahoja koko joukko, mitä? Sitä vartenkos te olette vankilaan tulleet? Oletteko tulleet teetä juomaan? Puhukaa, että teitä!...

Vaan huomattuaan, että me olimme päättäneet olla vaiti, kävi hän tulipunaiseksi ja vapisi raivosta. Hänen lähellään nurkassa oli suuri pönttö, jossa säilytettiin päivälliseksi ja illalliseksi vangeille leikattua leipää. Se oli niin iso, että siihen mahtui leipää puolelle vankilan väestölle; nyt oli se tyhjä. Hän tarttui siihen molemmilla käsillään ja kohotti sen ylitsemme; hetkisen kuluttua olisi hän musertanut meidät. Katsomatta siihen, että murhaa tai murhanaikomusta seurasi ikävyyksiä koko vankilalle: olisi ryhdytty tutkisteluihin, tiedusteluihin, ruvettu noudattamaan suurempaa ankaruutta, jonka tähden vangit kaikella muotoa kokivatkin välttää semmoisia rikoksia, — katsomatta kaikkeen tähän, vaikenivat nyt kaikki ja odottelivat. Ei kuulunut sanaakaan puolustukseksimme! Ei kukaan huudahtanut Gasinille! — niin kovasti vihasivat he meitä! Heitä nähtävästi huvitti meidän vaarallinen tilamme... Mutta asia päättyi onnellisesti: juuri kun hän aikoi heittää pöntön päällemme, huudahti joku eteisestä:

— Gasin! Viina varastettiin!...

Hän heitti pöntön laattialle ja töytäsi kuin hurja kyökistä.

— No, Jumala pelasti! sanoivat vangit toisilleen. — Ja vielä kauan aikaa jälestäkin päin puhuivat he siitä.

Minä en saanut myöhemminkään selville, oliko tämä ilmoitus viinan varastamisesta todenmukainen vai ainoastaan meidän pelastukseksimme keksitty.

Iltapimeällä, ennenkuin kasarit suljettiin, kävelin minä paalujen luona ja mieltäni ahdisti raskas suru, jommoista en ole koskaan muulloin tuntenut. Vaikealta tuntuu vankeuden ensi päivä, olipa se sitten linnassa tai vallikellarissa taikkapa Siperjassa... Minä muistan, että enimmäin antoi minulle ajatuksen aihetta eräs seikka, joka koko vankeusaikani kuluessa usein palasi mieleeni; se oli rangaistuksien epätasaisuus samanlaisista rikoksista. Tosin ei voi rikoksiakaan verrata toisiinsa, eipä lähennellenkään. Esimerkiksi: on kaksi murhamiestä; molempien asia on tarkoilleen punnittu; kummankin rikoksesta seuraa melkein sama rangaistus. Mutta nähkäpä sen ohessa, mimmoinen ero on rikoksissa. Toinen heistä on tappanut ihmisen turhanpäiten, sipulista: tuli maantielle ja murhasi ohi kulkevan miehen, mutta miehelläpä oli vaan sipuli omaisuutta. Toinen taas on murhannut intohimoisen hirviön, puolustaessaan morsiamensa, sisarensa tai vaimonsa kunniaa. Toinen on tehnyt murhan maata kiertäessään, monilukuisten ruunun-miesten ahdistamana puolustaen vapauttaan, elämätään, usein nälkään kuolemaisillaan; toinen taas teurastaa pieniä lapsia ainoastaan huvikseen, tunteakseen käteensä niiden lämmintä verta, nauttiakseen niiden viimeisestä pelon vapistuksesta. Ja mitäpä siitä? Molemmat joutuvat samaan vankilaan. Tosin on olemassa jonkunlainen erilaisuus rangaistusajan pituudessa. Mutta nämä erotukset ovat verrattain vähäpätöisiä, jota vastoin eroituksia samanlaisissa rikoksissa on — lukematon paljous. Eroituksia on yhtä monta kuin luonteitakin. Mutta otaksukaamme,

että tätä seikkaa ei voi poistaa eikä tasoittaa, että se on jonkunlainen ratkaisematon tehtävä, niinkuin esim. ympyrän neliöittäminen. Mutta sen ohessa on olemassa eräs toinenkin eroitus, eroitus rangaistuksien seurauksissa... Vankilassa on ihmisiä, jotka siellä kuihtuvat, sulavat kuin kynttilät ja on taas toisia, jotka vapaina ollessaan tuskin tiesivätkään, että maailmassa voi olla niin iloista elämää, mieluisien, sukkelien toverien seurassa. On niitä vankilassa semmoisiakin. Kuinkas on sivistyneen, tunnokkaan miehen laita? Hänen oman sydämensä särky murtaa hänen voimansa pikemmin kuin mikään rangaistus. Hän tuomitsee rikostansa ankarammin kuin mikään laki. Ja hänen rinnallaan on toinen, joka koko vankeutensa aikana ei edes kertaakaan ota ajatellakseen murhatyötään. Vieläpä pitää hän itseään oikeutettuna. On semmoisiakin, jotka tekevät suotta rikoksia, saadakseen vaihtaa tukalaksi tulleen vapautensa vankilan elämään. Vapaana ollessaan on semmoinen ihminen elänyt aina alennuksen tilassa, tehnyt työtä aamusta yöhön saakka, urakkamiestänsä varten saamatta koskaan syödä tarpeeksensa; mutta vankilassa on työ helpompaa, leipää on tarpeeksi ja niin hyvää, ettei hän moista ole nähnytään; pyhinä annetaan hänelle lihaa, ja sen lisäksi saa hän antimia sekä työn ansiota. Ja seura sitten? Hänen toverinsa ovat ovelaa, sukkelaa ja tiedokasta väkeä; hän ei ole semmoisia tovereita vielä koskaan nähnyt. Hän pitää seuraa paraimpana, mitä suinkin olla voi. Tekeeköhän rangaistus näihin kumpaankin samanlaisen vaikutuksen? Mutta jättäkäämme ratkaisemattomat kysymykset sikseen. — Rumpu lyö, täytyy joutua kasarmiin.

IV.

Ensimmäisiä vaikutuksia.

Alkoi viimeinen lukeminen, jonka jälkeen kasarmit suljettiin, kukin erilaisella lukolla, ja vangit jätettiin lukittujen ovien taa aamun koittoon asti.

Lukemista toimitti aliupseeri kahden sotamiehen avulla. Sitä varten asetettiin vangit tavallisesti seisomaan pihalle ja paikalle saapui vartija-upseeri. Mutta usein tämä tempu tapahtui yksinkertaisemmin. Luettiin joka kasarmissa erittäin. Niin tehtiin nytkin. Lukijat usein erehtyivät, lukivat toistamiseen, menivät pois ja tulivat jälleen. Vihdoin vartijaraukat saivat toivotun määrän täyteen ja sulki kasarmin. Siinä sai sijansa noin kolmekymmentä henkeä, tungettuina jotenkin ahtaasti lavereille. Oli vielä aikaista käydä levolle ja sen vuoksi itsekunkin täytyi ryhtyä johonkin toimeen.

Päällysmiehistä jäi kasarmiin ainoastaan invaliidi, josta jo ennen olen puhunut. Kussakin kasarmissa oli sen ohessa vanhin, jonka majuuri itse valitsi vankien joukosta, tietysti katsoen valittavan hyvään käytökseen. Sangen usein tapahtui, että vanhimmatkin joutuivat kiinni jostain suuremmasta kujeesta; he saivat silloin selkäänsä, menettivät kunniaavirkinsa ja joutuivat samanarvoisiksi kuin muutkin vangit. Meidän kasarmissamme oli vanhimpana Akim Akimitsh, joka kummakseni ärjyi joskus vangeille. Nämä vastasivat hänelle enimmäen pilapuheilla. Invaliidi oli viisaampi, eikä sekaantunut mihinkään, vaan jos hän joskus sattui kieltänsä liikauttamaan, niin tapahtui se vaan ikäänkuin omantunnon puhdistamiseksi. Enimmiten istui hän ääneti penkillään ja suutaroi, eivätkä vangit pitäneet hänestä juuri mitään lukua.

Vankeuteni ensimmäisenä päivänä tein minä erään huomion ja tulin sittemmin vakuutetuksi, että se oli oikea. Huomioni oli se, että kaikilla vapaudessa olevilla ihmisillä ilman poikkeusta, alkaen vankien välittömistä vartijoista, kaikkiin niihin asti, joita vankilan elämä tavalla tai toisella koski, oli liioiteltuja ajatuksia vangeista. Tuntuipa melkein siltä, ikäänkuin he olisivat joka hetki odotelleet vangin ryntäystä veitsi kourassa jonkun viattoman ihmisen kimppuun. Mutta omituisinta oli se, että vangit itsekkin tiesivät että heitä peljättiin ja se seikka synnytti heissä nähtävästi jonkunlaista ylpeyttä. Huomattava on kuitenkin, että vankien paras päällikkö on se, joka heitä ei pelkää. Ja yleensä, ylpeydestä huolimatta, vangeillekin on paljoa mieluisampaa, kun heihin luotetaan. Siten voidaan saavuttaa heidän suosiotansakin. Vankeusaikanani tapahtui, vaikka tosin sangen harvoin, että joku päälliköistä tuli vankilaan ilman vartijoita. Olipa hauska nähdä, kuinka se hämmästytti vankeja. Semmoista pelotonta päällikköä aina kunnioitettiin ja jos joku rikos olikin tekeillä, jäi se hänen läsnä ollessaan tekemättä. Vankien vaikuttamaa pelkoa on olemassa kaikkialla, missä vaan on vankeja, enkä minä oikein tiedä, mikä siihen lienee syynä. Jonkunlaista aihetta senlaiseen pelkoon antaa tietysti jo vangin, pahantekijäksi tunnustetun ihmisen ulkomuotokin; sen ohessa tietää jokainen vankilaa lähestyvä, että sen sisällä oleva ihmislauma on kokoontunut sinne vastoin omaa tahtoansa ja etteivät mitkään toimenpiteet voi muuttaa elävää ihmistä kuolleeksi: hän säilyttää tunteensa, koston- ja elämänhalunsa sekä muut taipumuksensa ja tahtoo niitä tyydyttää. Mutta siitä huolimatta ei vankia tarvitse ollenkaan pelätä; sillä eihän ihminen rupea niin helposti toistansa veitsi kourassa ahdistamaan. Sanalla sanoen,

jos semmoinen vaara onkin mahdollinen, jos se joskus voipikin tapahtua, niin ovat moiset onnettomuudet kuitenkin niin harvinaisia, ettei niistä maksa puhuakaan. Kysymys on nyt tietysti ainoastaan tuomituista vangeista, joista moni iloitsee päästyään viimeinkin vankeuteen (siihen määrin mieluista on väliin uusi elämä), ja tahtoo siis elää hiljaan sekä rauhallisesti; sitä paitsi kovin levottomia estävät muut vangit liiasta vallattomuudesta. Pakkotyöläinen, olkoon hän kuinka rohkea ja häijy tahansa, pelkää vankeudessa kaikkea. Kanteen-alaisen vangin laita on taas toinen. Hän voipi todellakin hyökätä syrjäisen ihmisen kimppuun ilman mitään näennäistä syytä, ainoastaan sen tähden, että hän saa huomenna rangaistuksensa. Mutta kun uusi rikos tapahtuu, lykkääntyy rangaistuskin tuonemmaksi. Vaikuttavana syynä hyökkäykseen on siis kohtalon muuttaminen, maksoi mitä maksoi. Tunnenpa erään sellaisen omituisen tapauksen.

Täällä vankilassa, sotilasosastossa oli eräs entinen sotamies, joka oli tuomittu vankeuteen pariaksi vuodeksi; hän oli hirvää kerskailija ja suuri pelkuri. Yleensä tavataan näitä ominaisuuksia venäläisessä sotamiehessä aivan harvoin. Meidän sotilaamme näyttää aina niin toimekkaalta, ettei hänellä ole aikaa kerskailemiseen. Mutta jos hän kerran on kerskailija, on hän samalla myöskin tyhjäntoimittaja ja pelkuri. Dutow (vangin sukunimi) pääsi viimein lyhyen vankeusaikansa päähän ja palasi jälleen linjarykmenttiin. Mutta hänen kaltaisensa, joita lähetettiin vankilaan muka parannusta varten, turmeltuivat siellä ja joutuivat usein, pari-kolme viikkoa vapaana oltuansa, takasin vankeuteen, ei kuitenkaan enää pariaksi kolmeksi vuodeksi vaan "ainaiseen osastoon", viideksitoista vuodeksi. Niinpä kävi nytkin. Kolmen viikon kuluttua vapaaksi pääsemisensä jälkeen teki Dutow murtovarkauden; sitä paitsi oli hän röyhkeä ja vallaton. Oikeus tuomitsi kovan rangaistuksen. Siitä pahanpäiväisesti säikähtyneenä hyökkäsi hän, päivää ennen kuin hänet piti suljettaman ulos sotarinnasta, veitsi kourassa, vankien huoneeseen tulleen upseerin kimppuun. Tietysti hän käsitti aivan hyvin, että seurauksena semmoisesta teosta on vaan kovempi rangaistus ja pitempi vankeusaika. Mutta hänen tarkoituksensa olikin ainoastaan lykätä rangaistuksen kauheata hetkeä, vaikkapa muutamiksi tunteiksi. Hän oli siihen määrin pelkuri, ettei tohtinut edes haavoittaakaan upseeria; hyökkäys oli tehty ainoastaan näön vuoksi, jonkunmoisen uuden rikoksen aikaan saamiseksi, että sen johdosta vaan syntyisi uusi oikeudenkäynti.

Rangaistuksen edellä oleva hetki on vangille tietysti kauhea, ja minä olin tilaisuudessa näkemään useita tuomittuja rangaistuksen edellisenä päivänä. Tavallisesti kohtasin minä heitä sairashuoneessa, vankien osastossa, jossa usein makasin kipeänä. Kaikki vangit koko Venäjän maassa tietävät, että lääkärit ovat heitä kohtaan säälivämpiä kuin muut ihmiset. Lääkärit eivät tee koskaan mitään eroitusta vankien välillä, kuten melkein kaikki muut vastoin tahtoansa tekevät. Alhainen kansa on tässä kohden kuitenkin poikkeuksena, sillä se ei moiti koskaan vankia hänen rikoksestaan, olkoonpa rikos kuinka suuri tahansa, vaan pitää sen sovitettuna kärsityn rangaistuksen ja kovan onnen kautta. Senpä tähden sanookin venäläinen rikosta onnettomuudeksi ja rikoksen tekijää onnettomaksi. Sellaisessa nimityksessä on syvä merkitys, jonka ohessa on huomattava, että sanasepitys on tehty tajuttomasti, vaistomaisesti. Mutta lääkärejä pitävät vangit usein todellisina suojelijoinansa, etenkin kanteen-alaiset, joiden tila on tukalampi kuin muiden. Sellainen vanki laskee arviolta, milloin hänen kauhea rangaistuspäivänsä saapuu ja lähtee sairashuoneeseen lykätäkseen tuon raskaan hetken vaikka hiukankin tuonemmaksi. Kun hän sitten sairashuoneesta palaa ja tietää varmaan, että rangaistus tapahtuu huomenna, tulee hänen mielensä kovin levottomaksi. Muutamat koettavat itserakkaudesta salata tunteitaan, vaan teeskennelty rohkeus ei voi pettää ketään. Muut huomaavat, kuinka asianlaita on, vaikka he ihmisrakkaudesta vaikenevatkin. Minä tunsin erään nuoren murhaajan, entisen sotamiehen, joka oli tuomittu saamaan täyden määrän kepinlyönnejä. Hänet valtasi semmoinen pelko, että hän päätti juoda edellisenä päivänä korttelin nuuskalla sekoitettua viinaa. Huomattava on, että viinaa on aina olemassa rangaistavaksi tuomitulla vangilla. Sitä hankitaan suuresta maksusta kauan aikaa edeltäpäin ja tuomittu on vaikka puolen vuotta välttämättömiä tarpeitaan vailla, säästääkseen rahaa viinakortteliin, jonka hän juopi neljänneksen tuntia ennen rangaistustaan. Vangit ovat yleensä vakuutetut siitä, että juovuksissa oleva tuntee vähemmin kipua vitsojen tai kepin lyönneistä. Kun miesparka oli juonut viinan, tulikin hän oitis sairaaksi; hän oksensi verta ja hänet vietiin melkein tunnottomana sairashuoneeseen. Tämä oksentaminen turmeli hänen rintansa siinä määrin, että hänessä muutaman päivän kuluttua ilmestyi oireita varsinaiseen keuhkotautiin, johon hän puolen vuoden kuluttua kuolikin. Lääkärit, jotka häntä parantelivat, eivät tienneet, mistä tauti oli alkunsa saanut.

Puhuessani vankien arkamaisuudesta rangaistuksen edellä, on minun lisättävä, että moni heistä osoitti hämmästyttävää pelottomuuttakin. Minä muistan monta esimerkkiä uhkarohkeudesta, joka välistä näytti jonkunlaiselta tunnottomuudelta, ja nämä esimerkit eivät olleet harvinaisia. Etenkin on muistossani erään julman pahantekijän rangaistus. Muutamana kesäpäivänä levisi sairashuoneessa huhu, että illalla rangaistaan erästä karannutta sotamiestä ja kuuluisaa rosvoa Orlowia sekä tuodaan sitten vankien osastoon. Odotellessaan Orlowia sanoivat sairaat, että häntä rangaistaan kovasti. Kaikkien mieli oli jotenkin liikutettu ja myönnän, että minäkin odotin tuota rosvoa hyvin uteliaana. Jo kauan olin hänestä kuullut ihmeitä. Miestä sanottiin semmoiseksi ilkiöksi, jommoisia on harvassa; hän

oli murhaillut kylmäverisesti sekä vanhuksia että lapsia; hänessä oli sitä paitsi tahdon voimaa ja hän tunsu tämän voimansa. Häntä syytettiin useista murhatöistä ja tuomittiin saamaan keppiä kujajuoksussa. Hänet tuotiin samana iltana sairashuoneeseen, jossa jo oli pimeä, niin että kynttilät olivat sytytettyt. Orlow oli melkein tunnoton ja kovin vaalea, hänen pikimusta, tuuhea tukkansa oli vanuksissa. Hänen selkänsä oli pöhötynyt ja verisensinertävä. Koko yön hoitivat häntä muut vangit, muuttivat hänelle haudevettä ja kääntelivät häntä toiselta kyljeltä toiselle, antoivat hänelle lääkkeitä, aivan kuin hän olisi ollut heidän oma sukulaisensa tai hyväntekijänsä. Seuraavana päivänä tointui hän täydellisesti ja astui pari kertaa laattian poikki! Se hämmästytti minua; sillä hän oli tullut sairashuoneeseen kovin heikkona ja rasittuneena. Hän oli kärsinyt samalla kertaa puolet tuomituista kepinlyönneistä. Lääkäri keskeytti rangaistuksen huomattuaan, että sen jatkaminen olisi tuottanut vangille välttämättömän kuoleman. Sen ohessa oli Orlow pienikasvuinen ja heikkoruumiinen mies sekä kuihtunut pitkällisen oikeuden käynnin aikana. Ken on sattunut tapaamaan oikeudenalaisia vankeja, se varmaankin muistaa kauan aikaa heidän kuihtuneita, laihoja ja kalpeita kasvojaan sekä kuumeentapaista silmäystä. Siitä huolimatta parani Orlow nopeasti. Paranemiseen vaikutti nähtävästi hänen sisällinen, henkinen lujutensa. Tosiaankin oli hän aivan tavaton ihminen. Uteliaisuudesta tutustuin minä häneen lähemmin ja tutkistin häntä kokonaisen viikon. Varmaa on, etten koskaan elämässäni ole tavannut voimakkaampaa, lujaluontoisempaa miestä. Minä olin nähnyt tosin jo Tobolskissa erään yhtä kauhean maineen saavuttaneen henkilön, erään entisen rosvopäällikön. Hän oli villipedon kaltainen ja kun seisoi hänen vieressään, tietämättä edes hänen nimeänsäkään, niin voi jo vaistomaisesti tuntee olevansa jonkun hirveän olennon läheisyydessä. Mutta hänessä kummastutti minua henkinen tylsyys. Aineellisuudella oli semmoinen valta hänen henkisten ominaisuuksiensa rinnalla, että jo ensi silmäykseltä näki hänessä ainoastaan ruumiillisten nautintojen ja lihanhimojen hurjia taipumuksia. Olen vakuutettu, että Korenew — se oli rosvon nimi — olisi masentunut ja vavissut pelosta rangaistuksen edellä, vaikka hän oli tehnyt murhatöitä silmiänsä räpäyttämättä. Orlow oli hänen täydellinen vastakohtansa. Hänessä oli aineellisuus kärsinyt täydellisen tappion. Tämä mies näytti voivan hallita itseään täydellisesti, hän halveksi kaikkia vaivoja sekä rangaistuksia ja oli aivan peloton. Hänessä ilmaantui vaan suunnatonta mielenlujuutta, koston halua ja pyrkimistä tarkoituksien perille. Muun muassa hämmästytti minua hänen suuri kopeutensa. Hän katseli kaikkea halveksien, kuitenkin ilman mitään teeskentelyä, ikäänkuin luonnon vaatimuksesta. Luulenpa, ettei kukaan olisi voinut vaikuttaa häneen. Hän katseli kaikkea tavattoman tyynenä, ikäänkuin ei olisi ollut mitään, joka olisi voinut häntä kummastuttaa. Ja vaikka hän täysin ymmärsi, että muut vangit pitivät häntä kunniaissa, ei hän koskaan pöyhkeillyt heidän edessään. Kuitenkin olivat kunnianhimo ja ylpeys melkein poikkeuksetta kaikkien vankien yhteisenä ominaisuutena. Hän oli hyvin ymmärtäväinen ja omituisen suoramielinen, vaikkei ollenkaan mikään löppötelijä. Kysymyksiini vastasi hän suoraan, että hän odotteli paranemistaan päästäkseen pikemmin rangaistuksestaan; ensin sanoi hän peljänneensä, ettei voisi sitä kestää. — "Mutta nyt", lisäsi hän iskien minulle silmää, "on asia ratkaistu. Kun olen saanut jäljellä olevat lyönnit, lähetetään minut muiden mukana Nertshinskiin, mutta tiellä minä karkaan! Karkaan aivan varmaan! Kunhan selkä vaan pikemmin paranisi!" Ja näiden viiden päivän kuluessa odotti hän hartaasti päästäksensä pois sairashuoneesta. Väliin oli hän hyvinkin leikkisä ja iloinen. Minä yritin puhella hänen kanssaan hänen entisistä vaiheistaan. Hän rypisti hieman silmäkulmiaan, kun rupesin niistä kyselemään, vaan vastasi kuitenkin aina suoraan. Mutta kun hän huomasi, että minä koettelin herätellä hänen omaatuntoansa ja saada häntä katumuksen tielle, katsahti hän minuun peräti halveksivasti ja ylpeästi, ikäänkuin olisin äkkiä muuttunut hänen silmissään pieneksi pojaksi, jota ei sovi aikamiehenä kohdella. Osoittivatpa hänen kasvonsa jonkunlaista surkuttelemistakin minua kohtaan. Hetkisen kuluttua purskahti hän sydämelliseen naurunhohotukseen, joka kuitenkin ei ollut ivanaurua, ja minä olen vakuutettu, että kun hän oli yksinänsä ja sattui muistamaan sanojani, nauroi hän ehkä montakin kertaa itsekseen. Vihdoin lähti hän sairashuoneesta, vaikkei hänen selkänsä ollutkaan vielä täydellisesti parantunut; minä myöskin jätin sairashuoneen ja palasin vankilaan; hänet taas vietiin vahtipaikalle, jossa häntä oli ennenkin pidetty. Erotessamme puristi hän kättäni, joka seikka osoitti hänen puoleltaan suurta luottamusta minua kohtaan. Syynä käden puristamiseen lienee ollut sekin, että hän oli tyytyväinen silloiseen hetkeen. Toden teolla ei hän voinutkaan olla minua halveksimatta, sillä olinhan minä hänen mielestään onneton, heikko ja kaikin puolin surkuteltava olento. Seuraavana päivänä vietiin hänet toistamiseen rangaistavaksi.

Kun kasarmimme suljettiin, sai se omituisen näön — se näytti varsinaiselta ihmisasumukselta. Nyt vasta sain minä nähdä vankeustoverieni oikeata kotielämää. Päivällä voivat aliupseerit, vartijat tai muut päälliköt ilmestyä joka hetki vankilaan, ja siitpä syystä sen asukasten käytös olikin silloin hiukan teeskenneltyä ja varovaa, ikään kuin he alinomaan olisivat odottaneet jotain rauhattomuutta. Mutta niin kohta kun kasarmi suljettiin, asettui kukin paikoilleen ja useimmat ryhtyivät johonkin käsityöhön. Huone valaistiin äkkiä. Kullakin oli oma kynttilälajalkansa. Mikä rupesi saappaita valmistamaan, mikä taas vaatteita neulomaan. — Tukahuttava ilma kävi yhä rasittavammaksi. Joukko velikultia istahti nurkkaan kyykkysilleen laattialle levitetyn maton ääreen korttia lyömään. Melkein kussakin kasarmissa oli jollakin vangilla kyynärän verta pahanpäiväistä mattoa, kynttilä ja tavattoman taliset, rasvaiset kortit. Kaikkea tätä sanottiin yhteisellä nimellä "maidaniksi." Korttien isäntä sai pelaajilta maksun, noin viisitoista kopeikkaa yöltä; se olikin hänen tulolähteensä. Tavallisesti pelattiin "kolmea lehteä", n.s.

gorka-leikkiä y.m. Kaikki olivat rahapelejä. Kukin pelaaja laski eteensä kasan vaskirahoja s.o. kaikki, mitä hänellä käsillä oli, ja pelasi, kunnes oli menettänyt ne tyyten tai korjannut itselleen toveriensa rahat. Peli loppui myöhään yöllä, vaan kesti välistä aina aamun koittoon saakka, jolloin kasarmin portit avattiin. Meidän huoneessamme samoin kuin vankilan muissakin kasarmeissa oli kerjäläisiä, s.o. joko viinan ja korttipelin kautta omaisuutensa menettäneitä tai muuten luonnostaan kerjäämiseen taipuvia ihmisiä. Käytän tahallani sanaa "luonnostaan." Tosiasia on näet, että kaikkialla kansassamme, olkootpa olot mimmoiset hyvänsä, on muutamia omituisia henkilöitä, jotka ovat hiljaisia ja usein uutteroitakin, vaan joita jo kohtalo näyttää määränneen ikuisiksi kerjäläisiksi. He ovat aina raukkamaisia, aina siivottomia, näyttävät poljetuilta, masennetuilta ja ovat alituisesti muiden, tavallisesti huulaavien tai äkkiä rikastuneiden ja sen johdosta ylvästelevien käskettävinä. Kaikenmoinen alkuunpano on heille hyvin vaivaloista. He ovat ikäänkuin syntyneet palvelemaan, tottelemaan ja tanssimaan vieraan pillin mukaan; heidän toimensaan on vieraan käskyn täyttäminen. He eivät voi rikastua mitenkään; he pysyvät aina kerjäläisinä. Olen huomannut, että semmoisia ihmisiä on muuallakin kuin alhaisossa; niitä on kaikkialla yhteiskunnassa, joka säädystä, joka puolueessa, aikakauslehdissä ja seuroissa. Niin oli asianlaita kussakin kasarmissa, kussakin vankilassa, ja niinpian kun maidan pantiin toimeen, ilmestyi kohta joku semmoinen henkilö palvelemaan. Hänet palkattiin tavallisesti yhteisesti, koko yöksi, viidestä kopeikasta, ja hänen päävelvollisuutensa oli seisoa koko yö vartioimassa. Tavallisesti oleskeli hän noin kuusi tai seitsemän tuntia pimeässä eteisessä kolmenkymmenen asteen pakkasessa kuunnellen joka jysäystä, heläystä joka askelta. Majuuri tai vartijat ilmestyivät välistä vankilaan jotenkin myöhään yöllä, astuivat sisään hiljaan ja tapasivat sekä pelaajat että työntekijät kuin myöskin liiat kynttilät, joita voitiin nähdä pihaltakin. Kun eteisen lukko äkkiä narahti, oli myöhäistä piiloutua, sammuttaa kynttilät ja heittäytyä laverille. Mutta kun vahtipalvelijan oli siinä tapauksessa odottaminen kuritusta maidanilta, olivatkin semmoiset erehdykset hyvin harvinaisia. Viisi kopeikkaa on tosin turhanpäiväinen maksu vankilassakin; mutta minua hämmästytti aina palkkaajien kovuus sekä armottomuus niin tällaisissa kuin muissakin tilaisuuksissa. "Kun rahan sait, niin palvele!" — siinä mahtilause, joka ei sietänyt vähintäkään vastustelemista. Juopunut huulaaja, joka lukua pitämättä tuhlaili rahaa sinne ja tänne, teki kaiken mokomin vääryyttä sille, joka häntä palveli, ja sen seikan huomasin minä paitsi vankilassa myöskin muualla.

Minä jo sanoin, että kasarmissa useimmat rupesivat jotakin työtä tekemään: pelaajia lukuun ottamatta oli ainoastaan viisi joutilasta henkilöä; he menivät oitis levolle. Minun paikkani laverilla oli oven vieressä. Laverin toisella puolen, pääksytysten, oli Akim Akimitshin leposija. Kello kymmeneen tai yhteentoista asti teki hän työtä, liimaillen kokoon jotain kirjavaa kiinalaista lyhtyä, joka oli häneltä tilattu kaupunkiin verrattain hyvästä hinnasta. Lyhtyjä valmisti hän mestarillisesti, määrätystä kaavasta poikkeamatta; työnsä päätettyään pani hän kaikki kapineensa huolellisesti talteen, levitti polstarinsa, rukoili Jumalaa ja asettui hiljaan levolle. Siivoutta ja järjestystä noudatti hän mitä suurimmalla tarkkuudella; nähtävästi piti hän itseään sangen viisaana miehenä, kuten typerät ihmiset ylipäänsä tekevät. Jo ensipäivästä tuntui hän minusta hieman vastenmieliseltä; muistaakseni ajattelin minä hänestä sinä päivänä paljon ja ihmettelin etenkin sitä, että hänen kaltaisensa henkilö, joka maailmassa olisi voinut hyvin menestyä, oli joutunut vankilaan. Vastedes olen vielä monasti puhuva Akim Akimitshista.

Kerron lyhyesti kasarmimme muista asukkaista. Minun piti oleskella täällä monta vuotta ja olivathan kaikki nuo ihmiset asuintoverejani. Ei ole siis kumma, että minä tarkastelin heitä hyvin uteliaasti. Vasemmalla puolellani oleville lavereille oli sijoittunut joukko Kaukaasian vuorelaisia, joita oli tänne tuomittu enimmäkseen ryöstöistä eri pitkiä ajoiksi. Heitä oli: kaksi lesgiläistä, yksi tshetsheniläinen ja kolme Dagestanin tatarilaista. Tshetsheniläinen oli synkännäköinen, jörömäinen mies; tuskinpa puhui hän kenenkään kanssa, katseli vaan ympärilleen vihaisesti, silmäkulmiensa alta, myrkyllisen ilkeä hymy huulilla. Toinen lesgiläisistä oli jo vanha ukko, varustettu pitkällä könkönenällä; hänen ulkomuotonsa oli kuin ryövärin ainakin. Sitä vastoin hänen toverinsa, Nurra, teki minuun heti ensialussa sangen miellyttävän vaikutuksen. Hän oli vielä nuorenlainen mies, kooltaan keskinkertainen ja vankkaruumiinen; hänellä oli vaalea tukka, vaaleansiniset silmät, ylöspäin pyrkivä nenä ja muuten vivahti hän kasvoiltaan suomalaiseseen naiseen; hänen säärensä olivat koukistuneet alituisesta ratsastamisesta. Koko hänen ruumiinsa oli täynnä painetin sekä luotien haavoja. Kotimaassaan oli hän kuulunut rauhoitettuihin vuorelaisiin, mutta hän oli matkustellut kuitenkin alinomaa vihamielisten kansalaistensa luo tehden heidän seurassaan hyökkäyksiä venäläisiä vastaan. Vankilassa rakastivat häntä kaikki. Hän oli aina iloinen ja ystävällinen muita kohtaan, teki työtä vaikeroimatta, oli tyyni ja reipas, vaikka osoittikin usein tyytymättömyyttä vankilassa vallitsevaan pahuuteen ja likaisuuteen; varkaus, petos, juoppous ja ylipäänsä kaikenlainen epärehellisyys suututti häntä kovasti; riitaa ei hän kuitenkaan alkanut kenenkään kanssa, vaan käänsi selkensä kaikelle inhoittavalle. Koko vankeutensa aikana ei hän itse varastanut mitään eikä tehnyt muutakaan rikosta. Hän oli kovin jumalinen ja rukoili ahkeraan; muhamettilaisten juhlien edellä olevat paastot vietti hän kuin intoilija ainakin rukoillen yöt läpensä. Kaikki pitivät hänestä ja luottivat hänen rehellisyyteensä. — "Nurra on jalopeura", sanoivat vangit, ja sen nimen sai hän pitääkin. Hän oli täysin vakuutettu siitä, että hänet lähetetään määräjän kuluttua takasin Kaukaasiaan. Luulenpa, että hän olisi kuollut, jos häneltä olisi riistetty tämä toivo. Jo

vankeuteni ensipäivänä veti hän huomioni puoleensa. Enhän voinut olla eroittamatta hänen lempeitä, miellyttäviä kasvojaan muiden vankien ilkeistä, synkistä, hullunkurisista muodoista. Tuskin olin ollut vankilassa puoli tuntia, kun hän sivumennessään pudisti minua olkapäästä ja nauroi ystävällisesti. En voinut alussa ymmärtää, mitä hän sillä tarkoitti; sillä venäjää puhui hän hyvin huonosti. Kohta sen jälkeen tuli hän jälleen luokseni ja ystävällisesti hymyillen löi minua olkapäähän. Sitten yhä uudelleen ja sitä jatkoi hän kolmen päivän kuluessa. Tarkoituksensa oli, kuten minä sittemmin huomasin, osoittaa, että hänen oli minua sääli, että hän tunsu, kuinka vaikeata minun oli tutustua vankilaan; hän tahtoi näyttää minulle ystävyttään, rohkaista mieltäni ja osoittaa avuliaisuutta. Hyväsydäminen, lapsellinen Nurra!

Dagestanilaisia tataareja oli kolme, ja kaikki olivat he veljeksiä. Kaksi heistä oli jo ikämiehiä, jota vastoin kolmas, Alei, oli tuskin kahtakymmentä kahta vuotta vanhempi; ulkomuodoltaan oli hän vieläkin nuoremman näköinen. Hänen paikkansa laverilla oli vieressäni. Hänen kaunis, vilpittömyyttä ja ymmärrystä, mutta samalla lapsellista hyvyttä ilmaiseva muotonsa veti ensi hetkestä sydämeni puoleensa, ja minä iloitsin, että kohtalo oli määrännyt juuri hänet naapurikseni. Hänen sielunsa kuvautui hänen ihanassa muodossaan. Hänen hymyilynsä oli lapsellisen avomielen; suuret, mustat silmät olivat niin ystävälliset, että minä häntä nähdessäni tunsin aina erityistä mielihyvää ja lievennystä surussani. Minä en laske liikoja. Hänen kotimaassaan oli kerran vanhin veli (hänellä oli viisi vanhempaa veljeä; kaksi heistä oli joutunut johonkin tehtaaseen) käskenyt häntä ratsain ja miekalla varustettuna seuraamaan muita jollekin retkelle. Vanhempien ihmisten kunnioitus on vuorelaisten kesken niin suuri, ettei poika uskaltanut eikä edes ajatellutkaan kysyä matkan tarkoitusta. Toiset taas eivät pitäneet tarpeellisena puhua hänelle siitä. Heidän mielessään oli rosvoretki, joka tarkoitti erään rikkaan armeenilaisen kauppiaan ryöstämistä. Yritys onnistui: saattojoukko murhattiin, samoin myös kauppias itse ja hänen tavaransa joutuivat murhaajille. Mutta asia tuli ilmi: kaikki kuusi veljestä otettiin kiinni, heidän syyllisyytensä näytettiin toteen, heidät rangaistiin ja lähetettiin Siperiaan, pakkotyöhön. Aleita armahti oikeus lyhentämällä hänen rangaistusaikansa; hänet tuomittiin pakkotyöhön ainoastaan neljäksi vuodeksi. Veljet rakastivat häntä suuresti. Hänestä oli heille huvia pakkotyössä, ja nuo synkän näköiset miehet hymyilivät aina kun katselivat häntä; jos taas rupesivat hänen kanssaan puhelemaan (muuten puhuttelivat he häntä harvoin, ikäänkuin hän olisi yhä vielä ollut heidän mielestään pieni poika, jonka kanssa ei sopinut haastella vakavimmista asioista), niin heidän jörömaiseta muotonsa kävivät iloisemmiksi, ja minä arvasin, että he laskivat leikkiä; ainakin silmäilivät he toisiansa ja hymyilivät ystävällisesti kuunnellessaan Alein vastauksia. Hän taas tuskin uskalsi puhutellakaan veljiensä; siihen määrin kunnioitti hän heitä. Vaikeata on ajatella, miten tämä nuorukainen voi vankeutensa aikana säilyttää sydämensä koko hellyyttä, pysyä rehellisenä, herttaisena, miellyttävänä, raaistumatta, turmeltumatta. Kaikesta näennäisestä taipuvaisuudesta huolimatta oli hänellä kuitenkin voimakas, luja luonne. Hän oli siveä kuin puhdas neitonen, ja toisten ilkeä, törkeä, likainen tai epärehellinen, väkivaltainen käytös syytti tyytymättömyyden tulen hänen ihanissa silmissään, jotka siten tulivat vieläkin ihanimmiksi. Hän karttoi riitaa ja toraa, vaikkei hän muuten ollutkaan niitä, jotka antavat loukata itseään rankaisematta. Riitaa hänellä ei ollut kenenkään kanssa: kaikki rakastivat, kaikki suosivat häntä. Minulle oli hän alussa ainoastaan kohtelias. Vähitellen aloin minä puhella hänen kanssaan; muutamissa kuukausissa oppi hän venäjän kielen, jota taitoa hänen veljensä eivät saavuttaneet koko vankeutensa aikana. Hän näytti minusta erittäin ymmärtäväiseltä, vaatimattomalta ja ajattelevalta nuorukaiselta. Sanalla sanoen: minä en pidä Aleita ollenkaan tavallisena luonteena ja muistelen yhtymistäni hänen kanssaan elämäni mitä paraimpana yhtymisenä. On olemassa ihmisiä, jotka luontonsa puolesta ovat niin oivallisia, niin hyviä, että on mahdotonta ajatellakaan heidän koskaan voivan muuttua huonommiksi. Semmoisten ihmisten puolesta voipi olla aina levollinen. Ja minä olen nytkin levollinen Alein puolesta. Missähän tuo kelpo mies nyt lieneekään?...

Kerran, kun jo kauan aikaa olin ollut vankilassa, venyin minä laverilla, pää täynnä raskaita ajatuksia. Alei, joka muuten oli aina ahkera ja toimelias, oli sillä kertaa jouten, vaikka vielä olikin aikaista käydä makuulle. Mutta silloin oli muhamettilaisilla pyhä ja sen tähden hän ei tehnytäkään työtä. Hän venyi, nojautuen kättänsä vasten, ja mietti niinikään jotain. Äkkiä kysyi hän minulta:

— Tuntuuko mielesi nyt raskaalta?

Minä katsahdin häneen uteliaasti, sillä minua kummastutti tämä hienotunteisen ja ymmärtävän Alein äkinäinen kysymys; tarkemmin katsottuani huomasin, että hänen kasvonsa osoittivat surua ja minä ymmärsin, että hänen oma mielensä oli juuri sillä hetkellä raskas. Minä ilmaisin hänelle arveluni. Hän huokasi ja hymyili surumielisesti. Minä pidin hänen hymyilystään, joka oli aina hieno ja sydämellinen. Silloin tuli näkyviin kaksi hohtavan valkeata hammasriviä, joiden kauneutta olisi voinut kadehtia maailman paras kaunotar.

— Etköhän sinä, Alei, ajatellut sitä, mitenkä kotimaassanne Dagestanissa tätä juhlaa vietetään? Arvatenkin on siellä nyt hyvä olla?

— Ajattelinpa niinkin, vastasi hän riemastuen, ja hänen silmänsä kirkastuivat. — Mutta, mitenkäs

arvasit, että minä juuri sitä asiaa ajattelin?

— Kuinka en sitä olisi arvannut! Onkos siellä parempi olla kuin täällä?

— Oi, miksi puhelet siitä...

— Varmaankin on siellä nyt kauniita kukkasia, on paratiisi!...

— Voi, elä puhu enää. — Hänen mielensä oli kovin liikutettu.

— Kuules, Alei, onko sinulla sisar?

— On, mutta mitäpä siitä?

— Varmaankin on hän kaunotar, jos lienee näköisesi.

— Mitäs minusta! Hän on semmoinen kaunotar, ettei moista ole koko Dagestanissa. Voi, miten kaunis on tuo sisareni! Et ole semmoista nähnytkään! Äitinikin oli kaunis.

— Rakastiko sinua äitisi?

— Voi! Mitä puhutkaan! Hän varmaankin on kuollut minun tähteni. Minä olin hänen rakkain poikansa. Hän rakasti minua enemmän kuin sisartani, enemmän kuin ketään muita... Hän tuli luokseni unissani ja itki minun tähteni.

Hän vaikenä eikä puhunut sinä iltana enää sanaakaan. Mutta sen jälkeen haki hän aina tilaisuutta saadakseen keskustella kanssani. Hän ei alkanut kuitenkaan koskaan itse puhetta, sillä hän kunnioitti minua jostain tuntemattomasta syystä. Sen sijaan oli hän hyvin iloinen, kun minä puhuttelin häntä. Minä kyselin häneltä Kaukaasiasta ja hänen entisestä elämästään. Toiset veljet eivät häirinneet keskustelujamme, jotka heille päin vastoin näyttivät olevan mieleen. Huomattuaan, että Alei kävi minulle yhä rakkaammaksi, rupesivat hekin puolestaan kohtelevaan minua entistä ystävällisemmin.

Alei auttoi minua työssä ja palveli minua vointinsa mukaan kasarmissa, sillä häntä nähtävästi huvitti, kun hän jollakin tavoin voi olla minulle hyödyksi. Syynä tällaiseen avuliaisuuteen ei ollut minkäänlainen matelemisen halu, vaan lämmin ystävyyden tunne, jota hän ei koettanutkaan minulta salata. Aleilla oli muun muassa taipumusta käsitöihin: hän oppi jokseenkin hyvin liinavaatteita neulomaan, saappaita ompelemaan ja vihdoin myöskin nikartelevaan. Veljet kehuivat häntä ja ylpeilivät hänestä.

— Kuuleppas, Alei, sanoin minä hänelle kerran, miksi et ole oppinut lukemaan ja kirjoittamaan venäjää? Siitä voi olla sinulle vast'edes paljon hyötyä täällä Siperjassa.

— Kyllähän minulla olisi halua. Mutta keltäpä saan opetusta?

— Onhan täällä paljon kirjaan pystyviä! Jos tahdot, niin voin minäkin sinua opettaa.

— Voi, opeta, ole hyvä! ja hän oikein kohotti he laverilla, pani rukoilevasti kätensä yhteen ja katsoi minuun.

Me ryhdyimme työhön jo seuraavana iltana. Minulla oli venäläinen Uusi Testamentti, joka kirja ei ollut kielletty vankilassa. Ilman aapista, ainoastaan tämän kirjan avulla oppi Alei muutamassa viikossa lukemaan oivallisesti. Kolmen kuukauden kuluttua ymmärsi hän jo täydellisesti kirjakielen. Hän luki innokkaasti ja mielihyvällä.

Kerran me luimme hänen kanssaan koko vuorisaarnan. Minä huomasin, että hän lausui muutamia kohtia erittäin tunnokkaasti.

Minä kysyin häneltä, miellyttikö häntä se, jota hän luki?

Hän katsahti minuun äkkiä ja puna lensi hänen kasvoilleen.

— Oi, niin! vastasi hän; niin, Jesus on pyhä profeeta, Jesus puhui Jumalan sanaa. Erinomaista!

— Mikäs kohta sinua enimmin miellyttää?

— Se, jossa hän sanoo: anna anteeksi, rakasta, älä vainoo vihollisiasi. Voi, kuinka hyvin hän puhuu!

Hän kääntyi veljiensä puoleen, jotka kuuntelivat keskusteluumme, ja rupesi heille jostain innokkaasti juttelemaan. He puhelivat kauan aikaa vakavan näköisinä ja nyykytellen vakuuttavasti päätään. Sitten kääntyivät he puoleeni hymyillen juhlallisesti, oikein muhamettilaisen tavoin (minua miellyttää suuresti semmoinen hymy ja etenkin sen juhlallisuus) ja vakuuttivat: että Jesus oli Jumalan profeeta ja että hän

teki savesta linnun, puhalsi siihen ja se lähti lentoon ... ja että se on heillä kirjoissa kirjoitettuna. He olivat täydellisesti vakuutetut siitä, että tekivät minulle mieliksi ylistäessään Jesusta, ja Alei tunsu itsensä onnelliseksi, kun veljet suostuivat tekemään minulle tämän mielihyvän.

Kirjoituksessa tehtiin niinikään suuria edistyksiä. Alei hankki paperia (hän ei antanut minun ostaa sitä rahoillani), kyniä, lakkiä ja oppi parissa kuukaudessa oivallisesti kirjoittamaan. Se seikka hämmästytti hänen veljiänsäkin. Heidän ylpeydellään ja tyytyväisyydellään ei ollut rajoja. He eivät tieneet, miten olisivat kiittäneet minua. Jos työnteossa satuimme yhteen, auttoivat he minua kilvan ja pitivät sitä onnenaan. Aleista ei puhuttakaan. Hän rakasti minua ehkä yhtä paljon kuin veljiänsäkin. En unohda koskaan sitä hetkeä, jolloin hän lähti pois vankilasta. Hän vei minut kasarmin taa, heittäytyi siellä kaulaani ja puhkesi itkuun. Sitä ennen ei hän ollut koskaan suudellut minua eikä itkenyt. "Sinä olet tehnyt minulle niin paljon", sanoi hän, "ettei isäni eikä äitini olisi voinut minulle niin paljon tehdä: sinä olet tehnyt minut ihmiseksi; Jumala on sen sinulle palkitseva, ja minä en sinua koskaan unohda"...

Missähän, missähän lienee tuo hyvä, armas Alei!...

Paitsi tsherkessiläisiä oli kasarmissamme koko joukko puolalaisia, jotka muodostivat toisista vangeista erillään olevan perhekunnan. Kuten jo ennen olen sanonut, vaikutti heidän erillään olonsa ja vihansa venäläisiä vankeja kohtaan, että kaikki muut vangit vuorostaan vihasivat heitä. He olivat kiusaantuneita, sairasmielisiä ihmisiä. Luvultaan oli heitä kuusi henkeä. Muutamat heistä olivat sivistyneitä ihmisiä. Heiltä sain minä vankeuteni viime aikoina joitakuita kirjoja. Ensimmäinen lukemani kirja teki minuun voimakkaan, kummallisen vaikutuksen. Näistä vaikutuksista kerron vastedes. Ne olivat minulle hyvin huvittavia ja minä olen vakuutettu, että monelle jäävät ne käsittämättömiksi: sillä ilman kokemusta on muutamia seikkoja mahdoton arvostella. Sanon vaan sen, että henkinen kaipaus on raskaampi ruumiillisia tuskia. Alhaisoon kuuluva mies joutuu vankilassa verstaistensa, ehkäpä kehittyneempienkin ihmisten pariin. Tietysti on hän kadottanut paljon — kotiseutunsa, perheensä j.n.e., mutta seura on sittenkin samanlainen. Sivistynyt ihminen taas, jonka laki tuomitsee samaan rangaistukseen kuin alhaisenkin, kadottaa usein suhteellisesti enemmän. Hänen täytyy tukehuttaa kaikki vaatimuksensa, kaikki tottumuksensa; joutuessaan sivistymättömään seuraan täytyy hänen oppia hengittämään toisenlaista ilmaa... Hän on verrattava kalaan, joka vedetään järvestä rannalle... Ja siten tulee lain mukaan samanlainen rangaistus hänelle usein kymmentä vertaa raskaammaksi. Tämä totuus pitää paikkansa, vaikkapa katsottaisiinkin ainoastaan aineellisia tottumuksia, joista täytyy luopua.

Mutta puolalaiset muodostivat erityisen kokonaisuuden. Kaikista kasarmimme asukkaista suosivat he ainoastaan erästä juutalaista, ehkäpä yksinomaan sen vuoksi, että tämä heitä huvitteli. Tuosta juutalaisesta pitivät muutkin vangit, vaikka kohta kaikki hänelle nauroivatkin. Minä en nytkään voi ajatella häntä nauramatta. Häntä nähdessäni muistui joka kerta mieleeni Gogolin Taras Bulbassa kuvaama juutalainen Jankel, joka, riisuutuneena maata-panoa varten, muuttui suuressa määrin kananpojan kaltaiseksi. Juutalaisemme Isai Fomitsh oli kuin paljaaksi höyhennetty kananpoika. Hän oli jo ikämies, noin viidenkymmenen vuoden vanha, lyhytkasvuinen ja heikkoruumiinen, viekas ja samalla peräti tyhmä. Hän oli hävytön ja pöyhkeä, mutta myöskin pelkurimainen. Hänen kasvonsa olivat rypyssä ja otsaan sekä poskiin oli painettu poltinmerkkejä. Minä en voinut mitenkään käsittää, kuinka hän oli voinut kestää kuusikymmentä lyöntiä. Hänet oli tuomittu murhasta. Hänellä oli resepti, jonka hän oli saanut kansalaistensa avulla eräältä lääkäriltä heti rangaistuksensa jälkeen. Tämän reseptin mukaan luuli hän saavansa voidetta, jonka avulla poltinmerkit kahdessa viikossa katoavat. Vankilassa ollessaan ei hän kuitenkaan uskaltanut hankkia tätä lääkettä, vaan odotteli 12-vuotisen pakkotyönsä loppua, jolloin hän kaiken mokomin aikoi käyttää sitä hyväkseen. "Muutoinhan en voi mennä naimisiinkaan — sanoi hän minulle kerran, — ja minä aion välttämättömästi mennä naimisiin." Me olimme hyvät ystävät, ja hän oli aina oivallisella tuulella. Elämä vankilassa ei ollut hänelle vaikeata; hän oli ammatiltaan juveelintekijä ja sai paljon työtä kaupungista, jossa ei ollut toista sen ammatin harjoittajaa; siten ei hän tarvinnut tehdä vaikeampia töitä. Tietysti oli hän samalla koronkiskuri, joka lainaili kasvua ja panttia vastaan muille vankilan asukkaille rahaa. Hän tuli vankilaan ennen minua ja eräs puolalainen kuvasi minulle tarkoilleen hänen tulonsa. Se on hupaisa juttu, jonka aion vast'edes kertoa; Isai Fomitshista tulen vielä usein puhumaan.

Kasarmimme asukkaihin kuului vielä neljä vanhauskolaista, niiden joukossa myöskin se ukko, jolle vangit uskoivat rahansa; pari kolme vähävenäläistä, jotka olivat synkännäköisiä miehiä; eräs nuori hoikkanenäinen pakkotyöläinen, joka oli jo kerinnyt tehdä kahdeksan murhaa, vaikka ijältään ei ollutkaan kuin noin kolmenkymmenvuotias vanha; joukko väärän rahan tekijöitä, joista yksi oli koko kasarmin hauskuutena, ja vihdoinkin muutamia synkkämielisiä ihmisiä, keropäisiä ja rumakasvoisia, vaitelijaita ja kateellisia, jotka vaan vihaisesti katselivat silmäkulmiensa alta, ja niin olivat he päättäneet katsella, rypistellä kulmiansa ja vaieta vielä monta monituista vuotta — koko vankeutensa ajan. Kaiken tämän huomasin minä hät'hätään uuden elämäni ensimmäisenä ilottomana iltana, savun ja lijan, haukkumisien ja sanomattoman ruokottomuuden ohessa, tukahuttavassa ilmassa, kahleiden kalistessa, kirouksien ja hävyttömän naurun kajahdellessa. Minä panin maata paljaalle laverille asetettuani vaatteita pääni alle (tyynyä minulla ei vielä ollut) ja peitin itseni nutulla. Unta en saanut kuitenkaan pitkään aikaan, vaikka

olinkin peräti väsynyt ja kiusaantunut päivän kummallisista ja odottamattomista vaikutuksista. Vastaisuudessa sain minä kokea vielä paljon, jota ennen en koskaan olisi voinut aavistaakaan.

V.

Ensimmäinen kuukausi.

Oltuani vankilassa kolme päivää, sain minä käskyn mennä työhön. Muistan aivan hyvin ensimmäisen työpäiväni, vaikkei minulle silloin tapahtunutkaan mitään tavatonta, etenkin, jos otetaan huomioon, että uusissa oloissa muutenkin näytti minusta kaikki tavattomalta. Tuo päivä on yhteydessä ensimmäisten vaikutusten kanssa, sillä minä jatkoin vielä uteliasta tarkasteluani. Sitä ennen vaivasivat minua tuskalliset ajatukset.

"Tämmöinen on nyt vaellukseni loppu; minä olen vankilassa! — ajattelin tuon tuostakin itsekseni; — kas tämä on nyt satamani pitkäksi, pitkäksi aikaa, tyyssija, johon minä saavun raskailla tunteilla... Vaan kukapa tietää? Kun vuosien kuluttua sen jätän, ehkäpä sitä vielä kaipaankin!..." — lisäsin siihen jonkunmoisella vahingon ilolla, tahtoen isontaa omaa haavaani, ikäänkuin onnettomuuden koko suuruuden tunto olisi tuottanut nautintoa. Tämmöisen olopaikan kaipaus oli ajatus, joka saattoi minut hämmästyttämään: minä aavistin jo silloin, kuinka ihmeellisesti ihminen voi kotiutua kaikkialla. Mutta sehän oli tulevaisuuden asia; tällä haavaa oli kaikki ympärilläni vihamielistä ja hirvittävää ... siltä minusta ainakin näytti. Hurja uteliaisuus, jolla uudet toverini katselivat minua, heidän osoittamansa jäykkyys aatelista tulokasta kohtaan, tuo jäykkyys, joka välistä näytti vihalta — kaikki se vaivasi minua siihen määrin, että minä itsekin halusin päästä pikemmin työhön tutustuakseni kerrassaan kaikkiin kärsimyksiini ja voidakseni sitten ruveta elämään niinkuin muutkin vankeustoverini. Tosi on, etten minä silloin vielä paljoa huomannut enkä aavistanut, että vihamielisyyden ohessa oli myöskin ystävällisyyttä. Muutamat miellyttävät, suopeat kasvot, joita minä huomasin kolmena ensimmäisenä päivänä, olivat kuitenkin omiansa rohkaisemaan mieltäni. Suurinta suosiota osoitti minulle Akim Akimitsh. Muidenkin joukossa en voinut olla huomaamatta joitakuuta hyväluontoisia ja iloisia ihmisiä. "Kaikkialla on pahoja ihmisiä ja pahojen ohessa myöskin hyviä — ajattelin minä lohdutuksekseni; — kenpä tietää? Ehkäpä nämä ihmiset eivät olekkaan paljoa huonompia kuin ne, jotka jäivät vankilan ulkopuolelle." Niin ajattelin, ja itsekin pudistin päätäni semmoiselle ajatukselle. Jumalani! enhän tietänyt silloin, mihin määrin tämäkin ajatus oli oikea!

Esimerkin vuoksi mainitsen erään vangin, jota minä vasta monen vuoden kuluttua opin täydellisesti tuntemaan. Hänen nimensä oli Sushilow. Puhuessani pakkotyöläisistä, jotka eivät olleet muita *huonompia*, muistui hän ehdottomasti mieleeni. Hän palveli minua. Oli minulla toinenkin palvelija. Akim Akimitsh neuvoi minulle jo vankeuteni alussa erään Joosepin, jonka hän sanoi suostuvan kolmestakymmenestä kopeikasta kuukaudelta valmistamaan minulle eri ruokaa, jos ruunun ruoka on mielestäni kovin huonoa ja jos minulla on muuten varaa oman ruoan pitämiseen. Jooseppi oli yksi kokeista, johon ammattiin vangit itse valitsivat keskuudestaan neljä miestä; valittujen vallassa oli suostua tai olla suostumatta heille uskottuun toimeen, saivatpa he suostuttuaankin siitä luopua vaikka jo seuraavana päivänä. Kokit eivät tarvinneet käydä työssä; heidän ainoana toimeenaan oli leivän leipominen ja kaalisopan keittäminen. Heitä ei sanottu vankien kesken kokeiksi, vaan kyökkipiioiksi, jolla nimellä ei kuitenkaan tarkoitettu mitään ivantekoa, sillä valittiinhan tämmöiseen toimeen ymmärtäviä ja mahdollisuuden mukaan rehellisiä miehiä; nimitys oli annettu niin vaan, leikin vuoksi, eivätkä kokit ottaneet siitä ollenkaan loukkaantuaakseen. Jooseppi tuli melkein aina valituksi ja muutamien vuosien kuluessa toimitti hän aina kokin ammattia luopuen siitä ainoastaan joksikin aikaa, kun ikävä ja samalla viinan kuljettamisen halu pääsi hänessä valtaan. Hän oli harvinaisen rehellinen ja siivo ihminen, ja kuitenkin oli hän salakuljetuksesta joutunut vankeuteen. Hän oli sama kookas ja terveennäköinen salakuljettaja, josta jo olen maininnut; luonteeltaan oli hän hiljainen, myöntäväinen ja kaikille ystävällinen; arkuudestaan huolimatta ei hän kuitenkaan voinut olla kuljettamatta viinaa vankilaan, sillä salakuljetus oli tullut hänelle intohimoksi. Yhdessä muiden kokkien kanssa harjoitti hän viinakauppaakin, vaikkei tosin niin suuressa määrin kuin esim. Gasin, sillä hän ei tahtonut panna suuria varastoja alttiiksi. Tämän Joosepin kanssa olin minä aina hyvässä sovussa. Varoja omaa ruokaa varten ei tarvittu kovin paljon. Enpä erehdy, kun sanon, että minulta meni kuukaudessa ruokaan kaikkiansa hopearupla, lukuun ottamatta leipää, joka oli ruunun; joskus, kun olin kovin nälissäni, söin myöskin vankilan kaalisoppaa, joka alussa tuntui vastenmieliseltä, vaan johon lopulta totuin. Tavallisesti ostin minä vaan lihaa, noin naulan verran päivää kohti; talvella oli sen hintana puoli kopeikkaa. Lihaa hakemassa kävi torilla joku invaliideista, joita meillä oli yksi kussakin kasarmissa järjestyksen valvomista varten. Nämä invaliidit ottivat vapaehtoisesti tehdäksensä vangeille ostoksia torilla aivan

mitätöntä tai ei minkäänlaista maksua vastaan. Sen he tekivät oman rauhansa vuoksi, sillä muuten olisi heidän ollut mahdoton tulla toimeen vankien parissa. He toivat vankilaan tupakkaa, teetä, lihaa, vehnäleipää y.m. y.m. Viinaa ei kuitenkaan saatu invaliidien välityksellä eikä sitä heiltä vaadittukaan, vaikka heille joskus ryyppyjä tarjoiltinkin. Jooseppi valmisti minulle vuosikautia peräkkäin aina saman paistipalasen. Ja kylläpä se olikin paistettu, — mutta eihän siitä ole nyt kysymys. Huomattava on, että moneen vuoteen tuskin vaihdoin Joosepin kanssa kahta sanaa. Monasti aloin tosin puhetta, vaan hänellä ei näyttänyt olevan halua sen jatkamiseen: hän hymyili vaan, vastasi "niin" tai "ei", ja siinä kaikki. Olipa kumma katsella tuota lapsekasta jättiläistä.

Paitsi Jooseppia oli minulle apuna myöskin Sushilow. Minä en hakenut häntä. Hän itse löysi minut ja esitti itsensä; enkä minä enää muista, koska ja mitenkä se tapahtui. Hän rupesi pesemään vaatteitani. Kasarmien takana oli sitä varten erityinen lika-kuoppa. Tämän kuopan päällä pestiin ruunun altaissa vankien alusvaatteita. Sen ohessa keksi Sushilow tuhansia seikkoja, joilla hän koki olla mielikseni: hän toi eteeni teekannun, juoksi asioillani, haki minulle milloin mitäkin, vei jakkuni paikattavaksi, voiteli saappaitani noin neljä kertaa kuukaudessa, ja kaiken tämän teki hän mielellään sekä toimillisesti, ikäänkuin hänellä olisi ollut painaviakin velvollisuuksia täytettävänä. Sanalla sanoen, hän yhdisti kohtalonsa minun kohtalooni ja otti huolehtiakseen kaikista asioistani. Hän esimerkiksi ei koskaan sanonut: "teillä on niin ja niin monta paitaa, teidän jakkunne on rikki", vaan aina: "*meillä* on niin ja niin monta paitaa, meidän jakkumme on rikki." Hän katseli minua suoraan silmiin, eikä luullut itsellään mitään muuta tarkoitusta olevankaan. Hän ei harjoittanut mitään ammattia ja tuskinpa sai hän rahaa muualta kuin minulta. Minä maksoin hänelle vointini mukaan, s.o. puolikopeikaisilla, ja hän oli aina tyytyväinen. Hän voi palvella ketä hyvänsä ja minut oli hän valinnut ainoastaan siitä syystä, että minä olin muita ystävällisempi ja maksaessa rehellisempi. Hän oli niitä ihmisiä, jotka eivät koskaan voi rikastua, jotka vartioitsivat täällä maidaneja seisoen talvipakkasella yökausia eteisessä ja kuunnellen pihalta jokaista ääntä; palkakseen saivat he viisi kopeikkaa yöltä, vaan erehdyksen tapahtuessa kadottivat senkin ja annettiinpa heille vielä selkäänkin. Heistä olen jo ennen puhunut. Näiden ihmisten luonteenomaisuutena on oman itsensä alentaminen kaikkialla ja miltei kaikkien edessä; yhteisissä asioissa taas on heillä mitä vähäpätöisin asema. Kaikki se on heille luonnonomaista. Sushilow oli kovin surkuteltava ja alennettu, jopa masennettukin olento, vaikk'ei hänelle täällä kukaan tehnyt väkivaltaa, luonnostaan oli hän masennettu. Minun oli häntä aina sääli. Minä en voinut katsoakaan häneen ilman säälin tunnetta, vaikka syytä siihen en itsekään oikein ymmärtänyt. Puhella en voinut myöskään hänen kanssaan; hänellekin oli puheleminen nähtävästi hyvin vaikeata ja hän vilkastui vasta sitten kun puheen lopetettua sai toimekseen jonkun tehtävän, jonkun asialla käynnin. Vihdoin tulin vakuutetuksi, että minä ainoastaan siten voin tuottaa hänelle mielihyvää. Hän ei ollut suuri- eikä pienikasvuinen, ei hyvän- eikä pahannäköinen, ei tyhmä eikä ymmärtäväinen, ei nuori eikä vanhakaan, hiukan rokonarpinen ja osaksi vaaleaverinen. Mitään tarkoilleen määrättyä ei hänestä voinut sanoa. Varma oli vaan, että hän kuului samaan seuraan kuin Sirotkin, ja syynä siihen oli yksinomaan hänen vaatimattomuutensa ja hiljaisuutensa. Vangit nauroivat hänelle joskus, pääasiallisesti sen vuoksi, että hän matkalla tänne Siperjaan oli *vaihtautunut*, ja sen oli hän tehnyt punaisesta paidasta sekä hopearuplasta. Tuo mitätön hinta, johon hän oli myynyt itsensä, olikin syynä vankien nauruun. Vaihtautumisella tarkoitettiin nimien ja samalla myöskin kohtalojen vaihtoa. Semmoinen temppu näyttää tosin kummalta, vaan oli kuitenkin näihin aikoihin vankien kesken yleisenä tapana, jolla oli vanhat muistonsa. Alussa en voinut sitä mitenkään uskoa todeksi, vaan sittemmin tuli asia päivän selväksi.

Vaihtautuminen tapahtui seuraavalla tavalla. Ajatelkaamme esimerkiksi, että joukko vankeja on matkalla Siperjaan. Siinä on kaikenlaista väkeä: mitkä ovat tuomitut vankilaan, mitkä tehtaisiin, mitkä taas siirtokuntiin; kaikki ovat he yhdessä joukossa. Jossakin paikassa, vaikkapa Permin läänissä tahtoo joku vanki vaihtautua toisen kanssa. Esimerkiksi joku Mihailow tai muu suuri pahantekijä katsoo monivuotista pakkotyötä itselleen eduttomaksi. Ajatelkaamme, että hän on viekas, kokenut ja asianymmärtävä mies; hän valitsee tovereistaan jonkun yksinkertaisen, masennetun ja hiljaisen, jonka rangaistus on suhteellisesti pienempi: joko tehtaisiin muutamiksi vuosiksi tai siirtokuntiin taikkapa myöskin lyhytaikaiseen vankeuteen. Vihdoin löytää hän Sushilowin. Sushilow on entinen maaorja ja hänet on tuomittu siirtokuntiin. Hän on jo kulkenut puolitoista tuhatta virstaa ilman että hänellä koskaan on ollut rahakopeikkaakaan; hän on vaivaantunut, väsynyt, syö ainoastaan ruunun ruokaa, saamatta koskaan makupaloja, hänen yllään on ruunun vaatteet, ja kaikkia on hän valmis palvelemaan tyytyen mitättömiin puolikopeikaisiin. Mihailow puhuttelee Sushilowia, hieroo hänen kanssaan tuttavuutta, jopa ystävyttäkin, ja juottaa hänet vihdoin humalaan. Silloin ehdoittelee hän tuolle raukalle vaihtautumista. "Minä menen", sanoo Mihailow, "pakkotyöhön, tai oikeastaan en pakkotyöhönkään, vaan johonkin 'erityiseen osastoon.' Vaikka se onkin vankila, on se kuitenkin erityinen, siis parempi." — Erityinen osasto ei ollut tunnettu kaikille viranomaisillekaan, esimerkiksi Pietarissa. Se oli tuommoinen erillään oleva, harvojen asuma nurkka (tähän aikaan oli siinä noin seitsemänkymmentä henkeä), niin että sitä ei ollut helppo löytääkään. Myöhemmin tapasin minä Siperjan oloja tuntevia virkamiehiä, jotka minulta ensikerran kuulivat "erityisestä osastosta." Lakikirjassa on siitä kaikkiansa noin kuusi riviä: "Perustetaan siihen ja siihen vankilaan erityinen osasto, tärkeimpiä rikoksellisia varten, kunnes vaikein pakkotyö Siperjassa aloitetaan." Vangit itsekään

eivät tienneet, oliko tämä osasto ikuinen vai määräaikainen? Määräaikaa ei mainittu, oli vaan sanottu: kunnes vaikein pakkotyö Siperjassa aloitetaan, siinä kaikki. Ei ole siis kummaa, ettei Sushilow eivätkä muutkaan vangit tuntenut tätä osastoa. Itse Mihailowillakaan ei siitä ollut muuta käsitystä kuin minkä hän voi saada rikoksestaan, joka oli törkeätä laatua ja josta hän oli kärsinyt kolme tai neljä tuhatta kepin lyöntiä. Hän siis saattoi arvata, ettei häntä lähetetä mihinkään hyvään paikkaan. Sushilow on humalassa, on yksinkertainen ja täynnänsä kiitollisuutta imartelevalta Mihailowia kohtaan: hän ei voi kieltäytyä. Sitä paitsi on hän jo kuullut, että vaihtautuminen käy päinsä, että muutkin vaihtautuvat, joten siinä ei ole mitään tavatonta. Sopimus tehdään. Hävytön Mihailow käyttää hyväkseen Sushilowin suurta yksinkertaisuutta ja ostaa häneltä nimen punaisella paidalla ja hopearuplalla, jotka antaakin hänelle oitis vierasten miesten läsnäollessa. Seuraavana päivänä on Sushilow humalassa ja häntä juotetaan yhä uudelleen; onhan sitä paitsi vaikeata kieltäytyäkin: hopearupla on jo juotu ja punainen paita menee kohta samaa tietä. Jos et tahdo, niin anna rahat takasin. Mutta mistäs Sushilow voisi saada kokonaisen ruplan? Jollei hän taas laita rahoja takasin, käytetään häntä vastaan pakotuskeinoja; siinä asiassa ovat vangit hyvin ankaria. Hänelle annetaan selkään, ehkäpä hänet murhataankin, ainakin uhataan.

Ja jos vangit kerrankin olisivat leväperäisiä tällaisissa asioissa, katoaisi koko vaihtautumisen mahdollisuus. Jos voisi kieltää lupauksia ja kumota sovittuja kauppoja — kenpä niitä rupeisikaan täyttämään? Sanalla sanoen, asia koskee kaikkia ja senpä vuoksi vangit osoittavatkin siinä ankaruutta. Sushilow huomaa, ettei mitään pelastuskeinoa ole olemassa ja päättää tyytyä kohtaloonsa. Asia ilmoitetaan toisille vangeille ja jos tarvis vaatii, juotetaan joitakuita heistäkin. Näille on tietysti yhdentekevä, saako Mihailow vai Sushilow kovemman kohtalon, pääasia on, että sen johdosta on juotu ja syöty; he ovat siis vaiti. Seuraavalla pysäyspaikalla huudetaan vangit nimeltään; tulee Mihailowin vuoro: "Mihailow!" Sushilow vastaa: "minä!" "Sushilow!" Mihailow huutaa: "minä!" — ja niin mennään sitten eteenpäin. Ei kukaan asiasta enää hiiskukkaan. Tobolskissa eroitetaan vangit eri joukkoihin. Mihailow lähetetään siirtokuntiin, vaan Sushilow, lukuisan vartijajoukon mukana erityiseen osastoon. Nyt on kaikki vastustus mahdoton. Ja mitenkä asiaa voisi todistaakaan? Ainakin kuluisi siihen useampia vuosia. Ja mikä tulisi seuraukseksi? Mistä saadaan vihdoinkin vieraat miehet? Kieltävät, vaikkapa niitä olisikin. Ja niinpä jääkin loppupäätökseksi, että Sushilow joutui hopearuplasta ja punaisesta paidasta "erityiseen osastoon."

Vangit eivät nauraneet Sushilowille sen vuoksi, että hän oli vaihtautunut (vaikka ylipäänsä halveksittiinkin niitä, jotka ottivat kärsiäkseen kovemman rangaistuksen), vaan siitä syystä, että hän oli tyytynyt ainoastaan punaiseen paitaan ja hopearuplaan, sillä se oli kovin mitätön hinta. Tavallisesti tehtiin semmoinen vaihto suurista summista, suhteellisesti tietysti. Otettiinpa muutamia kymmeniä rupliakin. Mutta Sushilow oli niin hiljainen, niin vaatimaton ja mitätön, ettei hänelle oikein voinut nauraakaan.

Kauan, jo useampia vuosia olin minä elänyt yhdessä Sushilowin kanssa. Vähitellen tuli hän minulle kovin ystävälliseksi, minä en voinut olla sitä huomaamatta ja totuin itsekin häneen. Mutta kerran jätti hän jonkun pyyntöni täyttämättä, vaikka oli juuri saanut minulta rahaa, ja minä — en voi sitä koskaan antaa itselleni anteeksi — sanoin hänelle: "kas niin, Sushilow, rahan kyllä otatte, vaan asiaa ette toimita." Sushilow oli vaiti, juoksi asiallani ja tuli kovin pahoilleen. Kului pari päivää. Minä ajattelin: Näinköhän olivat sanani syynä hänen suruunsa. Minä tiesin, että eräs vanki Anton Wasiljew vaati häneltä kiven kovaan puolenkopeikan suuruista velkaa. Arvasin, ettei Sushilowilla ollut rahaa ja ettei hän uskaltanut pyytää minulta. Kolmantena päivänä sanoin hänelle: "Sushilow, te luultavasti tahdoitte pyytää minulta rahaa Anton Wasiljewia varten? Tässä on." Minä istuin silloin laverilla ja Sushilow seiso edessäni. Hän oli nähtävästi kovin hämillään siitä, että minä itse tarjosin hänelle rahaa ja otin puheeksi hänen tukalan asemansa, etenkin, kun hän mielestään oli saanut minulta liiaksikin, eikä siis voinut toivoa lisää. Hän katsahti ensin rahoihin ja sitten minuun, kääntyi äkkiä pois ja meni tiehensä. Kaikki tuo kummastutti minua suuresti. Hän meni vankilan aitauksen luo ja nojasi päänsä sitä vasten. — "Sushilow, mikä teitä vaivaa?" kysyin minä häneltä. Hän ei katsonut minuun, ja minä huomasin suureksi ihmeekseni, että hän oli valmis itkemään: "Te, Aleksanteri Petrowitsh... ajattelette... — alkoi hän katkonaisesti ja luoden silmänsä syrjään, — että minä teitä... rahan edestä... vaan minä... minä... oih!" Nyt hän taas kääntyi aitaukseen päin niin, että kolautti siihen otsansa — ja rupesi itkemään!... Ensi kerran näin minä jonkun itkevän vankilassa. Töin tuskin sain hänet rauhoittumaan, ja vaikka hän siitä lähtien osoittikin minulle entistä suurempaa palvelemishalua, huomasin minä kuitenkin muutamista pienistä merkeistä, ettei hän voinut koskaan unohtaa moitettani. Sen ohessa nauroivat hänelle toiset, pilkkasivat häntä kaikissa mahdollisissa tilaisuuksissa, haukkuivat häntä aika lailla, ja hän eli kuitenkin heidän kanssaan sovinnossa sekä ystävyydessä eikä ottanut koskaan loukkaantuauksensa. Niin, vaikea on oppia ihmisiä tuntemaan, vaikkapa monivuotisenkin tuttavuuden jälkeen.

Siinäpä onkin syy, minkä tähden vankila ei voinut alussa näyttää minusta semmoiselta, jommoiselta se näytti myöhemmin. Senpä tähden sanoinkin, että suuresta uteliaisuudestani huolimatta en voinut päästä silmiäni edessä olevienkaan asioiden perille. Luonnollista on, että minua hämmästyttivät alussa

huomattavimmat, silmiin pistävimmät seikat, mutta ehkäpä en niitäkään käsittänyt oikein, ehkäpä nekin jättivät sieluuni ainoastaan raskaan, surullisen vaikutuksen. Siihen oli suureksi osaksi syynä myöskin yhtymiseni A—win kanssa; tämä mies teki minuun sangen tuskallisen vaikutuksen vankeuteni ensi aikoina. Minä tiesin muuten jo ennakolta tapaavani hänet täällä. Hänpä se oli, joka myrkytti vankeuteni alkuajan ja lisäsi sieluni tuskia. En voi olla hänestä puhumatta.

A—w oli mitä ikävimpänä esimerkkinä siitä, mihin määrin ihminen voipi alentua ja huonota, mihin määrin hän voi kuolettaa kaikki siveelliset tunteensa, ilman mitään vaivaa, ilman katumusta. Hän oli nuori aatelismies, josta jo ennen olen maininnut, että hän kanteli majuurille kaikki, mitä vankilassa tapahtui, ja oli ystävyiden liitossa hänen palvelijansa Fetkan kanssa. Miehen elämäkerta on seuraava: Päättämättä missään lukujaan ja riitaunnuttuaan Moskovassa sukulaistensa kanssa, joita hän oli hämmästyttänyt siivottomalla elämällään, saapui hän Pietariin, ja saadakseen rahoja, päätti täällä tehdä halpamaisen ilmiannon, s.o. hän päätti saattaa onnettomiksi kymmenen henkilöä tyydyttääkseen sammumatonta himoansa hekumaan ja nautintoihin, joihin Pietarin elämä oli hänet siihen määrin houkutellettu, ettei hän kamoksunut mielettömiä tekojakaan. Hänen kujeensa saatiin kohta paljastetuksi; sillä ilmiantoonsa oli hän kietonut viattomiakin ihmisiä, ja siitä syystä lähetettiin hänet tänne Siperiaan kymmeneksi vuodeksi. Hän oli vielä hyvin nuori; hänen elämänsä oli vasta alulla. Olisi luullut, että noin kauhea kohtalon muutos vaikuttaisi hänessä jonkunlaista vastarintaa, jonkunlaista luonteen muutosta. Mutta hän taipui kohtaloonsa ilman mitään mielenliikutusta, ilman mitään inhoa, eikä peljännyt siinä muuta kuin työnpakkoa ja nautintojen kaipausta. Arvelipa hän niinkin, että pakkotyöläisen asema suopi hänelle paremmin tilaisuutta kaikenmoisiin ilkiötoihin. "Kun olen kerran pakkotyöläinen, niin saan harjoittaa ilkeyttä, enkä tarvitse hävetäkään." Semmoinen oli hänen ajatuksensa. Minä olen oleskellut useampia vuosia murhamiesten ja muiden pahantekijäin seassa, vaan en ole kessään heistä tavannut niin täydellistä siveellistä turmelusta, niin kurjaa halpamaisuutta kuin A—wissa. Täällä oli aatelinen isänsä murhaaja, josta jo olen maininnut; mutta olenpa vakuutettu, että hänkin oli paljoa kunniallisempi ja ihmisellisempi kuin A—w. Koko vankeutensa aikana näytti tämä mies minusta lihamöhkäleeltä, joka oli varustettu hampailla ja vatsalla sekä sammumattomalla nautinnonhimolla ja joka voi himojensa tyydyttämiseksi tehdä murhatöitä, sanalla sanoen mitä hyvänsä, kunhan vaan jäljet tulevat peitetyiksi. Minä en liioittele, sillä tunsin A—win aivan hyvin. Hän oli esimerkkinä siitä, kuinka kauas aineellisuus voipi ihmisessä mennä, kun sitä ei hillitse mikään kohtuuden laki. Ja kuinka inhoittavaa oli nähdä hänen alinomaista pilkallista hymyilyänsä. Hän oli oikea hirviö. Lisättävä on vielä, että hän oli viekas ja viisas, kaunis ja joihinkin määrin oppinut sekä taidokas. Ei, pikemmin voi kärsiä tulipaloa, ruttoa ja nälkää kuin semmoista ihmistä yhteiskunnassa! Olen jo sanonut, että vankilassa oli turmelus ylimmillään, että vakoilemiset ja ilmiannot kukoistivat ja etteivät vangit siitä ollenkaan ottaneet pahastukseksi. Päin vastoin olivat kaikki ystävällisiä A—wille ja kohtelivat häntä paljoa suopeammin kuin meitä. Viinaan menevän majuurimme suosio antoi hänelle vankien silmissä suuren arvon ja merkityksen. Muun muassa uskotteli hän majuurille osaavansa tehdä muotokuvia (vangeille vakuutti hän olevansa kaartin luutnantti) ja hänet kutsuttiin majuurin luo ottamaan hänestä kuvaa. Sillä tavoin joutui hän yhteyteen Fetkan kanssa, jolla oli suuri vaikutus herraansa, siis myöskin kaikkiin vankilan asioihin. A—w vakoili meitä majuurin käskystä, mutta kun viimeainittu oli humalassa, löi hän kätyriänsä korville ja haukkui häntä vakoojaksi sekä ilmiantajaksi. Tapahtuipa niinkin, että majuuri heti korvapuustien jälkeen istautui tuolille ja käski A—win ryhtymään muotokuvan tekoon. Majuuri uskoi todellakin, että A—w oli suuri taiteilija, mutta siitä huolimatta katsoi kuitenkin olevansa oikeutettu lyömään häntä arvellen: vaikkapa oletkin taideniekka, niin olet kuitenkin vanki; minä taas olen päällikkösi, ja saan siis menetellä kanssasi niinkuin tahdon. Muun muassa antoi majuuri A—win riisua saappaitansa ja kantaa makuuhuoneestaan kaikenmoisia astioita, vaikka hän pitkään aikaan ei voinutkaan pitää tuota miestä muuna kuin suurena taiteilijana. Muotokuvan tekoa kesti kuitenkin tavattoman kauan, miltei kokonaisen vuoden. Vihdoin huomasi majuuri, että häntä vedettiin nenästä ja tultuaan selville siitä, ettei kuva valmistunut koskaan, vaan päinvastoin kävi päivä päivältä yhä enemmän epäonnistuneeksi, suuttui hän ja antoi taideniekalle selkään sekä lähetti hänet kovaan työhön vankilaan. A—w oli siitä nähtävästi pahoillaan, sillä hänen oli vaikea luopua joutilaista päivistä, herkkupaloista, Fetka-ystävästään ja kaikista nautinnoista, joita nämä ystävykset valmistivat itselleen majuurin kyökissä. Siitä lähtien lakkasi majuuri ainakin vainoamasta M-nimistä vankia, joka oli ollut A—win alinomaisten panettelemisen esineenä. Syy siihen oli taas seuraava: A—win vankilaan tullessa oleskeli M. yksinään. Hän suri kovasti; hänellä ei ollut mitään yhteistä toisten vankien kanssa, hän katseli heihin kauhulla, näkemättä heissä mitään hyvää ja voimatta seurustella heidän kanssaan. Nämä taas maksoivat hänelle samalla mitalla. Yleensä on M:n kaltaisten ihmisten tila vankilassa kauhea. Syy, jonka tähden A—w oli joutunut vankilaan, oli M:lle tuntematon. Mutta kun A—w huomasi, kenen kanssa hänellä oli tekemistä, uskotteli hän oitis M:lle, että hän oli joutunut tänne aivan päinvastaisesta kanteesta, melkein samanlaisesta kuin M. itsekin. Tämä taas ihastui suuresti löytäissään semmoisen toverin ja ystävän; hän koetteli lohdutella uutta ystävänsä vankeuden ensi päivinä luullen, että hänen surunsa oli kovin suuri, antoi hänelle viimeiset rahansa, ruokki häntä ja jakoi hänen kanssaan välttämättömimmät tavaransa. Mutta A—w rupesi häntä kohta vihaamaan ainoastaan siitä syystä, että M. oli jalomielinen mies, joka kauhistui kaikenlaista halpamaisuutta ollen siis aivan toisenlainen kuin A—w; mitä M. sitä ennen oli puhunut vankilasta ja sen päälliköistä, kaiken sen kertoi A—w ensi tilaisuudessa majuurille. Tämä suuttui siitä hirveästi M:iin, vainoili häntä ja olisi saattanut

hänet perikatoon, jollei komendantti olisi sitä estänyt. A—w puolestaan ei ollut millänsäkään, vaikka hänen halpamaisuutensa tulikin M:n tietoon; M:ä kohdatessaan hän vaan hymyili ivallisesti: se tuotti hänelle nähtävästi nautintoa. M. itse huomautti minulle siitä monta kertaa. Tuo kurja olento karkasi sittemmin erään toisen vangin sekä vartijan kanssa, mutta siitä vastedes. Alussa tekeytyi hän minuakin kohtaan ystävälliseksi, arvelen, etten minä tuntenut hänen entisyyttään. Sanon vieläkin, että hän teki vankeuteni ensi ajat sangen katkeriksi. Minä kauhistuin sitä ilkeyttä ja pahuutta, johon äkkiä olin joutunut. Minä ajattelin, että täällä olivat kaikki yhtä kurjia, yhtä ilkeitä, mutta siinä erehdyin; minä tuomitsin kaikkia saman mitan mukaan kuin A—wia.

Kolmena ensimmäisenä päivänä kävelin minä ikävissäni missä sattui tai viruin laverillani ja annoin, Akim Akimitshin neuvon mukaan, erään luotettavan vangin ommella itselleni paitoja ruunun palttinasta, tietysti maksua vastaan (joku puolikopeikainen paidalta), hankin, niinkään Akim Akimitshin kehoituksesta, kokoonpantavan niinillä täytetyn ja palttinalla päällystetyn matrassin, joka oli ohut kuin kakkara, sekä tavattoman kovan, villalla täytetyn tyynyn. Akim Akimitsh osoitti suurta avuliaisuutta näiden kapineiden hankkimisessa ja ompelipa hän minulle sitä paitsi omakätisesti peitteen vanhasta ruunun sarasta, jota olin ostanut muilta vangeilta. — Ruunun tavarat, kun niiden pitoaika päättyi, jäivät vankien omaisuudeksi; ne myytiin oitis vankilassa ja oli pa esine kuinka kulunut hyvänsä, voitiin siitä saada jommoinkin hinta. Se seikka minua alussa kovin ihmetytti. Mutta minä tulinkin vasta täällä lähempään yhteyteen alhaisen rahvaan kanssa. Äkkiä muutuin itsekin samanlaiseksi rahvaan mieheksi, samanlaiseksi pakkotyöläiseksi. Minä omistin ainakin muodollisesti heidän tottumuksensa, ajatuksensa ja tapansa, vaikk'en niitä sydämässäni voinutkaan hyväksyä. Minä kummastelin ja ihmettelin, ikäänkuin ennen en olisi tiennyt mitään semmoisista oloista, vaikka niistä hyvinkin tiesin ja olin kuullut. Mutta todellisuus tekee aivan toisenlaisen vaikutuksen kuin paljas tieto tai korvakuulo. Enhän esimerkiksi saattanut koskaan ajatella, että mokomilla vanhoilla rääsyillä voipi olla jonkunlainen arvo. Ja kuitenkin kokosin minä niistä itselleni peitteen! Mimmoista vankien vaatteiksi määrätty sarka oli, on vaikea kuvitella. Se näytti tosin samanlaiselta kuin paksu sotamiehen-sarka, mutta kun sitä vähänkin aikaa käytti, kului se hämmästyttävällä tavalla. Sarkavaatteus annettiin tosin vaan vuodeksi, mutta töin tuskin kesti se niinkään kauan. Vanki tekee työtä ja kantaa raskaita kantamuksia, hänen vaatteensa hieroontuvat ja kuluvat pian. Lammasnahkaturkit annettiin taas kolmeksi vuodeksi ja niitä käytettiin tämän ajan kuluessa paitsi turkkina myöskin peitteenä ja alustimena. Mutta turkit olivat lujat, vaikka joillakuilla nähtiinkin määrääjän loppupuolella palttinalla paikattuja turkkeja. Siitä huolimatta maksettiin hyvinkin kuluneista turkeista noin neljäkymmentä kopeikkaa. Paremmin säilyneistä voitiin saada kuusi- jopa seitsemänkymmentä kopeikkaa, ja vankilassa pidettiin semmoisia summia hyvin suurina.

Rahalla oli vankilassa, kuten jo olen maininnut, suuri merkitys ja voima. Aivan varmaan voin sanoa, että vanki, jolla oli hiukankin rahaa, kärsi paljoa vähemmän kuin se, jolla sitä ei ollut laisinkaan, vaikka kohta kaikki saivat ruunulta mitä he välttämättömästi tarvitsivat. Mitäpä he siis rahoilla tekisivätkään — arvelivat esimiehemme. Minun täytyy vieläkin sanoa, että jos vangeilta poistettaisiin kokonaan rahan saannin mahdollisuus, tulisivat he surusta mielipuoliksi tai kuolisivat kuin karpäset taikka myöskin tekisivät kauheita rikoksia — tullaksensa kuolemaan tuomituiksi tai muuten "muuttaaksensa kohtaloansa." Kun vanki, joka rahaa hankkiakseen on hikoillut miltei verta tai antautunut kaikenlaisiin viekkautta kysyviin keinotteluihin, osoittaa kuitenkin lapsellisen ajattelematonta tuhlaavaisuutta, ei se seikka ollenkaan todista sitä, ettei hän osaa pitää saalistansa arvossa. Rahalle on vanki tavattoman ahnas, ja kun hän tuhlaa sitä, osoittaa se vaan, että hän pitää jotakin muuta kalliimpana kuin rahaa. Mutta mitä? Vapautta tai jonkunlaista vapauden uneksimista. Ja vangit ovatkin suuria uneksijoita. Minä tapasin täällä *kaksikymmen vuotiseen* pakkotyöhön tuomittuja, ja nekin saattoivat hyvin rauhallisesti lausua esim. näin: "Annahan kun pääsen määrääikani päähän, niin silloin..." Vangin nimi osoittaa jo vapautta kaipaavaa ihmistä, vaan rahaa tuhlatessaan menettelee vanki aivan mielensä mukaan. Huolimatta poltinmerkeistä, kahleista ja vihattavista paaluista, jotka peittävät häneltä muun maailman ja sulkevat hänet kuin eläimen häkkiin, saattaa hän hankkia itselleen viinaa, s.o. ankarasti kiellettyä tavaraa, jopa voipi joskus (vaikka ei aina) luusia lähimmät päällikkönsä, invaliidit, ehkäpä aliupseerinkin, jotka sallivat hänen rikkoa lakia ja järjestystä vastaan; voipipa hän sitä paitsi ylpeilläkin heidän edessään ja ylpeilemiseen on vanki hyvin taipuvainen; hän tahtoo näyttää tovereilleen, jopa uskotella itselleenkin, vaikkapa hetkeksikin, että hänellä on valtaa ja vapautta paljoa enemmän kuin luulisi, että hän voipi tuhllata, olla vallaton, loukata muita pahanpäiväisesti, ja että kaikki tuo on hänelle mahdollista, on hänen vallassaan. Senpä tähden vangit selvänäkin ollessaan ovat taipuvia ylpeyteen, kerskailemiseen ja oman itsensä lapselliseen ylentämiseen. Vihdoin on juomisessa omat vaaransa — siis jonkunlainen vapauden varjo. Mutta mitäpä ei saattaisi antaa vapauden hinnaksi? Jos miljoonain omistajan kaulaa kiristettäisiin nuoralla, luopuisi hän miljoonistaan saadakseen hetkisenkin hengittää vapaasti.

Joskus näkevät päälliköt ihmeekseen, että joku vanki, elettyään useampia vuosia rauhallisesti ja siivosti, äkkiä ilman mitään syytä, aivan kuin paha henki olisi mennyt häneen, rupee meluamaan, elämöimään, jopa tekee välistä suuria rikoksiakin: osoittaa ilmeistä röyhkeyttä korkeimpia päälliköitään

kohtaan, tekee murhatyön tai muuten harjoittaa väkivaltaa j.n.e. Häntä ihmetellään. Yhtä kaikki on synnä tähän äkkinäiseen mielenosotukseen persoonallisuuden väkinäinen ilmautuminen sekä itsensä ilmaisemisen halu, joka joskus voi muuttua vihaksi, raivoksi, järjettömyydeksi, taudiksi. Niinpä kun elävänä haudattukin herää arkussaan, kolkuttaa hän arvattavasti arkkunsa kanteen, koittaen työntää sitä päältänsä, vaikka järki tietysti hänelle vakuuttaa, että kaikki semmoiset kokeet ovat turhat. Mutta eihän siinä järki tule kysymykseen. On myöskin huomattava, että melkein kaikki vallattomuuden ilmaukset vangissa pidetään rikoksina; senpä vuoksi onkin hänelle yhdentekevää, tapahtuuko tällöinen ilmaus suuressa vai vähässä määrässä. Jos kerran elamoi, niin elamoi aika lailla ja jos taas ryhtyy vaarallisiin toimiin, niin samahan se on vaikka tekisikin murhatöitä. Kun vaan alkuun pääsee: sitten on itseään melkein mahdoton hillitä. Senpä tähden olisikin parempi, ettei koko puuhaan ryhtyisi. Sitä vaatisi kaikkien etu.

Niin; mutta miten se on mahdollista?

VI.

Ensimmäinen kuukausi.

Mukanani vankilaan toin minä jonkun verran rahaa. Käsillä pidin vaan hiukan, jota vastoin minulla oli kätkeytyneenä, s.o. liimattuna vankilassa luvallisen Uuden Testamentin kanteen muutamia ruplia, jotta ne siten säilyisivät varkailta. Tämän kirjan ynnä siinä olevat rahat sain minä Tobolskissa lahjaksi muutamilta maanpakolaisilta, jotka kaikkia onnettomia jo kauan sitten olivat tottuneet pitämään veljinään. Siperjassa on aina henkilöitä, jotka ovat asettaneet elämänsä päämääräksi onnettomien isällisen hoidon, tarkoittamatta sillä mitään omaa voittoa, aivan kuin nuo onnettomat olisivat heidän omia lapsiansa. En voi olla tässä mainitsematta erästä sellaista henkilöä. Samassa kaupungissa, jossa vankilamme oli, asui eräs leski Nastasja Iwanowna. Vankeudessa ollessamme ei meistä tietysti kukaan voinut tulla persoonallisesti hänen tuttavuuteensa. Hän näkyi ottaneen elämänsä tarkoituksiksi pakkotyöläisten auttamisen pitäen huolta etupäässä meistä. Kärsikö joku hänen sukulaisensa tai muu hänelle rakas henkilö samanlaista rangaistusta, en voi sanoa, varmaa on vaan, että hän tahtoi tehdä hyväksenne kaikki, mitä suinkin voi. Paljoa hän tosin ei voinut; sillä hän oli kovin köyhä. Mutta me tiesimme kuitenkin, että vankilan ulkopuolella oli meillä sangen harras ystävä. Muun muassa toi hän meille tietoja, joita me kipeästi kaipasimme. Vankilasta päästyäni olin minä tilaisuudessa käydä hänen luonaan ja tutustua häneen persoonallisesti. Hän asui esikaupungissa erään läheisen sukulaisensa luona. Hän ei ollut nuori eikä vanha, ei kaunis eikä ruma; enkä minä saanut selville sitäkään, oliko hän ymmärtäväinen ja oppinut. Joka askeleella oli hänessä huomattavana sanomatonta hyvyttä, vastustamatonta halua avuliaisuuteen, hyväntekeväisyyteen. Minä vietin erään vankeustoverini kanssa hänen luonaan melkein koko illan. Hän katsoi meitä suoraan silmiin, nauroi kanssamme ja kiirehti myöntämään kaikki, mitä me sanoimme; hän kestitsi meitä niin hyvin kuin voi. Tarjottiin teetä, ruokaa, makeisia, ja jos hänellä olisi ollut tuhansia, olisi hän käyttänyt ne meidän sekä vankeuteen jääneiden toveriemme hyväksi. Erotessamme antoi hän kullekin meistä sikaarikotelon muistoksi. Nämä kotelot oli hän itse valmistanut pahvista ja päällystännyt ne värillisellä paperilla, jommoista nähdään kouluissa käytettävien laskuoppikirjojen kansissa (ehkäpä joku sellainen koulukirja olikin käytetty niitä varten). Ylen ympärinsä olivat ne koristetut kultapaperilla, jota hän ehkä varta vasten oli hakenut puodista. "Koska te poltatte papyrossia, niin ehkä voitte käyttää näitä hyväksenne", sanoi hän meille ikäänkuin itseänsä puolustellen... Muutamat väittävät (olen siitä kuullut sekä lukenut), että rakkaudessa lähimmäisiin on samalla myöskin itsekkäisyyttä. Kuinka tässä tapauksessa olisi saattanut olla itsekkäisyyttä, sitä en voi mitenkään ymmärtää.

Vaikka minulla vankilaan tullessani ei ollut paljon rahaa, en kuitenkaan voinut suuttua niihin, jotka jo ensi alussa pettivät minua ja tulivat kaikessa viattomuudessa lainaamaan toista, kolmatta, jopa viidettäkin kertaa. Myönnän kuitenkin, että minua harmitti se, että nuo lapsellisen viekkaat ihmiset pitivät minua tyhmikkönä ja nauroivat minulle, kun minä niin usein annoin heille rahaa lainaksi. He tietysti arvelivat, että minä olin heidän narrinaan ja olenpa vakuutettu, että he olisivat kunnioittaneet minua enemmän, jos olisin ajanut heidät luotani. Mutta vaikka olinkin kovin harmissani, en voinut kuitenkaan antaa heille kieltävää vastausta. Näinä ensi päivinä mietin minä vakavasti, mille kannalle minun oli asettuminen uusiin tovereihini. Minä tunsin, että koko tuo seura oli minulle aivan outo, että minä olin sen suhteen täydellisessä tiedottomuudessa, ja että siinä tilassa en voisi olla kovinkaan monta vuotta. Siis täytyi valmistautua. Ennen kaikkea päätin minä käyttäytyä suorasti, omantunnon mukaan. Mutta minä tiesin, että se oli vaan puheenparsi, jota vastoin edessäni oli mitä odottamattomin käytäntö.

Niinpä pääsikin katkera suru minussa yhä enemmän valtaan huolimatta pienistä puuhistani, joista jo olen maininnut ja joihin Akim Akimitsh sai minut ryhtymään. "Kuollut talo!" sanoin minä itsekseni katsellen joskus hämärässä vankilan portaita työstä palanneita vankeja, jotka kuljeskelivat veltosti kasarmeista kyökkeihin ja päinvastoin. Minä katselin heitä ja koettelin heidän kasvoistaan sekä liikkeistään saada selville, minkälaisia miehiä he oikeastaan olivat? He taas kulkivat ohitseni rypistellen silmäkulmiaan tai myöskin ylen määrin iloisina (nämä ovat useimmin tavattavat muodot vankilassa), haukkuivat toisiaan tai muuten keskustelivat; joskus kävelivät he yksinään, ikäänkuin ajatuksissaan, hiljaan ja keveästi, toiset väsyneen ja tyytymättömän näköisinä, toiset taas kopeina, lakki kallellaan ja turkki huolettomasti hartioille heitetynä, silmäillen röyhkeästi ja kavalasti ympärilleen. Tuossa on nyt uusi maailmani, ajattelin itsekseni — ja siihen on minun väkisinkin perehtyminen... Minä kyselin ja tiedustelin uusista tovereistani Akim Akimitshilta, jonka kanssa usein join teetä, etten tarvitsisi olla yksinäni. Sivumennen sanoen oli tee tähän aikaan melkein ainoana ravintonani. Teenjuonnista ei Akim Akimitsh kieltäytynyt ja kuumensi itse veden kummallisen näköisessä, omatekoisessa teeketiössä, jonka olin saanut M:l:stä lainaksi. Akim Akimitsh joi tavallisesti vaan yhden lasin (hänellä oli juomalasitkin) ja sen teki hän hiljaan sekä juhlallisesti, jonka jälkeen hän sanoi minulle kiitokset ja rupesi ompelemaan peitettäni. Mutta tiedonhaluani ei hän osannut tyydyttää eikä ymmärtänyt edes, minkä vuoksi minä tiedustelin ympärillämme olevien ihmisten luonteita; muistanpa, kuinka hän kuunteli minua, jonkunlainen viekas hymy huulilla. Ei, minun pitää itseni kokea, eikä kysellä, ajattelin itsekseni.

Varhain neljännen päivän aamuna järjestettiin vangit vankilan pihalla kahteen riviin aivan samoin kuin silloinkin, kun minun piti muuttaa kahleita. Etu- ja takapuolella seisoivat ladatuilla pyssyillä varustetut sotamiehet. Sotamies saa ampua vangin, jos tämä lähtee karkuun, mutta hän on edesvastauksen alainen laukauksesta, jos välttämätön pakko ei ole sitä vaatinut; sama on asianlaita, jos vangit nostavat kapinan. Mutta kukapa koettaisikaan paeta julkisesti? Insinööri-upseeri, konduktööri, aliupseerit, sotamiehet ja työnjohtajat saapuivat paikalle. Toimitettiin huuto; ne jotka kävivät räätälin-verstaissa, lähtivät ensin; he ompelivat vankilan tarvetta varten, ja insinööreillä ei ollut heidän kanssaan mitään tekemistä. Sitten lähtivät ne, jotka kävivät muissa verstaissa ja vihdoinkin karkeimpien töiden tekijät. Niiden joukossa olin minäkin. Linnan takana jään peittämällä joella oli kaksi kelvottomaksi joutunutta ruunun lotjaa, jotka olivat purettavat, ettei puuainetta joutuisi hukkaan. Se oli kuitenkin jokseenkin vähäarvoista, tuskinpa minkään hintaista. Halkoja myytiin kaupungissa hyvin helpolla ja metsää oli ympäristöllä paljon. Tarkoituksena olikin vaan, etteivät vangit saisi istua jouten, ja sen nämä aivan hyvin tiesivät. Semmoiseen työhön ryhtyivät he aina laimeasti, jota vastoin asianlaita oli aivan toinen, jos työ itsessään oli arvokasta ja erittäinkin, jos sitä voitiin saada urakalle. Silloin oli vangeissa työntöä ja vaikka siitä ei ollut heille itselleen mitään hyötyä, koettivat he voimainsa mukaan valmistaa sitä joutuisaan ja hyvästi; nähtiinpä heissä silloin itserakkauttakin. Mutta kysymyksessä oleva työ, joka oli keksitty enemmän näön kuin tarpeen vuoksi, ei sopinut urakkatyöksi, vaan tehtiin sitä lakkaamatta aina siksi, kunnes rummun pärinä sen keskeytti kello yhdentoista aikaan aamulla. Päivä oli lämmin ja sumuinen; lumi melkein sulii. Joukkueemme kulki linnan takana olevalle rannalle helistellen kahleitaan, jotka astuessa antoivat itsestään ääntä, vaikka olivatkin kätkettyinä vaatteiden alle. Pari, kolme miestä lähetettiin varastohuoneelle noutamaan tarpeellisia työaseita. Minä kuljin muiden mukana ja tunsin mieleni virkistyneeksi; sillä minä halusin mitä pikemmin tutustua työhön, nähdäkseni mimmoista se oli?

Muistan kaikki aivan selvään. Tiellä kohtasimme me erään parrakkaan porvarin, joka seisahtui ja pisti kätensä taskuun. Joukostamme erosi kohta eräs vanki, joka paljain päin otti vastaan almun — viisi kopeikkaa ja palasi sitten nopeasti toisten luo. Porvari risti silmiänsä ja jatkoi matkaansa.

Tovereistani olivat muutamat synkännäköisiä ja harvapuheisia, toiset taas välinpitämättömiä ja laimeita; jotkut juttelivat keskenään veltosti. Yksi heistä oli tavattoman iloinen mies; sillä hän pajatti, jopa tanssikin kulkiessaan, kilautellen tuon tuostakin kahleitaan. Se oli sama matalakasvuinen, lihavanläntä vanki, joka ensi aamuna oli riitaantunut toverinsa kanssa siitä, että tämä uskalsi sanoa itseänsä kaakkuriksi. Iloinen mies, nimeltään Skuratow, rupesi vihdoinkin laulamaan erästä hauskaa laulua, joista muistan vaan säkeet:

Eukon sain ma tahtomatta —
Jauhmass' ollessain.

Balalaika [soittokone, joka on varustettu kahdella tai kolmella kielellä. Suom. muist.] vaan puuttui.

Hänen iloisuutensa herätti muutamissa seuralaisissa tyytymättömyyttä; pidettiinpä sitä melkein loukkauksena.

— Jo rupesi ulvomaan! sanoi eräs vanki, jota asia tietysti ei ollenkaan koskenut.

— Oli sudella laulu, senkin otti häneltä tuulalainen! huomautti toinen synkännäköinen mies vähävenäläisellä murteella.

— Mitäpä siitä, että olen tuulalainen, vastasi Skuratow, — olettehan te niitä, jotka Pulttavassa tukeutuivat jauholimppuun.

— Mitäpä itse olet syönyt! Ehkä kaalia tallukasta.

— Minä, veikkoseni olenkin aika herkkusuu, vastasi Skuratow kääntymättä kenenkään puoleen erityisesti. — Luumuihin ja vehnäseen olen tottunut. Velimiehilläni on nytkin vielä oma puotinsa Moskovassa, tuulta myöväät, hirveästi rikastuvat.

— Mitäs sinä möit?

— Mitä vaan sattui. Minä sainkin silloin ensimmäiset kaksisataa...

— Ruplaako? kysäsi joku uteliaasti.

— Mitä vielä, ystäväiseni, kepinlyöntejä ne olivat. Lukaa! kuules, Lukaa!

— Olen minä Lukaakin, vaan sinulle Lukaa Kusmitsh, sanoi eräs pienenlääntä, terävänenäinen vanki.

— No hiisi vieköön! Olkoon menneeksi: Lukaa Kusmitsh!

— Olen minä Lukaa Kusmitshkin, vaan sinunlaiselle olen setä.

— Mene hiiteen setinesi, kanssasi ei maksa puhua! Kas niin veljet, Moskovassa en minä ollutkaan kauan; lopulta annettiin minulle viisitoista ja lähetettiin pois... Niinpä minä siellä en ennättänytkään rikastua. Sitä kuitenkin olisin kovasti halunnut, niin kovasti, etten oikein osaa sanoakaan.

Moni naurahti. Skuratow oli tuommoinen velikulka, joka piti velvollisuutenaan huvittaa synkkiä tovereitaan saamatta siitä tietysti palkakseen muuta kuin torumista. Ehkäpä saan vielä vast'edes tilaisuutta puhua hänen kaltaisistaan ihmistä.

— Voipihan sinua nytkin näätänä pitää, huomautti Lukaa Kusmitsh. — Pukukin maksaa sata ruplaa.

Skuratowin yllä oli peräti kulunut turkkipaha, jossa oli paikka paikan päällä. Välinpitämättömästi tarkasteli hän puhujaa.

— Pää sen sijaan maksaa paljon! vastasi hän. — Moskovastakin erotessani lohdutin itseäni sillä, että vien pääni mukanani. Hyvästi, Moskova! Kiitos saunasta, kiitos vapaasta ilmasta! Mutta pukua, rakas ystävä, älä huoli katsoa...

— Päätäsikös pitää katsoa?

— Eikä hänellä ole pääkään omansa; lahjaksi on sen saanut, sanoi taas Lukaa.

— Olikos sinulla, Skuratow, ammattia?

— Kyllähän yritin suutarin ammattia. Kaikkiansa sain yhden parin valmiiksi.

— Menikö kaupaksi?

— No olipahan eräs, joka nähtävästi ei pelännyt Jumalaa, eikä totellut vanhempiansa; Jumala hänet rankaisikin ja hän — osti.

Skuratowin ympärillä olijat nauroivat aika lailla.

— Sitten suutaroin kerran vielä täälläkin, jatkoi Skuratow sanomattoman kylmäverisesti. — Stepan Feodoritsh Pomortseville, luutnantille, laitoin anturat.

— Olikos hän tyytyväinen?

— Ei ollut. Ikäpäiväksi haukkui ja vieläpä tuuppaili minua takaapäin polvellaan. Kovin hän suuttui. — No, niin! mitäpä siitä!

Kun ol' hetki vierähtännä,
Akuliinan mies ol' läsnä...

Äkkiarvaamatta rupesi hän taas laulamaan ja tanssimaan.

— Kas tuota kelvotonta! mutisi lähelläni kulkeva vähävenäläinen luoden häneen karsaan silmäyksen.

— Turhanpäiväinen ihminen! huomautti toinen vakavalla äänellä.

Minä en ollenkaan ymmärtänyt, minkätähden Skuratow oli joutunut muiden vihoihin ja minkätähden kaikkia iloisia halveksittiin? Vähävenäläisen ja muiden vihan luulin minä syntyneen persoonallisista syistä. Mutta syynä siihen ei ollut persoonallisuus, vaan se, ettei Skuratowissa ollut tarpeeksi oman arvonsa tuntijaa ja että hän, toisten vankien sanojen mukaan, oli "hyödytön ihminen." Eivät kuitenkaan kaikki iloiset olleet muiden vihan alaisia samassa määrässä kuin Skuratow. Se riippui siitä, mitenkä kukin antoi itseänsä kohdella; hyväluontoinen ihminen sai aina kärsiä loukkauksia. Se tuntui minusta kummalta. Mutta olipa iloistenkin joukossa semmoisia, jotka eivät antaneet myöten ja niitä täytyi toisten väkisinkin pitää arvossa. Seurassamme oli eräs sellainen mies, joka, kuten minä myöhemmin huomasin, oli sangen hupaisa ja miellyttävä ihminen; hän oli kookas ja komean näköinen, hänen kasvonsa olivat kauniit ja osoittivat älyä. Häntä sanottiin vallinkaivajaksi, sillä hänellä oli ollut ennen semmoinen ammatti sotaväessä; nyt oli hän erityisessä osastossa. Hänestä aion vielä vastedes puhua.

Muuten eivät kaikki "totiset" olleet yhtä äkäisiä kuin iloa vihaava vähävenäläinen. Vankilassa oli joitakuita, jotka tahtoivat olla muita etevämpiä, viisaampia. Muutamilla heistä oli todellakin ymmärrystä sekä lujuuutta ja he pääsivätkin tarkoituksensa perille, s.o. he saavuttivat arvoa ja vaikutusvaltaa toveriensa parissa. Keskenään olivat nämä älymiehet vihollisia ja kullakin heistä oli paljon kadehtijoita. Muita vankeja kohtelivat he arvokkaasti, jopa kunnioittavastikin, välttivät tarpeettomia riitoja, olivat päällikköjen suosiossa, esiintyivät työnteossa jonkunlaisina järjestäjinä, eikä kukaan heistä olisi ruvennut kinastelemaan esim. laulun tähden; semmoisiin joutaviin asioihin eivät he kajonneet. Minua kohtaan osoittivat he erityistä suopeutta, olematta kuitenkaan kovin puheliaita. Heistä myöskin kerron vastedes tarkemmin.

Tultiin rannalle. Alhaalla joella oli jäänyt vanha lotja, joka oli purettava. Joen toisella puolen siinti aro; näkyala oli synkkä. Minä luulin, että kaikki ryhtyisivät oitis työhön, vaan niin ei tapahtunut. Jotkut istahtivat rannalla oleville hirsille; melkein jokainen veti saappaan varresta tupakkakukkaron sekä omatekoisen puisen piippunysän. Ruvettiin polttamaan; sotamiehet sulkiivat joukkomme ketjuilla ja rupesivat ikävystyneen näköisinä meitä vartioimaan.

— Ja kenenkä päähän pisti tämän lotjan purkamisen? virkkoi joku itseksensä.

— Lastujako lie tarvinnut.

— Joka meitä ei pelkää, sen päähän pistikin, huomautti toinen.

— Minnekkähän nuo ukot rientävät? virkkoi taas edellinen, pitämättä lukua saamastaan vastauksesta, ja osoitti kauempana pitkin hankea peräkkäin kulkeviin talonpoikiin. Toiset kääntyivät veltosti osoitettuun suuntaan ja kun ei ollut muuta tekemistä, rupesivat talonpoikia ivaamaan. Viimeinen heistä kulki jokseenkin hullunkurisesti, kädet hajalla ja isolla, talonpoikaislakilla verhottu pää kallella. Miehen piirteet kuvautuivat selvästi valkeata lunta vasten.

— Katsoppas veli Petrowitshia! sanoi joku pilkallisesti. Huomattava on, että vangit hieman halveksivat talonpoikasta väkeä, vaikka itsekin olivat toiseksi puoleksi talonpoikia.

— Jälkimäinen astuu aivan kuin retikkaa istuttaisi.

— Se on hidasluontoinen mies, äveriäs suittanee myöskin olla, huomautti kolmas.

Kaikki naurahtivat, mutta veltosti, ikäänkuin vastahakoisesti. Sillä välin saapui paikalle kalatsin myyjä, ujakka ja sukkela eukko.

Häneltä ostettiin kalatsia almuksi saadulla viisikopeikaisella ja jaettiin tasan miesten kesken.

Nuori vanki, joka harjoitti kalatsin kauppaa kasarmissa, otti parikymmentä kappaletta ja alkoi kovasti vaatia palkakseen kolmea kalatsia kahden sijaan, kuten oli tavallista. Mutta eukko ei suostunut vaatimukseen.

— No, etkös sitten sitäkään anna?

— Mitä sitä?

— Sitä, jota hiiret eivät syö.

— Vieköön sinut rutto! sanoi eukko naurahtaen.

Vihdoin saapui työnjohtajakin, kepillä varustettu aliupseeri.

— Hei, miehet! Miksi istutte! Käykää työhön!

— Antakaahan urakalle, Iwan Matweitsch, virkkoi eräs "etevimmistä" nousten hitaasti paikaltaan.

— Miksi ette ennen pyytäneet? Kun lotjan puratte, niin siinä onkin urakka.

Vihdoinkin nousivat vangit ja lähtivät verkalleen joelle. Kohta ilmaantui heidän keskuudessaan "järjestäjiäkin", ainakin sanoissa. Lotjaa ei saanut rikkoa miten kuten, vaan oli mahdollisuuden mukaan säilytettävä hirsii, etenkin kaaripuuta, jotka pitkin pituuttaan olivat kiinnitetyt puunauloilla lotjan pohjaan; työ oli pitkästä ja ikävää.

— No, ensiksikin olisi tämä hirsi irroitettava. Tarttukaapas kiinni, miehet! huomautti eräs vanki, joka ei ollenkaan kuulunut etevämpiin, eikä järjestäjiin, vaan oli pelkkä työmies, hiljainen ja vaitelias; hän tarttui hirteen, odottaen apulaisia, vaan avuksi hänelle ei kukaan tullutkaan.

— Johan nyt nostit! Et sitä sinä nosta ja vaikka isäsikin tulisi, niin ei hänkään nostaisi! murahti joku hampaidensa välistä.

— No, mitenäs sitten on alettava? Enhän minä tiedä ... sanoi työhön ryhtyjä jättäen hirren sikseen.

— Ei sinusta ole siihen työhön ... älä tuppailekkaan!

— Mokoma mies, ei osaa kolmea kanaakaan syöttää!

— Enhän minä, hyvät veljet, mitään, puolustelihe moitittu; — minä vaan ilman...

— Pitääkö minun pistää teidät pölyvaipan alle tai suolata talveksi? huudahti työnjohtaja suutuksissaan, kun näki etteivät vangit ryhtyneet työhön. — Aloittakaa! Sukkelaan!

— Eihän sukkelaan hyvä synny, Iwan Matweitsch.

— Ethän sinä siinä mitään tee, hoi! Saweljew! Juttu-Petrowitsch! Mitä töllystelet!... Alkakaa!

— Mitäs minä tässä yksin saan aikaan?...

— Antakaapas urakalle, Iwan Matweitsch.

— Johan olen sanonut, ett'ette saa urakalle. Purkakaa lotja, siinä kaikki. Alkakaa!

Vihdoin ryhdyttiin työhön, kuitenkin veltosti, haluttomasti. Olipa oikein harmillista katsella noita voimakkaita työmiehiä, joilta työ ei tahtonut sujua. Juuri kun ruvettiin irrottamaan ensimmäistä märeäntä kaaripuuta, huomattiin, että se murtui, "itsestään", kuten työnjohtajalle ilmoitettiin; niin ei siis käynyt päinsä, piti alkaa jotenkin toisin. Siitä nyt syntyi pitkä keskustelu, mitenkä työ olisi toisin alettava? Tietysti saatiin kohta kuulla riitaa ja olipa siitä pahempikin jupakka syntymäisillään... Työnjohtaja ärjäsi taas ja heilutti keppiään, mutta lahonnut puu murtui kuin murtuikin. Vihdoin tuli selville, että kirveitä oli liian vähän ja että joku työase vielä puuttui. Sitä noutamaan lähetettiin vankilaan oitis kaksi miestä, vartijain seuraamina; toiset sillä välin istautuivat lotjan laidoille, ottivat piippunsa esille ja rupesivat polttamaan.

Työnjohtaja vihdoon sylkäsi. — Ei työ teitä säikähdä, sen vetelykset! sanoi hän äkäisesti, viittasi kädellään ja lähti astumaan vankilaan päin.

Tunnin kuluttua tuli konduktööri. Kuunneltuaan tynesti vankeja, sanoi hän antavansa urakkakaupalla irroitettavaksi vielä neljä kaaripuuta, kuitenkin niin, ettei niitä saisi rikkoa, jota paitsi määrätty osa lotjaa olisi purettava; sitten saivat vangit mennä kotiansa. Urakka oli melkoinen, mutta työhön ryhdyttiinkin nyt aivan toisella innolla. Ei nähty enää laiskuutta eikä taitamattomuutta. Kirveet paukahtelivat, puunaulat murtuivat. Toiset asettelivat paksuja rautakankeja kaaripuiden alle ja ne irtautuivat nyt kokonaisina, vahingoittamattomina. Työ sujui aika lailla. Kaikki olivat ikäänkuin äkkiä viisastuneet. Ei kuulunut liikoja sanoja eikä riitoja, jokainen tiesi, mitä oli sanottava, mitä tehtävä, minne mentävä, mitä neuvottava. Juuri puoli tuntia ennen rummun lyöntiä saatiin työ päätetyksi ja väsyneet vangit lähtivät kotiansa aivan tyytyväisinä, vaikka olivatkin määrätystä ajasta voittaneet ainoastaan puoli tuntia. Mitä itseeni tulee, huomasin erään omituisen seikan: kuinka hyvänsä minä yritin auttaa toisia, aina olin tiellä, aina minut ajettiin vihaisesti pois.

Vihonviimeinenkin nahjus, joka itse oli huonoimpia työmiehiä, eikä tohtinut äännähtääkään toisten rivakkaampien ja älykkäämpien edessä, katsoi olevansa oikeutettu ärjymään minulle, jos satuin tulemaan hänen lähelleen, siitä syystä muka, että minä häiritsin häntä. Vihdoin sanoi eräs vankka työmies minulle suoraan: "Mihin tuppaaatte, menkää matkaanne! Ei teitä täällä tarvita."

— On kuin olisi säkissä! lisäsi kohta toinen.

— Parempi olisi, jos ottaisit astian, sanoi kolmas — ja menisit rahan keruulle; täällä ei ole sinulla

mitään tekemistä.

Minun täytyi seisoa erilläni, mutta erillään seisominen, toisten työtä tehdessä, on hiukan noloa. Erilläni minä nyt kuitenkin olin, ja se seikka antoi toisille syytä uusiin pilapuheisiin.

— Kas mimmoisia miehiä on työhön lähetetty! Mitä hyötyä niistä on? Ei mitään!

Tämmöinen puhe huvitti toisia. Olihan hauska laskea leikkiä entisestä aatelismiehestä.

Jo heti vankilaan tultuani rupesin minä itsekseni miettimään, mitenkä näiden ihmisten kanssa olisi käyttäytyminen? Minä aavistin, että joutuisin usein heidän kanssaan samanlaisiin suhteisiin kuin äsken työn teossa. Mutta siitä huolimatta päätin minä olla muuttamatta käytöstapaani, josta olin jo joihinkin määrin selvillä. Minä päätin vastakin käyttäytyä niin yksinkertaisesti ja itsenäisesti kuin mahdollista, tavoittelematta mitenkään erityisesti heidän ystävyyttään ja toiselta puolen hylkäämättä sitä myöskään, jos he puolestaan halusivat lähestyä minua. Minun ei pitäisi pelätä heidän uhkauksiaan eikä olla niitä huomaavinanikaan. En minä saisi myöskään osoittaa taipuvaisuutta muutamiin heidän tapoihinsa ja tottumuksiinsa, sanalla sanoen, minun ei pitäisi pyrkiä täydelliseen ystävyyteen heidän kanssaan. Minä huomasin jo ensi hetkestä, että siten joutuisin vaan heidän halveksittavakseen. Ja kuitenkin arvelivat he puolestaan (siitä tulin minä myöhemmin aivan vakuutetuksi), että minun olisi pitänyt antaa arvoa aateliselle syntyperälleni, s.o. osoittaa joka askeleella hienoutta ja hempeyttä. Semmoinen oli heidän käsityksensä aatelismiehestä. He tietysti olisivat haukkuneet minua semmoisesta käytöksestä, mutta toiselta puolen olisivat pitäneet sitä arvossakin. Mutta siihen minulla ei ollut mitään taipumusta; minä en koskaan ole ollut heidän käsityksensä mukainen aatelismies; sen sijaan päätin minä jyrkästi olla alentamatta heidän edessään sivistystäni ja ajatustapaani. Jos minä olisin heidän mielikseen osoittanut myöntävyyttä ja taipuvaisuutta muutamiin heidän "ominaisuuksiinsa", olisivat he oitis arvanneet, että minä tein sitä pelkurimaisuudesta ja niin olisin minä joutunut heidän halveksimisensa esineeksi. A—w ei sovi tässä esimerkiksi; hän oli yhteydessä majuurin kanssa ja vangit pelkäsivät häntä. Toiselta puolen en minä halunnut rajoittautua kylmään ulkonaiseen kohteliaisuuteen, kuten puolalaiset tekivät. Minä oivalsin aivan hyvin, että vangit halveksivat minua sen vuoksi, kun minä tahdoin tehdä työtä niinkuin hekin; ja vaikka minä tiesin varmaan, että heidän oli sittemmin pakko muuttaa mielipiteensä minusta, katkerointi kuitenkin mieltäni se seikka, että he luulivat minun tavoittelevan heidän suosiotaan ja siitä syystä halveksivat minua.

Kun minä iltapäivällä työstä päästyäni palasin vankilaan väsyneenä ja vaivaantuneena, tunsin kovan surun taas ahdistavan mieltäni. "Edessäni on vielä tuhansia semmoisia päiviä", ajattelin minä, "ja kaikki ovat ne toisensa kaltaisia." Äänettömänä kuljeskelin yksinäni kasarmien takana ja huomasin äkkiä Sharikin, joka juoksi luokseni. Sharik oli vankilamme koira aivan samoin kuin on ruotu-, patteri- ja skvadronakoiria. Se oli oleskellut vankilassa jo kauan aikaa, pitäen kaikkia isäntinään ja elättäen itseään kyökistä heitetyillä jätteillä. Se oli suuri, mustan- ja valkean-kirjava pihakoira, ijältään vielä nuorenlainen, varustettu kauniilla silmillä ja tuuhealla hännällä. Ei sitä kukaan hyväillyt, eikä siihen kukaan kääntänyt juuri huomiotaankaan. Jo ensi päivänä silitin minä sitä ja annoin sille leipää. Kun sitä silitin, seisoi se hiljaan, katsoi minuun ystävällisesti ja heilutti häntäänsä tyytyväisyyden merkiksi. Nyt ei se ollut nähnyt ainoata hyväilijäänsä pitkään aikaan, jonka vuoksi se haki minua kaikkialla ja kun vihdoin oli löytänyt minut kasarmien takana, juoksi se ulisten vastaan. En tiedä, mitenkä laitani lienee ollutkaan, mutta minä olin valmis suutelemaan tuota eläintä, kun se heitti etukäpäälänsä hartioilleni ja alkoi nuoleskella kasvojeni. "Siinä ystävä, jonka kohtalo minulle on lähettänyt!" ajattelin itsekseni ja joka kerta, kun minä palasin työstä näinä ensimmäisinä surullisina aikoina, kiiruhdin ensin kasarmien taa, hyppelevä ja uliseva Sharik edelläni, syleilin sitä siellä samalla kun jonkunlainen lohduttava, mutta sen ohessa myöskin kiusaavan katkera tunne painoi sydäntäni. Muistan, että tuskassani oli oikein suloista ajatella, että maailmassa oli kaikkiansa ainoastaan yksi olento, joka minua rakasti, ja että se oli oma uskollinen koirani Sharik.

VII.

Uusia tuttavlia. — Petrow.

Mutta aika kului ja minä perehdyin vähitellen oloihin. Päivä päivältä tulivat uuden elämäni ilmiöt minulle tutuimmiksi. Tapaukset, ympäristö, ihmiset — kaikki muuttuivat silmissäni yhä tavallisemmiksi. Hyväksyä tällaista elämää en tosin voinut, mutta pitihän minun jo myöntää se tosiasiaksi. Outoja tunteita, joita oli vielä mielessäni, koetin minä tukahuttaa niin paljon kuin mahdollista. Minä en

kuljeskellut enää epätoivoisena vankilassa enkä ilmaissut suruani. Vankien uteliaat ja hävyttömät silmäykset eivät kohdanneet minua enää yhtä usein kuin ennen. He tottuivat nähtävästi minuun ja se ilahutti minua. Minä kävelin vankilassa kuin kotonani ja tiesin paikkani laverilla, minä totuin semmoiseenkin, johon en luullut ikänäni tottuvani. Säännöllisesti joka viikko kävin ajeluttamassa toisen puolen tukkaani. Lauantaisin kutsuttiin meitä sitä varten vuorotellen vahtipaikalle, ja siellä pataljoonan parturit saippuoivat kylmällä saippuavedellä päämme ja ajelivat sen mitä tylsimillä partaveitsillä, niin että nytkin tunnen ruumiissani kylmän väristyksen, kun ajattelen tätä kidutusta. Muuten keksittiin kohta keino tätäkin pahaa vastaan: Akim Akimitsh neuvoi minulle erään sotilasvangin, joka omalla partaveitsellään ajeli kopeikasta kenen tukkaa hyvänsä; se olikin hänen ammattinsa. Moni vanki ajelutti tukkansa hänen luonaan, vaikka ihmiset täällä eivät olleet mitenkään hienostuneita. Vangit sanoivat tätä parturia "majuuriksi"; minkä tähden hän sen nimen oli saanut, sitä en voi sanoa. Tätä kirjoittaessani on tuo majuuri selvästi silmiäni edessä; hän oli korkeakasvuinen, laihanläntä, vaitelias ja tyhmän näköinen mies; kädessä oli hänellä aina nahkahihna, jolla hän öin sekä päivin teroitti partaveitsensä, niin että koko mies näkyi ikäänkuin salautuneen tähän toimeen, jota hän nähtävästi piti elämänsä päätarkoituksena. Hän oli tavattoman iloinen, kun partaveitsensä oli terävä ja kun joku tuli tukkaansa ajeluttamaan; saippua-vesi oli hänellä aina lämmintä, käsi kevyt, ajeleminen pehmeätä. Hän nähtävästi nautti ja ylpeili taidostaan ja otti huolettomasti vastaan ansaitun kopeikan, ikäänkuin pääasiana olisikin ollut taito eikä kopeikka. Kylläpä A—w sai aika löylyn, kun hän majuurille kannellessaan sanoi parturiamme vahingossa majuuriksi. Majuuri vimmastui siitä pahanpäiväisesti. "Tiedätkös sinä heittiö, mikä majuuri on?" huusi hän vaahtosuussa; "ymmärrätkö, mikä majuuri on! Joku vanki heittiö ja sitä sinä uskallat sanoa majuuriksi, jopa suoraan minulle silmien sisään, minun läsnä ollessani!..." Ainoastaan A—aw voi tulla toimeen semmoisen ihmisen kanssa.

Vankeuteni ensi päivästä asti rupesin minä uneksimaan vapauttani. Vankeusaikani päättyminen oli lukemattomissa muodoissa mietiskelyjeni esineenä. Minä en voinut muusta ajatellakaan ja olen vakuutettu, että semmoinen on laita jokaisen, joka on ajaksi menettänyt vapautensa. Oikeinpa minua hämmästytti vankeustoverieni toiveiden kevytmielisyys. Vapautta kaipaavan vangin mietteet ovatkin aivan toisenlaiset kuin vapaan ihmisen. Tietysti toivoo vapaa ihminenkin (esim. kohtalon muutosta, jonkun yrityksen onnistumista), mutta hän elää ja toimii samalla; elämä vetää hänet täydellisesti mukaansa. Toisin on vangin laita. Tosin elää hänkin vangin, pakkotyöläisen elämää; mutta olkoon hän kuka hyvänsä ja olkoon hänen vankeusaikansa minkä pituinen tahansa, niin ei hän kuitenkaan voi pitää kohtaloansa määrättynä, päätettynä eikä elämänsä osana varsinaisesta elämästä. Jokainen vanki tuntee, ettei hän ole kotonaan, että hän on ikäänkuin vieraana. Kaksikymmentä vuotta on hänestä yhtä paljon kuin kaksi vuotta ja hän on vakuutettuna siitä, että hän vankeudesta päästyään viidenkymmenen vanhana on yhtä reipas kuin nyt kolmenkymmenen vanhana. — "Kylläpähän vielä eletään!" ajattelee hän karkoittaen mielestään kaikki epäilykset ja muut harmilliset ajatukset. Vieläpä nekin, jotka ovat lähetetyt erityiseen osastoon ilman mitään määräaika, ajattelevat joskus, että ei aikaakaan, niin tulee Pietarista käsky: "lähetettäköön Nertshinskiin määrääjäksi!" Sittenhän käy hyvin; ensiksikin kestää matka Nertshinskiin lähes puolen vuotta, mutta joukossa matkustaminen on paljoka hauskeempaa kuin vankilassa oleminen! Ja kun viimein määräaika Nertshinskissä päättyy, niin sitten... Ja sillä tavoin ajattelevat joskus harmaapäiset ukotkin.

Tobolskissa näin minä seinään kahlittuja. He olivat sidottuina noin sylen pituiseen ketjuun, ja läheisyydessään oli heillä makuulava. Semmoiseen rangaistukseen tuomitaan kauheimmista Siperjassa tehdyistä rikoksista, ja siten saavat onnettomat istua viisi, jopa kymmenenkin vuotta. Suurin osa heistä on ryövärejä. Olipa yksi herrasmiehen näköinenkin; hän oli ollut kerran jossain virkatoimessa. Hän puhui hiljaan, kuiskaamalla ja hymyili makeasti. Hän näytti meille ketjuunsa ja osoitti myöskin, miten hän saattaisi mukavimmin laskeutua makaamaan. Mikähän lintu sekin lie ollut! Ylipäänsä käyttäytyivät he kaikki siivosti ja näyttivät tyytyväisiltä, mutta sen ohessa halusi jokainen heistä lopettaa istumisajansa niin pian kuin mahdollista. Minkähän tähden? Sen tähden, että pääsisi pois tukahuttavasta, matalasta huoneesta ja saisi kulkea vankilan pihan poikki ... siinä kaikki. Vankilan ulkopuolelle ei heitä enää koskaan lasketa. He itse tiesivät, että ketjusta päästettyjä pidetään kuolemaansa asti kahlittuina vankilassa. He tiesivät sen ja sittenkin toivoivat pääsevänsä ketjurangaistuksesta niin pian kuin mahdollista. Voisivatkohan he ilman tätä toivoa olla vuosikautia seinään kahlittuina kuolematta tai hulluksi tulematta?

Minä tunsin, että työ virkisti minua ja vahvisti ruumiinvoimiani. Alituinen henkinen levottomuus, hermojen kiihoitus ja kasarmien umpinainen ilma olisivat voineet runnella minut kokonaan. Olemalla usein raittiissa ilmassa ja työtoimessa luulin minä voimistuvani, tulevani terveeksi ja reippaaksi. Siinä en erehtynytäkään: työ ja liike olivat minulle suureksi eduksi. Kauhulla näin minä, kuinka eräs toverini (aatelismies) lakastui vankilassa kuin sammuva kynttilä. Hän tuli tänne yht'aikaa kuin minäkin ja oli silloin nuori, reipas ja kaunis mies, lähtiessään sitä vastoin kuihtunut, harmaapäinen ja heikkohenkinen. Ei, tahdonpa elää ja olla terveenä, ajattelin minä häntä nähdessäni. Senpä tähden sainkin alussa kärsiä työlleni pilkkaa ja ivaa muiden vankien puolelta. Mutta minä en huolinut siitä, vaan kävin uutterasti työssä, esim. alabasteria polttamassa ja survomassa, koska se oli ensimmäisiä töitä, johon minä

perehdyin. Alabasterin survominen ei ollut vaikeata. Insinöörit huojensivat mahdollisuuden mukaan aatelismiesten työntekoa, eivätkä siinä, sivumennen sanoen, menetelleetkään hemmoittelevasti, vaan kohtuuden mukaan. Väärinhän olisikin ollut vaatia toista vertaa heikommalta ja ruumiilliseen työhön tottumattomalta ihmiseltä saman verran työtä kuin varsinaiselta työmieheltä. Mutta tätä "hemmoittelua" ei aina noudatettu ja jos noudatettiin, tapahtui se ikäänkuin salaa; sitä pidettiin tarkasti silmällä. Usein täytyi olla kovassakin työssä, ja silloin aatelismiehet saivat kärsiä kahta vertaa enemmän kuin muut. Alabasterityöhön lähetettiin noin kolme, neljä henkeä, tavallisesti vanhuksia sekä heikkovoimaisia, ja niiden joukossa tietysti meitäkin; sitä paitsi pantiin mukaan joku asiantunteva vanki. Semmoisena oli useampina vuosina peräkkäin eräs Almasow, jörömainen, mustaverinen, laiha ja harvasanainen mies. Hän halveksi meitä suuressa määrin. Muuten oli hän niin harvapuheinen, ettei viitsinyt meille oikein riidelläkään. Vaja, jossa alabasteria poltettiin ja survottiin, oli autiolla ja jyrkällä joen rannalla. Talvella, varsinkin sumuisella säällä tuntui ikävältä katsella jokea ja kaukana olevaa vastaista rantaa. Jotain surullista, sydäntä särkevää oli tässä autiossa seudussa. Mutta tuntuipa vielä surullisemmalla, kun aurinko paistoi valkean lumen pintaan; olisipa tehnyt mieli lentää tuohon erämaahan, joka alkoi toisella rannalla ja levisi eteläänpäin loppumattomana kenttänä. Almasow ryhtyi työhön ääneti, synkän näköisenä, ja meitä oikein hävetti, kun emme voineet häntä kunnollisesti auttaa. Mutta hän työskentelikin varta vasten yksinään, vaatimatta meiltä apua, ikäänkuin pakoittaakseen meitä huomaamaan kaiken mitättömyytemme. Työ ei ollut kuitenkaan sen suurempi kuin uunin lämmittäminen, jotta siinä olisi voinut polttaa alabasteria, jota me hänelle vähitellen kannoimme. Seuraavana päivänä, jolloin alabasteri oli jo kokonaan paahtunut, ruvettiin sitä tyhjentämään uunista. Kukin meistä otti käteensä raskaan moukarin, täytti itselleen eri laatikon alabasteria ja alkoi sitä survoa. Se oli mieluista työtä. Helposti mureneva alabasteri muuttui pian valkeaksi, kiiltäväksi pölyksi. Me heilauttelimme raskaita moukarejamme ja aikaan saimme semmoisen jyrinän, että sitä oli hauska kuunnella. Vihdoin tuli väsymys ja silloin tuntui elämä hyvältä, kasvot punottivat ja veri virtaili entistä nopeammin. Jopa Almasowkin katseli meitä suopeasti, aivan kuin olisimme olleet pieniä lapsia; tyytyväisenä poltti hän piippuansa voimatta kuitenkaan olla murahtamatta, kun sattui meille jotakin sanomaan. Muuten oli hän samanlainen kaikkia kohtaan ja luulenpa, että hän oikeastaan oli hyväluontoinen mies.

Toinen työ, johon minua lähetettiin, oli sorvauspyörän pyörittäminen verstaassa. Pyörä oli iso ja raskas. Tarvittiin paljon voimaa sen liikuttamiseksi, etenkin jos sorvari valmisti (ruunun tarpeeksi) jotakin kaidepuuta tai ison pöydän jalkaa, jota varten käytettiin melkoisen suuria pölkkyjä. Yksin oli pyörän pyörittäminen semmoisissa tapauksissa mahdotonta, jonka tähden siihen toimeen lähetettiinkin tavallisesti kaksi henkilöä — minut ja eräs toinen aatelismies B. Ja niin olikin tuo toimi meidän hallussamme useampien vuosien kuluessa. B. oli heikko, rintatautinen mies. Hän oli saapunut vankilaan vuotta ennen minua kahden toverinsa seurassa; niistä oli toinen vanha ukko, joka öin sekä päivin rukoili Jumalaa (vangit häntä siitä suuresti kunnioittivat); hän kuoli minun täällä ollessani; toinen taas oli nuori, voimakas ja punakka mies, joka matkalla tänne Siperiaan oli kantanut puolitiessä väsynyttä toveriaan. Olipa hauska nähdä näiden miesten keskinäistä ystävyyttä. B. oli erittäin sivistynyt, kunnollinen ja jalomielinen mies, jonka oli kuitenkin tauti runnellut ja turmellut. Pyörää hoidimme me yhdessä ja se huvitti meitä kumpaakin. Minulle oli tämä työ oivallisena voimisteluna.

Mielitoimenani oli myöskin lumen lapiointi. Se tapahtui tavallisesti lumituiskujen jälkeen, useamman kerran talvessa. Vuorokauden kestänyt lumituisku peitti muutamia taloja akkunain puoliväliin saakka, toisia taas melkein kokonaan. Kun tuisku oli lakannut ja aurinko tullut näkyviin, lähetettiin meidät suurissa joukoissa lapiointiin lumikinoksia ruunun rakennuksien edustalta. Kukin sai käteensä lapion ja joukkokunnalle annettiin urakka, väliin sängen suurikin, mutta kaikki ryhtyivät kuitenkin innokkaasti työhön. Pehmeätä, äsken pudonnutta ja päältäpäin hiukan jäätynyttä lunta oli helppo lapioida sekä heitellä ylen ympäri ilmaan, johon se hajosi kiiltävänä jauhana. Lapiot tunkeutuivat keveästi valkeaan, auringon säteissä kimaltelevaan lumikinokseen. Vangit olivat melkein aina iloisia lapiointityötä tehdessään. Raitis talvinen ilma sekä liike virkistyi heitä. Kaikki olivat hyvällä tuulella, nauru ja leikinteko oli ylimillään. Väliin ruvettiin lumisille, mutta siitä oli kuitenkin seurauksena, että vakaamieliset ja kaiken ilon vihaajat nostivat kovan melun, joten yleinen riemastus päättyi tavallisesti haukkumiseen.

Vähitellen sain minä uusia tuttavuuksia, joita en kuitenkaan itse hakenut, sillä olinhan vielä rauhaton, synkkämielinen ja luottamaton. Tuttavuuteni syntyivät itsestään. Ensimmäisinä alkoi vanki Petrow käydä luonani. Minä annan erityisen painon sanalle "käydä", sillä Petrow asui erityisen osaston kaukaisimmassa kasarmissa. Välillämme ei siis voinut olla minkäänlaisia siteitä eikä yhteisiä harrastuksia. Yhtähyvin piti Petrow ensi aikoina velvollisuutenaan pistäytyä melkein joka päivä luonani tai puhella kanssani, kun joutohetkinä kävelin kasarmien takana kaukana toisten silmäyksiltä. Alussa tuntui se minusta tukalalta. Mutta vähitellen osasi hän kuitenkin menetellä niin, että hänen seuransa tuli minulle hupaiseksi, huolimatta siitä ettei hän ollutkaan juuri puhelias seuramies. Ruumiiltaan oli hän matalakasvuinen, voimakas ja sukkela, hänen kasvonsa olivat jokseenkin miellyttävät, poskiluut leveät, katse rohkea, hampaat valkoiset, ja alahuulen alla oli hänellä aina tupakkapuru. Tällaisen purun

käyttäminen olikin yleisenä tapana vangeilla. Hän oli neljänkymmenen vanha, vaan näytti kymmentä vuotta nuoremalta. Hän puhui kanssani sangen vapaasti ja käyttäytyi aina kunnollisesti, kohteliaasti. Jos esim. huomasi, että minä hain yksinäisyyttä, niin sanoi hän ainoastaan muutaman sanan ja jätti minut sitten rauhaan kiittäen kohteliaisuudesta, joten hän tietysti ei menetellyt muiden vankien kanssa. Olipa kumma, että semmoinen suhde pysyi välillämme useampien vuosien kuluessa. Enkä minä vielä nytkään oikein käsitä, minkätähden hän tuli luokseni melkein joka päivä? Tosin hän sittemmin varasteli minulta usein, mutta se tapahtui aivan kuin vahingossa; rahaa ei hän pyytänyt minulta koskaan, eikä hän siis seurustellutkaan kanssani minkään aineellisen edun vuoksi.

En tiedä myöskään, minkä tähden minusta näytti siltä, kuin hän ei olisikaan asunut vankilassa, vaan jossain toisessa paikassa, josta hän sitten aivan kuin sivumennen kävi täällä tiedustelemassa uutisia ja katsomassa meitä. Aina oli hänellä johonkin kiire, ikäänkuin joku olisi häntä odottanut tai ikäänkuin hänellä olisi ollut päättämättömiä asioita. Yhtähyvin ei hän näyttänyt kovin hätäilevältä. Katseensakin oli hyvin omituinen: hän katsoi ihmisiä tarkkaan, rohkeasti ja hiukan ivallisesti, mutta samalla myöskin jotenkin heidän ylitsensä, ikäänkuin hän olisikin katsonut jotain toista kauempana olevaa esinettä. Senpä vuoksi näyttikin hän hieman hajamieliseltä. Minä tarkastin välistä varta vasten, minne Petrow meni luotani? Missä häntä odotettiin? Hän riensi johonkin kasarmiin tai kyökkiin, istautui siellä puhelevien viereen, kuunteli heitä tarkkaan, otti joskus itsekin osaa keskusteluun, jopa kiivastuikin, mutta vaikenin sitten taas äkkiä. Sekä puhuessaan että vaiti ollessaan näytti hän siltä, ikäänkuin häntä jossain olisi odotettu, ikäänkuin hänellä jossain olisi ollut toimittamista. Omituisinta asiassa oli se, ettei hänellä ollut mitään tointa, että hän eleli aivan joutilaana (ruunun töitä tietysti lukuun ottamatta). Mitään ammattia ei hän osannut tehdä, eikä hänellä ollut koskaan rahaa; rahasta ei hän pitänytkaan paljon väliä. Mutta mitä puhui hän kanssani? Hänen puheensa olivat yhtä kummalliset kuin hän itse. Jos hän esim. sattui huomaamaan, että minä kävelin yksinäni jossain vankilan takana, kääntyi hän äkkiä puoleeni. Hän astui nopeasti ja teki äkkinäisiä käänteitä. Hän tuli luokseni astumalla, mutta näytti siltä, kuin olisi juossutkin.

— Hyvää päivää.

— Hyvää päivää.

— Enkö häiritse teitä?

— Ette.

— Niin, minä aioin kysyä teiltä Napoleonista. Onkohan hän sukua sille, joka eli kahdennellatoistaluvulla? (Petrow oli sotilaspoikia ja osasi lukea).

— On.

— Minkälainen presidentti hän on?

Hän kyseli aina joutuisaan ja katkonaisesti, ikäänkuin olisi tahtonut mitä pikemmin päästä asian perille, ikäänkuin olisi tiedustellut jotain hyvin tärkeätä.

Minä selitin hänelle, minkälainen presidentti Napoleon oli, ja lisäsin, että hänestä kohta tulee ehkä keisarikin.

— Kuinka niin?

Senkin asian selitin hänelle niin kuin taisin. Petrow kuunteli tarkkaan ja oivalsi täydellisesti selitykseni; hän oikein kallisti korvansa minun puoleeni.

— Hm. Vielä piti minun kysyä teiltä, Aleksanteri Petrowitsh: onko totta, kuten kerrotaan, että on olemassa semmoisiakin apinoita, joilla kädet ulettuvat kantapäihin asti ja jotka kooltaan ovat ihmisten suuruisia?

— On niitä semmoisiakin.

— Mitäs apinoita ne ovat?

Minä selitin asian niin hyvin kuin taisin.

— Missä ne elävät?

— Lämpimissä maissa. Sumatran saarella niitä on.

— Onkos se Amerikassa? Onkohan siinä perää, että ihmiset muka kulkevat siellä pääläellaan?

— Eivät ne kulje pääläellaan. Te puhutte antipodeista. Minä selitin mahdollisuuden mukaan, mitä

Amerika ja mitä antipoodit ovat. Hän kuunteli hyvin tarkkaan, aivan kuin olisikin tullut kyselemään antipodeista.

— Niin, oikein! Näettekös viime vuonna luin minä kreivitär Lavallier'istä. Onkohan se juttu totta, vai muutenko se on vaan kokoon pantu? Se on Dumas'in kirjoittama.

— Tietysti on se vaan muuten kokoon pantu.

— No, jääkää hyvästi. Kiitoksia.

Ja Petrow katosi, emmekä me oikeastaan koskaan puhuneet muuten kuin tähän tapaan.

Minä aloin kysellä hänestä muilta. Kun M. sai tietää tästä tuttavuudestani, varoitti hän minua. Hän sanoi, että moni vanki oli häntä kauhistuttanut, mutta ei kuitenkaan kukaan, ei edes Gasinkaan, siinä määrin kuin Petrow.

— Hän on lujamielisin, pelottomin vanki, sanoi M. — Hän on valmis vaikka mihin; eikä häntä voi estää mikään, jos hän vaan saa jotakin päähänsä. Hän voisi murhata teidät aivan ilman mitään syytä, eikä hän sitä tehdessään edes silmiänsäkään räpäyttäisi. Minä luulen, ettei hän ole oikein täysjärkinen.

Tämä arvostelu oli mielestäni hyvin merkillinen. Mutta M. ei voinut tyydyttävästi selittää, kuinka hän oli tullut semmoisiin johtopäätöksiin. Ja olipa omituista: vaikka minä seurustelin Petrowin kanssa monta vuotta ollen hänen parissaan melkein joka päivä ja vaikka hän osoitti minua kohtaan aina suosiota, johon minä en kuitenkaan tietänyt mitään syytä, sekä käyttäytyi vankilassa koko tämän ajan kuluessa siivosti eikä tehnyt mitään tuhotöitä, tulin minä kuitenkin hänen kanssaan seurustellessani yhä enemmän vakuutetuksi siitä, että M. oli oikeassa ja että Petrow saattoi todellakin olla lujaluontoinen, peloton ja hillitsemätön ihminen. Minkä tähden hän näytti minusta semmoiselta, sitä en voinut oikein käsittää.

Tämä Petrow oli sama mies, joka rangaistavaksi kutsuttuna tahtoi murhata majuuriamme; mutta majuuri lähti kuitenkin paikalta vähää ennen rangaistuksen toimeen panoa ja pelastui siten "ihmeen kautta", kuten vangit sanoivat. Petrowin vielä vapaana ollessa tapahtui, että översti löi häntä harjoituksessa. Arvattavasti oli häntä ennenkin lyöty, mutta sillä kertaa ei hän malttanut mieltänsä, vaan pisti kaikkien nähden överstin kuoliaaksi. Minä en kuitenkaan tunne täydellisesti hänen edellisiä vaiheitaan; hän ei koskaan puhunut minulle niistä. Tietysti olivat nämä kohtaukset ainoastaan harvinaisia mielen puuskauksia: sillä hän oli todellakin siivo ja hiljainen. Hänessä piili tosin voimakkaita, tulisia himoja, mutta hiilien päällä oli aina tuhkaa, jonka peitossa ne salaa kytivät. Minä en huomannut hänessä koskaan taipumusta kerskailemiseen, enkä minkäänlaista kunnian himoa, kuten muissa vangeissa. Hän riiteli harvoin, eikä hän ollut kenenkään kanssa ystävytydessä (paitsi ehkä joskus Sirotkinin kanssa). Kerran näin minä kuitenkin hänen suuttuvan ankarasti. Hänelle ei annettu jotain esinettä ja siitä otti hän loukkaantuaakseen. Hänen riitaveljenään oli eräs väkevä, suurikasvuinen, riitaisa ja uskalias vanki, nimeltä Wasili Antonow, siviiliosastosta. He olivat jo kauan riidelleet ja minä arvelin, että asia päättyy ehkä pieneen käsikäähkään, sillä joskus, vaikka tosin harvoin, meni Petrowkin niin kauas riidellensä. Mutta tällä kertaa oli tapahtua enemmänkin. Petrow vaaleni äkkiä, hänen huulensa vapisivat, kävivät sinisiksi ja hänen oli vaikea hengittää. Hän nousi paikaltaan ja ollen avojaloin (kesällä oli hän usein avojaloin) astui hän verkalleen, kuulumattomin askelin Antonowin luo. Silloin vaikenivat kaikki, niin että karpäsen lennon olisi voinut kuulla. Kaikki odottivat. Antonow syöksähti häntä vastaan... Minä en voinut sietää enempää ja läksin pois kasarmista. Luulinpa, etten kerkiäisi oikein pihallekaan, kun jo saisin kuulla hätähuutoja. Mutta jupakka päättyi nytkin aivan toisin. Antonow viskasi hyvissä ajoin Petrowille riidanalaisen esineen (asia koski jotain vanhaa rääsyä). Parin minutin kuluttua haukkui tietysti Antonow Petrowia ikäänkuin kunniansa puhdistamiseksi, näyttääkseen muka, ettei hän niin kovin pelkuri ollutkaan. Mutta haukkumisesta ei Petrow pitänyt väliä; hän oli asian voittanut ja korjasi tyytyväisenä riidan alaiset rääsyt taiteensa. Neljännestunnin kuluttua kuljeskeli hän vankilassa toimeettomana, niinkuin ennenkin, ikäänkuin kuulustellen, missä hauskipia juttuja kerrottiin. Häntä huvittivat kaikenlaiset asiat, mutta sittenkin näytti hän jokseenkin välinpitämättömältä. Häntä olisi voinut verrata rotevaan työmieheen, joka työtä vailla rupeaa joutessaan leikkimään pienten lasten kanssa. Enkä minä käsittänyt, minkä tähden hän pysyi vankilassa, eikä karannut sieltä tiehensä? Olisipa hän senkin tehnyt, jos vaan olisi kovin haluttanut. Sellaiset miehet kuin Petrow tottelevat järkeänsä ainoastaan niinkauan kuin he eivät jotain halua. Mutta silloinpa ei heitä voikaan mikään hillitä. Ja minä olen vakuutettu, että hän olisi voinut karata, olisi voinut pettää vartijat ja istua viikon kuluttua leivättä jossain metsässä tai rannan kaislistossa. Mutta arvattavasti semmoinen ajatus ei ollut vielä pälkähtänyt hänen päähänsä. Tarkkaa miettimistä ja tervettä järkeä en minä hänessä koskaan huomannut. Tällaisilla ihmisillä onkin vaan yksi ajatus, joka heitä koko elämän ajan ohjailee sinne ja tänne; niinpä he häilyvätkin alinomaa, kunnes vihdoinkin löytävät mielensä mukaisen tehtävän; silloin on heille henkikin vähäarvoinen. Minä ihmettelin joskus, kuinka semmoinen mies, joka pienestä kurituksesta oli murhannut päällikkönsä, antoi vastustelematta rangaista itseään vankilassa. Häntä lyötiinkin joskus salakuljetuksesta; sillä niinkuin muutkin työttömät

vangit, kuljetti hänkin tänne viinaa. Mutta hän taipui rangaistavaksi ikäänkuin vapaaehtoisesti, ikäänkuin olisi käsittänyt, että rangaistus annettiin syystä; muussa tapauksessa ei hän olisi taipunut, vaikka olisi tapettu. Ihmettelin minä myöskin sitä, että hän näennäisestä ystävyystään huolimatta varasteli minulta. Hän varasti esim. raamattuni, jonka hänen piti viedä jostain paikasta toiseen. Kuljettavana oli vaan muutama askel, mutta matkalla ennätti hän löytää ostajan, jolle möi raamatun ja hankki rahoilla viinaa. Varmaankin halusi hän kovasti viinaa, ja mitä hän kerran halusi, sitä oli kaiken mokomin saatavakin. Semmoinen ihminen voipi murhata lähimäisensä parinkymmenen kopeikan tähden saadakseen korttelin viinaa, vaikka toisinaan ei pidä väliä suurista rikkauksistakaan. Hän ilmoitti minulle itse varastaneensa raamattuni ja sen teki hän aivan rauhallisesti, välinpitämättömästi niinkuin olisi puhunut jostain aivan tavallisesta asiasta. Minä koettelin torua häntä aika lailla, sillä olihan minun vaikea luopua raamatusta. Hän kuunteli tyvenesti ja myönsi, että raamattu on hyvin hyödyllinen kirja, olipa pahoillaankin siitä, ettei minulla sitä enää ollut, mutta varkauttaan ei hän kuitenkaan katunut; hänen katseensa oli niin tyyni ja vakava, että minä pidin parhaana lakata häntä moittimasta. Sanoistani ei hän ottanut narkästyäkseen, sillä hän arveli luultavasti, että pitihän minun häntä vaikka mieleni hyvitykseksi hiukan nuhdella; toden teolla piti hän moitteitani joutavina juttuina, joista aika ihmisen tuskin sopi puhuakaan. Minusta näyttikin, siltä kuin olisi hän pitänyt minua pienenä lapsena, jolla ei ollut käsitystä yksinkertaisimmistakaan asioista. Jos minä esim. rupesin hänen kanssaan puhumaan jostakin muusta kuin kirjoista ja tieteistä, niin vastasi hän minulle tosin, mutta ainoastaan kohteliaisuudesta ja hyvin lyhyesti. Usein mietin itsekseni, minkä tähden hän uteli minulta kirjallisia asioita? Tapahtui, että joskus näistä asioista puhellessa minä katsoin häneen syrjästä, nähdäkseni, eikö hän nauranut minulle? Mutta hän ei nauranut; kuunteli vaan vakavasti ja jokseenkin, ei kuitenkaan kovin tarkkaavasti. Kysymyksensä teki hän selvään ja tarkoilleen, mutta ei osoittanut mitään erityistä kummastusta vastauksieni johdosta... Minusta hän nähtävästi ajatteli, ettei kanssani saattanut keskustella niinkuin muiden ihmisten kanssa, etten minä ymmärtänyt mitään muuta kuin kirjallisia asioita, joten minua muista asioista puhumalla ei kannattanut vaivatakaan.

Minä olen vakuutettu, että hän piti minusta ja se seikka hämmästytti minua suuresti. Katsoiko hän minua alaikäiseksi, kehittymättömäksi lapseksi, tunsiko hän minua kohtaan semmoista myötätuntoisuutta, jota kaikki lujaluontoiset tuntevat heikompiensa kohtaan, sitä en tiedä... Ja vaikka hän varastelikin minulta, olen kuitenkin vakuutettu, että hän varastellessaankin sääli minua. "Oi, voi!" ajatteli hän varmaankin omaisuuttani näpistellessään, "mikähän lienee miehiäänkin, kun ei omastansakaan suuresti välitä!" Mutta senpä tähden hän minua rakastikin. Kerran sanoi hän minulle ikäänkuin vahingossa, että minä olin "liian hyväsydäminen ihminen" ja "niin suora, niin suora, että on oikein sääli." "Mutta älkää pahastuko siitä, Aleksanteri Petrowitsh", lisäsi hän hetkisen kuluttua; "sen minä sanoin teille sydämestäni."

Tällaisille ihmisille tapahtuu joskus elämässä, että heidän luonteensa kuohahtaa esille jossain äkkiarvaamattomassa työssä ja sillä tavoin joutuvat he kerrassaan oikean toimintansa pyörteeseen. Heistä ei ole alkuunpanijoiksi eikä johtajiksi; vaan alettua työtä ovat he ensimmäisinä valmiit täyttämään. He alkavat yksinkertaisesti, ilman melua, vaan sen sijaan ovat arvelematta valmiina kukistamaan tiellä olevia esteitä, ja muut seuraavat sokeasti heidän jälkiään, seuraavat niin pitkälle kuin on mahdollista. Minä en usko, että Petrow saa oikean lopun; hän on heittävä henkensä yhtäkkiä, ja jos hän lienee vielä elossa, merkitsee se, ettei hänen aikansa ole vielä tullut. Kukapa muuten tietää? Ehkä hän vielä saavuttaakin harmaat hapset ja kuolee rauhallisesti vanhuudesta väsyneenä, häilyttyään koko elämänsä sinne tänne ilman mitään tarkoitusta. Mutta minusta näyttää kuitenkin, että M. oli oikeassa, kun hän sanoi, että Petrow oli vankilamme lujaluontoisin asukas.

VIII.

Lujaluontoisia ihmisiä. — Lukaa.

Lujaluontoisista ihmisistä on vaikea puhua; vankilassa, samoin kuin muuallakin, oli heitä hyvin vähän. Muutamat olivat jo ulkomuodoltaan hirveän näköisiä, ja kun ajatteli, mitä heistä kerrottiin, niin oikeinpa täytyi väistyä heidän edestään. Joku epämääräinen tunne pakoitti minua alussa karttamaan semmoisia ihmisiä. Sittemmin muuttui mieleni hirveimpienkin murhamiesten suhteen. Toiset taas eivät olleet murhamiehiäkään ja kuitenkin näyttivät hirveämmiltä kuin jotkut monen murhan tekijät. Muutamat rikokset olivat sitä laatua, että niistä oli vaikea saada minkäänlaista käsitystä; niin olivat ne kummallisia. Niinpä tapahtuu alhaisen kansamme keskuudessa murhia aivan omituisista syistä. Sangen usein näkee esim. seuraavan murhaajatyypin: Mies elää hiljaan ja rauhallisesti. Hänen kohtalonsa on katkera, mutta hän kärsii. Ajatelkaamme, että hän on talonpoika, maaorja, porvari tai sotamies. Äkkiä

kadottaa hän malttinsa; hän ei voi enää kärsiä, vaan pistää kuoliaaksi vihamiehensä ja sortajansa. Nytpä tuleekin näkyviin omituinen ilmiö. Ensin murhasi tuo mies sortajansa, vihollisensa, ja sen rikoksen syitä voidaan ymmärtää; mutta sitten murhaa hän ketä hyvänsä, kuka vaan eteen sattuu, murhaa huvin vuoksi, loukkaavasta sanasta, katseesta tai muuten vaan, saadakseen toisen tieltänsä raivatuksi. Hän on aivan kuin päihtyneenä, houreissaan. Hypättyään kerran määrätyn rajan yli, rupee hän huvitteleimaan sillä, ettei pidä enää mitään pyhänä; hän tahtoo ikäänkuin kerrassaan riistää itsensä kaikista rajoituksista ja nauttia hillitsemättä vapaudestaan, nauttia sydämensä ahdistuksesta, jota mokomat työt eivät voi olla hänessä vaikuttamatta. Sen ohessa tietää hän, että kauhea rangaistus häntä odottaa. Semmoinen pahantekijä on verrattava ihmiseen, joka luiskahtaa korkeasta tornista alas syvyyteen ja haluaa syöstä kerrassaan pää edellä tantereeseen, jotta elämän lanka samassa katkeaisi. Siihen tilaan voivat joutua peräti hiljaiset ihmiset. Joku heistä ylpeileekin töistään. Mitä vähäpätöisempi hän sitä ennen oli, sitä enemmän haluaa hän nyt ylvästellä, rehennellä. Hän oikein nauttii muissa herättämästään kauhusta ja kammosta. Hän antautuu jonkunlaisen epätoivon valtaan ja tällöinen "epätoivoinen" haluaa saada mitä pikemmin rangaistuksensa; sillä mokoma epätoivo rupee vihdoin hänestä itsestäänkin tuntumaan raskaalta. Omituista on kuitenkin, että tällöinen mielen tila kestää ainoastaan rangaistuspaikalle saakka, jossa se äkkiä muuttuu, ikäänkuin ennakolta määrättyjen sääntöjen mukaan. Silloin pahantekijä otis masentuu, pehmiää. Rangaistuslavalla hän voivottelee ja pyytää kansalta anteeksi. Vankilaan tultuaan on hän ihmeellisen alakuloinen ja hiljainen, niin että on mahdotonta luulla häntä siksi, joka on murhannut useampia ihmisiä.

On tietysti semmoisiakin, jotka eivät masennu vielä vankilassakaan, vaan säilyttävät aluksi sielläkin jonkunlaista ylpeyttä, kopeutta. He arvelevat, että enpä minä olekkaan niin huono mies kuin luulette; minä olen tehnyt monta murhaa. Mutta lopulta hekin masentuvat. Joskus muistelevat he huvin vuoksi entistä elämänsä ja jos silloin tapaavat jonkun yksinkertaisen ihmettelijän, kertovat hänelle urotöitään, koettaen kuitenkin salata sitä, että he itse ovat huvitetut semmoisesta kertomuksesta. Semmoista itserakasta varovaisuutta noudatetaankin hyvin taitavasti. Kertoja juttelee kerrottavansa jokseenkin huolettomasti, vaikka toiselta puolen punnitseekin joka sanansa tarkoilleen, aivan kuin hän olisi käynyt oppia puhetaidossa.

Eräänä pitkänä talvi-iltana vankeuteni ensi aikoina kuulin minä laverilla maatessani erään semmoisen kertomuksen ja tottumaton kun olinkin, pidin kertojaa hirveänä pahantekijänä ja lujaluontoisena ihmisenä samalla kun melkein laskin leikkiä Petrowista. Aineena oli, kuinka kertoja, Lukaa Kusmitsh, ilman mitään syytä, ainoastaan huvin vuoksi, oli murhannut jonkun majuurin. Tämä Lukaa Kusmitsh oli sama pienenlääntä, terävänääinen vähävenäläinen, josta jo olen ennen maininnut. Hän oli ollut luullakseni maaorjana. Hänessä oli todellakin jotain terävää, ylpeätä. "Pieni on lintu, vaan kynsi terävä", sanoo sananlasku. Mutta vangit oppivat vaistomaisesti tuntemaan toisiansa, ja niinpä häntäkin ainoastaan harvat kunnioittivat. Hän oli tavattoman itserakas. Sinä iltana istui hän laverilla ja ompeli paitaa. Liinavaatteiden ompeleminen oli hänen ammattinsa. Hänen vieressään istui eräs yksinkertainen, vaan hyväluontoinen vanki, nimeltä Kobilin, joka oli hänen vierustoverinsa lavereilla. Lukaa riiteli hänen kanssaan usein ja kohteli häntä ylipäänsä kopeasti sekä pilkallisesti, vaikka Kobilin sitä yksinkertaisuudessaan usein ei huomannutkaan. Hän neuloi villasukkaa ja kuunteli välinpitämättömästi Lukaan kertomusta. Tämä taas jutteli jokseenkin kovalla äänellä ja selvästi. Hän tahtoi, että kaikki olisivat kuulleet hänen juttuansa, vaikka muuten olikin puhuvinaan yksinomaisesti Kobilinille.

— Minut lähetettiin, veliseni, omalta paikkakunnaltani, niin alkoi hän — Tsh—wiin, löysäläisyydestä muka.

— Milloinkas se tapahtui, onko siitä jo kauan aikaa? kysyi Kobilin.

— Onpahan siitä jo toista vuotta. Kun saavuimme K—wiin, niin pistettiinkin minut siellä vähäksi aikaa vankeuteen. Minä katsahdin ympärilleni ja näinkin, että kanssani oli istumassa noin kaksitoista henkeä, kaikki vähävenäläisiä, suurikasvuisia ja vankkoja miehiä kuin härät ikään. Mutta kovin olivat he hiljaisia; ruoka oli vankilassa huonoa, ja majuuri teki mitä vaan katsoi hyväksi. Minä istuin päivän, istuin toisen ja näin, että pelkureja olivat nuo toiset. Mitä te mokomaa pöllöä arastelette? sanoin minä heille.

— Menepäs itse hänen pakeilleen! vastasivat he ja vieläpä pilkallisesti. Minä olin vaiti. Ja olipa siinä yksi vähävenäläinen kovin naurettava mies, sanoi hän kääntyen Kobilinista kaikkien puoleen. — Tämä mies kertoi, kuinka häntä tuomittiin ja mitä hän oikeudessa oli jutellut, oikeinpa vedet valuiivat ukon silmistä. Kotia olivat häneltä jääneet vaimo ja lapset. Itse oli hän vankka, harmaapäinen ja lihava. "Minä häntä kielsin, mutta se konna yhä vaan kirjoitti ja kirjoitti. Minä jo sanoin, että hiisi saisi meidät kaikki periä, mutta hän vaan kirjoitti... ja niinpä jouduinkin minä perikatoon!" Annappas, Wasja rihmaa; kovin on tämä rihma mitätöntä.

— Tässä on torilta tuotua, vastasi Wasja tarjoten rihmaa.

— Meidän on parempaa, vaan tuonoin lienee invaliidi ostanut sitä joltain renttu-ämmältä, jatkoi Lukaa

pujottaen rihmaa neulan silmään.

- Kummiltansa kaiketi.
- Kaiketi kummiltansa.
- No mitenkäs sitte majuurin kävi? kysyi unohdettu Kobilin.

Sitpä Lukaa odottikin. Yhtähyvin ei hän ruvennut oitis jatkamaan kertomustaan, ikäänkuin ei olisi ollut huomaavinaanakaan Kobilinin kysymystä. Tyynesti laittoi hän neulansa kuntoon, vetäsi jalkansa veltosti koukkuun ja alkoi vasta sitten:

— Minä sain vähävenäläiset yllytetyiksi ja majuuri kutsuttiin paikalle. Mutta olinpa jo aamusta pyytänyt eräältä naapurilta veitsen, joka minulla nyt oli piilossa hätätilaa varten. Majuuri vimmastui. Hän ajoi vankilaan. No, sanoin minä, elköö peljätkö, miehet! Mutta vähävenäläisillä oli sydän kurkussa; he oikein vapisivat. Majuuri ryntäsi sisään, humalassa. "Kuka täällä! Mitä täällä! Minä olen tsaari, minä olen jumalakin!"

Kun hän sanoi: "minä olen tsaari ja minä olen jumalakin", silloin astuin minä esille, ja veitsi oli minulla hihassa, jatkoi Lukaa.

— Ei, teidän korkea-arvoisuutenne, sanoin minä ja samalla tulin yhä likemmä; eihän se voi olla mahdollista, teidän korkea-arvoisuutenne, että te olette tsaari ja jumalakin.

— Sinäkös se oletkin, sinäkös se oletkin? huusi majuuri; — kapinoitsija!

— Ei, sanoin minä (ja tulin yhä likemmä), ei teidän korkea-arvoisuutenne; kuten itse tiedätte, on Jumalamme kaikkivaltias, joka paikassa läsnäolevainen ja ainoa, sanoin minä. Ja tsaarimme on myöskin yksi, kaikkien meidän hallitsijamme, Jumalan asettama. Hän on, sanoin, yksinvaltiainen. Mutta te, sanoin, te olette vaan majuuri, meidän esimiehemme tsaarin armosta, sanoin, ja omasta ansiostamme.

— Kuin-kuin-kuin-kuin! änkytti majuuri eikä voinut sanoa sen enempeä.
Kovin oli ihmeissään.

— Kas näin, sanoin minä ja samassa ryntäsin häntä vastaan sekä työnsin veitsen suoraan hänen vatsaansa. Se sattui oikeaan paikkaan. Majuuri kaatui ja ainoastaan jalat vielä vähän heilahtivat. Minä viskasin veitsen kädestäni.

— Nostakaa nyt hänet! sanoin minä vähävenäläisille.

Tässä poikkean hiukan kertomuksesta. Lauseet semmoiset kuin: "minä olen tsaari ja minä olen jumalakin" ynnä muut samankaltaiset olivat ennen hyvin tavallisia esimiesten suussa. Täytyy kuitenkin tunnustaa, että nyt sellaisia esimiehiä on vähän, ehkäpä ovat ne kokonaan kadonneet. Huomattava on myöskin, että sellaisilla lauseilla herrastelivat tavallisesti ne päälliköt, jotka olivat kohonneet virkaansa alhaisesta asemasta. Upseerin arvo ikäänkuin käänsi nurin heidän sisällisen ihmisensä. Saatuansa kokea kovaa kauan aikaa, pääsivät he vihdoon upseereiksi, päälliköiksi ja tottumattomuudesta luulivat olevansa enemmän kuin olivatkaan; heidän kopeutensa kohtasi tietysti ainoastaan ala-arvoisempia ihmisiä. Korkeampia esimiehiään imartelivat he kuten ennenkin. Jotkut heistä kiirehtivät ilmoittamaan näille esimiehilleen, että he olivat alhaisesta arvosta kohonneet upseeriksi ja että he "muistivat aina asemansa." Alistetuille olivat he taas itsevaltaisia käskijöitä. Luultavaa on, ettei enää tavata semmoisia päälliköjä, joiden huulilta lähtisi: "minä olen tsaari, minä olen jumalakin." Varmaa on kuitenkin, ettei mikään ärsytys vankeja ja muita alistettuja siinä määrin kuin mokomat lauseet. Semmoinen itsensä korottaminen ja liioiteltu ajatus omasta rankaisemattomuudestaan herättää vihaa nöyrimmässäkin ihmisessä ja tekee hänet kärsimättömäksi. Onneksi kuuluu koko juttu entisyyteen ja silloinkin oli mokoman ylvästelijän peljättävä kovaa rangaistusta ylemmiltä esimiehiltään.

Tosiasia on, että alistettuja suututtaa kaikenlainen kopeus, jota heitä vastaan osoitetaan. Muutamat ajattelevat esim., että kaikki onkin jo hyvin, jos vankia ruokitaan kelvollisesti ja kohdellaan muuten lainmukaisesti. Se on erehdyttä. Jokainen, olkoon hän kuka hyvänsä ja kuinka halvassa tilassa hyvänsä, vaatii kuitenkin vaistomaisesti ihmisarvonsa tunnustamista. Vanki tietää itse että hän on vanki ja hylkyläinen; mutta eivät mitkään poltinmerkit eivätkä kahleet voi pakoittaa häntä unohtamaan, että hän on ihminen. Ja kun hän kerran on ihminen, pitää häntä kohdellakin ihmisenä. Jumalani! Ihmisellinen kohtelu voipi vaikuttaa semmoiseenkin, jossa Jumalan kuva on jo kauan sitten himmentynyt. Tällaisille onnettomille pitää olla ihmisellinen; sillä siinä on heidän pelastuksensa, siinä heidän ilonsa. Minä tapasin hyviäkin, kunnioitettaviakin esimiehiä ja näin, minkä vaikutuksen he tekivät noihin raukkoihin. Tarvittiin vaan muutama ystävällinen sana ja vangit tulivat aivan toisiksi ihmisiksi. He iloitsivat kuin lapset ja rakastivat kuin lapset. Huomautan vielä yhden omituisuuden; vangit itse eivät rakasta liian tuttavaa eikä liian ystävällistä käytöstä esimiestensä puolelta. He tahtoisivat kunnioittaa esimiestään,

mutta niin ollen on se mahdotonta. Vanki on hyvillään, jos hänen päälliköllään on ritarimerkkiä, jos hän on muhkea muodoltaan ja jonkun ylemmän esimiehen suosiossa, jos hän on ankara, mahtava, rehellinen ja oman arvonsa tunteva. Semmoisia miehiä vangit rakastavat arvellen, että kun päällikkö säilyttää oman arvollisuutensa eikä loukkaa heitäkään, niin on kaikki hyvin.

* * * * *

— Kylläpä sinua lie sitten pehmitetty? huomautti Kobilin rauhallisesti.

— Hm. Kyllähän se on totta, että pehmitettiin. Alei, annappas saksit! Minkä tähden tänään ei ole maidania?

— Rahat on juotu, huomautti Wasja. — Jos ei olisi juotu, niin ehkä maidankin olisi.

— Jos! "Jos" maksaa Moskovassakin sata ruplaa, virkkoi Lukaa.

— Kuinkas paljon sinä sait kaikkiansa? kysäsi taas Kobilin.

— Annettiinpa, rakas veli, sata viisi. Vaan kuinka luulette, veljet, olivatpa vähältä tappaa minut, jatkoi Lukaa kääntyen taas Kobilinista kaikkien puoleen. — Kun sain nuo sata viisi, kuljetettiin minua täydessä paraadissa. Sitä ennen en ollut vielä koskaan saanut selkääni. Kansaa keräytyi suunnaton joukko, koko kaupunki oli jaloilla; sillä olihan murhamies rangaistava. Kyllä se kansa on niin mieletön, etten osaa sanoakaan. Timoshka [pyöveli] riisui minut ja sanoi: kestä nyt vaan, kohta poltan! Minä odotin, mitä oli tuleva? Kun hän läimäytti ensimmäisen kerran, aioin minä huutaa, aukaisin suuni, vaan ääntäpä ei lähtenytkään. Kun sitten läimäytti toisen kerran, niin, uskokaa tai älkää, minä en tietänyt enää mistään mitään. Kun sitten toinnuin, kuulin luettavan: seitsemästoista. Neljästi annettiin minun levähtää, noin puoli tuntia erältään; vedellä valeltiin. Minä tuijotin edessäni oleviin ihmisiin ja ajattelin: "nyt tulee kuolema..."

— Ethän sinä kuitenkaan kuollut? kysyi Kobilini yksinkertaisuudessaan.

Lukaa loi häneen sanomattoman halveksivan silmäyksen; muut nauroivat.

— Sitä nyt on aika pöllö!

— Yläkammio on huonossa kunnossa, huomautti Lukaa, ikäänkuin katuen, että oli ruvennut puheisiin mokoman tyhmikön kanssa.

— Ymmärrystä ei ole siunaantunut, tuumaili Wasja.

Vaikka Lukaa oli murhannut kuusi henkeä, ei häntä vankilassa kukaan peljännyt; itse olisi hän kuitenkin halunnut olla jonkunlaisena hirvittävänä olentona.

IX.

Isai Fomitsh. — Sauna. — Baklushinin kertomus.

Joulu lähestyi. Vangit näyttivät juhlallisilta sitä odotellessaan, ja kun minä katselin heitä, rupesin itsekin odottamaan jotain tavatonta. Neljä päivää ennen juhlaa vietiin meidät saunaan. Ensi vuosinani käytettiin meitä harvoin saunassa. Kaikki iloitsivat ja alkoivat valmistautua. Lähtö oli määrätty tapahtuvaksi puolenpäivän aikaan, jolloin työnteko lopetettiin. Muita enemmän iloitsi ja puuhaili Isai Fomitsh Bumstein, sama juutalainen, josta olen jo maininnut kertomukseni neljännessä luvussa. Hän kylpi mielellään tavattoman kuumassa löylyssä, ja joka kerta, kun minä satun muistelemaan vankilan saunaa (joka muistelemista ansaitseekin), niin ensi sijalle astuu eteeni aina kasarmitoverini Isai Fomitshin kuva. Hän oli kovin hullunkurinen olento. Hänen ulkomuodostaan olen jo maininnut ennen; ijältään oli hän noin viidenkymmenen vanha, kivuloinen, ryppyinen ja heikko mies. Hänen kasvoissaan ilmaantui alinomainen, lannistamaton tyytyväisyys, melkein pä autuaallisuus. Nähtävästi ei hän ollut laisinkaan pahoillaan siitä, että oli joutunut vankeuteen. Ollen juveelintekijä, jommoista ammattilaista paikkakunnalla ei ollut toista, sai hän alinomaa työtä kaupunkilaisilta. Ja siten olivat hänen rahatulonsa jommoisetkin. Puutetta ei hän kärsinyt, vaan eli "rikkaan" tavoin ja lainailipa muillekin rahaa panttia vastaan. Hänellä oli oma teekyökkinsä, hyvä polstari, kupit ja ruoka-astiat. Kaupungissa asuvat juutalaiset pitivät hänen kanssaan yhteyttä ja auttoivat häntä. Lauantaisin kävi hän vartijan saattamana juutalaisten rukoushuoneessa (laki sen salli) ja eli hyvin iloisesti, haluten kuitenkin päästä kaksitoista

vuotisen vankeusaikansa päähän, jotta voisi mennä — naimisiin. Hänessä oli omituisella tavalla yhdistettynä lapsellisuutta, tyhmyyttä, viekkautta, röyhkeyttä, avomielisyyttä, arkuutta, kerskailevaisuutta ja hävyttömyyttä. Olipa omituista, etteivät vangit hänelle juuri pahasti nauraneet, vaan laskivat hänestä ainoastaan viatonta leikkiä. Isai Fomitshista oli nähtävästi kaikille huvia. "Hän on meillä yksinään, älkää kajotko häneen", sanoivat vangit, ja Isai Fomitsh, vaikka ymmärsikin mitä sillä tarkoitettiin, oli kuitenkin ylpeä arvostaan, joka seikka suuresti huvitti muita vankeja. Hän oli sangen hauskalla tavalla saapunut vankilaan (se tapahtui ennen minun tuloani, vaan minä kuulin siitä kerrottavan). Eräänä iltana levisi äkkiä huhu, että vankilaan oli tuotu joku juutalainen ja että hänen tukkaansa paraikaa kerittiin vahtipaikalla. Sitä ennen ei täällä ollut yhtään juutalaista. Vangit odottivat häntä hyvin uteliaina ja hyökkäsivät oitis miehen ympärille, kun hän oli tullut portista sisään. Vankilan aliupseeri vei hänet siviilikasarmiin ja osoitti hänelle paikan laverilla. Mukana oli Isai Fomitshilla säkki, jossa hän säilytti sekä omiansa että ruunun tavaroita. Hän pani sen pois käsistään, kiipesi laverille ja kävi istumaan, jalat koukussa, uskaltamatta luoda kehenkään silmiänsä. Ylt'ympäri naurettiin ja laskettiin leikkiä hänen juutalaisen syntyperänsä johdosta. Äkkiä tunkeutui joukon läpi eräs nuori vanki kantaen käsissään peräti vanhoja, likaisia ja rikkinäisiä kesähousuja sekä jalkarääsyjä.

— Kas niin, rakas ystäväni, minä olen sinua odottanut jo kuudetta vuotta. Mitäs näitä vastaan tarjoot?

Ja hän levitti tulokkaan eteen tuomansa ryysyt.

Isai Fomitsh, joka vankilaan tullessaan oli niin pelästynyt, ettei uskaltanut luoda silmiään ympärillään seisoviin kauheannäköisiin ihmisiin eikä sanoa heille sanaakaan, kohottautui oitis, kun oli nähnyt pantiksi tuodut rääsyt ja rupesi tunnustelemaan niitä sormillaan. Oikeinpa hän heitti ne valoa kohti. Kaikki odottivat, mitä hän sanoisi.

— No, hopearuplaa et ehkä antane? Se niistä kuitenkin pitäisi saada! jatkoi pantin tuoja iskien silmää Isai Fomitshille.

— Hopearuplaa en voi antaa, vaan seitsemän kopeikkaa annan.

Ne olivat ensimmäiset sanat, jotka Isai Fomitsh lausui vankilassa. Kaikki purskahtivat nauruun.

— Seitsemän! No, anna vaikka seitsemän, olkoon onneksesi! Mutta katso, että säilytät panttia; hengelläsi saat siitä minulle vastata.

— Korkoa kolme kopeikkaa, yhteensä kymmenen kopeikkaa, änkytti juutalainen vapisevalla äänellä ottaen rahoja taskustaan ja katsellen arasti vankeja. Hän pelkäsi kovasti, mutta halusi samalla tehdä kauppaa.

— Vuodessako kolme kopeikkaa korkoa, vai miten?

— Ei vuodessa, vaan kuukaudessa.

— Oletpa ahnas, juutalainen. Mikäs on nimesi?

— Isai Fomitsh.

— No, Isai Fomitsh, sinä olet hyötyvä täällä lujasti. Herran halttuun!

Isai Fomitsh tarkasti vielä kerran rääsyjä, kääri ne sitten kokoon ja pisti huolellisesti säkkiinsä samalla kun vangit yhä vaan nauraa hohottivat.

Minusta näytti siltä, kuin kaikki olisivat häntä rakastaneet; kukaan ei häntä ainakaan vainonnut, vaikka useimmat olivat hänelle velkaa. Itse oli hän lauhkea kuin kana ja nähtyään, että häntä yleisesti kannatettiin, osoitti hän pöyhkeyttäkin, mutta niin hullunkurisella tavalla, ettei hänelle sitä viaksi luettu. Lukaa, joka aikanaan oli tuntenut paljon juutalaisia, härnäsi häntä usein, ei kuitenkaan vihasta, vaan muuten vaan, huvin vuoksi, samoin kuin härnätään koiria, papukaijia tai muita eläimiä. Isai Fomitsh tiesi sen aivan hyvin, eikä ollut siitä millänsäkään, vaan laski leikkiä aika lailla vastaan.

— Hei, juutalainen, lyön kuin lyönkin!

— Jos sinä lyöt minua kerran, niin minä lyön sinua kymmenen kertaa, vastasi Isai Fomitsh reippaasti.

— Paiseinen!

— Vaikkapa olisinkin.

— Paiseinen juutalainen!

— Paiseinen, vaan kuitenkin rikas.

— Vapahtajan möit!

— Mitäs sitten.

— Oikein, Isai Fomitsh, oikein! Älkää koskeko häneen, hän on meillä ainokainen, huusivat vangit nauraen.

— Hei, juutalainen, sinut viedään Siperjaan!

— Olenhan ilmankin Siperjassa.

— Pääset vielä kauemmaksi.

— No, onkos siellä Jumala?

— On kuin onkin.

— No sitten ei hätää; missä on vaan Jumala ja rahaa, siellä on hyvä olla.

— Oikein, Isai Fomitsh, aivan oikein! huusivat vangit ja vaikka Isai Fomitsh näkikin, että häntä ivailtiin, ei hän kuitenkaan menettänyt reippauttaan; toisten kehuminen miellytti häntä nähtävästi ja hän alkoi laulaa kimeällä äänellä: la-la-la-la-la! Sitä sanatonta laulua veteli hän tuon tuostakin niin kauan kuin oli vankilassa. Sittenkin, kun oli lähemmin tutustunut kanssani, vakuutti hän minulle valalla, että se oli sama laulu, jota nuo kuusisataa tuhatta juutalaista lauloivat kulkiessaan Punaisen meren poikki ja että vielä nytkin jokainen juutalainen laulaa sitä, kun on saanut jonkunlaisen voiton vihollisistaan.

Perjantai-illoin tuli kasarmiimme muiden kasarmien asukkaita varta vasten katsomaan, kuinka Isai Fomitsh vietti sapattiansa. Isai Fomitsh oli niin lapsellisen kunnianhimoinen, että hän ylpeili tästä yleisestä uteliaisuudesta. Hyvin juhlallisen näköisenä kattoi hän nurkkaan pienen pöytänsä, avasi kirjan, sytytti kaksi kynttilää ja mutisten muutamia salaperäisiä sanoja, rupesi pukeutumaan juhlapukuunsa. Semmoisena oli hänellä kirjava villainen kaapu, jota hän säilytti huolellisesti arkussaan. Molempiin käsiinsä sitoi hän kääreet ja aivan otsan keskelle jonkunlaisen puulaatikon, joka omituisen näköisenä sarvena törrötti Isai Fomitshin päässä. Sitten alkoi rukous. Hän luki sitä laulavalla äänellä, huusi, syleksi, käänteli itseään edestakasin ja teki outoja, hullunkurisia liikkeitä. Tietysti kaikki tämä kuului rukouksen menoihin eikä siinä olisikaan ollut mitään naurettavaa, jos Isai Fomitsh ei olisi teeskennellyt eikä ylpeillyt uskontonsa tempuilla. Väliin peitti hän päänsä käsillään ja rupesi lukemaan ulisevalla äänellä. Ulina kävi yhä kovemaksi ja väsyneenä kumarsi hän laatikolla koristetun päänsä kirjaa vasten; mutta äkkiä lakkasi vaikeroiminen ja hän alkoi nauraa ja lukea lukujansa pitkäveteisellä, rukoilevalla ja onnellisuuden yltäkyläisyyttä osoittavalla äänellä. "Hän intoilee!" oli vankien tapana sanoa. Minä kysyin kerran Isai Fosmitshilta: mitä tuo vaikeroiminen ja sitä seuraava äkkinäinen ilo merkitsivät? Isai Fomitsh oli erittäin hyvilläään, kun minä kyselin häneltä noista asioista. Hän selitti kohta, että vaikeroimisella tarkoitettiin muistoa Jerusalemin kadottamisesta ja että laki käski itkemään ja lyömään rintoihinsa sitä tapausta muistellessa. Mutta laki määräsi myöskin, että hänen, Isai Fomitshin, piti äkkiä (tämä "äkkiä" oli myöskin laissa kirjoitettu) muistaa sitä ennustusta, jossa luvataan palauttaa juutalaiset takasin Jerusalemiin. Sillä hetkellä pitää hänen oitis muuttua iloiseksi, laulella, nauraa ja lukea rukouksia niin, että äänikin jo ilmaisisi mitä suurinta onnea ja että kasvoista loistaisi juhlallisuutta, arvokkaisuutta. Tämä äkkinäinen muutos ja sen välttämättömyys miellyttivät Isai Fomitshia sanomattomasti; hän piti sitä jonakin erityisenä, peräti viisaana tempuna ja puhui minulle ylpeän näköisenä tästä uskontonsa salaperäisestä säännöstä. Kerran, kun tällainen innokas rukous parhaallaan kesti, astui huoneeseen majuuri vartijaupseerin sekä sotamiesten saattamana. Kaikki vangit seisoivat suorana kuin tikut laveriensa edustalla, ainoastaan Isai Fomitsh rupesi entistä enemmän meluamaan ja ruumistaan väänteleämään. Hän tiesi, että rukous oli sallittu, ettei sitä saanut keskeyttää ja ettei hänen majuurin edessä huutaessaan, tarvinnut pelätä mitään. Kovinpa olikin hän mielissään, kun sai huutaa ja väänellä itseään esimiehensä nähden. Tämä lähestyi häntä askeleen päähän. Isai Fomitsh kääntyi majuuriin päin ja rupesi lukemaan juhlallista ennustustaan, viittoen samalla käsillään. Kun hänen oli määrä olla sillä hetkellä tavattoman iloisena ja arvokkaan näköisenä, tekikin hän käytöksessään muutoksen siihen suuntaan siristäen omituisella tavalla silmiään, nauraen ja kumarrellen. Majuuri ensin ihmetteli, vaan purskahti sitten nauramaan, sanoi häntä suoraan silmien sisään hupsuksi ja lähti pois; mutta Isai Fomitsh korotti vaan ääntänsä. Tunnin kuluttua, kun hän jo söi illallista, kysyin minä häneltä: mitähän, jos majuuri olisi tyhmyydessään suuttunut teihin?

— Mikä majuuri.

— Mitenkä mikä majuuri? Ettekös te nähnyt häntä?

— En.

— Seisoihan hän kyynärän päässä teistä, aivan silmäinne edessä.

Mutta Isai Fomitsh selitti minulle sangen totisen näköisenä, ettei hän ollenkaan nähnyt majuuria ja että hän rukoillessaan joutuu semmoiseen innostuksen tilaan, ettei näe eikä kuule, mitä hänen ympärillään tapahtuu.

Minä muistan aivan selvään, kuinka Isai Fomitsh lauantaisin kuljeskeli vankilassa työttömänä kokien kaikin voimin olla mitään tekemättä, niinkuin laissa oli määrätty. Muistan myöskin, kuinka hän joka kerta rukoushuoneesta palatessaan kertoi minulle kummallisia juttuja ja tahtoi saada minut uskomaan kaikenlaisia omituisia huhuja ja uutisia Pietarista, sanoen kuulleen ne kansalaisiltaan, jotka taas olivat saaneet tietonsa asiantuntijoilta.

Mutta olenpa jo puhunut liian paljon Isai Fomitshista.

Koko kaupungissa oli vaan kaksi yleistä saunaa. Toista niistä piti eräs juutalainen, ja se oli numerosauna, jossa numerolta maksettiin 50 kopeikkaa ja joka oli laitettu säätyhenkilöitä varten. Toinen taas, aiottu etupäässä alhaisoa varten, oli vanha, likainen ja ahdas; siihen saunaan vietiin meidät. Ulkona oli pakkanen ja auringon paiste. Vangit olivat mielissään, kun pääsivät kasarmeistaan kaupunkia katselemaan. Leikintekoa ja naurua kesti pitkin koko matkaa. Koko joukko ladatuilla pyssyillä varustettuja sotamiehiä oli meitä saattamassa. Saunassa jaettiin meidät heti kahteen osastoon; toiset saivat odotella kylmässä eteisessä sill'aikaa kun toiset kylpivät, joka toimenpide oli tarpeellinen saunan ahtauden tähden. Ja sauna olikin todella niin ahdas, etten oikein voinut käsittää, mitenkä toinenkaan puoli meistä voi saada siinä sijansa. Mutta Petrow ei luopunut minusta; itsestään, ilman pyyntöäni oli hän minulle avullinen, ja tarjoutui minua pesemäänkin. Samalla ehdotteli apuansa myöskin erityiseen osastoon kuuluva Baklushin, joka oli täällä tunnettuna vallinkaivajan nimellä ja josta minä olen jo ennen maininnut, että hän oli iloisin ja miellyttävin kaikista vangeista. Me olimme jo hiukan tutustuneet keskenämme. Petrow auttoi minua myöskin riisuutuessa, sillä tottumattomana viivyin minä siinä toimessa kovin kauan. Sen ohessa oli eteisessä melkein yhtä kylmä kuin ulkona. Huomattakoon myöskin, että vangin on hyvin vaikea riisua vaatteitansa, jollei hän ole siihen täysin tottunut. Ensiksikin täytyy osata nopeasti päästää auki kahleiden alla olevat säärystimet. Nämä säärystimet, jotka tehdään nahasta, ovat noin neljän verssokan pituisia ja ne kääritään alushousujen päälle, siinä missä rautakahle ympäröipi jalkaa. Pari tällaista säärystintä maksaa kokonaista kuusikymmentä kopeikkaa hopeassa, mutta siitä huolimatta hankkii jokainen vanki ne itselleen, koska ilman niitä olisi mahdoton kulkea. Rautakahle on jokseenkin väljä, niin että voi pistää sormen sen ja jalan väliin; näin ollen hieroo kahle nahkaa ja jos vanki olisi yhdenkin päivän ilman säärystimiä, ennättäisi hän saada haavoja jalkaansa. Mutta säärystimien riisuminen ei ole sentään kovin vaikea asia. Vaikeampi on oppia irrottamaan alusvaatteita kahleiden alta. Siinä onkin koko tempu... Äkkinäisen on mahdoton arvata, mitenkä se käy laatuun. Ensiksi opetti meitä siihen Tobolskissa eräs vanki Korenew, joka oli ollut ryövärien päällikkönä ja istunut viisi vuotta seinään kahlittuna. Mutta vangit tottuivat siihenkin ja suorittivat tempun ilman mitään vaikeuksia. Minä annoin Petrowille muutaman kopeikan, jotta hän niillä hankkisi saippuaa ja niinihuiskun; vangeille annettiin tosin ruunun saippuaakin, kullekin pieni palanen, noin kahdenkopeikaisen kokoinen ja yhtä paksu kuin se juusto, jota illoin tarjotaan haukattavaksi "keskisäätyläisten" luona. Saippuaa myytiin eteisessä yhdessä sbitenin [juoma, joka on sekoitettu kuumasta vedestä ja siirapista. Suom. muist.], kalatsien ja kuuman veden kanssa. Kunkin vangin osalle tuli isännän kanssa tehdyn sopimuksen mukaan kapallinen kuumaa vettä; ken tahtoi peseytyä puhtaammaksi, sai puolesta kopeikasta toisenkin kapallisen, joka annettiin eteisestä saunaan sitä varten tehdyn aukon kautta. Riisuttuaan otti Petrow minua kädestä kiinni, huomauttaen, että minun oli hyvin vaikea astua kahleissa. "Vetäkää ne ylemmä pohkeille", sanoi hän pitäen minusta kiinni aivan kuin holhooja; "kas tässä varovasti, tässä on kynnyks." Minua oikein hävetti; mieleni olisi tehnyt vakuuttaa Petrowille, että kyllä minä yksinkin voisin päästä perille; mutta sitä hän ei olisi uskonut. Hän kohteli minua aivan kuin pientä, ymmärtämätöntä lasta, jota jokaisen tulee auttaa. Petrow oli kuitenkin kaikkea muuta kuin palvelija; jos minä olisin häntä loukannut, niin olisipa hän kyllä tiennyt, kuinka olisi minua kohdellut. Rahaa vaimojen palkaksi minä en hänelle ollenkaan luvannut, eikä hän sitä pyytäneenkään. Mikäs saattoi hänet pitämään minusta semmoista huolta?

Avattuamme saunan oven, tuntui minusta, ikäänkuin olisimme tulleet helvettiin. Kuvitelkaa mieleenne noin kaksitoista askelta pitkä ja yhtä leveä huone, johon on tunkeutunut vähintään kahdeksankymmentä, ehkäpä satakin henkeä; sillä olihan meitä kummassakin osastossa yhteensä noin kahdensadan hengen paikoille. Silmiä pimittävä höyry, karsta, lika ja ahtaute vaikuttivat, ettei tiennyt mihin jalkansa olisi laskenut. Minä hämmästyin ja tahdoin kääntyä takasin, vaan Petrow rohkaisi minua. Vihdoin pääsimme me lavitsoille saakka, sitten kun olimme tunkeutuneet laattialla istuvien läpi ja tuostakin pyytäneet heitä kumartamaan, jotta olisimme voineet harppailla heidän ylitsensä. Mutta kaikki paikat lavitsoilla olivat jo anastetut. Petrow ilmoitti minulle, että paikka oli ostettava ja oitis ruvettava kaupan hieromiseen erään akkunan luona istuvan vangin kanssa. Kopeikasta luovuttikin hän

paikkansa ja sai Petrowilta rahan, jonka tämä nyrkkiinsä puristettuna oli tuonut mukanaan saunaan; noustuaan penkiltä istahti paikkansa myönyt eteeni pimeälle, likaiselle laattialle, jossa kosteaa tahraa oli karttunut melkein puolen sormen paksulta. Mutta kaikki paikat lavitsain edustallakin olivat anastetut. Koko laattialla ei ollut kämmenen suuruista alaa, jossa ei olisi istunut kyyryssä olevia vankeja loiskutellen vettä kapoistaan. Toiset peseytyivät seisoaltaan ja likainen vesi valui heistä suoraan laattialla istuvien kerittyihin päihin. Lauteilla ja sinne vievillä portailla istui kyyryssä olevia peseytyviä vankeja. Peseytyminen ei kuitenkaan ollut pääasia. Alhaisen kesken käytetään harvoin lämpimää vettä ja saippuaa; saunamies kylpee vaan kuumassa löylyssä ja valelee sitte itseään kylmällä vedellä — siinä kaikki. Noin viisikymmentä vastaa kohosi ja laskeutui lauteilla samalla kertaa; kaikki hakkasivat itseänsä niin paljon kuin jaksivat. Löylyä lyöttiin tuon tuostakin. Se ei ollut enää löylyä, vaan polttavaa tulta. Kaikki huusivat ja nauraa hohottivat samalla kun kahleet pitkin laattiaa kalahtelivat... Jotkut takertuivat astuessaan toisten kahleisiin ja tarttuivatpa heidän omansakin alempana istuvien päihin, niin että he lankeilivat, riitelivät ja vetivät kanssansa niitäkin, joihin olivat takertuneet. Likaa valui joka paikassa. Kaikki olivat ikäänkuin huumauksen tilassa; kuului vinkumista ja kiljuntaa. Aukon luona, josta annettiin vettä, tungeskeltiin ja riideltiin. Kuuma vesi räiskyi kapoista laattialla istuvien päälle. Ei aikaakaan, niin akkunasta tai raotetusta ovesta pilkisti esiin pyssyllä varustettu viiksikäs sotamies nähdäkseen, eikö ehkä olisi syntynyt jotain epäjärjestystä. Vankien kerityt päät ja punaiseksi kuumentuneet ruumiit näyttivät kamalilta. Löylystä kuumentuneessa ruumiissa näkyivät selvään raippojen ja keppien jäljet, niin että vankien selät olivat ikäänkuin täynnä verisiä haavoja. Hirveät jäljet! Minä tunsin kylmän väristyksen ruumiissani niitä nähdessäni. Kun löylyä lyötiin, täytti höyry sakeana, kuumana pilvenä koko saunan; kaikki rupesivat nauramaan, huutamaan. Höyrypilven lomatse välähtelivät piiskatut selät, kerityt päät, koukistuneet kädet ja jalat; ja kaiken sen ohessa nauraa hohotti Isai Fomitsh täydestä kurkusta ylinnä lauteilla. Hän kylpi niin, että olisi luullut hänen pyörtyvän, mutta yhtä hyvin ei hän sittenkään näyttänyt saavan tarpeeksi löylyä; kopeikalla palkkasi hän itselleen kylvettäjän, vaan se ei sietänyt kuumuutta, heitti vastan kädestään ja meni valelemaan itseään kylmällä vedellä. Isai Fomitsh ei hellittänyt sittenkään, vaan palkkasi toisen ja kolmannen; eikä hän huolinut rahamenoistakaan, vaan muutteli kokonaista viisi kylvettäjää. "Onpa tuo Isai Fomitsh aika mies kylpemään!" huusivat vangit alhaalta. Isai Fomitsh tunsu, että hän sillä hetkellä oli muita korkeammalla, oli voittanut kaikki muut, ja niinpä huudahtikin hän juhlallisella, kimeällä, hullunkurisella äänellä: la-la-la-la-la. Tulin ajatelleeksi, että jos me kaikki olisimme helvetissä, niin olisi näky samanlainen kuin täällä saunassa. Minä en malttanut olla ilmoittamatta tätä arveluani Petrowille; hän katsahti ympärilleen, mutta ei virkkanut sanaakaan.

Minä tahdoin ostaa hänelle paikan viereeni; vaan hän istahti jalkojeni juureen ja sanoi, että hänen oli mukava olla. Baklushin osteli meille sillä välin vettä ja kantoi sitä tarpeen mukaan. Petrow ilmoitti, että hän pesee minut kiireestä kantapäähän, niin että "tulette puti puhtaaksi", ja kutsui minua hartaasti kylpemään lauteille. Siihen en kuitenkaan suostunut. Petrow saippuoitsi minut ylen ympäri. "Ja nyt pesen minä pikku jalkanne", virkkoi hän lopuksi. Minä aion sanoa, että kyllähän itekin voisin pestä, mutta sitten en kuitenkaan huolinut vastustella häntä, vaan antauduin kokonaan hänen huostaansa. "Pikku jaloilla" ei hän tahtonut laisinkaan imarrella minua; hän arvattavasti ei voinut pitää jalkojani tavallisina jalkoina siitä syystä, että semmoiset olivat ainoastaan tavallisilla ihmisillä, eikä minunlaisella miehellä.

Kun Petrow oli pesutoimensa lopettanut, saattoi hän minut kädestä taluttaen ja varoitellen joka askeleella takasin eteiseen, jossa hän oli avulias pukeutuessani; ja kun sitten oli saanut minut aivan valmiiksi, riensi hän jälleen kylpemään.

Kotiin tultuamme tarjosin minä hänelle lasillisen teetä. Hän joi sen ja kiitti. Minun pisti päähäni olla vieraanvarainen ja minä tarjosin hänelle ryyppyn. Petrow oli sangen tyytyväinen, ryyppäsi, yskähti ja sanoi minulle, että olin hänet täydellisesti virkistänyt; sitten lähti hän nopeasti kyökkiin, ikäänkuin häntä olisi siellä paraillaan tarvittu. Kohta ilmestyi luokseni toinen toveri, Baklushin (vallinkaivaja), jonka minä saunassa ollessa olin niinikään pyytänyt kanssani teetä juomaan.

Baklushinilla oli erittäin miellyttävä luonne. Totta on, että hän oli taipumaton, jopa riitaisakin, eikä suvainnut, että hänen asioihinsa sekaannuttiin, sanalla sanoen, osasi pitää puoliansa. Mutta hän ei ollut pitkävihainen, ja luulenpa, että kaikki vangit pitivät hänestä paljon. Minne hyvänsä hän menikin, kaikkialla otettiin häntä mielihyvällä vastaan. Hän oli tunnettu kaupungissakin hauskana miehenä, joka ei koskaan kadottanut iloisuuttaan. Hän oli korkeakasvuinen, ijältään noin kolmenkymmenen vanha, ja sylälällä varustetut, tavallisen kauniit kasvonsa osoittivat reippautta sekä avomielisyyttä. Toisia matkiessaan väanteli hän kasvojaan usein niin hauskalla tavalla, ettei kukaan voinut olla nauramatta. Hän kuului leikinlaskijoihin, mutta ei kuitenkaan osoittanut myöntöväisyyttä ilon vihaajille, eikä häntä enää kukaan soimannutkaan "turhamaiseksi ja hyödyttömäksi ihmiseksi." Hänessä oli intoa ja elävyyttä. Hän tutustui kanssani jo ensi päivinä ja ilmoitti minulle olevansa sotamiehen poika sekä palvelleensa ennen vallinkaivajana, jopa olleensa muutamien korkeiden henkilöiden suosiossakin. Minulta rupesi hän oitis kyselemään Pietarin oloja. Hän luki kirjojakin. Tultuaan luokseni teetä juomaan, kertoi hän

kaikkien hauskuudeksi, kuinka luutnantti Sh. oli aamulla antanut majuuriamme nenälle, ja istahtaen sitten viereeni ilmoitti hän minulle, että vankilassa puuhailtiin paraillaan näytelmää. Juhlina oli täällä näet tapana panna semmoisia huveja toimeen. Näyttelijät olivat jo tiedossa ja myöskin kulisseeja valmistettiin vähitellen. Muutamat kaupunkilaiset olivat luvanneet antaa pukuja, jopa naisten vaatteitakin; erään passarin avulla toivottiin saada myöskin upseerin univormu, varustettuna olkanauhoilla. Kunhan vaan majuuri ei kieltäisi näytelmää niinkuin viime vuonna. Mutta viime vuonna joulun aikaan olikin majuuri pahalla tuulella; hän oli joutunut tappiolle korttipelissä ja sitä paitsi oli vankilassakin tapahtunut vallattomuuksia; senpä tähden kielsikin hän vihoissaan näytelmän, vaan nyt ehk'ei olisikaan yhtä jäykkä. Sanalla sanoen, Baklushin oli innoissaan. Näkyi, että hän oli tärkeimpiä toimeenpanijoita uudessa hommassa, ja minä päätin myöskin mennä kaiken mokomin aiottua näytelmää katsomaan. Baklushinin ilo teatteripuuhun johdosta miellytti minua. Me jouduimme pitempiin pakeisiin. Muun muassa kertoi hän minulle, ettei hän palvelutkaan aina Pietarissa; että hän siellä oli tehnyt itsensä syypääksi johonkin virheeseen ja joutunut sen vuoksi R:in linnapataljoonaan, kuitenkin aliupseerina.

— Sieltäpä minut lähetettiin tänne, huomautti Baklushin.

— Mistä syystä? kysyin minä.

— Niin mistäkö? Ajatelkaahan, Aleksanteri Petrowitsh, siitä, että rakastuin.

— No siitä nyt ei lähetetä Siperiaan, sanoin minä nauraen.

— Tosi on, lisäsi Baklushin, — että minä sitä paitsi ammuin kuoliaaksi erään saksalaisen. Pitihän sitten joutua tänne saksalaisen takia!

— Mitenkäs tuo asia tapahtui? Kertokaa, se huvittaa minua.

— Juttu onkin hyvin hullunkurinen, Aleksanteri Petrowitsh.

— Sitä parempi. Kertokaa.

— No, ehkäpä tuon kerron. Kuunnelkaa sitten...

Nyt kuulin minä murhajatun, joka ei ollut juuri hullunkurinen, vaan sen sijaan hyvin omituinen.

"Asia oli näin", alkoi Baklushin. "Kun saavuin R:iin, näin minä, että kaupunki oli komea ja suuri — ainoastaan saksalaisia oli liian paljon. Minä tietysti olin nuori mies, olin esimiesteni suosiossa, kävelin lakki kallellaan ja aika kului hupaisesti. Saksalaisnaisille iskin joskus silmää, ja yksi heistä, Loviisa nimeltään, sai minut itseensä mieltymään. He molemmat, Loviisa sekä hänen tätinsä, olivat pyykinpesijöitä. Täti oli vanha, äkäpussi semmoinen, mutta elanto oli hänellä varakkaanpuoleista. Minä alottelin ensin akkunan ohi kulkiessani, mutta sitten rupesin varsinaisesti rakastamaan. Loviisa puhui venäjääkin hyvin, hiukan sorauttamalla, ja oli semmoinen kaunotar, ettei mihin panna. Minä alussa hänelle puhuin sitä ja tätä, vaan hän sanoi minulle: 'ei, sitä en voi, Sasha, tahdon säilyttää viattomuuteni, ollakseni sinulle oivallisena vaimona', ja hän vaan nauroi heleällä äänellään. Niinpä ryhdyinkin minä naimapuuhiiin. Ja miks'en olisikaan mennyt hänen kanssaan naimisiin? Jo oli aikomukseni mennä överstiluutnantin luo lupaa pyytämään... Mutta kuinkas kävikään! Loviisa kerran ei tullutkaan yhtymäpaikallamme, ei tullut toisella, eikä kolmannellakaan kertaa... Minä lähetin hänelle kirjeen, mutta siihen ei tullut vastausta. Mitäs tämä on, ajattelin minä. Jos hän tahtois tehdä minusta pilaa, niin voisihan hän kuitenkin vastata kirjeeseeni ja tulla myöskin yhtymäpaikalle. Mutta nyt ei hän tahtonut tehdä pilaakaan, vaan kerrassaan katkaisi kaiken yhteyden. Syy on varmaankin tädissä, arvelin minä. Hänen luokseen en tohtinut kuitenkaan mennä; sillä vaikka ämmällä olikin tieto asiasta, koettelimme me kuitenkin vältellä hänen silmiään. Minä olin kuin pyörriksissä, kirjoitin viimeisen kirjeen ja sanoin: jollet tule, niin tulen minä itse tätisi luo. Siitä säikähtyi Loviisa ja tuli. Itkusilmin sanoi hän, että eräs heidän kaukainen sukulaisensa, nimeltä Schulz, ammatiltaan kelloseppä, rikas ja vanhanpuoleinen mies, oli ilmoittanut haluavansa mennä hänen kanssaan naimisiin — että muka tekisi hänet onnelliseksi, ja ettei itsensääkään tarvitsisi olla naimattomana; hän oli jo kauan rakastanut Loviisaa, jo kauan aikonut ilmaista rakkauttaan. 'Katsos nyt Sasha, hän on rikas ja siinäpä onkin minun onneni; ethän sinä tahtone riistää sitä minulta?' Minä näin, että tyttö itki ja syleili minua... Oh, arvelin itsekseni, onhan hän oikeassa! Eihän sotamiehestä ole juuri naimaan, vaikkapa hän olisikin aliupseeri! Ja niin sanoinkin minä hänelle: hyvästi sitten Loviisa, jää Herran halttuun; en tahdo sinulta onneasi riistää... Onko sulhosi pulska mies? — Ei, vastasi hän, onpahan jo vanhanpuoleinen, pitkänenäinen ... ja tyttö itsekin rupesi nauramaan. Minä läksin hänen luotaan. Mitäpä siitä; ei ollut onnekseni! arvelin itsekseni. Seuraavana aamuna menin tuon kellosepän puodin edustalle, sillä Loviisa oli ilmoittanut minulle kadun. Katsoin akkunaan: siinä istuikin saksalainen, kelloa korjaili; ijältään oli hän noin neljäkymmenen viiden paikoilla, könkönenäinen, silmät selkiselällään, hännystakki hartioilla ja pystykaulus kaulassa, kovin oli juhlallisen näköinen. Minä sylkäsin. Olisipa tehnyt mieleni särkeä hänen

akkunansa siinä paikassa ... mutta sitten ajattelin: mitäpä apua siitä olisi; olkoon niinkuin on! Tulin hämärissä kasarmiin, viskausin lavitsalle ja, uskokaa tai älkää, Aleksanteri Petrowitsh, siinä puhkesin minä itkuun...

"Kului siitä päivä, kului toinen, jopa kolmaskin. Loviisaa en nähnyt. Mutta kuulin kuitenkin eräältä kummilta (se oli niinikään vanha pyykinpesijä, jonka luona Loviisa joskus kävi), että saksalainen oli saanut vihiä rakkaudestamme ja päättänyt sen vuoksi kosiä mitä pikemmin. Muutoin olisi hän vielä pari vuotta viivytellyt. Loviisan oli hän muka pakoittanut valalla lupaamaan olla minusta mitään tietämättä; kuulin hänen myöskin pitävän Loviisaa ja tämän tätiä epätiedossa, koska muka itsekkään ei ollut asiaa aivan varmaan päättänyt. Sitten sain vielä tietää, että saksalainen oli huomiseksi, s.o. sunnuntaipäiväksi kutsunut heidät luokseen kahville yhdessä erään kolmannenkin sukulaisen, vanhan ukon kanssa, joka ennen oli ollut kauppiaina, vaan eleli nyt peräti köyhänä jossain kellarikerroksessa. Kuultuani, että ensi sunnuntaina ehkä koko asia päätetään, jouduin minä vihan vimmaan, niin etten voinut itseäni hillitä. Koko sinä päivänä en ajatellutkaan muuta kuin sitä asiaa, ja tuon saksalaisen olisin minä syömällä syönyt.

"Sunnuntaiaamuna en tiennyt vielä mitään, vaan jumalanpalveluksen jälkeen pistin sinellin päälleni ja läksin saksalaisen luo. Minä aion tavata heidät kaikki. Mutta minkä tähden olin oikeastaan lähtenyt ja mitä aion perillä sanoa, sitä en itsekään tiennyt. Pistin kuitenkin revolverin taskuuni, jos sitä ehkä tulisi tarvis. Tämä revolverini oli huononpäiväinen, varustettuna vanhanaikaisella lukolla; poikana ollessani olin minä sillä ampunut. Tuskinpa voi sitä enää käyttääkään. Yhtä hyvin latasin minä sen kuulalla; ajattelin, että jos he rupeavat ylvästelemään ja ajamaan minua pois, niin otan minä revolverin esille ja säikäytän heidät. Minä tulin. Verstaassa ei ollut ketään; kaikki istuivat takahuoneessa. Paitsi heitä ei ollut sisällä yhtään henkeä. Palkollisia olikin talossa ainoastaan yksi saksalainen piika. Minä astuin puotihuoneeseen: sinne vievä huononpuoleinen ovi oli haassa. Sydämeni löi, minä seisahduin ja kuuntelin; he puhelivat keskenään saksaa. Silloin survasin minä jalallani ovea, joka samassa aukeni. Näin, että pöytä oli katettu. Siinä oli suuri kahvikannu, ja kahvi kiehui väkiviinan avulla. Vehnäskorppuja oli myöskin ja tarjottimelle oli asetettu viinakarahvi, silliä, makkaraa sekä pullo viiniä. Loviisa ja täti olivat molemmat juhlapuvuissa ja istuivat sohvassa. Vastapäätä heitä istui sulhanen, kammattuna, hännystäkissa ja korkeassa pystykauluksessa. Syrjempänä istui toinen saksalainen, vanha ukko, paksu, harmaahapsinen; hän ei puhunut mitään. Kun minä astuin sisään, vaaleni Loviisa. Täti hypähti pystyyn, vaan painui sitten taas istumaan; saksalainen rypisti silmäkulmiansa, oli hyvin vihaisen näköinen, nousi ylös ja sanoi:

"— Mitä te tahdotte?

"Minä jouduin hiukan hämille, mutta kovinpa minua suututtikin.

"— Mitäkö tahdon! Vieraaksesi tulin, otappas nyt vastaan ja tarjoa ryyppyä!

"Saksalainen mietti hiukan ja sanoi: Istukaas!

"Minä istuin. — Annappas, sanoin, viinaa!

"— Tässä on viinaa, vastasi hän; juokaa.

"— Annappas sinä minulle hyvää viinaa, sanoin. — Kovin pisti minun vihakseni.

"— Tämä on hyvää viinaa.

"Minua harmitti, että hän halveksi minua. Pahinta oli kuitenkin, että Loviisa näki ja kuuli kaikki. Minä otin ryyppyn ja sanoin:

"— Mitäs sinä, saksalainen, rupesit kopeilemaan. Tehdään sovinto. Minä tulin luoksesi ystävänä.

"— Minä en voi olla teidän ystävänne, sanoi hän; te olette raaka sotamies.

"Silloin minä vimmastuin.

"— Sinä sen pötkelö, mokoma makkarantekijä, sanoin minä. Tiedätkös, että minä tästä hetkestä voin menetellä kanssasi niinkuin tahdon? Voinpa sinut revolverillakin ampua!

"Minä otin esille revolverin ja ojensin sen suoraan hänen päätänsä kohden. Toiset istuivat puolikuolleina; eivät tohtineet äännähtääkään, ja ukko vapisi nurkassa kuin haavan lehti.

"Saksalainen oli ihmeissään, mutta ei kadottanut kuitenkaan malttiansa.

"— Minä teitä en pelkää, sanoi hän, ja pyydän, että te kunniallisena ihmisenä lakkaatte heti

pilanteostanne: minä teitä en ollenkaan pelkää.

"— Valehtelet, sanoin minä, pelkäätpäs! Etpähän tohdi päätäsiikään liikauttaa; siinäpäähän istut kuin naulattu.

"— Ei, sanoi hän, sitä ette mitenkään uskalla tehdä.

"— Miksi en uskaltaisi?

"— Sen tähden, että se on kovin kielletty ja että teitä siitä ankarasti rangaistaisiin.

"Olipa se peijakkaan saksalainen! Jollei hän olisi minua yllyttänyt, niin olisi hän vielä nytkin elossa; riidasta koko asia syntyikin.

"— Niinkö luulet, etten tohdi, sanoin.

"— Niin luulen.

"— Enkö tohdi?

"— Te sitä ette ollenkaan tohdi...

"— Tuossa on sinulle sitten, sen makkara! Niin sanoen minä laukasin ja hän kaatui tuoiltaan. Toiset rupesivat huutamaan.

"Minä pistin revolverin taskuuni ja kun sitten saavuin linnan luo, viskasin sen portin vieressä kasvavien viholaisten sekaan.

"Tulin kotia ja heittäydyin pitkäksi; ajattelin, että nyt pannaan minut heti kiinni. Kului tunti, kului toinen, mutta minua ei pantukaan kiinni. Illan suussa ahdisti minua katkera suru; minä läksin ulos: tahdoin kaiken mokomin nähdä Loviisaa. Minä tulin kellosepän asunnon kohdalle. Siellä oli paljon kansaa ja poliiseja. Minä pistäysin kummin luo ja pyysin häntä kutsumaan ulos Loviisaa. Kohta sen jälkeen tuli Loviisa, heittäytyi kaulaani ja sanoi itkusilmin: 'kaikkean olen minä syypää, kun tottelin tädin tahtoa.' Hän sanoi minulle, että tati äskeisen tapauksen jälkeen oli niin säikähtynyt, että makasi nyt sairaana eikä puhunut mitään; olipa hän kieltänyt Loviisaakin puhumasta, sillä hän pelkäsi kovasti. Meitä ei ollut kukaan nähnyt, sanoi Loviisa; sillä saksalainen oli lähettänyt ulos piikansakin, joka olisi repinyt häneltä silmät, jos olisi saanut tietää, että isäntänsä aikoi mennä naimisiin. Itse oli hän kahvin keittänyt, itse myöskin leivät hankkinut. Mitä sukulaiseen tulee, oli hän koko ikänsä ollut vaitelias; tapauksen jälkeen oli hän ensimmäisenä ottanut lakkinsa ja mennyt matkaansa. Varmaan on hänkin asiassa vaikenava, sanoi Loviisa. Niin tapahtuikin. Kahteen viikkoon ei minua otettu kiinni, eikä edes epäiltykään. Näinä kahtena viikkona, uskokaa tai älkää, Aleksanteri Petrowitsh, nautin minä mitä suurinta onnellisuutta. Joka päivä tapasin Loviisaa; kovin oli tyttö kiintynyt minuun. Hän itki ja sanoi: 'minä tulen mukanasini sinne, jonne sinut lähetetään; kaikki uhraan minä sinun tähtesi.' Minä olin valmis luopumaan vaikka elämästäni; niin oli sydämeni liikutettu. Mutta kahden viikon kuluttua pantiin minut kiinni. Ukko ja tati olivat tehneet keskenään suostumuksensa ja antoivat ilmi rikokseni..."

— Malttakaahan, keskeytin minä Baklushinia; — rikoksestanne olisi teidät tuomittu ainoastaan kymmeneksi tai kahdeksitoista vuodeksi siviiliosastoon; mutta te olette yhtähyvin erityisessä osastossa. Kuinka se on mahdollista?

— Siihen on syynä eräs toinen juttu, sanoi Baklushin. — Kun minut asetettiin tuomioistuimen eteen, haukkui kapteeni minua häijyllä tavalla. Minä en voinut sitä kärsiä ja sanoinkin hänelle: "Mitä haukut? Etkös näe, heittiö, että olet oikeuden edessä!" Siitä syystä ruvettiin minua uudelleen tuomitsemaan; kaikesta yhteensä sain neljätuhatta selkääni ja jouduin sitten tänne erityiseen osastoon. Mutta samalla kun minä sain rangaistukseni, rangaistiin myöskin kapteeni; hän tuomittiin menettämään arvonsa ja lähetettiin sitten sotamiehenä Kaukaasiaan. Jääkää hyvästi, Aleksanteri Petrowitsh! Muistakaa tulla näyttelmäämme katsomaan.

X.

Joulu.

Vihdoin tuli joulukin. Aattona ei tehty enää paljon työtä. Käytiin tosin räätälin-verstaissa ja muissa

työhuoneissa; mutta kohta kuitenkin palasivat kaikki takasin vankilaan, joko yksitellen tai joukoissa, ja puolen päivän jälkeen ei ketään enää lähetetty mihinkään. Aamullakin suurin osa kävi omilla asioillaan; toiset olivat viinan hankkimispuuhissa, toiset taas menivät katsomaan tuttujaan, sukulaisiaan tai myöskin kokoomaan palkkaa ennen tekemistään töistä; Baklushin ja muut näytelmän puuhaajat kävivät upseerien palvelijain luona saadakseen tarpeellisia pukuja. Jotkut häärivät ainoastaan siitä syystä, että näkivät toistenkin häärivän, ja vaikka muutamilla ei ollut mitään saatavana, näyttivät hekin siltä, kuin olisivat jostain odottaneet rahaa; sanalla sanoen, kaikki luulivat, että huomispäivänä tapahtuu jotain tavatonta. Illaksi toivat vankien asioilla käyneet invaliidit mukanaan kaikenlaista ruokatavaraa: lihaa, porsaita, jopa hanhiakin. Hiljaisimmat ja tarkimmatkin vangit, jotka olivat säästäneet koko vuoden pitkään saamansa kopeikat, pitivät velvollisuutenaan viettää joulua suurellisesti, arvokkaasti. Huominen päivä oli vangillekin oikea juhla, jonka lakikin hänelle semmoiseksi tunnusti. Sinä päivänä ei häntä saanut lähettää työhön, ja semmoisia päiviä oli vuodessa kolme.

Ja kenpä tietääkään, mitä muistoja semmoinen päivä herätti näiden pahantekijäin sielussa! Suuret juhlapäivät painuvat syvästi alhaisen kansan muistoon alkaen aina lapsuudesta saakka. Ne ovat raskaan työn tekijöille lepopäiviä ja perhejuhlia. Katkeralta tuntuu näiden päivien muisteleminen vankilassa. Juhlapäivän viettäminen oli pukeutunut täällä määrättyyn muotoon; harvat viettivät sitä juomingeilla; kaikki olivat totisia ja näyttivät puuhaavan jotakin, vaikka useilla ei ollutkaan mitään puuhattavaa. Juomaritkin kokivat olla juhlallisen näköisinä... Nauru oli ikäänkuin kielletty. Mielialassa ilmestyi tavatonta herkkätuntoisuutta sekä kiusallista kärsimättömyyttä, ja ken poikkesi yleisestä tavasta, vaikka vahingossakin, sitä kohdeltiin haukkumasanoilla ja riidalla, ikäänkuin hän olisi osoittanut ilmeistä juhlan halveksimista. Tämä vankien mieliala oli merkillinen, jopa liikuttavakin. Puhumattakaan synnynnäisestä juhlan kunnioittamisesta, aavistaa vanki sielussaan, että hänellä juhlaa viettäessään on jotakin yhteistä muun maailman kanssa, ettei hän siis vielä olekaan hukkan joutunut hylkyläinen, koska vankilassa voipi olla samaa, mitä muuallakin. Että heissä vallitsi semmoisia tunteita, sen saattoi selvästi huomata.

Akim Akimitsh teki niinkään valmistuksia juhlaa varten. Hänellä ei ollut mitään perheellisiä muistoja, sillä hän oli kasvanut orpona vieraan hoidossa ja joutunut viidentoista vuotiaana raskaaseen palvelukseen; eikä hänen elämässään ollut erityisiä ilojakaan, sillä hän oli aina viettänyt aikansa säännöllisesti, yksitoikkoisesti, poikkeamatta rahtuakaan velvollisuuksistaan. Ei hän ollut erittäin jumalinenkaan, sillä ulkonainen hyvä käytös saattoi hänessä nähtävästi himmentymään kaikki muut ominaisuudet, kaikki himot ja halut, sekä hyvät että huonot. Sentähden valmistuikin hän juhlaa vastaan ottamaan hätäilemättä, kiihkoilematta, ilman mitään surullisia, hyödyttömiä muistelemisia, hiljaisesti ja sävyisästi, täyttäkseen ainoastaan sen, mitä velvollisuus vaati. Eikä hänen tapansakaan ollut särkeä päätänsä ajattelemisella. Tapahtumien merkitys ei liikuttanut häntä suuresti, mutta osoitettuja sääntöjä noudatti hän erinomaisen tarkasti. Jos häntä olisi käsketty huomenna menettelemään aivan päinvastoin kuin tänään, olisi hän tehnyt senkin yhtä mielellään ja yhtä tarkasti. Kerran, ainoastaan yhden kerran oli hän koettanut viljellä omaa ajatustaan, vaan sepä saattoikin hänet — vankeuteen. Läksy ei voinut olla vaikuttamatta. Ja vaikk'ei hän koskaan voinut käsittää syyllisyyttään, johti hän kuitenkin tuosta tapauksesta sen säännön, ettei milloinkaan, ei missään tapauksessa pidä ajatella, sillä ajattelemisen "ei ollut hänen järkensä asia", niinkuin vankien kesken oli tapana sanoa. Pitäen suuressa arvossa ulkonaisia temppuja, katseli hän jonkunlaisella kunnioituksella jouluporsastaankin, jonka hän oli täyttänyt puurolla ja paistanut (omakätisesti, sillä hän osasi paistaakin), ikäänkuin se ei olisikaan ollut tavallinen porsas, vaan joku erityinen ja juhlallinen. Ehkä oli hän jo lapsuudestaan tottunut näkemään joulupäivänä porsaan pöydällä ja tehnyt siitä sen johtopäätöksen, että porsas oli sinä päivänä aivan välttämätön; minä olen vakuutettu siitä, että hänellä olisi ollut koko ikänsä omantunnon vaivoja, jos hän yhtenäkin jouluna olisi ollut porsasta syömättä. Ennen juhlaa kävi hän vanhassa jakussaan ja vanhoissa peräti kuluneissa, vaan kuitenkin soveliaasti paikatuissa housuissa. Mutta nyt huomattiin, että hän oli säästänyt arkussaan uutta, jo neljä kuukautta takaperin annettua pukuansa siinä iloisessa toivossa, että saisi uudistaa sen jouluna. Niin hän tekikin. Jo aattoiltana otti hän pukunsa esille, tarkasti ja puhdisti sen sekä koetti sitten, oliko se hänelle sopiva. Silloin tuli selville, että kaikki oli puvussa kuin olla piti, napit, nipit ja leukaa hivelevä korkea kauluskin; muistuttipa vyötaisten kohta jonkunlaista sotilasvormuakin, ja mielihyvillään pyörähti Akim Akimitsh pienen peilinsä edessä, jonka hän jo kauan sitten oli koristanut kultapaperista tehdyllä kehyksellä. Ainoastaan yksi hakanen jakun kauluksessa ei ollut paikallaan. Huomattuaan epäkohdan, päätti Akim Akimitsh korjata sen; hän muutti hakasen, koetti uudestaan ja nyt oli kaikki hyvin. Sitten kääri hän pukunsa jälleen kokoon ja kätki sen huomiseksi arkkuun. Hänen tukkansa oli keritty jokseenkin hyvin; vaan peiliin katsoessaan huomasi hän kuitenkin, ettei se ollut aivan sileä; siinä oli joku, tosin peräti mitätön epätasaisuus, ja hän lähti oitis "majuurin" luo sitä tasoituttamaan. Ja vaikk'ei Akim Akimitshia olisi kukaan ruvennut huomenna tarkastelemaan, tahtoi hän kuitenkin tasoituttaa tukkansa omantuntonsa rauhoittamiseksi, täyttäkseen siten kaikki juhlan vaatimat velvollisuutensa. Nappien, olkanauhojen ja napinlävien kunnioittaminen oli juurtunut hänen mieleensä välttämättömänä velvollisuutena ja hänen sydämeensä — kauneuden korkeimpana esikuvana. Asetettuaan kaikki järjestykseen, toimitti hän vanhimpansa vankina heiniä kasarmiin ja valvoi tarkasti niiden levittämistä laattialle. Täällä oli tapana, jonka syytä en kuitenkaan tunne, tuoda jouluksi

heiniä kasarmien laattioille. Lopetettuaan sitten kaikki puuhansa, rukoili Akim Akimitsh Jumalaa, laskeusi makuusijalleen ja nukkui oitis sikeään uneen, herätäkseen huomenaamuna niin varhain kuin mahdollista. Tavallisia töitä ei sinä iltana toimitettu; maidanista ei ollut puhettakaan. Kaikki odottivat huomista päivää.

Se vihdoin koittikin. Varhain aamulla, kun vielä oli pimeä, avattiin kasarmit ja vankeja lukemaan tullut aliupseeri toivotti kaikille rauhallista juhlaa. Hänelle vastattiin samalla tavoin, kohteliaasti ja ystävällisesti. Kiireisen rukouksen jälkeen riensi Akim Akimitsh, samoin kuin kaikki muutkin vangit, joilla oli hanhia ja porsaita kyökissä, katsomaan, mitenkä niitä valmistettiin, missä mikin oli j.n.e. Pienien, lumella ja jäällä peitettyjen akkunain läpi näkyi, että kummankin kyökin kuudessa uunissa roihusi kirkas valkea, joka oli viritetty jo ennen aamun koittoa. Pitkin pihaa kuljeskeli aamuhämärässä vankeja turkit hartioilla: he menivät kyökkeihin. Jotkut malttamattomimmat olivat jo kerinneet käydä anniskelijain luona. Yleensä käyttäytyivät kuitenkin kaikki erittäin siivosti ja hiljaisesti. Ei kuulunut tavallisia haukkumasanvoja eikä riitoja. Kaikki ymmärsivät, että päivä oli tärkeä ja juhla suuri. Muutamat kävivät toisissa kasarmeissa toivottamassa onnea tutuilleen. Oli huomattavana jotakin ystävyuden tapaista. Mainitsen sivumennen, ettei vankien kesken tavallisissa oloissa ollut nähtävänä minkäänmoista ystävyyttä; yleisestä ystävyudesta puhumattakaan, ei tapahtunut edes niinkään, että joku yksityinen olisi tehnyt ystävyuden liiton toisensa kanssa. Semmoista ei täällä tullut juuri koskaan kysymykseen, ja se on huomiota ansaitseva seikka; niin ei ole asian laita vapaana ollessa. Seurustellessaan toistensa kanssa olivat kaikki ynseitä ja kuivakiskoisia, lukuun ottamatta muutamia harvoja poikkeuksia; semmoinen oli täällä yleisesti noudatettavaksi otettu tapa. Minä läksin myöskin ulos kasarmista; päivä alkoi juuri valeta; tähdet himmenivät; hieno, kylmä usva nousi ylös. Kyökien piipuista kohosi savupatsaita. Muutamat vastaani tulevat vangit toivottivat minulle ystävällisesti onnea. Minä kiitin ja vastasin heille samoin. Heidän joukossaan oli semmoisiakin, jotka sitä ennen eivät olleet vaihtaneet kanssani yhtään sanaa.

Juuri kyökin luona saavutti minut eräs sotilaskasarmin vanki. Jo keskeltä pihaa huomasi hän minut ja huusi: "Aleksanteri Petrowitsh! Aleksanteri Petrowitsh!" Hän juoksi kiireisesti kyökkiin päin. Minä pysähdyin odottamaan. Hän oli nuori, pyöreäkasvoinen, hiljainen ja harvapuheinen mies, joka koko vankeusaikanani ei ollut sanonut minulle vielä sanaakaan; minä en tiennyt edes hänen nimeäänkään. Hän pysähtyi eteeni hengästyneenä ja katsoi minuun, tyhmänlainen, mutta samalla onnellisuutta ilmaiseva hymy huulilla.

— Mitäs tahdotte? kysyin minä hiukan kummastuneena, kun näin, että hän seisoj vain edessäni eikä sanonut sanaakaan.

— Ka mitäpä, nyt on juhla ... sai hän sanotuksi ja huomattuaan itsekin, ettei ollut enää mitään muuta sanottavaa, pujahti kiireesti kyökkiin.

Huomattava on, ettemme me senkään jälkeen seurustelleet koskaan toistemme kanssa emmekä sanoneet toisillemme sanaakaan aina siihen asti, kun minä pääsin pois vankeudesta.

Kyökissä, kuumaksi lämmitettyjen uunien luona oli suuri tungos ja ahdinko. Jokainen valvoi omaansa; keittäjät rupesivat valmistamaan ruunun ruokaa, sillä tänä päivänä syötiin päivällinen aikasemmin kuin tavallisesti. Ei kukaan maistellut vielä ruokia, vaikka monen olisi tehnyt mieli; muiden nähden tahdottiin noudattaa hyvää tapaa. Odotettiin pappia ja vasta sitten aiottiin lakata paastoamasta. Päivä ei ollut vielä täysin valennut, kun portin takana korpraali rupesi huutamaan: "Kokit tänne!" Tällaista huutoa kesti kahden tunnin kuluessa melkein lakkaamatta. Siten kutsuttiin kokkeja kyökistä ottamaan vastaan kaupunkilaisten antimia. Niitä tuotiin runsaassa määrin, tuotiin kalatsia, leipää, piirakoita, renikoita, bliniä ja muita leivoksia. Luulenpa, ettei kaupungissa ollut yhtään porvari-emäntää, joka ei olisi muistanut lähettää joululahjoja vankeudessa oleville "onnettomille." Oli hienojakin leivoksia runsaassa määrin, oli myöskin vähempiä lahjoja — joku puolenkopeikan kalatsi tai muu vehnäleipä, jonka toinen köyhä oli toiselle köyhälle viimeisestään antanut. Kaikki otettiin vastaan yhtä kiitollisesti, katsomatta antimien ja antajien erilaisuuteen. Vastaanottaessaan paljastivat vangit päänsä, kumarsivat ja toivottivat antajille onnea, jonka jälkeen he veivät lahjat kyökkiin. Kun niitä oli keräytynyt suuria kasoja, kutsuttiin vanhimmat ja ne saivat jakaa lahjat tasan kutakin kasarmia kohden. Siinä ei ilmaantunut mitään riitaa, eikä eripuraisuutta: jako toimitettiin rehellisesti ja kukin kasarmi sai osansa. Meidän kasarmiamme varten määrätty osuus jaettiin täällä yksityisten kesken, ja sen työn toimitti Akim Akimitsh yhdessä erään toisen vangin kanssa; omin käsin he jakoivat ja antoivat kullekin osansa. Ei kellään ollut mitään vastaan sanomista; kaikki olivat tyytyväisiä; eikä kukaan epäillyt, että antimia olisi voitu salata tai harjoittaa vääryyttä jaossa. Järjestettyään asiat kyökissä, ryhtyi Akim Akimitsh pukeumistoimeen, jonka hän teki säädyllisellä ja juhlallisella tavalla, jättämättä yhtään hakasta kiinni panematta; vasta sen jälkeen toimitti hän varsinaisen rukouksensa. Hän rukoili jokseenkin kauan. Samalla rukoili myöskin koko joukko muita vankeja, enimmäkseen iäkkäitä miehiä; nuoret eivät rukoilleet kauan; noustuansa vuoteelta ristivät vaan hätimiten silmänsä ja niin tekivät he pyhinäkin. Rukouksen toimitettuaan tuli Akim Akimitsh luokseni ja toivotti minulle juhlallisen näköisenä

rauhallista joulua. Minä pyysin häntä kanssani teevedelle, ja hän puolestaan tarjosi minulle porsaan paistia. Hetkisen kuluttua tuli luokseni myöskin Petrow onnea toivottamaan. Hän oli nähtävästi jo ryyppännyt, ja vaikka tulikin luokseni kiireisesti, ei hän kuitenkaan sanonut monta sanaa, seisoi vaan hetkisen edessäni, ikäänkuin jotain odotellen ja läksi kohta luotani kyökkiin. Sillä välin tehtiin sotilaskasarmissa valmistuksia papin vastaan ottamista varten. Tämä kasarmi oli sisustettu toisin kuin muut, siinä olivat laverit asetetut seinien viereen, eikä keskelle huonetta niinkuin muissa kasarmeissa; niinpä olikin se koko vankilassa ainoana huoneena, jonka keskus oli vapaa. Semmoisen sisustuksen tarkoituksena lienee ollut se, että tähän kasarmiin olisi voinut tarpeen tullessa koota vangit. Keskelle huonetta asetettiin puhtaalla liinalla katettu pieni pöytä, jonka päälle pantiin jumalankuva. Vihdoin tuli pappi, kantaen ristiä ja pyhää vettä. Rukoiltuaan ja laulettuaan jumalankuvan edessä, kääntyi hän vankien puoleen ja nämä tulivat hartaan näköisinä ristin luo. Sen jälkeen kävi pappi kasarmeissa ja pirskoitti niihin pyhää vettä. Kyökissä kehui hän vankilan leipää, joka oli koko kaupungissa tunnettu hyvän makuiseksi, ja vangit päättivät lähettää hänelle kaksi äsken leivottua leipää; ne sai eräs invaliidi viedä oitis perille. Kun pappi vei ristin pois, saatettiin sitä samalla hartaudella kuin se oli vastaan otettukin, ja kohta sen jälkeen saapui paikalle komendantti majuurin seurassa. Komendanttia täällä rakastettiin ja kunnioitettiin. Hän kulki majuurin kanssa kaikkien kasarmien läpi, toivottaen kaikille rauhallista juhlaa, pistäytyi sitten kyökkiin ja maistoi kaalisoppaa. Se oli oivallista; sinä päivänä annettiin joka vangin osaksi naulanverta lihaa. Sitä paitsi oli valmistettu hirssipuuraa ja voita oli annettu runsaasti. Kun komendantti oli lähtenyt pois, ruvettiin majuurin käskystä päivälliselle. Vangit väittelivät hänen silmiänsä. He eivät suvainneet hänen vihaisia katseitaan silmälasien alitse, kun hän vilkui oikealle ja vasemmalle, nähdäkseen, eikö olisi jossain epäjärjestyttä tai virheellisyyttä.

Käytiin päivälliselle. Akim Akimitshin porsas oli paistettu oivallisesti. Mutta minä en voinut käsittää sitä seikkaa, että kohta majuurin lähdön jälkeen ilmestyi tavattoman paljon päihtyneitä, vaikka viisi minuuttia sitä ennen kaikki olivat melkein aivan selviä. Nyt nähtiin koko joukko punottavia kasvoja, nähtiin myöskin balalaikoja. Puolalainen kulki jo viuluineen jonkun humalikkaan jäljissä, palkattuna koko päiväksi, ja vingutti hänelle iloisia säveliä. Keskustelu kävi yhä sekavammaksi, meluavammaksi. Päivällinen syötiin kuitenkin ilman suurempia häiriöitä. Kaikki tulivat ravituiksi. Vanhukset ja jotkut muutkin menivät oitis ruoan jälkeen levolle, ja niin teki Akim Akimitshkin ajatellen arvattavasti, että suurena juhlanä on päivällisen jälkeen välttämättömästi nukahdettava. Vanhauskoinen ukko kiipesi lyhyen ruokalevon jälkeen uunille, avasi siellä kirjansa ja rukoili melkein lakkaamatta aina sydän yöhön asti. Hänen oli vaikea nähdä "mokomaa häpeätä", niinkuin hän nimitti vankien räyhäävää elämää. Kaikki tsherkessit istautuivat rappusille ja katselivat humalaisia inhon sekaisella uteliaisuudella. Minä kohtasin Nurran; "huonosti, huonosti!" sanoi hän pudistaen päätään, "hyvin huonosti! Allah on siitä suuttuva." Isai Fomitsh syytti ylpeästi kynttilän nurkkaansa ja rupesi työtä tekemään, ikäänkuin olisi tahtonut osoittaa, ettei hän pitänyt juhlaa missään arvossa. Siellä täällä pantiin toimeen "maidaneja." Invaliideja ei pelätty laisinkaan ja aliupseerin varalle, joka itse puolestaan koki olla mitään näkemättä, asetettiin vartijoita. Vartijaupseeri pistäysi sinä päivänä kolmasti vankilaan. Mutta humalikkaat piiloutuivat ja maidanit lakkautettiin, kun hän tuli sisään; sitä paitsi ei hän näkynyt tahtovan kajota vähäpätöisiin epäkohtiin. Ja päihtymistä pidettiin tänä päivänä vähäpätöisenä epäkohtana. Vähitellen kävi elämä yhä meluavammaksi. Syntyi riitoja. Selviä oli kuitenkin enempi osa, niin että humalaisia voitiin pitää silmällä. Mutta kovinpa viimeainitut joivatkin. Gasin riemuitsi. Hän käveli tyytyväisen näköisenä makuupaikkansa edustalla, jonne hän oli kantanut viinansa kasarmien takana olevasta kätköpaikasta, ja hymyili viekkaasti, kun joku tuli häneltä ryyppyä tahtomaan. Itse ei hän juonut pisaraakaan. Hän aikoi ruveta siihen toimeen vasta juhlan lopulla, kun ensin olisi kerännyt rahat muiden taskusta. Kasarmeissa kajahtelivat laulut. Mutta elämä alkoi jo käydä tuskallisen tukahuttavaksi ja lauluista ei ollut kaukana itku. Jotkut kuljeskelivat balalaika kädessä, turkki hartioilla ja heläyttelivät kieliä reippaan näköisinä. Erityisessä osastossa muodostui kahdeksanmiehinen laulukuntakin. Se lauloi oivallisesti balalaikojen ja kitarrien säestäessä. Varsinaisia kansanlauluja laulettiin vähän. Niistä muistan vaan yhden, näin alkavan:

Nuorna ollessain
Ma kestailin vain.

Minä kuulin täällä toisinnoksenkin samaan lauluun. Loppuun lisättiin muutamia säkeitä:

Mull' on pirtissään
Järjestetty näin:
Luskat pestynä,
Kaali keittynä,
Pielet siistinä,
Piiras pöydällä.

Enimmiten laulettiin n.s. vanginlauluja, jotka kaikki olivat yleisesti tunnettuja. Yhdessä semmoisessa, joka alkoi sanoilla: "ennen muinen..." kuvailtiin leikkillisesti, kuinka vanki ennen oli iloinnut ja viettänyt herraselämää, vaan sitten joutunut linnaan; ennen oli hän syönyt blamangeta ja juonut sampanjaa, vaan

vankilassa — "kun sai kaalia ja vettä, söi niin että hampaat narskui."

Laulettiin myöskin surumielisiä lauluja. Yksi sellainen vanginlaulu oli näin kuuluva:

Luojan päivä valkeneepi,
Vahti koiton rummuttaa;
Ovet vanhin aukaseepi,
Kirjur' meidät tarkastaa.

Ihmiset ne eivät tiedä,
Mitä täällä kärsitään;
Luoja meit' ei heitä vielä,
Huku emme täälläkään, j.n.e.

Eräs toinen, luultavasti jonkun vangin sepittämä laulu oli vielä surullisempi; sillä oli kaunis sävel, vaikka sanat olivatkin vastenmieliset. Sitä ei laulettu yhdessä. Usein tapahtui kuitenkin, että joku yksityinen vanki istahti vankilan portaille ja ajatuksiinsa vaipuneena rupesi sitä yht'äkkiä korkealla äänellä laulamaan. Sellainen laulu särki sydäntä. Äännet olivat täällä jokseenkin hyvät.

Sen ollessa alkoi jo hämärtää. Surua ja murhetta oli nähtävänä juoppouden ja melun keskellä. Se, joka tunti takaperin oli nauranut, itkeä nyhkytti nyt jossain nurkassa ylen määrin päihtyneenä. Jotkut olivat jo kerinneet pari kertaa tapellakin. Toiset taas hoipertelivat kalpeina pitkin kasarmeja ja hakivat riitaa. Ne taas, joiden humala ei ollut ärtyisää laatua, etsivät ystäviä, jotta olisivat voineet purkaa heille surunsa. Nuo ihmisraukat tahtoivat viettää hauskesti juhlaansa — ja kuitenkin oli se päivä heille raskas ja surullinen. Sillä kaikki viettivät sitä ikäänkuin toiveissaan pettyneinä. Petrow kävi vielä pari kertaa luonani. Hän joi vähän ja oli melkein selvä mies. Mutta hän odotti viimeiseen hetkeen asti jotain, jonka välttämättömästi piti tapahtuman, jotain tavatonta, juhlallista. Hän ei tosin puhunut siitä, mutta se näkyi hänen silmistään. Hän samosi kasarmista kasarmiin ilman väsymystä. Mutta mitään muuta kuin juoppoutta ja riitaa ei tapahtunut. Sirotkin käveli myöskin uudessa punaisessa paidassaan kaikissa kasarmeissa, siistinä ja puhtaana, hiljaan ja lapsekkaasti, ikäänkuin hänkin olisi odottanut jotakin. Vähitellen kävi elämä kasarmeissa inhoittavaksi, kärsimättömäksi. Tosin oli paljon hupaisiakin kohtauksia, mutta mieleni tuntui kuitenkin raskaalta ja minun oli sääli ympärilläni olevia ihmisraukkoja. Tuolla kiisteli kaksi vankia siitä, kenen olisi toistansa kestitseminen. Näkyi, että he olivat jo kauan kiistelleet, jopa olleet riidassakin keskenään. Toisella heistä oli vanhaa vihaa toveriansa vastaan. Hän valitteli ja tahtoi näyttää toteen, että toveri oli tehnyt hänelle vääryyttä: oli myyty joku turkki, kätetty joitakin rahoja viime vuonna laskiaisenaan. Jotakin oli vielä sitä paitsi... Syyttäjä oli korkeakasvuinen, jäntevä ja älykkään näköinen mies; luonteeltaan oli hän hiljainen, vaan humalassa ollessaan tahtoi hieroa ystävyttä toisten kanssa ja purkaa heille sydäntänsä. Riitelemään ja velkomaan rupesi hän ainoastaan siitä syystä, että voisi sitten tehdä sitä lujemman sovinnon riitaveljensä kanssa. Toinen oli vankkaruumiinen, lyhyenlanta mies; kasvot hänellä olivat pyöreät, viekkaan näköiset. Hän oli juonut ehkä enemmän kuin ystävänsä, mutta ei ollut sentään humalassa. Hän oli lujaluontoinen ja pidettiin häntä varakkaanakin; nyt katsoi hän kuitenkin jostain syystä parhaaksi olla ärsyttämättä lavertelevaa ystävänsä, jonka hän sen vuoksi vei anniskelijan luo; ystävä taas vakuutti, että toinen oli velkaa ja että hänen sen vuoksi piti tarjota ryyppy, "jos tahtoi olla rehellisenä miehenä."

Anniskelija, joka kohteli ostajaa kunnioituksella ja lavertelevaa ystävää hieman halveksivaisesti, koska tämä joi vieraan kulungilla, otti viinansa esille ja kaatoi sitä kuppiin.

— Ei, Stepan, oletpa niinkin velkaa, sanoi laverteleva ystävä, nähdessään, että oli päässyt voitolle.

— En minä viitsi kanssasi kiistellä, vastasi Stepan.

— Ei, Stepan, sen sinä valehtelet, vakuuttaa edellinen ottaen viinakupin anniskelijalta; — sinä olet minulle velkaa; eihän sinulla ole häpyäkään! Konna olet sinä, Stepan, sanalla sanoen konna!

— Älä mutise, äläkä läikytä viinaa maahan! Kun annetaan, niin juo! huusi anniskelija lavertelevalle ystävälle.

— Juonhan minä, ole siitä huolehti! Onneksesi, Stepan Dorofeitsh! sanoi hän kääntyen kohteliaasti toverinsa puoleen, jota äsken oli sanonut konnaksi. — Ole ikäsi onnellinen! Hän joi kupin pohjaan, rykäsi ja pyyhki suunsa. — Ennen kulutin minä paljon viinaa, huomautti hän kääntyen kaikkien puoleen; mutta nyt alkaa ikä painaa. Kiitoksia, Stepan Dorofeitsh.

— Ei kestä.

— Ja niin minä puhunkin sinulle Stepan, aina vaan siitä; ja sitten vielä siitäkin, että sinä olet suuri konna...

— Mutta minä sanon sinulle, sen juoppolalli, keskeytti kärsimyksensä lopettanut Stepan, että meidän on nyt tehtävä hyvä ero. Mene sinä haarallesi ja minä menen omalleni. En viitsi enää kuulla lorujasi.

— Etkös sinä sitten aiokaan antaa rahoja?

— Mitä hiiden rahoja sinulle antaisin?

— No hyvä! Toisessa maailmassa tulet vielä itse tarjoomaan, mutta siellä en huoli niitä enää. Meikäläisen raha on työllä ja hiellä ansaittua.

— Mene hiiteen.

— Mitä mutiset; näytä tie!

— Mene, mene!

— Konna!

— Roisto!

Ja niin alkoi riita, vielä ankarampi kuin ennen kestitemistä.

Lavereilla istui kaksi ystävää. Toinen heistä oli korkeakasvuinen, punaposkinen, lihava mies. Hän melkein itki, sillä kovin oli mielensä liikutettu. Toinen taas oli kivuloisen näköinen, laiha ja pitkänenäinen; hänen pienet silmänsä olivat luodut maata kohden. Hän oli saanut aikanaan jommoisinkin opillisen kasvatuksen. Joskus maailmassa oli hän ollut kirjurina ja esiytyi nyt toverilleen tietomiehenä, joka seikka jälkimäistä hiukan harmitti. He olivat juoneet koko päivän yhdessä.

— Hän löi minua! huudahti lihava mies pudistaen vasemmalla kädellään kirjurin päätä.

— Vaan minä sanon sinulle, ettet sinäkään ole oikeassa ... alkoi kirjuri opettavaisesti, katsoen yhä vaan kiinteästi maahan.

— Hän löi minua, kuulethan! keskeytti toinen pudistaen vielä kovemmin ystävätään. — Sinä oletkin ainoa ystäväni koko maailmassa; sen tähden sanonkin sinulle: hän löi minua!...

— Mutta minä sanon sinulle, että sellainen puolustus on häpeäksi, rakas ystävä! vastasi kirjuri suopealla äänellä; — parasta on, kun myönnät, että synnä juoppouteen on yksinomaan sinun oma heikkoutesi.

Lihava mies hoiperteli hiukan takaperin ja katsoi tylsän näköisenä itseensä tyytyväiseen kirjuriin; mutta sitten löi hän äkkiä suurella nyrkillään ystäväänsä vasten kasvoja, ja siihen loppuikin heidän ystävyytensä siksi päiväksi. Laiha mies kaatui tunnottomana laverien alle...

Kasarmiimme tuli erityisestä osastosta eräs tuttava, tavattoman hyväsydäminen, iloinen, älykäs ja leikkisä mies. Hän oli sama vanki, joka ensi päivänä kyökissä ruokaillessa oli kysellyt rikasta miestä ja vakuutellut, että hänellä on kunniantuntoa sekä juonut sitten kanssani teetä. Hän oli noin neljäkymmenen vanha, tavattoman paksulla nenällä varustettu mies. Kädessä oli hänellä balalaika, jota hän huolettomasti soitteli. Hänen jälkeensä seurasi pienikasvuinen, isopäinen vanki, jota minä hyvin vähän tunsin. Hän ei juuri vetänytkään kenenkään huomiota puoleensa. Mies oli hiukan kummallinen, epäluuloinen ja jörömäinen; hän teki työtä räätälin verstaassa ja koki nähtävästi elää muista erillään. Nyt humalassa ollessaan seurasi hän kuin varjo Warlamowia. Hän oli suuressa mielenkiihkossa, heilutti käsiään, löi nyrkkiään seinään, lavereihin ja olipa vähällä itkeäkin. Warlamow puolestaan ei ollut häntä huomaavinaankaan. Omituista oli, etteivät nämä miehet sitä ennen juuri koskaan seurustelleet toistensa kanssa; heillä ei ollut ammatin eikä luonteen puolesta mitään yhteistä. He kuuluivat eri osastoihinkin ja asuivat eri kasarmeissa. Matalakasvuisen nimi oli Bulkin.

Nähtyään minut, veti Warlamow suunsa nauruun. Minä istuin makuusijallani uunin vieressä. Hän seisahtui miettivän näköisenä kauemmaksi vastahani, heilautti sitten päätään ja astui reippaasti eteeni; kosketellen hiljaan soittimia ja kopautellen jalallaan laattiaa vasten rupesi hän laulamaan:

Kaunokainen, pieni, armas
Visertää ku' laulurastas,
Oma kultani.

Hamehessa muhkeassa,
Silkkisessä loistavassa,
On hän viehkeä.

— Vanhukselle Aleksanteri Petrowitshille! sanoi hän sitten ja katsoi silmiini, veitikkamainen hymy

huulilla; olipa hän melkein ruveta minua suutelemaan. Hän oli humalassa. Lauseparsi "vanhukselle sille ja sille..." tarkoittaa, että sille ja sille vanhukselle toivotaan onnea, ja sitä käytetään alhaisen kansan keskuudessa koko Siperjassa, vaikkapa puhuteltu ei olisikaan kahtakymmentä vuotta vanhempi. "Vanhuksen" nimellä tahdotaan osoittaa kunnioitusta, arvon antamista.

— No mitenkäs nyt jaksatte Warlamow?

— Ka tuossahan menee. Nyt on juhla, siitpä humalakin; antakaa anteeksi!

— Hän valehtelee, aina vaan valehtelee! huusi Bulkin lyöden hurjapäisesti nyrkkiään lavereja vasten. Mutta toinen ei kääntänyt häneen sittenkään mitään huomiota ja se seikka näytti kovin hullunkuriselta, sillä Bulkin oli yhtynyt Warlamowiin aivan ilman mitään syytä, ainoastaan sen vuoksi muka, kun Warlamow "aina vaan valehteli." Jos hänellä olisi ollut tukkaa päässä, olisi hän repinyt sitä harmissaan. Näyttipä siltä kuin hän olisi ottanut velvollisuudekseen vastata Warlamowin käytöksestä, ikäänkuin kaikki Warlamowin viat olisivat olleet hänen omallatunnollaan.

— Aina vaan valehtelee, aina valehtelee. Ei ole yhtään totista sanaa hänen puheessaan! huusi Bulkin.

— Mitäs se sinua koskee? virkkoivat muut vangit.

— Ilmoitan teille, Aleksanteri Petrowitsh, että minä ennen olin hyvin kaunis ja että tytöt pitivät minusta ... rupesi Warlamow taas juttelemaan.

— Valehtelee! Taas valehtelee! keskeytti Bulkin vinkuvalla äänellä.
Vangit nauraa hohottivat.

— Mutta minä heidän edessään ylvästelin; paita oli päälläni punainen, housut plyysiset; olin kuin mikähän kreivi Butilkin ja join kuin ruotsalainen, sanalla sanoen, miten vaan tahdotte!

— Valehtelee! vakuutti Bulkin jyrkästi.

— Siihen aikaan oli minulla kaksinkertainen kivikartano. Mitäpä tuosta; kahdessa vuodessa kadotin molemmat kerrokset, niin että jäikin jäljelle ainoastaan portti ilman pylvähiä. Mitäs luulette, rahat ovat kuin kyyhkyläiset, tulevat ja menevät!

— Valehtelee! vakuutti Bulkin vakuuttamistaan.

— Kun sitten tulin jälleen tuntooni, lähetin täältä vanhemmilleni kirjeen; luulin, että lähettävät minulle rahaa. Sillä sanottiin, että minä olin vastahakoinen vanhemmilleni; siitä on jo seitsemäs vuosi, kun lähetin.

— Eikö ole tullut vastausta? kysyin minä leikillä.

— Ei ole, sanoi hän ja nauroi itsekin, tuoden nenäänsä yhä likemmäksi kasvojani. — Mutta minulla on täällä, Aleksanteri Petrowitsh, henttu...

— Teilläkö henttu?

— Onufriew äsken sanoi: "vaikka minun kultani on rokonarpinen ja ruma, niin on hänellä kuitenkin koko joukko vaatteita; mutta sinun on sen sijaan kerjäläinen, pussi selässä käypi."

— Onko se totta?

— On kuin onkin! vastasi hän ja nauroi itsekseen; toisetkin nauroivat. Kaikki tiesivätkin todella, että hän oli tehnyt liiton jonkun kerjäläisakan kanssa.

— No, mitäs sitten? kysyin minä haluten päästä hänestä erilleni.

Hän oli vaiti ja katsoi minua ystävällisesti silmiin; sitten sanoi:

— Etteköhän suvaisi antaa minulle hiukan viinarahaa? Minä olen, Aleksanteri Petrowitsh, juonut teetä koko päivän, sanoi hän ottaen rahoja vastaan; — ja niin olenkin minä sitä särpinyt, että rintaani ahdistaa ja vatsani hölkkää kuin puteli...

Bulkinin hurjapäisyys ei tiennyt enää mitään rajoja. Hän viittaili käsillään kuin vimmattu ja olipa vähältä itkeäkin.

— Hyvät ihmiset! huusi hän kääntyen kaikkien puoleen; — hän yhä valehtelee. Sanokoon mitä hyvänsä, niin aina, aina, aina vaan valehtelee.

— Mitäs se sinua koskee! huusivat hänelle vangit ihmetellen miehen kiivautta; olethan sinä kovin

kiukkuinen ihminen.

— En suvaitse valetta! huusi Bulkin säkenöivin silmin ja lyöden täysin voimin nyrkkiään lavereja vasten; — en suvaitse, että hän valehtelee!

Kaikki nauroivat. Warlamow otti rahat, kumarsi minulle ja aikoi mennä ulos kasarmista, tietysti anniskelijan luo. Vasta silloin oli hän huomaavinaan Bulkinin.

— Tule pois! sanoi hän tälle pysähtyen kynnykselle ikäänkuin toinen olisi ollut hänelle tosiaankin tarpeellinen. — Sen nuppula! lisäsi hän päästään Bulkinin kulkemaan edellään ja alkaen jälleen rämpyttää balalaikaansa.

En huoli jatkaa enää tämän hälyävän elämän kuvailua! Vihdoin päättyi päivä. Unissaan puhuivat ja hourailivat vangit enemmän kuin muina öinä. Siellä täällä oltiin vielä maidanien ääressä. Kauan odotettu juhla oli mennyt ohitse. Huomenna oli taas arkipäivä, oli taas mentävä työhön.

XI.

Näytelmä.

Kolmantena päivänä juhlan jälkeen aiottiin antaa teatterinäytäntö. Valmistavia puuhia oli arvattavasti paljon, mutta kun näyttelijät itse ottivat kaikesta huolehtiakseen, emme me muut tienneet, miten pitkälle asia oli edistynyt ja mitä kulloinkin oli tekeillä. Emme oikein tienneet sitäkään, mitä aiottiin näytellä. Näyttelijät kokivat näiden kolmen päivän kuluessa työmatkoilla ollessaan hankkia niin paljon pukuja kuin mahdollista. Kun Baklushin tapasi minua, näpäytteli hän mielihyvillään sormiaan. Luulenpa, että hän puhui hyvää majuuristakin. Muuten oli meille aivan tietämätöntä, oliko majuurilla vihiä teatterihommastamme. Ja jos hän siitä tiesi, oli epävarmaa, aikoiko hän antaa siihen varsinaisen suostumuksensa, vai tahtoiko hän olla ainoastaan vaiti, pitämättä väliä vankien puuhista, kunhan vaan kaikki oli oikeassa järjestyksessä? Minä puolestani luulen, että hän tiesi teatteripuuhasta, mutta ei tahtonut siihen sekaantua hyvin ymmärtäen, että ehkäpä kävisi vielä hullummin, jos hän kieltäisi; silloin voisivat vangit ruveta juomaan ja räyhäämään, niin että oli parempi, jos he saivat jotain muuta tekemistä. Minä luulin majuurin ajatelleen sillä tavoin siitä syystä, että semmoinen ajatus oli luonnollisin ja järjellisin. Olisipa voinut tehdä senkin päätelmän, että jos vangit itse eivät ryhtyisi teatteripuuhaan tai johonkin muuhun samanlaiseen toimeen, pitäisi esimiehien tehdä jotain asian hyväksi. Mutta koska majuurimme ajatteli aivan toisin kuin muut ihmiset, voin minä erehtyä suuresti luullessani, että hän tiesi vankien teatterihommasta ja aikoi sen sallia. Majuurimme tapaisen miehen piti aina ahdistaa toisia ja riistää heiltä oikeuksia. Siltä kannalta oli hän tunnettuna koko kaupungissa. Mitä huoli hän siitä, jos sellaisen menettelyn kautta syntyisikin levottomuuksia! Levottomuuksiahan voidaan rangaista (arvelevat majuurimme kaltaiset miehet) ja pahantekijöitä kohtaan onkin käytettävä lain koko ankaruutta, siinä kaikki! Semmoiset tyhmit lain valvojat eivät tiedä, eivätkä voikaan tietää, että lain puustavin tarkka seuraaminen käsittämättä sen tarkoitusta ja henkeä onkin juuri syynä epäjärjestyksiin. "Laissa niin sanotaan", väittävät he ja ihmettelevät suuresti, kun heiltä vaaditaan sitä paitsi tervettä järkeä. Semmoinen vaatimus tuntuu heistä liialta ylellisyydeltä, suvaitsemattomuudelta.

Vanhin aliupseeri ei vastustellut vankien toimia ja mistään muusta eivät nämä välittäneetkään. Minä olen ihan varma siitä, että teatteripuuha oli syynä siihen, ettei vankilassa joulun aikana tapahtunut mitään suurempaa epäjärjestyksiä, riitaa tai varkautta. Minä kuulin itse, kuinka vangit koettivat hillitä humalaisia toverejansa sillä perustuksella, että näytelmän toimeen paneminen voitaisiin heiltä kieltää. Aliupseerille lupasivat vangit käyttäytyä moitteettomasti. He sanoivat tahtovansa täyttää ilolla lupauksensa ja olivat mielissään, kun heitä uskottiin. Huomattava on muuten, että näytelmän salliminen ei tuottanut esimiehille mitään uhrauksia. Näyttämöä ei pantu kuntoon ennakolta; sillä siihen toimeen tarvittiin ehkä vaan neljänneksen aika. Näyttelemisen kesti puolitoista tuntia ja jos äkkiä olisi tullut esimiehiltä käsky sen lakkauttamisesta, olisi semmoinen käsky voitu panna samassa silmänräpäyksessä toimeenkin. Puvut olivat kätkeyt arkkuihin. Mutta ennenkuin kerron, mitenkä teatterihuone oli järjestetty, tahdon puhua ohjelmasta s.o. siitä, mitä aiottiin näytellä.

Erityisesti kirjoitettua ohjelmaa ei ollut. Vasta toisella ja kolmannella kerralla ilmestyi eräs semmoinen, jonka oli kirjoittanut Baklushin herroja upseereja ja yleensä säätyhenkilöitä varten, jotka jo ensi kerralla olivat käynnillä kunnioittaneet teatteriamme. Herroista oli läsnä tavallisesti vartijapuseeri ja kerran pistäytyi teatteriimme tisuuriupseerikin. Niinikään kerran kävi siellä myöskin insinööriupseeri; heitä varten toimitettiin kirjoitettu ohjelma. Ajateltiin, että maine vankien

näytelmästä leviää kauas linnassa, jopa kaupungissakin, jossa mitään muuta teatteria ei ollut. Sanottiin, että kerran asian harrastajat olivat kaupungissa panneet toimeen seuranäytelmän, siinä kaikki. Vangit iloitsivat kuin lapset vähimmästäkin menestyksestä, jopa kerskailivatkin siitä. "Kenpä tietää", sanoivat he, "ehkä korkeimmatkin päälliköt saavat kuulla asiasta ja tulevat katsomaan; saavatpa sitten nähdä, mimmoisia näyttelijöitä meillä on. Tämä ei olekaan pelkkä sotamiesteatteri, jossa näytettäisiin kaikenmoisia kummituksia, liikkuvia venheitä, karhuja ja pukkeja. Täällä on näyttelijöitä, varsinaisia näyttelijöitä ja ne näyttelevät herrasnäytelmiä; semmoista teatteria ei ole kaupungissa. Kenraali Abrasimowin luona sanotaan kerran olleen näytelmän. No ehkäpä puvut lienevät olleet paremmat, vaan mitä keskusteluun tulee, niin kyllä meikäläiset vievät voiton! Ehkäpä teatterimme maine saapuu kuvernöörinkin korviin, ja jos hyvin käy, niin tulee hän itse katsomaan. Eihän kaupungissa ole muuta teatteria..." Sanalla sanoen, vankien mielikuvituksella ei ollut rajoja; jopa he toivoivat saavansa palkintoja ja työn vähennystäkin, vaikka toiselta puolen eivät itsekään voineet olla nauramatta omille toiveilleen. He olivat täydellisiä lapsia huolimatta siitä, että moni heistä oli täyttänyt jo neljäkymmentä vuotta. Vaikk'ei mitään ohjelmaa ollutkaan, tiesin minä näyteltävään kappaleiden pääsisällön. Ensimmäinen kappale oli nimeltä "Filatka ja Miroschka kilpailijoina." Baklushin oli viikkoa ennen kehunut minulle, että hän on näyttelevä Filatkan osaa tavalla semmoisella, ettei sitä "Sant-pietarinkaan" teattereissa ole paremmin näytelty. Hän käveli kasarmeissa ja kehui itseään kovin hävyttömästi, mutta samalla myöskin leikkillisesti; joskus lateli hän jotain, jota hänen oli näkymöllä sanottava, ja muut nauroivat huolimatta siitä, oliko hänen jutuihinsa mitään naurettavaa vai ei. Muuten on myönnettävä, että vangit tälläkin kertaa pitivät arvostansa vaarin: Baklushinin tempuille ja jutuille nauroivat joko nuorimmat joukosta tai arvokkaimmat, joiden asema oli niin vakavalla kannalla, ettei heidän tarvinnut pelätä lausua suoraan ajatuksiaan, olivatpa ne sitten mimmoisia tahansa. Toiset sitä vastoin kuuntelivat teatterijuttuja välinpitämättöminä, tahtomatta kuitenkaan niitä tuomita tai vastustaa. Vasta näytelmäpäivänä tuli uteliaisuus yleiseksi. Mitähän nyt tulee? Kuinkahan meikäläiset suoriutuvat? Mitähän majuuri sanoo? Onkohan tällä kertaa menestys yhtäläinen kuin toissa vuonna? j.n.e. Baklushin vakuutti minulle, että kaikki näyttelijät olivat hyvin valitut, että jokainen oli paikallansa; että esirippukin oli olemassa; että Filatkan morsiamen osa oli annettu näytettäväksi Sirotkinille, — ja saattepa itse nähdä mimmainen Sirotkin on naisen puvussa! lisäsi hän siristäen silmiään ja maiskutellen kieltänsä. Tilanhaltijan puolisolalla tulisi olemaan reunuksella varustettu hame yllä ja auringonvarjo kädessä, hänen miehensä taas esiytyisi olkanauhoilla varustetussa upseerin nutussa sekä keppi kädessä. Sitten seuraisi toinen draamallinen kappale nimeltä "Kedril-syömäri." Nimitys herätti minussa uteliaisuutta; mutta vaikka kuinka olisin tiedustellut, en voinut päästä kappaleen perille. Kuulin vaan, että se oli saatu käsikirjoituksena joltakin etukaupungissa asuvalta aliupseerilta, joka arvattavasti itse oli ottanut osaa sen näyttelemiseen jossain sotamiesteatterissa. Etäisissä kaupungeissa ja lääneissä on meillä todellakin semmoisia näytelmä-kappaleita, jotka ylipäänsä ovat vähän tunnettuja, ehkäpä painamattomiakin, mutta jotka yhtähyvin ovat jostain ilmestyneet ja kuuluvat välttämättömästi kansanteattereihin muutamassa osassa Venäjän maata. Minä sanoin varta vasten "kansanteattereihin." Olisipa hyvin toivottavaa, että joku tieteen harrastajoi-stamme rupeisi tarkemmin kuin tähän saakka tutkimaan kansanteatteria, joka on olemassa ja ehkäpä ei olekaan varsin vähäpätöinen. Minä en tahdo uskoa, että kaikki, mitä sittemmin näin vankien näyttelevän, olisi ollut täällä mietittyä. Paljon oli saatu perintönä muualta; sillä kerran säädetyt ja hyväksytyt menettelytavat ja käsitteet kulkevat suvusta sukuun. Niitä on opittava sotamiesten, tehtaalaisten sekä porvarien parissa. Ne ovat säilyneet myöskin kylissä ja maaseutukaupungeissa aatelisperheiden keskuudessa. Luulenpa, että moni vanha näytelmä-kappale on levinnyt alustalaisten kautta käsikirjoituksena pitkin Venäjää. Entisen ajan tilanhaltijoilla ja moskovalaisilla herroilla oli omat teatterinsa, joissa alustalaisia oli näyttelijöinä. Ja näissä teattereissa saikin kansan draama alkunsa. Mitä "Kedril-syömäriin" tulee, en saanut siitä ennakolta muuta tietoa kuin sen, että näkymöllä ilmestyisi pahoja henkiä, jotka veisivät Kedrilin pois. Mutta mitä merkitsi Kedril, ja minkätähden se ei ollut Kiril? Oliko kappale syntyänsä venäläinen vai ulkomaalainen, sitä en saanut mitenkään selville. Sanottiin myöskin, että lopuksi näytetään "pantomiini musiikin kanssa." Kaikki tämä oli tietysti hyvin hupaista. Näyttelijöitä oli noin viisitoista henkeä — kaikki reipasta väkeä. He häärivät itsekseen, pitivät harjoituksia, välistä kasarmien takana, ja koettelivat piilotella itseään muilta. Sanalla sanoen, he tahtoivat hämmästyttää meitä jollain tavattomalla, odottamattomalla.

Arkipäivinä suljettiin vankila varhain, niin kohta kuin yö alkoi lähestyä. Mutta joulujuhlana tehtiin poikkeus; vankilaa ei suljettu ennen ehtoorummutusta. Tämä poikkeus oli tehty teatterin tähden. Juhlan kuluessa lähetettiin melkein joka ilta vartijaupseerille nöyrä pyyntö "jättämään portit auki näytännön tähden"; samalla lisättiin, että eilenkin oli näytäntö ja portit olivat auki, ilman että mitään häiriöitä tapahtui. Vartijaupseeri arveli näin: "totta on, ettei häiriöitä eilen tapahtunut; ja kun he lupaavat, ettei tänäänkään tapahdu, niin arvattavasti pitävät he itsestään huolen, ja se onkin parasta. Jos taas antaisiin kieltävän vastauksen, niin kenties (kukapa noita pahantekijöitä menee takaamaan!) tekevät tahallaan jonkun ilkiötyön ja vartijat saavat siitä vastata." Lisäksi tulee vielä sekin, että vahdissa on ikävä seistä, parempi on mennä teatteriin, kun semmoinen kerran on olemassa, eikä suinkaan mikään tavallinen sotamiesteatteri, vaan vankien teatteri, ja vangit taas ovat uteliasta väkeä; ja onhan vartijaupseerilla aina oikeus käydä näytäntöjä katsomassa.

Jos tisuuriupseeri tuli saapuville ja kysäsi: "missä on vartijaupseeri" niin vastattiin, että "hän meni vankilaan vankeja lukemaan", joten asiasta helposti selvittiin. Sillä tavoin sallivat vartijaupseerit näytäntöjen pitämistä joka ilta juhlan kuluessa sulkematta kasarmeja ennen iltarummutusta. Vangit tiesivät entisestään, etteivät vartijat kiellä ja sen tähden olivatkin levollisia.

Seitsemännellä tunnilla tuli Petrow minua noutamaan ja me menimme yhdessä näytäntöä katsomaan. Meidän kasarmistamme lähtivät kaikki muut paitsi vanhauskolainen ukko ja puolalaiset. Viimeksi mainitut suostuivat tulemaan vasta viimeiseen näytäntöön tammikuun neljäntenä päivänä, kun heille oli vakuutettu, että teatterissa oli hauska olla ja ettei mitään vaaraa ollut pelättävänä. Puolalaisten ylpeä käytös ei vaikuttanut laisinkaan loukkaavasti vankien mieliin; päinvastoin otettiin heidät teatterissa hyvin ystävällisesti vastaan. Annettiinpa heille paraat paikatkin. Mitä taas tulee tsherkesseihin ja Isai Fomitshiin, tuotti teatterimme heille mitä suurinta nautintoa. Isai Fomitsh antoi joka kerta kolme kopeikkaa, mutta viimeisellä kerralla pani hän lautaselle kymmenen kopeikkaa ja onnellisuus loisti hänen kasvoistaan. Näyttelijät kokosivat läsnä olijoilta vapaehtoisia lahjoja kulunkien suorittamiseksi ja omaksi virkistyksekseen. Petrow vakuutti, että minulle annettaisiin paraita paikkoja, koska minä muka muita rikkaampana arvattavasti annan enemmän rahaakin ja sen ohessa olen semmoisissa asioissa enemmän jäljillä kuin muut. Niin tapahtuikin. Mutta kerron ensin salista ja sen sisustuksesta.

Sotilaskasarmimme, jossa näytelmät pidettiin, oli noin viidentoista askeleen pituinen. Pihalta tultiin portaille, portailta eteiseen ja eteisestä kasarmiin. Tämä pitkä kasarmi oli, kuten olen jo maininnut, sisustettu toisin kuin muut: laverit olivat asetetut pitkin seinä, joten huoneen keskus jäi vapaaksi. Käytävän puolella oleva osuus huonetta oli jätetty katselijoille; siten jäi sen toinen puoli, joka oli yhteydessä viereisen kasarmin kanssa, näkymöä varten. Ennen kaikkia hämmästytti minua esirippu. Se oli noin kymmenen jalkaa pitkä, ja sitä kannatti todellakin ihmetellä; sen pinnalle oli öljyvärillä maalattu puita, huvimajoja, lampia ja tähtiä. Se oli kokoon kyhätty palttinasta, sekä uudesta että vanhasta, kellä mitään oli annettavana, vankien rääsystä ja paidoista, joita miten kuten oli yhteen ommeltu; se osa, johon ei riittänyt palttinaa, oli koottu pienistä paperiliuskoista. Maalarimme, niiden joukossa etupäässä A—w, olivat sitä somasti koristelleet. Semmoinen ylöllisyys ihastutti synkkämielisiäkin vankeja, jotka näytelmän kuluessa muuttuivat samanlaisiksi lapsiksi kuin heidän vilkasluontoisemmatkin toverinsa. Kaikki olivat hyvin tyytyväisiä ja kehuivat näytelmää. Valaistusaineena käytettiin pieniksi pätkiksi leikattuja talikynttilöitä. Esiripun eteen oli asetettu pari kyökeistä tuotua penkkiä ja niiden etupuolelle kolme neljä tuolia, jotka oli saatu aliupseerin huoneesta. Tuolit olivat määrättyt ylemmille upseereille; penkit taas aliupseereille, kirjureille, konduktööreille ja muille alemmille päällysmiehille, joilla ei ollut upseerin arvoa. Näitä syrjäisiä katsojia oli väliin enemmän, väliin vähemmän, mutta viimeisellä kerralla ei ollut penkeillä yhtään tyhjää paikkaa. Penkkien takana seisovivat vangit, kunnioituksesta muita läsnä olijoita kohtaan, lakittomin päin, jakut tai puoliturkit yllänsä huolimatta siitä, että huoneessa oli raskas, hiestyttävä ilma. Vangeille oli tietysti jätetty liian vähän tilaa. Paikka paikoin, etenkin takariveissä oli heitä melkein päällysten, jota paitsi muutamat olivat sijoittuneet lavereille sekä kulissien taa ja kävivätpä jotkut alinomaa teatterin takana olevassa toisessa kasarmissakin katsellakseen näytäntöä sieltä peräkulissin ylitse. Ahtaus takariveissä oli luonnoton ja verrattava ainoastaan siihen ahtauteen, jota minä äskettäin näin saunassa. Eteisessä, jonka ovea pidettiin auki, oli kahdenkymmenen asteen pakkaneen; mutta siitä huolimatta nähtiin sielläkin koko joukko katselijoita. Meidät, s.o. minut Petrowin kanssa, päästettiin oitis etupuolelle melkein penkkeihin saakka, jossa oli paljon parempi olla kuin muiden takana. Minua pitivät vangit asiantuntijana, koska muka olin ollut paremmisakin teattereissa; he olivat usein nähneet, että Baklushin neuvotteli kanssani ja kohteli minua kunnioituksella; minulle oli siis nyt annettava kunniasija. Vaikka nuo pahantekijät olivatkin kerskailevaa ja kevytmielistä väkeä, oli heidän luonteessaan kuitenkin muitakin ominaisuuksia. He voivat nauraa minulle, kun näkivät, että olin huono työmies; ja Almasow saattoi halveksia meitä aatelisia ja kerskailla siitä, että hän osasi polttaa alabasteria. Kaiken tämän vainon ja pilkan vaikutti se seikka, että me kuuluimme samaan säätyyn kuin heidän entiset herransa, joista heillä ei ollut hyviä muistoja. Mutta nyt teatterissa väistyivät he edestäni. He tunnustivat, että siinä asiassa minulla oli parempi arvostelukyky kuin heillä, että minä olin nähnyt ja tiesin enemmän kuin he. Ynseimmätkin heistä (minä olen varma siitä) toivoivat nyt, että minä kehuisin heidän teatteriansa ja päästivät minut mielellään paraimmalle paikalle. Minä puhun nyt muistellen silloisia vaikutuksia. Minusta näytti silloin — sen muistan aivan hyvin — ettei heidän arvostelussaan ilmaantunut laisinkaan itsensä alentamista, vaan päinvastoin oman arvonsa tuntemista. Paras ja huomattavin piirre kansamme luonteessa on oikeudentunne ja sen noudattamisen halu. Ulkokullattua pöyhkeilemistä ja etukynteen pyrkimistä, ansiosta huolimatta, ei kansassa ole. Kun vaan otetaan pois ulkonainen kuori ja katsotaan ytimeen tarkemmin ja ilman ennakkoluuloja, havaitaan kansassa semmoisia ominaisuuksia, joita moni ei olisi voinut aavistaakaan. Meidän tietomiehemme eivät voi kansalle paljoa opettaa. Päin vastoin saavat he itse oppia siltä yhtä ja toista.

Petrow sanoi minulle teatteriin lähtiessämme, että minut päästetään etusijoille siitä syystä, että minä annan enemmän rahaa. Määrättyä maksua ei ollut; jokainen antoi niin paljon kuin voi ja tahtoi. Melkein kaikki uhrasivat jonkun verran, vaikkapa puolikopeikaisen, kun lautasella tultiin rahoja

keräämään. Mutta vaikka minut päästettiinkin etupuolelle osaksi rahan tähden, siinä vakuutuksessa, että minä annan enemmän kuin muut, niin oli semmoisessa käytöksessä kuitenkin hyvin paljon oman arvonsa tuntemista. "Sinä olet minua rikkaampi, mene siis edelle, ja vaikka me kaikki olemme täällä yhtäläisiä, panet sinä kuitenkin enemmän, joten oletkin näyttelijöille mieluisampi; sen vuoksi saatkin etusijan, sillä emme ole täällä rahan edestä, vaan omasta tahdostamme, ja niinpä onkin meidän itsemme annettava kullekin oma paikkansa." Semmoisessa ajatuksessa oli paljon oikeata arvollisuutta. Se ei ollut rahan, vaan oman itsensä arvostelemista. Yleensä rahaa ja rikkautta ei täällä kovin paljon kunnioitettu, jos tarkastetaan vankeja jonkinlaisena kokonaisuutena, eikä kutakin erikseen. Enkä muista heistä yhtään yksityistäkään henkilöä, joka olisi rahan tähden tahtonut alentaa itseään. Tosin oli heidän joukossaan kerjäläisiä, mutta kerjäämisessäkin ilmestyi enemmän vallattomuutta ja leikkisyyttä kuin todellista kerjäämistä. En tiedä, olenko lausunut ajatukseni kyllin ymmärrettävällä tavalla... Mutta nyt palaan jälleen teatteriin.

Ennen esiripun nostamista oli huoneessa nähtävänä omituisen vilkas kuva. Katselija-joukko, joka oli kaikilta puolin tungettuna, ahdistettuna, odotti kärsimättömänä ja onnellisen näköisenä näytelmän alkamista. Takapuolella olivat ihmiset miltei päällekkäin. Moni oli tuonut kyökistä halkoja mukanaan; asetettuaan paksun halon joten kuten pystyyn seinää vasten, kävi katsoja seisomaan sen päälle nojaten molemmilla käsillään edessään olevan hartioihin ja seiso siinä asemassa yhtä mittaa noin pari tuntia tyytyväisenä itseensä ja paikkaansa. Toiset pysyttelivät jaloillaan uunin alareunustalla nojaten niinkään edessään olevia vasten. Sivulla olevilla lavereilla soittajien yläpuolella nähtiin myöskin taajoja katselijajoukkoja. Siellä olivatkin hyvät paikat. Noin viisi miestä oli kiivennyt uunille ja katselivat sieltä alas. Niilläpä oli iloa! Ikkunalaudoilla nähtiin myöskin paljon myöhästyneitä katsojia, jotka eivät parempia paikkoja enää löytäneet. Kaikki käyttäytyivät hiljaan ja siivosti. Kaikki tahtoivat näyttäytyä herrojen ja muiden vierasten läsnä ollessa paraimmassa valossa. Kaikkien kasvot ilmaisivat mitä lapsellisinta odotusta; kaikki olivat punaisia ja hikisiä kuumuudesta. Olipa omituista nähdä lapsellista iloa ja mitä puhtainta mielihyvää vankien merkityissä, rumennetuissa kasvoissa, jotka sitä ennen olivat olleet synkät ja jörömäiset! Kaikki olivat paljain päin ja oikealta puolen katsoen näyttivät minusta kaikkien päät kerityiltä. Mutta näkymöltä kuuluu liikettä ja melua. Kohta nostetaan esirippu ylös. Soittokunta alkoi soittaa... Tästä soittokunnasta on mainittava pari sanaa. Sivulla oleville lavereille oli sijoitettu kahdeksan soittajaa, joilla oli kaksi viulua (yksi oli vankilasta ja toinen lainattu joltakin linnassa asuvalta; soittajat olivat omia miehiä), kolme balalaikaa — kaikki omatekoisia, kaksi kitarria ja rumpu kontrabaasin asemesta. Viulut olivat huononpuoleisia ja kitarrit samoin, jota vastoin balalaikat olivat oivallisia. Ja niitä käsiteltiinkin mestarillisesti. Soitettiin ainoastaan tanssikappaleita. Väliin napauttelivat soittajat sormillansa balalaikan koppaan; säveleissä, balalaikan käyttämisessä ja kappaleiden esittämisessä oli aivan omituista, alkuperäistä. Yksi kitarrin soittajakin teki tehtävänsä oivallisesti. Se oli sama aatelismies, jonka sanottiin murhanneen isänsä. Mitä rumpuun tulee, tehtiin sillä ihmeitä; väliin pyöri se käyttäjänsä sormella, väliin viilsi tämän peukalo pitkin sen pintaa; väliin kuului taajoja, heliseviä ja yksitoikkoisia lyöntejä, väliin taas tuo voimakas ääni ikäänkuin hajosi lukemattomiksi pieniksi, täriseviksi ääniksi. Sen lisäksi oli myöskin kaksi harmonikkaa. Enpä toden totta olisi uskonut, että yksinkertaisilla kansan käyttämillä soittokoneilla voisi saada niin paljon aikaan; sävelien sopusointuisuus, esittämisen luonne ja henki olivat ihmeteltäviä. Vasta nyt huomasin minä, että venäläisissä tanssisävelissä on todellakin paljon reippautta ja iloisuutta. Vihdoin kohosi esirippu. Kaikki liikahtivat ja kallistuivat toiselta jalalta toiselle; takimaiset nousivat varpailleen; joku putosi halolta; kaikki avasivat suunsa, kohottivat silmänsä, ja täydellinen hiljaisuus vallitsi... Näytöntö alkoi.

Vieressäni seiso Alei veljiensä ynnä muiden tsherkessiläisten seurassa. He olivat suuresti mieltyneet teatteriin ja kävivät siellä joka ilta. Kaikki muhamettilaiset, tataarilaiset y.m. pitävät paljon näytelmistä; sen olin minä jo ennenkin huomannut. Heidän lähellään oli Isai Fomitsh, joka esiripun kohottua tuli tavattoman uteliaaksi luullen saavansa nähdä kaikenmoisia ihmeitä ja kummituksia. Alein ihanista kasvoista loisti lapsellista iloa, niin että oli erittäin hupaista katsella häntä ja muistanpa, että silmäni väkisinkin kääntyivät häneen, kun näyttelijät olivat jollain sukkelalla tempulla saaneet aikaan yleistä naurua. Hän ei nähnyt minua; sillä hänellä oli muuta katsottavaa. Vasemmalla puolellani seiso eräs vanhanpuoleinen vanki, joka aina oli ollut jörömäinen ja tyytymätön. Tämä oli niinkään huomannut Alein, ja minä näin, kuinka hän hymyillen kääntyi muutaman kerran nuoren tsherkessiläisen puoleen; niin oli Alei viehättävä! Alettiin "Filatkan ja Miroshkan" näyttämistä. Filatka (Baklushin) oli todella oivallinen. Hän suoritti tehtävänsä ihmeellisen tarkkaan. Näkyi, että hän oli miettinyt jokaisen lauseensa, jokaisen liikkeensä. Tyhjänpäiväisiin sanoihin ja temppeihin osasi hän panna ajatusta, niin että ne täydelleen vastasivat tarkoitustansa. Jos sen ohessa otetaan lukuun miehen luonnollinen, teeskentelemätön iloisuus ja yksinkertaisuus, niin luulenpa, että lukija itsekkin, jos olisi nähnyt Baklushinin, myöntäisi, että hänellä oli paljon luonnollista taipumusta näyttelemistaitoon. Filatkaa olin minä nähnyt usean kerran Moskovan ja Pietarin teattereissa ja voin vakuuttaa, että pääkaupunkien näytelmätaurit eivät näytelleet sitä niin hyvästi kuin Baklushin. Häneen verrattuna olivat he maalaisia herrasmiehiä, eivätkä varsinaisia talonpoikia. Mutta talonpoikaa olisivat he kuitenkin tahtoneet esittää. Baklushinia yllytti sen ohessa kilpailu; sillä kaikille oli tunnettu asia, että toisessa kappaleessa Kedrilin osaa näyttelisi vanki Potseikin, jota kaikki syystä tai toisesta pitivät Baklushinia etevämpänä

näyttelijänä; se harmitti Baklushinia kovasti. Monta kertaa tuli hän viime aikoina luokseni ja purki minulle sydämensä. Kaksi tuntia ennen näytelmän alkamista valtasi hänet kuume. Kun katsojat nauroivat ja huusivat: "Hyvin, Baklushin! Oikein kelpo lailla!" loistivat hänen kasvonsa ilosta. Suutelukohtaus, jossa Filatka huusi ennakolta Miroshkalle: "pyyhi suusi", tehden itsekin saman tempun, oli hyvin hullunkurinen. Kaikki rupesivat nauramaan. Mutta enimmin vetivät huomiotani puoleensa katsojat; sillä nyt olivat kaikki teeskentelemättömiä. He tulivat väkisinkin iloiselle tuulelle. Mieltymyshuutoja kuului tuon tuostakin. Tuossa joku nykii naapuriansa ja ilmoittaa hänelle tunteitaan, huolimatta siitä, ken hänen naapurinaan sattui olemaan; toinen taas, kun näkymöllä tapahtui jotain hupaista, luo ihastuneena silmäyksiä muihin katsojiin ikäänkuin kehoittaakseen heitäkin nauramaan. Kolmas taas maiskuttelee kieltänsä ja näpättelee sormiansa eikä saata mitenkään pysyä asemillaan. Voimatta kuitenkaan mennä mihinkään, muuttelee hän vaan jalalta toiselle. Kappaleen loppupuolella tuli ilo ylimmilleen. Minä en laisinkaan liioittele. Sillä ajatelkaamme, että tämä kaikki tapahtui vankilassa, ajatelkaamme kahleita ja edessä olevaa pitkää, surullista, yksitoikkoista elämää; olihan kaikille näille masennetuille ihmisille sallittu iloita hetkinen sekä unhottaa ajaksi raskas unensa panemalla toimeen kokonaisen teatterin, ja vieläpä semmoisen, että sitä ihmettelivät ja ihailivat kaupunkilaisetkin. Vankeja tietysti huvitti kaikki, muun muassa puvutkin. Erittäin hauskaa oli heistä nähdä, että esim. Wanjka Otpietijlla tai Netswietajewilla tai Baklushinilla oli aivan toisenlainen puku, kuin se, jossa heitä vuosien pitkään oli totuttu näkemään. "Onhan tuo sama mies, sama vanki, jonka jaloissa kahleet kilahtelivat ja kuitenkin ilmaantuu hän nyt herrasnutussa ja korkeassa hatussa! Onpa hän laittanut itselleen viikset ja tukankin. Tuossapa hän ottaa taskustaan punaisen nenäliinan ja heiluttaa sitä ollen olevinaan herrasmiehenä!" Kaikki olivat riemastuksissaan. Tilanhaltija esiytyi ajutantin vormussa, tosin vanhanpuoleisessa, olkanauhoissa ja kokaardilla varustetussa hatussa; hän teki tavattoman vaikutuksen. Halullisia tämän osan näyttelemiseen oli ollut kaksikin, jotka riitautuivat keskenään aivan kuin pienet lapset, sillä kumpikin olisi tahtoneet esiytyä olkanauhoilla varustetussa upseerin puvussa! Muiden vankien täytyi ratkaista riita ja enimmäkseen äänit sai Netswietajew, ei sen vuoksi, että hän olisi ollut pulskempi tai komeampi kilpailijaansa, vaan siitä syystä, että hän vakuutti aikovansa esiytyä keppi kädessä ja tätä keppiänsä tulisi hän heiluttelemaan ja piirtelemään sillä maata kuin herrasmies ainakin, jota tempua Wanjka Otpietij ei voisi tehdä, kun hän oikeita herrasmiehiä ei koskaan ollut nähnyt. Ja kun Netswietajew sitten ilmaantui puolisoineen näkymölle, piirteli hän todellakin alinomaan maata hienolla kävelykepillään, jonka hän jostain oli hankkinut pitäen sitä arvattavasti herrasmaisuuden etevimpänä tuntomerkkinä. Arvattavasti oli hän joskus lapsuudessaan, pienenä, paljasjalkaisena poikaressuna ollessaan, nähnyt jonkun komeasti puettun herran kävelevän keppi kädessä ja ihastunut kovasti tämän taitavaan kepinheilutukseen; niinpä olikin muisto siitä jäänyt ijäksi päiväksi hänen mieleensä, joten hän nyt kolmenkymmenen vanhana osasi samalla tavoin heilutella keppiänsä koko vankilan ihastukseksi. Netswietajew oli niin kiintynyt toimeensa, ettei hän kepeistään nostanut silmiään edes silloinkaan, kun hänen oli jotain sanottava. Tilanhaltijan puoliso oli myöskin tavallaan huomattava henkilö. Hän esiytyi vanhassa, peräti kuluneessa musliinihameessa, käsivarret sekä kaula paljaana ja kasvot kovasti maalattuna; päässä oli hänellä karttuuninen yömyssy, toisessa kädessä päivänvarjo ja toisessa kirjavasta paperista tehty viuhka. Hänelle naurettiin kovasti, niin että hänen itsensäkin täytyi muutaman kerran ruveta nauramaan. Tätä osaa näytteli vanki Iwanow. Sirotkin oli tytöksi puettuna erittäin sievä. Kupletit sujuivat myöskin hyvin. Sanalla sanoen kaikki olivat tyytyväiset näytäntöön. Kritiikkiä ei ollut eikä voinutkaan olla.

Musiikki soitti taas alkajaiskappaleen ja esirippu nousi jälleen. Nyt näyteltiin Kedriliä, joka oli Don-Juanin kaltainen; ainakin veivät pirut kappaleen lopulla sekä herran että palvelijan mukaansa. Kappale oli yhdessä näytöksessä; sen alku ja loppu olivat arvattavasti kadoksissa. Mitään järkeä kappaleessa ei ollut. Tapauksen paikka oli Venäjällä, jossain ravintolassa. Isäntä toi huoneeseen herran, jolla oli sinelli päällä ja pyöreä hattu päässä. Herran jälkeen tuli hänen palvelijansa Kedril kantaen kapusäkkiä ja siniseen paperiin käärittyä kanaa. Kedrilillä oli puoliturkki yllä ja lakeijan hattu päässä. Hän se olikin syömäri. Hänen osaansa näytteli vanki Potseikin, Baklushinin kilpailija; herrana oli sama Iwanow, joka edellisessä kappaleessa oli näytelty tilanhaltijan rouvan osaa. Ravintolan isäntä Netswietajew ilmoittaa, että huoneessa oleskelee paholaisia, ja lähtee sitten pois. Herra, joka on alakuloisen ja huolestuneen näköinen, sanoo tietäneensä asiasta jo ennen ja käskää Kedrilin järjestämään kapeita ja valmistamaan illallista. Viimemainittu kalpenee ja vapisee kuin haavan lehti, kuultuaan paholaisista. Hän tahtoi paetakin, vaan pelkäsi herraansa. Ja sitä paitsi oli hänen nälkä. Hän on nautinnonhimoinen, viekas ja pelkurimainen; hän pettää herraansa joka askeleella, mutta samalla pelkääkin häntä. Hänessä oli omituinen palvelijatyyppe, joka hyvin paljon muistutti Leporelloa. Potseikin oli hyvä näyttelijä, mielestäni vielä parempi kuin Baklushin. Kun minä seuraavana päivänä kohtasin Baklushinin, en ilmoittanut hänelle tietysti ajatustani täydellisesti; siten olisin häntä liian paljon loukannut. Se, joka näytteli herran osaa, teki myöskin tehtävänsä hyvin. Joutavaa jutteli hän paljon, mutta lausumatapa oli kuitenkin säännöllinen ja reipas, liikkeit asianmukaisia. Sill'aikaa kun Kedril puuhailee kapusäkin parissa, kävelee herra ajatuksissaan pitkin laattiaa ja ilmoittaa julkisesti, että hän tänä iltana päättää maallisen matkansa. Kedril kuuntelee uteliaana, vääntelee kasvojaan ja puhuu itsekseen naurattaen kuuntelijoita joka sanalla. Hänen ei ole sääli herraa; mutta hän on kuullut paholaisista ja haluaisi tietää, mitä ne ovat; niinpä rupeeekin hän kyselemään. Herra ilmoittaa hänelle vihdoinkin, että hän kerran jossain

hädässä oli pyytänyt ja saanutkin apua paholaisilta; että tänään oli määräpäivä, jolloin ne arvattavasti tulevat sopimuksen mukaan noutamaan hänen sieluansa. Kedrilissä syntyy kova pelko. Mutta herra ei kadota mielen malttiaan ja käskee palvelijansa valmistamaan ruokaa. Kuultuaan ruoasta, tulee Kedril taas iloiseksi, ottaen esille kanan ynnä viinipullon, ja ei aikaakaan, niin rupee hän itse kanaa maistelemaan. Yleisö nauraa. Äkkiä narahti ovi, tuuli pieksi akkunaluukkuja; Kedril vapisee ja pistää suuhunsa mitä pikemmin niin suuren paistipalan, ettei jaksa sitä nielläkään. Taas nauretaan. "Onko valmis?" huutaa herra käyskennellen pitkin laattiaa. — "Kohta, herra... minä teille... valmistan", vastaa Kedril, istautuu itse pöytään ja rupee ahkuamaan herransa ruokaa. Yleisöä tuntuu huvittavan hänen sukkeluutensa ja viekkautensa samoin kuin sekin, että herra on narrina. Täytyy tunnustaa, että Potseikin ansaitsi kaikkea kiitosta. Sanat "kohta, herra, minä teille valmistan", lausui hän oivallisesti. Istuen pöydän ääressä söi hän ahnaasti peläten joka hetki, ettei herra huomaisi hänen keppostaan; joka kerta, kun tämä kääntyi päin, piiloutui Kedril pöydän alle vieden kanapaistin mukanaan. Vihdoin saa hän nälkänsä tyydytytyksi ja rupee huolehtimaan herrastaan. — "Joko kohta, Kedril?" huutaa herra. — "Tuossa paikassa!" vastaa Kedril huomattuaan, ettei herralle ole jäänyt paljon mitään jäljelle. Lautasella oli vaan kanan jalka. Alakuloinen ja huolestunut herra ei huomaa mitään, vaan istautuu pöydän ääreen ja Kedril asettuu pyyhe kourassa hänen taakseen. Katsojat nauroivat Kedrilin sanoille, liikkeille ja kasvojen väänteille, kun hän yleisöön kääntyneenä osoitteli tyhmää herraansa. Juuri kun herra alkoi syödä, ilmestyivät paholaiset. Tässä ei voinut enää käsittää tapausten juoksua ja paholaisetkin ilmestyivät jokseenkin kummallisella tavalla. Sivukulississa aukeni ovi ja sisään astui valkeaan vaippaan verhottu olento, jolla pään asemesta oli palava lyhty; toisen olennon päässä oli myöskin lyhty ja kädessä palmikko. Mitä nämä lyhyt, palmikot ja valkeat vaipat merkitsivät, ei voinut kukaan käsittää. Eikä sitä muuten ajateltukaan. Niinhän arvattavasti piti olla. Herra kääntyi paholaisten puoleen jokseenkin rohkeasti ja huusi heille, että hän oli valmis lähtemään. Mutta Kedril pelkää kuin jänis; hän ryömii pöydän alle, mutta pelostaan huolimatta muistaa hän ottaa mukaansa viinipullon. Paholaiset poistuvat hetkiseksi; Kedril tulee ulos pöydän alta; mutta juuri kun herra aikoo ruveta jatkamaan ruokailuaan, ilmestyvät paholaiset jälleen ja ottavat herran takaapäin kiinni viedäkseen hänet kadotuksen valtakuntaan. "Kedril, auta minua!" huutaa herra. Mutta Kedrilillä on muuta tekemistä. Hänellä on nyt pöydän alla paitsi pulloa, myöskin lautanen ja leipä. Hän jää yksin, paholaiset poistuvat ja herra heidän mukanaan. Kedril tulee pois pöydän alta, katselee ympärilleen ja ihastus loistaa hänen kasvoiltaan. Vieksasti siristää hän silmiänsä, istautuu herran tuolille ja nyykyttäen päättään yleisölle sanoo puoleksi sopottamalla:

— Kas nyt olen yksin... ilman herraa!...

Kaikki nauroivat sille, että hän on ilman herraa; mutta sitten lisää hän vielä yleisöön kääntyneenä niinikään puoleksi sopottavalla äänellä ja yhä iloisemmin vilkutellen silmiään:

— Herran veivät paholaiset...

Katsojien riemastus oli sanomaton. Paitsi sitä, että herran olivat vieneet paholaiset, sanottiin tämä seikka niin veitikkamaisella tavalla, että ei voinut olla käsiään taputtamatta. Mutta Kedrilin onni ei kestänyt kauan. Juuri kun hän oli ennättänyt kaataa itselleen lasillisen viiniä, palasivat paholaiset ja hiipien varpaillaan tarttuivat takaapäin Kedriliin kiinni. Kedril huutaa täydestä kurkusta, eikä tohdi pelosta katsoa taaksensa. Puolustautua ei hän myöskään voi; käsissä on hänellä pullo ja juomalasi, joista hän ei saata luopua. Suu auki ja silmät selällään istuu hän puolen minuuttia niin hullunkurisen näköisenä, että hänestä olisi kannattanut ottaa valokuva. Vihdoin viedään hänkin pois; pullo oli mukana ja mies parka potki sekä huusi minkä jaksoi. Hänen huutonsa kuului vielä kulissien takaakin. Esirippu laskeutui ja kaikki nauroivat, olivat ihastuksissaan... Soittokunta rupesi taas soittamaan tanssin säveltä.

Soitto alkoi hiljaan, tuskin kuultavasti, mutta sitten kasvoi se vähitellen, tahti tuli nopeammaksi ja napauksia balalaikan koppaa vasten alkoi kuulua... Soitto oli täydessä vauhdissa ja olisipa Glinkan pitänyt kuulla sitä, vaikkapa sattumaltakin täällä vankilassa. Alkoi pantomiini, jonka kestäessä soittajat jatkoivat soittoansa. Näkymöllä nähtiin tupa ja siinä mylläri ynnä hänen eukkonsa. Mylläri korjaili nurkassaan siloja ja hänen eukkonsa kehräsi pellavaa. Eukon osaa näytteli Sirotkin ja myllärinä oli Netswietajew.

Mainitsen tässä, että kulissit olivat sangen huonot. Senpä tähden pitikin mielikuvituksen täydentää se, jota silmä ei nähnyt. Takaseinän asemesta oli levitetty jonkunmoinen matto tai loimi; sivuseinäksi oli asettu huononlainen sermi. Vasen puoli ei ollut millään peitetty, niin että sieltä näkyivät laverit. Mutta katsojat olivatkin vähän vaativaisia ja taipuvaisia mielikuvituksessaan täydentämään sen, mikä todellisuudessa puuttui; vangeille se ei ollutkaan vaikea asia. "Kun sanotaan, että siinä on puutarha, huone tai tupa, niin kaikki se onkin pidettävä puutarhana, huoneena tai tupana — samahan se on." Sirotkin oli nuorena naisena hyvin suloinen. Katsojat sanoivat puoliääneen muutamia kohteliaisuuksia. Mylläri lopetti työnsä, otti lakkinsa ja sitten vielä piiskan sekä lähestyi vaimoaan ja ilmoitti merkeillä, että hän aikoi mennä ulos, mutta jos vaimo hänen poissa ollessaan päästäisi jonkun sisään, niin ... ja mylläri näytti piiskaa. Vaimo kuunteli ja nyökäytteli päätään. Piiska oli hänelle arvattavasti hyvin tuttu,

sillä hänellä oli omia vehkeitään miehensä poissa ollessa. Mies lähti pois. Niin kohta kun hän oli päässyt oven taa, näytti vaimo hänen jälkeensä nyrkkiään. Mutta samassa kuului kolkutusta; ovi aukenee ja sisään astuu naapuri, niinkään mylläri, pitkäpartainen ja kauhtanaan puettu. Kädessä on hänellä lahja, punainen liina. Eukko nauraa; mutta juuri kun naapuri tahtoo häntä syleillä, kuuluu ovella taas kolkutusta. Mitäs nyt on tehtävä? Eukko piilottaa naapurin pöydän alle ja tarttuu itse varttinaan käsiksi. Ilmestyy toinen hyväilijä; se on kirjuri ruunun vormussa. Tähän asti sujui näytteleminen moitteettomasti, liikkeet olivat aivan oikeat. Täytyipä oikein ihmetelläkin näitä tilapäisiä näyttelijöitä ja vastoin tahtoansa ajatella — että paljon voimaa sekä kykyä menee hukkaan meillä Venäjällä vapauden ja suotuisien olojen puutteessa! Mutta vanki, joka näytteli kirjurin osaa, oli arvattavasti joskus käynyt maaseututeatterissa ja tullut siihen käsitykseen, että meikäläiset näyttelijät eivät tiedä ollenkaan, kuinka näkymöllä on astuttava. Ja niinpä hän nyt astuikin aivan kuin entiseen aikaan klassillisten sankarien sanotaan näkymöllä astuneen, s.o. hän teki ensin pitkän harppauksen ja nostamatta toista jalkaansa seisahtui äkkiä, heitti päänsä ja koko ruumiinsa taaksepäin, katseli ylpeästi ympärilleen ja — astui vasta sitten toisella jalallaan. Sellainen astuminen oli naurettava, etenkin kun sitä otti noudattaakseen huvinäytelmässä esiytyvä kirjuri. Mutta yleisö ajatteli, että varmaankin sillä tavalla piti ollakin eikä huolinut arvostella sen tarkemmin mokomia pitkäveteisiä askeleita. Tuskin oli kirjuri ennättänyt laattian keskelle, kun kolkutusta kuului jälleen; emäntä joutui taas pulaan. Minne on kirjuri kätkevä? Kistuun, koska se on auki. Kirjuri piiloutuu sinne ja eukko panee kannen kiinni. Tällä kertaa ilmestyy omituinen vieras, joka on niinkään rakastunut emäntään. Se on bramiini virkapuvussaan. Hillitsemätön nauru kajahtaa katsojien joukossa. Bramiinin osaa näytteli vanki Koshkin ja teki tehtävänsä oivallisesti. Ryhti oli hänellä kuin bramiinilla ainakin. Liikkeillään osoitti hän rakkautensa koko suuruuden. Hän nosteli kättään taivasta kohden ja laski sen sitten sydämelleen; mutta paraillaan kun hän oli tunteittensa vallassa, kuului kova lyönti ovea vasten. Se oli isännän lyönti. Eukko hämmästytti kauheasti ja bramiini rukoili aivan kuin pyörryksissä, että hänet piilotettaisiin. Sukkelaan asettaa eukko hänet kaapin taa ja rientää itse kehräämään muistamatta avata ovea; hän kehrää kehräämistään kuulematta miehensä kolkutusta, punoo hyppysissään olematonta lankaa ja on kiertävinään varttinaa, joka kuitenkin makaa laattialla. Sirotkin osasi kuvailla hyvin onnistuneella tavalla tätä hämmästyttä. Mutta isäntä löi jalallaan oven rikki ja astui sisään piiska kädessä. Hän on kaikki huomannut ja osoittaa sormillaan, että vaimolla on piilossa kolme ihailijaa. Sitten rupee hän hakemaan piiloutuneita. Ensin löytää hän naapurin ja ajaa hänet nyrkillään huoneesta. Säikähtynyt kirjuri tahtoi karata, nosti päällään kistun kannen ja ilmaisi siten itsensä. Isäntä antoi hänen maistaa piiskaa ja nyt tanssi rakastunut kirjuri aivan epäklassillisella tavalla. Bramiini oli vielä jäljellä; isäntä hakee häntä kauan ja löytää vihdoinkin nurkasta kaapin takaa, kumartaa hänelle kohteliaasti ja vetää hänet sitten parrasta näyttämön keskelle. Bramiini yrittää puolustautua ja huutaa: "kirottu, kirottu!" (ainoat sanat koko pantomiinissa), mutta isäntä ei kuule häntä, vaan menettelee oman mieltensä mukaan. Vaimo, joka huomaa, että nyt tulee hänen vuoronsa, heittää työnsä ja juoksee ulos huoneesta; hänen rukkinsa kaatuu ja vangit nauravat. Alei nykii minua hihasta ja sanoo: "Katso bramiinia, bramiinia!" Itse nauroi hän, niin että tuskin pystyssä pysyi. Esirippu laskeutui. Toinen näytäntö alkoi.

Mutta en huoli kertoa kaikkia näytäntöjä. Niitä oli vielä pari kolme. Kaikki olivat ne hupaisia. Vangit eivät tosin olleet niitä sepittäneet, mutta ainakin panivat he niihin paljon omiaan. Melkein joka näyttelijä muodosteli kappaleita oman mieltensä mukaan, niin että eri iltoina samat miehet näyttelivät samoja osia eri tavalla. Viimeinen kuvannollinen pantomiini päättyi tanssilla. Haudattiin vainaja. Bramiini, suuren joukon keskellä, teki arkun ääressä kaikenlaisia taikatemppuja, mutta turhaan. Vihdoinkin kaikui huuto "aurinko laskee", jolloin vainaja elpyi ja kaikki alkoivat ilosta tanssia. Bramiini tanssi kuolleista heränneen kanssa omituisella tavalla, niinkuin bramiini ainakin. Sillä päätyikin teatteri seuraavaan iltaan asti. Vangit lähtivät liikkeelle iloisina, tyytyväisinä, kehuivat näyttelijöitä ja kiittivät aliupseeria. Riitaa ei kuulunut. Kaikki olivat tavattoman tyytyväisiä ja nukkuivat rauhallisesti. "Minkähän tähden?" tekisi mieleni kysyä. Enkä minä esittele mielikuvitukseni tuotteita, vaan täyttää totta. Ainoastaan hiukkasan oli näiden ihmisparkojen annettu elää mieltensä mukaan, iloita ihmisten tavalla, ainoastaan hetkiseksi olivat he saaneet unhottaa vankilan elämän, ja siitä olivat he siveellisesti muuttuneet, vaikkapa vähäksikin aikaa... Mutta jopa on yösydän käsissä. Minä vavahdin ja heräsin sattumalta; ukko rukoili yhä vielä uunilla. Alei makasi hiljaan vieressäni. Minä muistelin, että hän vielä nukkumaisillaankin oli nauranut ja puhellut veljiensä kanssa teatterista; minä katsahdin väkisinkin hänen rauhallisiin, lapsellisiin kasvoihinsa. Vähitellen muistui mieleeni kaikki tyyni: kulunut päivä, juhla ja koko viime kuukausi... Hämmästyneenä kohotin minä pääni ja katselin makaavia toverejani kynttilän värähtelevässä valossa. Minä katselin heidän kurjia kasvojaan, heidän kurjia vuoteitaan, kaikkea heidän köyhyyttään ja viheliäisyyttään, katselin ja tahdoin ikäänkuin tulla vakuutetuksi, ettei kaikki tuo ollut mitään ilkeätä unta, vaan todellisuutta. Todellisuutta se oli: joku kuului voikahtaneen; joku liikautti raskaasti kättänsä, niin että kahleet rämähtivät. Joku vavahti unissaan ja rupesi puhumaan; mutta ukko rukoili uunilla kaikkien "oikeauskoisten kristittyjen" puolesta ja hiljaan, pitkäveteisesti kuului hänen äänensä: "Herra Jesus Kristus, armahda meitä!..."

— Enhän minä ole täällä ainaseksi, vaan ainoastaan muutamiksi vuosiksi! ajattelin itsekseni ja painoin pääni jälleen tyynyä vasten.

XII.

Sairashuone.

Kohta joulun jälkeen tulin minä kipeäksi ja minut vietiin rykmentin sairashuoneeseen, joka oli yksinäisellä paikalla puolen virstan päässä linnasta. Sairashuoneen avaralla pihalla olivat palvelusväen sekä lääkärin asunnot ynnä muut tarpeelliset rakennukset. Päärakennukseen olivat sioitetut sairashuoneen monet eri osastot. Vankeja varten oli jätetty ainoastaan kaksi isoa huonetta, jotka olivat aina sairaita täynnä, mutta etenkin kesällä, jolloin vuoteita täytyi asettaa lähemmäksi toisiaan. Näissä sairashuoneissa oli kaikenlaista "onnetonta kansaa." Siellä oli vankilamme asukkaita, ja syytöksen alaisia sotamiehiä, sekä tuomittuja että tuomitsemattomia; siellä oli myöskin sairaita ojennusruodusta tuosta omituisesta laitoksesta, johon lähetettiin pienempiä rikoksia tehneitä rykmentin sotamiehiä muka parantamaan käytöstänsä; parin kolmen vuoden kuluttua palasivat ne kuitenkin sieltä semmoisina heittiönä, ettei mihin panna. Kun joku vanki sairastui, ilmoitti hän asian aliupseerille. Hänen nimensä kirjoitettiin kirjaan, joka annettiin mukaan, kun hänet lähetettiin vartijan seuraamana rykmentin sairashuoneeseen. Siellä tutki lääkäri kaikkia pyrkijöitä ja ken huomattiin todellisesti sairaaksi, se pääsi laitokseen. Nimeni merkittiin kirjaan ja kello yhden jälkeen, kun muut lähtivät työhön, lähetettiin minut sairashuoneeseen. Sairas vanki otti mukaansa rahaa ja leipää, niin paljon kuin mahdollista, sillä sinä päivänä ei hän voinut saada sairashuoneessa ruokaa; saappaan varteen pisti hän myöskin pienen piipun ynnä tupakkakukkaron ja tulukset. Sairashuoneeseen tullessani tunsin jonkun verran uteliaisuutta tätä uutta, minulle vielä tuntematonta laitosta kohtaan.

Päivä oli lämmin ja sumuinen — yksi niitä päiviä, jolloin sairashuoneen tapaiset laitokset näyttävät hyvin ikäviltä. Vartijan saattamana astuin minä eteiseen, jossa oli pari ammetta ja jossa kaksi syytöksen alaista sairasta, niinikään vartijan seuraamina oli jo odottelemassa. Saapuville tuli väliskäri, joka katsahti meihin veltosti ja meni vielä veltommin ilmoittamaan tulostamme apulaislääkärille. Tämä tuli oitis saapuville, tarkasti meitä hyvin ystävällisesti ja antoi meille "tautilistat," joihin oli kirjoitettu nimemme. Taudin tarkempi tutkiminen, lääkkeiden määrääminen y.m. oli sen lääkärin tehtävänä, joka hoiti vankien osastoja. Minä olin jo ennen kuullut, että vangit eivät saata kyllin kehua lääkäreitään. "He ovat kuin isät", vastattiin minulle, kun minä kyselin lääkäreistä. Sillä välin piti meidän muuttaa pukua. Entiset vaatteet otettiin meiltä pois ja niiden sijaan annettiin uudet alusvaatteet, pitkät sukat, tohvelit, myssy ja paksu, ruskeanvärinen sarkanuttu, jonka vuori näytti laastarilla tahratulta palttinalta, toisin sanoen, se oli tavattoman likainen. Sitten vietiin meidät vankien osastoon, joka oli pitkän, korkean ja puhtaan läpikäytävän päässä. Ulkonainen puhtaus oli kaikkialla tyydyttävä; kaikki, mikä ensi katseella pisti silmään, oli loistavaa. Ehkäpä vaatimuksenikaan eivät olleet kovin suuret vankilasta tullessani. Molemmat syytöksenalaiset joutuivat vasemmanpuoliseen osastoon, minut vietiin oikeanpuoliseen. Ovi oli lukittu ja sen edustalla seisoi pyssyllä varustettu sotamies. Nuorempi aliupseeri (kuuluva sairashuoneen vartijoihin) käski päästää minut sisälle ja niin saavuin minä pitkään, kapeaan huoneeseen, johon oli asetettu vuoteita, luvultaan kaksikymmentä kaksi; niiden joukossa oli kolme tai neljä vapaata. Vuoteet olivat puiset ja viheriäksi maalatut; muuten ovat sen laatuiset vuoteet Venäjällä tunnetuista siitä, etteivät millään muotoa voi olla ilman luteita. Minä sain sijani nurkassa, sillä puolen, jolla oli akkuna.

Kuten jo sanoin, oli täällä sairaita meidänkin vankilastamme. Muutamat heistä olivat minulle vanhoja tuttuja. Enin osa oli kuitenkin syytöksen alaisia ja ojennusruotulaisia. Kovasti sairaita, s.o. alituisesti vuoteen omana olevia ei ollut kovin paljon. Ne, jotka eivät olleet kovin sairaita, istuivat vuoteillaan tai kävelivät edestakasin pitkin huonetta, jossa kahden vuoderivin välille jäi melkoinen ala kävelyä varten. Huoneessa oli tavattoman tukahuttava haisu. Ilma oli täynnänsä kaikenlaisia vastenmielisiä höyryjä ja lääkkeen hajua, vaikka valkea uunissa paloikin lakkaamatta. Vuoteeni oli verhottu kirjavalla päällysvaatteella. Minä otin sen pois. Päällysvaateen alla oli sarkapeite, varustettuna palttinavuorilla ja karkeat alusvaatteet, joiden puhtaus oli hyvin epäilyttävää laatua. Vuoteen vieressä oli pöytä, ja sen päällä ruukku ynnä tinakuppi. Kaikki tämä oli siisteyden vuoksi peitetty pienellä käsiliinalla. Pöydän alaosassa oli vielä hylly, jossa teen juomat säilyttivät teekyökkejä, kaljahaarikoita y.m.; mutta teen juojia ei ollut sairastenkään joukossa paljon. Piiput ja tupakkakukkarot, joita oli melkein kaikilla, jopa keuhkotautisillakin, pidettiin kätöksissä vuoteiden alla. Lääkärit ja muut esimiehet eivät juuri koskaan tarkastelleet vuoteenaluksia ja jos näkivät jollakin piipun, eivät olleet sitä huomaavinaan. Muuten olivat sairaatkin varovaisia ja polttivat melkein aina uuniin. Ainoastaan yöllä poltettiin suoraan vuoteelta; mutta yöllä ei täällä käyntykään kukaan muu kuin vartijaupseeri jolloinkulloin.

Sitä ennen en koskaan ollut missään sairashuoneessa; kaikki oli minulle siis aivan uutta. Minä huomasin, että olin herättänyt muissa sairaisissa uteliaisuutta. He olivat jo kuulleet minusta ja katselivat minua nyt ujostelematta, jopa hiukan ylpeästikin, niinkuin kouluissa katsellaan uutta tulokasta tai lakituvisia oikeuden hakijaa. Oikealla puolellani makasi eräs syytöksen alainen kirjuri, jonkun

kapteenin äpäräpoika. Häntä syytettiin väärän rahan teosta ja hän oli maannut täällä jo vuoden päivät, nähtävästi aivan terveenä, mutta vakuuttaen kuitenkin lääkäreille, että hänellä oli valtasuonen vika. Mies saavutti tarkoituksensa; sillä hän pääsi pakkotyöstä sekä ruumiin rangaistuksesta ja oli jo vuoden päivät maannut T—kin sairashuoneessa. Hän oli vankka ja roteva mies, ijältään noin kahdenkymmenen kahdeksan vanha, suuri veijari, sangen älykäs ja tavattoman itserakas; itse oli hän vakuutettu olevansa mitä rehellisimpiä miehiä maailmassa ja niinpä oli hän syyttömyydestäänkin aivan varma. Hän rupesi ensiksi puhelemaan kanssani kysellen minulta uteliaasti yhtä ja toista ja selitellen puolestaan tarkoilleen, mimmoinen oli sairashuoneen ulkonainen järjestys. Tietysti ilmoitti hän minulle ennen kaikkia olevansa kapteenin poika. Hän olisi mielellään tahtonut olla aatelismiehenäkin tai ainakin "säätyläisenä." Kohta sen jälkeen tuli luokseni eräs ojennusruotulainen, joka alkoi vakuutella tuntevansa useita pakkotyöhön lähetettyjä aatelismiehiä ja rupesi luettelemaan heitä sekä ristimä- että isännimeltä. Hän oli jo harmaapäinen sotamies, ja hänen kasvoistaan voi päätellä, että hän oli suuri valehtelija. Hänen nimensä oli Tshkunow. Hän nähtävästi haki ystävyystani siinä luulossa, että minulla oli rahaa. Huomattuaan, että olin varustettu teeledhillä ja sokurilla, tarjosi hän oitis apuaan luvaten hankkia teekyökin ja keittää minulle teetä. Teekannun oli M—tsky luvannut lähettää minulle jonkun täällä työskentelevän vangin mukana. Mutta Tshkunow ei kaivannut sitä. Hän hankki jonkunlaisen padan, jopa kupinkin, kiehutti teeveden ja palveli minua erittäin halukkaasti, saaden siitä kärsiä myrkyllisiä pilkkasanoja eräältä toiselta sairaalta. Tämä sairas oli keuhkotautinen, joka makasi minun vastassani; hänen nimensä oli Ustjantsew, sama syytöksenalainen sotamies, joka oli juonut korttelin nuuskalla sekoitettua viinaa ja siten hankkinut itselleen keuhkotaudin; hänestä olen jo maininnut joskus ennen. Tähän asti oli hän maannut ääneti ja vaikeasti hengittäen sekä katsellut karsain silmin Tshkunowia. Miehen suuri totisuus teki, että hänen tyytymättömyytensä tuntui hieman hullunkuriselta. Lopulta ei hän voinut enää olla vaiti:

— Sen orja! Löysipähän herran! sanoi hän voimattomuudesta hengästyen.
Hän oli kovasti sairaana.

Tshkunow kääntyi vihaisesti hänen puoleensa:

— Kuka on orja? kysyi hän katsoen halveksivaisesti Ustjantsewiin.

— Sinä olet orja! vastasi tämä vakavasti, ikäänkuin hänellä olisi ollut täysi oikeus moittia Tshkunowia ja ikäänkuin se olisi ollutkin hänen velvollisuutenaan.

— Minäkö orja?

— Sinäpä juuri. Kuulkaahan, hyvät ihmiset, ei usko vielä! Ihmettelee!

— Mitä se sinuun koskee? Näethän, että he ovat yksin, aivan kuin ilman käsiä. Palvelijatta eivät ole tottuneet olemaan. Miksi en auttaisi heitä, sinä takkukuonoinen narri!

— Kuka on takkukuonoinen?

— Sinä olet takkukuonoinen.

— Minäkö takkukuonoinen?

— Sinäpä juuri!

— Kauniskos itse olet? Onhan sinulla nenä kuin variksen pesä ... koska minä olen takkukuonoinen.

— Oletpa niinkin takkukuonoinen! Parasta olisi, että makaisit ja kuolisit rauhassa, kun Jumala on kerran rangaissut.

— Mitä! Pitäisikö minun ehkä kumarrella mokomia. Ei isänikään kumarrellut eikä käskenynt minunkaan kumartelemaan. Minä ... minä...

Hän olisi tahtonut jatkaa, mutta kova yskä ja veren sylky esti hänet siitä. Kohta nousi kylmä hiki hänen kapealle otsalleen. Yskältä ei hän saanut puhutuksi, vaikka hänellä olisi kyllä ollut halua. Silmistä näkyi, että hän olisi tahtonut vielä riidellä, vaan nyt piti hänen voimattomana viittailla ainoastaan kädellään... Niinpä uneuttikin Tshkunow hänet viimein.

Minusta tuntui, että keuhkotautisen viha tarkoitti pikemmin minua kuin Tshkunowia. Siitä, että Tshkunow tahtoi palvella ja ansaita siten jonkun kopeikan, ei häneen olisi voinut kukaan suuttua. Jokainen ymmärsi, että hän teki sen ainoastaan rahan tähden. Siinä kohden alhainen kansa ei ole kovin arkatuntoinen. Mutta Ustjantsew ei suvainnut minua eikä teetäni eikä sitä, että olin kahleissakin herrana, toisen palveltavana, vaikka minä en ollenkaan pyytänyt keltään palvelusta. Ja todella minä olisinkin tahtonut tehdä kaikki itse, ettei kukaan olisi tarvinnut pitää minua veltona ja herrasmaisena. Siinäpä olikin minun itserakkauteni, koska asia kerran on puheeksi tullut. Mutta siitä huolimatta

tapahtui aina — minulle käsittämättömästä syystä — etten koskaan voinut sysätä luotani niitä monia palvelijoita ja apulaisia, jotka vapaehtoisesti tulivat tarjolle ja lopulta saivat minut valtoihinsa siinä määrin, että itse muutuin vihdoinkin heidän palvelijakseen; ulkonaisesti näytti kuitenkin siltä, että minä olisin ollut heidän herransa ja etten ilman heitä olisi voinut tulla toimeenkaan. Se seikka oli minusta tietysti hyvin harmillinen. Mutta Ustjantsew oli keuhkotautinen ja ärtyisä luonteeltaan. Muut sairaat olivat välinpitämättömiä, näyttivät pä huukan ylpeiltäkin. Muistan, että sillä kertaa oli kaikilla puheen aineena eräs syytetty vanki, joka paraillaan kärsi ruumiin rangaistustaan ja jonka samana iltana piti saapua sairashuoneeseen. Sairaat odottivat tulokasta uteliaina. Sanottiin muuten, että rangaistus tulee olemaan helponlainen — kaikkiaan ainoastaan viisisataa lyöntiä.

Vähitellen rupesin minä tarkastamaan, mitä ympärilläni oli. Sen verran kuin voin huomata, vaivasi useimpia tosisairaita keripukki ja silmätauti, jotka olivat yleisiä tauteja paikkakunnalla. Toiset sairastivat kuume- ja rintatauteja. Täällä ei ollut niin kuin muissa sairashuoneissa eri osastoja eri tauteja varten, vaan kaikki sairaat, jopa nekin, joilla oli tarttuvia tauteja, makasivat yhdessä. Näistä tosisairaista ovat eroitettavat ne, jotka tulivat tänne ilman mitään tautia, ainoastaan "lepäilemään." Sääliväiset lääkärit ottivat heitä mielellään vastaan, etenkin kun oli paljon tyhjiä vuoteita. Olo vankilassa oli suhteellisesti niin huono, että moni sen asukkaista tuli mielellään sairashuoneeseen huolimatta siitä että ilma täällä oli raskas. Oli olemassa sairashuone-elämän ihailijoita, suurimmaksi osaksi ojennusruotulaisia. Minä katselin uteliaasti uusia toverejani ja muistan, että huomioni kiintyi etenkin erääseen keuhkotautiseen, joka oli viimeisillään ja makasi lähellä Ustjantsewia, siis myöskin vastassani. Hänen nimensä oli Mihailow ja vielä pari viikkoa sitten näin minä hänet vankilassamme. Jo siellä ollessaan oli hän sairastanut kauan ja hänen olisi pitänyt paljoa aikasemmin mennä parannuksille; mutta hän kärsi aivan tarpeettomasti vaivojaan; vasta joulun aikaan meni hän sairashuoneeseen, jossa hän kolmen viikon kuluttua kuoli kovaan keuhkotautiin; hän oli aivan kuin sisällisesti tulen polttama. Minua hämmästytti hänen suuresti muuttunut muotonsa, joka vankilaan tullessani oli ensimmäisinä painunut mieleeni. Hänen vieressään makasi eräs ojennusruotuun kuuluva vanhanpuoleinen ja kauhean siivoton sotamies... Mutta enhän voi luetella kaikkia sairaita... Minä mainitsin tuon ojennusruotulaisen ainoastaan siitä syystä, että hän jo ensi hetkellä antoi minulle jokseenkin täydellisen käsityksen eräästä sairashuonetta koskevasta omituisuudesta. Muistan, että tällä miehellä oli kova nuha. Hän aivasteli alituisen tehden sitä säännöllisesti koko viikkokauden kuluessa, jopa unissaankin, ja jokaisen aivastuspuuskauksen jälkeen oli hänen tapana sanoa: "Jumalani, mimmoinen rangaistus!" Nyt istui hän vuoteellaan ja täytti sieramiaan paperitötterössä olevalla nuuskalla, jotta olisi voinut voimallisemmin ja säännöllisemmin aivastaa. Hän aivasti kirjavaan pumpuliseen nenäliinaan, joka oli ollut pesussa jo satoja kertoja ja muuttanut väriänsä aivan tavattomasti! Aivastaessaan rypistyi hänen pieni nenänsä omituisella tavalla samalla kun vanhat, mustuneet hampaat sekä punaiset, limaiset ikenet tulivat näkyviin. Aivastuksen jälkeen levitti hän oitis nenäliinansa ja tarkasteli siihen runsaasti keräytyneitä märkyttä, jonka hän sitten pyyhkäsi yllänsä olevaan ruskeaan ruunun nuttuun, niin että kaikki lika tarttui siihen, samalla kun nenäliina jäi vaan hieman kosteaksi. Tämä törkeä nenäliinan säästäminen ruunun nutun vahingoksi ei herättänyt mitään vastaväitettä sairasten puolelta, vaikka joku heistä saattoi saada sittemmin saman nutun yllensä. Mutta alhainen kansamme ei ole juuri kovin inhoavainen. Minun oli tuota nähdessäni paha olla ja minä rupesin väkisinkin tarkastelemaan omaa nuttuani. Se oli jo kauan vetänyt huomioni puoleensa hajullaan; lämminneenä ylläni haisi se yhä enemmän lääkkeeltä, laastarilta ja jonkunlaiselta visvalta, joka olikin luonnollista, koska se pitkän ajan kuluessa oli ollut ainoastaan sairasten hartioilla. Ehkäpä selkäpuolella oleva palttinavuori oli joskus ollut pesussakin, varmaan en sitä kuitenkaan voi sanoa. Nyt oli se ainakin tahrattuna kaikenlaisilla nesteillä. Sillä asia oli niin, että vankien osastoon tuotiin usein ruumiinrangaistuksen saaneita, joilla oli selkä täynnä haavoja; heitä parannettiin vesihauteilla ja niinpä nuttu, joka pantiin oitis märän paidan päälle, ei voinut olla tahraantumatta. Ja joka kerta, kun minä vankeuteni aikana olin sairashuoneessa (ja siellä olinkin minä jokseenkin usein), en voinut ilman epäluuloja pukea semmoista nuttua ylleni. Etenkin olivat minulle vastenmielisiä näissä nutuissa tavattavat syöpäläiset... Ja vaikka sairashuoneessa, raskasta ilmaa lukuun ottamatta, ulkopuolisesti vallitsi jonkunlainen siisteys, ei sisällisestä siisteydestä ollut mihinkään. Sairaat olivat siihen kuitenkin tottuneet ja he arvelivat, että niin piti ollakin; mihinkään toimenpiteisiin puhtauden ylläpitämiseksi ei ryhdytty. Mutta toimenpiteistä puhun vast'edes...

Juuri kun Tshekunow oli tarjonnut minulle teeveden (jota varten sivumennen sanoen oli käytetty koko vuorokaudeksi sisään tuotua ja huonossa ilmassa pilautunutta vettä), aukesi äkkiä ovi ja huoneeseen astui äsken rangaistu sotamies monen vartijan seuraamana. Minä näin ensi kertaa vankia, joka äskettäin oli saanut rangaistuksensa. Sittemmin tuotiin heitä tänne usein, muutamia kantamallakin (liian kovan rangaistuksen saaneita), ja joka kerta oli siitä sairaille jonkunlaista vaihtelua yksitoikkoisuudessa. He ottivat tulokasta vastaan tavallisesti hyvin totisen näköisinä. Muuten vaikutti vastaan ottoon rikoksen suuruus ja siitä seurannut rangaistus. Kovasti rangaistu ja suuri pahantekijä sai osakseen suurempaa kunnioitusta ja huomiota kuin joku karannut rekryytti, jommainen esim. oli sekin mies, joka nyt tuotiin sisään. Missään tapauksessa ei kuitenkaan osoitettu erityistä sääliväisyyttä eikä myöskään tehty mitään loukkaavia huomautuksia. Ääneti auttoivat toiset rangaistua ja hoitelivat häntä, etenkin jos hän ei voinut tulla toimeen ilman apua. Välskärät tiesivät hyvin hyvästi, että

rangaistut olivat taitavissa käsissä. Apua toimitettiin levittämällä kylmässä vedessä kastettu lakana tai paita rangaistun selkään tai myöskin siten, että siitä vedettiin tikkuja, jotka lyödessä usein jäävät särkyneistä kepeistä lihaan. Viimeksi mainittu avunanto oli sairaalle hyvin tuskallinen. Mutta ylipäänsä kummastutti minua aina rangaistujen suuri kestävyys kipujen kärsimisessä. Minä näin heitä useampia, muutamia hyvinkin pahasti lyötyjä, mutta tuskin kukaan heistä vaikeroi! Ainoastaan kasvot olivat heillä muuttuneet, kalventuneet; silmät paloivat; katse oli epävarma, levoton, huulet vapisivat, niin että onneton itse pureksi niitä melkein verille. Sisään tullut sotamies oli noin kahdenkymmenen kolmen vuoden vanha, vankan näköinen, korkeakasvuinen, kaunis, mustaverinen mies. Hänen selkensä oli pahasti pieksetty. Ylhäältä aina vyötäiseen asti oli hänen ruumiinsa paljastettu; hartioille oli heitetty märkä lakana, joka vaikutti, että hän vapisi kuin vilutautinen ja käveli noin puolitoista tuntia edestakasin pitkin laattiaa. Minä katsoin häntä kasvoihin; hän ei näyttänyt ajattelevan mitään, katseli vaan kummallisesti, kiinnittämättä huomiotaan mihinkään erityiseen esineeseen. Minusta näytti, että hän silmäili pitemmän aikaa teetäni. Tee oli kuumaa; höyry kohosi kupista, mutta mies paralla oli kylmä, niin että hampaat löivät loukkua. Minä pyysin häntä juomaan. Hän tuli luokseni nopeasti ja sanaakaan sanomatta otti kupin, joi siitä seisoaltaan, ilman sokuria, kiirehtimällä ja kokien olla minuun katsomatta. Juotuaan pani hän kupin paikalleen ja sanaakaan sanomatta, päättäänsä nyökäyttämättä rupesi taas kävelemään edes takasin pitkin laattiaa. Ei hän huolinut nyt puheista eikä pään nyökytyksistä! Mitä muihin vankeihin tulee, koettivat he alussa välttää keskusteluita rangaistun tulokkaan kanssa; annettuaan hänelle apuansa, eivät he huolineet hänestä sen enempää, arvattavasti siitä syystä, että mies parka saisi olla rauhassa, johon tämä näkyi olevankin aivan tyytyväinen.

Sillä välin alkoi hämärtää ja yölamppu sytytettiin. Muutamilla, kuitenkin aivan harvoilla vangeilla oli omat kynttiläjalkansa. Vihdoin lääkärin iltakäynnin jälkeen tuli sisään vartioiva aliupseeri, luki kaikki sairaut, jonka jälkeen huone lukittiin; sitä ennen tuotiin kuitenkin yösaavi sisään... Minä sain ihmeekseni kuulla, että tämä saavi oli sisällä koko yön; semmoinen oli järjestys. Päivällä päästettiin vanki ulos, ei kuitenkaan pitemmäksi aikaa kuin minuutiksi; yöllä sitä vastoin ei päästetty ollenkaan. Vankien osasto oli toisenlainen kuin muut osastot ja vangin täytyi sairaanakin kärsiä rangaistustaan. Kuka tämmöisen järjestyksen lienee ensin pannut toimeen, en tiedä; sen vaan tiedän, ettei sellainen järjestys ollut ollenkaan paikallaan ja ettei turhanpäiväinen muodollisuus ilmaantunut missään niin jyrkästi kuin tässä seikassa. Lääkärit eivät olleet siihen tietysti syypäät. Sanon vieläkin, että vangit eivät voineet kyllin kehua lääkärejä pitäen heitä aivan kuin isinänsä. Kaikkia kohtaan olivat lääkärit suosiollisia, ystävällisiä, ja vanki, joka oli kaikkien hylkäämä, piti heitä suuressa arvossa, sillä hän huomasi, että heidän ystävällisyytensä ei ollut teeskenneltyä. Ja muutenhan ei voinut ollakaan; sillä lääkäreillä ei olisi ollut mitään edesvastausta, jos he olisivat käyttäytyneet toisin, s.o. jyrkästi, röyhkeästi; siis olivat he ystävällisiä ihmisrakkauden pakoituksesta. He käsittivät sen seikan, että sairas vanki tarvitsee raitista ilmaa samoin kuin muutkin sairaut. Muiden osastojen sairaut saattoivat esim. joihinkin määrin parannuttuaan kävellä vapaasti käytävissä ja hengittää raittiimpaa ilmaa kuin mitä sairashuoneessa oli tarjona. Tuntuupa pahalta ja ilkeältä, kun muistelen mihin määrin tämä lämpimään huoneeseen tuotu saavi pilasi jo ennestäänkin pilaantuneen ilman. Sanoessani, että vanki sairaanakin kärsi rangaistustansa, en sillä tarkoittanut ollenkaan, että semmoiseen toimenpiteeseen olisi ryhdytty hänen rankaisemisekseen. Siten olisin tehnyt itseni syylliseksi ajattelemattomaan parjaukseen. Sairasta ei sovi rangaista. Niin ollen on selvää, että joku ankara välttämättömyys oli pakottanut esimiehiä mokomaan turmiolliseen toimenpiteeseen. Mutta mikä? Sepä nyt onkin harmillista, etten mitenkään voi selittää tämän, yhtä vähän kuin monen muunkaan toimenpiteen tarpeellisuutta. Mikä oli syynä mokomaan ankaruuteen? Sekö, että vanki tulisi sairashuoneeseen suotta, ilman mitään tautia, pettäisi lääkärit ja saattaisi yöllä ulos päästyään puikahtaa pakosalle? Sellaisen arvelun mahdottomuutta en tarvinne liioin todistellakaan. Mihinkä vanki voisi paeta? Mitenkä hän pakenisi? Päivällä päästettiin vankeja ulos yksitellen; niin olisi voitu tehdä yölläkin. Ovella seisoivat ladatulla pyssyllä varustettu vartija. Vangin ei tarvinnut mennä kuin kahden askeleen päähän vahtipaikasta, ja sitä paitsi oli hänen seurassaan aina toinen vartija, joka ei päästänyt häntä hetkeksikään silmistään. Kysymykseen olisi voinut tulla ainoastaan yksi, rautaristikolla varustettu akkuna, jonka edustalla niinikään käyskenteli vartija koko yön. Jos mieli päästä akkunasta läpi, olisi pitänyt lyödä se rikki ja murtaa ristikko. Kukas voisi semmoista sallia? Ajatelkaamme, että vanki olisi tappanut saattomiehen kaikessa hiljaisuudessa. Mutta sittenkin oli akkuna ristikoineen murrettava. Huomattava on, että aivan lähellä vartijaa, noin kymmenen askeleen päässä hänestä makasivat toisen osaston vartijat, seisoivat toinen sotamies pyssy olalla ja hänen vieressään niinikään saattomies sekä muut vahdit. Ja mihinkä olisi voinut juosta talvella, tohvelit jalassa, nuttu hartioilla ja yömyssy päässä? Mutta koska vaara oli niin vähäinen (koska toisin sanoen sitä ei ollut olemassakaan), minkä tähden sairaita sillä tavoin vaivattiin ehkäpä heidän elämänsä viime hetkinä, sairaita, joille raitis ilma on tarpeellisempi kuin terveille? Minkätähden niin tehtiin, sitä en voinut mitenkään käsittää.

Koska kerran olen tullut kysyneeksi "minkä tähden", niin en voi olla mainitsematta erästä toista omituisuutta, joka oli minulle monen vuoden kuluessa niinikään selittämättömänä arvoituksena. En voi olla sanomatta siitä pari sanaa ennenkuin rupeen jatkamaan kertomustani. Minä tarkoitan kahleita, joista ei mikään tauti vapauttanut tuomittua vankia. Keuhkotautisetkin kuolivat kahleissaan. Yhtähyvin

olivat siihen kaikki tottuneet pitäen sitä jonkunlaisena välttämättömyytenä. Tuskinpa kukaan ajattelikaan koko asiaa, sillä lääkäreistäkään ei kenenkään päähän kertaakaan pistänyt pyytää esimiehiltä kovasti sairaiden, etupäässä keuhkotautisten vapauttamista kahleista. Tosi on, että kahleet itsessään eivät ole kovin suurena rasituksena. Painoltaan ovat ne 8-12 naulaa. Kymmenen naulaa ei ole terveelle ihmiselle rasittava paino. Minulle kerrottiin yhtä hyvin, että kahleiden kantaminen vaikutti muutamien vuosien kuluttua jalkojen kuivettumista. En tiedä, oliko siinä jutussa perää; aivan todettomalta se ei sentään tunnu. Pienikin, vaikkapa kymmenenkin naulan paino, joka on ainaiseksi kiinnitetty jalkaan, tekee sen luonnottoman raskaaksi ja voipi pitemmän ajan kuluttua vaikuttaa turmiollisesti... Mutta ajatelkaamme, ettei siitä terveelle olisikaan mitään haittaa. Mitenkäs on sairaan laita? Ajatelkaamme, ettei tavallinen sairaskaan kärsi siitä sanottavasti. Mutta niinkös on laita kovasti sairasten, keuhkotautisten, joilla ilmankin kädet sekä jalat kuivettuvat niin, että olenkorsikin tuntuu heistä raskaalta? Ja jos lääkärit olisivat toimittaneet helpoitusta vaikka keuhkotautisillekin, niin olisi sekin ollut suuri hyvätyö. Joku sanonee, että vanki on pahantekijä, joka ei ansaitse laupeutta; mutta vaikkapa myöntäisimmekin sen todeksi, ei sovi kuitenkaan lisätä rangaistusta sille, johon Jumalan sormi on jo koskenut. Mahdotonta on uskoa, että siten meneteltäisiin ainoastaan rangaistukseksi: sillä vapauttaahan oikeuskin keuhkotautisen ruumiin rangaistuksesta. Niinpä onkin tässä taas jonkunlainen salainen, varovaisuuden synnyttämä toimenpide. Minkä vuoksi? — sitä on mahdoton ymmärtää. Sillä eihän todellakaan sovi ajatella, että keuhkotautinen saattaisi karata. Eihän mokoma ajatus voi pälkähtää kenenkään päähän, etenkin kun muistetaan keuhkotaudin laatua. Mahdotonta on myöskin olla olevinaan keuhkotautinen ja pettää lääkärejä karkaamisen aikomuksessa. Tauti on semmoinen, että sen voi tuntea ensi katseella. Ja näinköhän sitä paitsi ihmisiä pannaan kahleisiin sen vuoksi, etteivät he karkaisi? Ei suinkaan. Kahleet ovat vaan häväistykseksi, rangaistukseksi, sekä ruumiilliseksi että siveelliseksi. Niin ainakin on ajateltava. Karkaamista ne eivät voi mitenkään estää. Taitamattomin ja kömpelöinkin vanki osaa ne helposti viilata poikki tai murtaa kivellä rikki. Jalkakahleet eivät voi olla millään muotoa karkaamisen esteenä; mutta jos ne ovat ainoastaan rangaistukseksi määrättyt, niin eihän kuolevata tarvinne enää rangaista.

Tätä kirjoittaessani muistuu mieleeni eräs keuhkotautiin kuollut vanki, sama Mihailow, joka makasi melkein vastapäätäni, lähellä Ustjantsevia ja kuoli muistaakseni täällä oloni neljäntenä päivänä. Ehkäpä olenkin puhunut keuhkotautisista sen vaikutuksen johdosta, jonka tämä kuolemantapaus teki minuun silloin. Mihailowia tunsin hyvin vähän. Hän oli vielä nuori, noin kahdenkymmenen viiden vanha, solakkavartalainen mies. Hän kuului erityiseen osastoon ja oli omituisen vaitelias sekä surumielinen. Hän näytti aivan kuin "kuivuvan" vankilassa. Niin sanoivat sittemmin vangit, jotka pitivät häntä hyvänä miehenä. Muistan, että hänellä oli kauniit silmät, enkä minä oikein tiedä, minkä tähden hän on nyt niin selvästi mielessäni. Hän kuoli kello kolmen aikaan jälkeen puolen päivän; ilma oli sinä päivänä selkeä ja kylmä. Muistan, kuinka aurinko paistoi ohuesti jäätynneiden akkunain läpi. Sen säteet kohtasivat onnetonta. Hän kuoli tunnottomana ja tehtyään lähtöä useita tunteja. Häntä tahdottiin auttaa, kun nähtiin, että hänen oli hyvin tukala olla; hän hengitti vaikeasti, syvästi, rohisevasti; hänen rintansa kohosi korkealle, ikäänkuin hänellä ei olisi ollut tarpeeksi ilmaa. Hän riisti päältänsä peitteen sekä vaatteet ja rupesi vihdoin repimään paitaansa. Hirveätä oli nähdä tätä pitkän pitkää ruumista, jonka jalat ja kädet olivat kuivuneet luuhun asti, vatsa painunut alas ja rinta kohonnut; kylkiluut olivat selvään erotettavina niinkuin luurangolla. Hänen päällensä oli jäljellä ainoastaan puinen risti ynnä kahleet, jotka hän nyt olisi voinut vapaasti pudottaa jaloistaan. Puoli tuntia ennen hänen kuolemaansa vallitsi täällä hiljaisuus; sairaat puhelivat keskenään melkein kuiskaamalla ja kävelivät miltei kuulumattomin askelin. Keskusteltiin vähän, enimmäen muista asioista ja yhä kovemmin rohisevaan sairaaseen luotiin harvoin silmäyksiä. Vihdoin löysi sairas hapuroivalla kädellään rinnassaan olevan ristin ja rupesi sitä repimään ikäänkuin sekin olisi painanut häntä. Häneltä otettiin se pois. Kymmenen minuutin kuluttua hän kuoli. Ovelle lyömällä annettiin merkki vartijalle. Tämä tuli sisään, loi tylsän silmäyksen ruumiiseen ja lähti viemään sanaa välskärille. Välskäri, sävyisän näköinen nuori mies, joka muuten piti liian paljon huolta ulkomuodostaan, ilmestyi kohta paikalle; nopein askelin lähestyi hän vainajata, koetteli tottuneen tavalla hänen valtasuontaan, viittasi sitten kädellään ja lähti pois. Kohta vietiin sana vartijoille; vainaja oli tärkeä vanki, erityisestä osastosta; häntä oli kuolleeksikin tunnustettava erityisillä tempuilla. Vartijoita odotellessa joku ilmoitti hiljaisella äänellä, että ehkä olisi hyvä painaa vainajan silmät kiinni. Toinen kuunteli tarkkaan, mitä sanottiin, lähestyi sitten hiljaan vainajata ja painoi hänen silmänsä kiinni. Nähtyään tyynyllä olevan ristin, otti hän sen käteensä, katseli sitä tarkkaan ja pani sen jälleen Mihailowin kaulaan; pani kaulaan ja risti silmänsä. Sillä välin kangistuivat vainajan kasvot; valon säde välähteli niiden yli; suu oli puoleksi auki; kaksi valkeata hammasrivitä kiiksi ohuvien, ikeniin tarttuneiden huulien välistä. Vihdoin tuli sisään vartioiva aliupseeri, miekka vyöllä ja kypäri päässä; häntä seurasi kaksi vahtia. Hän lähenei ruumista yhä verkemmin ja katseli hämillään vaiteliaita ja synkännäköisiä vankeja. Askeleen päässä vainajasta pysähtyi hän kuin naulattu ja näytti pelästyneeltä. Paljastettu, kahleissa oleva ja kuivunut ruumis hämmästytti häntä; hän riisui äkkiä kypärinsä, jota ei ollenkaan tarvittu ja risti silmänsä. Hän oli jäykännäköinen, harmaapäinen soturi. Muistan, että samalla kertaa seisoj paikalla myöskin Tshekunow, joka oli niinikään harmaapäinen vanhus. Koko ajan katsoi hän ääneti aliupseeria suoraan silmiin ja seurasi omituisen tarkkaan hänen liikkeitään. Molempain miesten silmät kohtasivat toisensa ja Tshekunowin alahuuli vavahti jostain syystä. Suutansa vääntäen

nyökäytti hän päättään vainajata kohti ja sanoi:

— Olihan hänelläkin äiti! — sekä lähti sitten pois.

Muistan, että nämä sanat hämmästyttivät minua... Miksi oli hän ne lausunut ja mitenkä johtuivat ne hänen mieleensä? Sitten nostettiin ruumis yhdessä vuoteen kanssa; oljet ratisivat, kahleet kilahtivat laattiata vasten... Ne nostettiin ylös. Ruumis kannettiin pois. Äkkiä rupesivat kaikki kovalla äänellä puhumaan. Kuultiin, kuinka aliupseeri käytävässä lähetti jonkun seppää noutamaan. Vainaja oli päästettävä kahleistaan...

Mutta minä olen poikennut aineestani...

XIII.

Jatkoa.

Lääkärit kävivät sairashuoneen osastoissa aamuisin; yhdentoista aikaan tulivat he kaikki yhdessä, päälääkäri etunenässä; puolen tuntia sitä ennen kävi osastossamme oma lääkärimme, eräs nuori, ammatissaan taitava ja ystävällinen mies, josta vangit pitivät hyvin paljon, arvellen, että hänellä oli ainoastaan yksi vika, että hän oli "liian hiljainen." Todellakin oli hän vähäpuheinen ja ujuontoinen, muutti ruokalajia sairasten ensi pyynnöstä ja näyttipä olevan taipuvainen määräämään lääkkeitäkin heidän mielensä mukaan. Muuten oli hän kelpo mies. Täytyy tunnustaa, että moni lääkäri Venäjällä nauttii alhaisen kansan rakkautta ja kunnioitusta; sen seikan huomasi minä aivan todeksi. Tiedän, että sanani näyttävät kummallisilta, etenkin kun otetaan lukuun alhaisen kansan luottamattomuus lääketaitoon ja ulkomaan lääkkeisiin. Tosi on, että maalainen, kovimmassakin taudissa ollessaan, mieluummin käyttää jonkun noitaämmän apua tai kotoisia yksinkertaisia lääkkeitään (joita muuten ei olekkaan halveksittava) kuin menee lääkärin luo tai sairashuoneeseen makaamaan. Mutta puhumattakaan siitä, että alhainen rahvas osoittaa luottamattomuutta kaikkia virallisia toimenpiteitä kohtaan, vieroittavat sitä sairashuoneista monenmoiset kauhistuttavat kulkupuheet, jotka usein ovat kaikkea perustusta vailla, vaikka välistä eivät ole aivan perättömiäkään. Enimmiten peloittaa häntä kuitenkin sairashuoneen saksalainen järjestys, ympärillä olevat vieraat ihmiset, ankaruus ruoassa, kertomukset välskärin ja lääkärin kovuudesta, ruumiinleikkauksista y.m. Sen lisäksi ei rahvas voi välttää epäluulon tunteita ajatellessaan, että herrat ovat sairashuoneessa parantajina. Mutta kun sitten lähemmin tutustutaan lääkäreihin (ei kuitenkaan ilman poikkeuksia), katoaa pelko hyvin pian, ja se seikka on luettava kunniaksi lääkäreillemme, etenkin nuorille. Useimmat heistä osaavat hankkia alhaisen kansan kunnioitusta, jopa rakkauttakin. Minä puhun sen mukaan, mitä itse näin monta kertaa useissa paikoissa eikä minulla ole syytä luulla, että muualla olisi asian laita sanottavasti toisin. Tosi on, että muutamissa paikoin lääkärit ottavat lahjoja, ovat huolimattomia sairaita kohtaan ja laiminlyövät tehtäviensä. Semmoista on olemassa; mutta minä puhun lääkärin enemmistöstä tai paremmin sanoen, siitä yleisestä hengestä tai suunnasta, joka on havaittavana lääkäreissämme meidän päivinä. Vaikka velvollisuksiensa laiminlyöjät puolustaisivat itseään miten hyvänsä, esimerkiksi syyttämällä seuraa, joka on muka niellyt heidätkin, ovat he kuitenkin aina väärässä, etenkin jos ovat sen ohessa kadottaneet ihmisrakkautensa. Ihmisrakkautta, ystävällisyyttä ja sääliväisyyttä tarvitsee sairas välistä enemmän kuin lääkkeitä. Olisipa jo aika lakata syyttämästä seuraa kaikesta pahasta. Tosi on, että se vaikuttaa paljon pahaa, mutta eihän sitä voi syyttää kaikesta; usein joku viekas veijari saattaa siten peitellä heikkouttaan, ja vieläpä ilkeyttäänkin, etenkin jos hän osaa olla kaunopuhelias. Mutta nyt olen taas joutunut pois aineesta; minä tahdoin sanoa, että alhainen kansa osoittaa luottamattomuutta enemmän lääkeopillista virkakuntaa kuin yksityisiä lääkärejä kohtaan. Tutustuttuaan heihin lähemmin, hylkää se entiset ennakkoluulonsa. Muuten eivät sairashuoneemme vieläkään ole alhaisen kansamme mielen mukaisia, eivätkä siis voi täydellisesti saavuttaa sen luottamusta. Sellaisen vaikutuksen on minuun ainakin oma kokemukseni tehnyt.

Osastomme lääkäri pysähtyi kunkin sairaan luo, katseli häntä erittäin tarkkaan, kyseli ja määräsi lääkkeitä sekä ruo'at. Välistä huomasi hän itsekkin, ettei sairaalla ollut mitään vikaa. Mutta kun vanki oli tullut lepäämään työstänsä tai makaamaan polstarilla paljasten lautojen asemesta ja sitä paitsi lämpimässä huoneessa kostean päävahdin asemesta, jossa kalpeita ja laihtuneita syytöksenalaisia säilytettiin (syytöksenalaiset ovat kaikkialla Venäjällä kalpeita ja laihtuneita, joka seikka todistaa, että heidän tilansa on raskaampi kuin tuomittujen pahantekijäin), niin lääkärimme kirjoittikin, että häntä vaivasi joku *febris catarrhalis* ja antoi hänen maata joskus viikonpäivät sairashuoneessa. Tällaiselle "febris catarrhalis"-taudille nauroi täällä jokainen. Tiedettiin hyvin hyvästi, että se oli jonkunlainen

molemmipuolisesta sopimuksesta lääkärin ja sairaan välillä hyväksytty nimitys tekotaudille, "varapistoksille", kuten vangit käänsivät sanat: febris catarrhalis. Välistä käytti sairas väärin lääkärin suopeutta ja makasi sairashuoneessa siksi, kunnes hänet sieltä ajettiin väkisin pois. Silloin oli hauska nähdä lääkäriämme; hän ikäänkuin pelkäsi ja häpesi sanoa sairaalle suoraan, että hänen pitäisi tervehtyä ja pyrkiä pois sairashuoneesta, huolimatta siitä, että hänellä lääkärinä oli täysi oikeus pitemmittä mutkitta toimittaa sairas pois kirjoittamalla tautilistalle: "sanat est." Alussa ilmoitti hän asian viittailemalla ja rupesi vasta sitten kyselemään: "Eiköhän olisi jo aika? Olethan sinä jo melkein terve, täällä on ahdasta y.m. y.m." siksi että sairasta viimein rupesi hävettämään ja hän pyrki päästä pois sairashuoneesta. Vanhin lääkäri, vaikka olikin ystävällinen ja rehellinen mies (häntä rakastivat sairaat niinikään), oli kuitenkin paljon ankarampi ja jyrkempi kuin osaston lääkäri; osoittipa hän joskus kovuuttakin, joka seikka vaikutti, että häntä pidettiin täällä suuressa arvossa. Osaston lääkärin jälkeen kävi hän sairaita katsomassa yhdessä muiden lääkäreiden kanssa ja tutkisteli jokaista sairasta erittäin viivähtäen kauemman aikaa kovassa taudissa olevien luona; hän osasi sanoa heille aina jonkun rohkaisevan, ystävällisen sanan ja teki ylipäänsä kaikkiin hyvän vaikutuksen. "Varapistoksia" kärsiviä ei hän koskaan lähettänyt pois; mutta jos sairas oli uppiniskainen, sanoi hän suoraan: "Nyt, veliseni, olet jo levännyt tarpeeksi ja saat mennä pois; pitäähän sinun tietää, mikä kohtuus on." Uppiniskaisia olivat tavallisesti laiskurit, etenkin keväiseen aikaan, tai myöskin ne syytöksenalaiset, jotka odottivat rangaistustaan. Muistan, että erästä semmoista niskoittelevaa kohtaan täytyi käyttää erityistä kovuutta, ennenkuin saatiin hänet taivutetuksi lähtemään. Hän väitti sairastavansa silmätautia; silmät olivat hänellä punaiset ja hän sanoi tuntevansa niissä kovia pistoksia. Tautia ruvettiin parantelemaan kääreillä, iilimadoilla, ruiskutuksilla y.m., mutta yhtäkaikki eivät silmät tahtoneet kirkastua. Vähitellen tulivat lääkärit siihen päätökseen, että tauti oli teeskenneltyä: tulehdus oli aina vähäpätöinen, tulematta pahemmaksi tai paremmaksi. Siitä syntyi epäluulo. Vangit tiesivät jo aikoja sitten, että hän teeskenteli ja petti ihmisiä, vaikk'ei hän siitä itse puhunut kellekään. Hän oli nuori, kaunis mies, mutta teki kuitenkin kaikkiin vastenmielisen vaikutuksen salaperäisyydellään ja synkkämielisyydellään; hän ei puhunut kenenkään kanssa, katseli vaan silmäkulmiensa alta, vältti muiden seuraa, ikäänkuin olisi epäillyt kaikkia. Muistan, että jotkut pelkäsivät hänen tekevän jonkun ilkiötyön. Hän oli entinen sotamies, joka sittemmin oli joutunut kiinni julkeista varkauksista ja tuomittiin saamaan tuhatta kepinlyöntiä sekä lähetettäväksi vankiruotuihin. Jo ennen olen sanonut, että syytöksenalainen teki joskus uusia rikoksia lykätäkseen rangaistuksensa tuonemmaksi: pisti ennen rankaisemistaan puukolla jotain esimiestänsä tai vaikkapa toista vankiakin; sen johdosta ruvettiin häntä uudelleen tuomitsemaan, rangaistus lykkäytyi kuukaudeksi tai pariaksi ja hän oli tarkoituksensa saavuttanut. Hän ei huolinut siitä, että häntä parin kuukauden perästä rangaistiin kahta tai kolmea kertaa kovemmin; kunhan hän vaan sai sillä hetkellä rangaistuksensa lykäytyksi, vaikkapa muutamaksi päiväksi; sitten sai tulla mitä hyvänsä — siihen määrään voipi välistä näiden onnettomien mieli masentua. Jotkut jo kuiskailivat täällä keskenään, että häntä pitäisi varoa; kenties saattaisi hän murhata jonkun yöllä. Mutta se oli vaan paljasta puhetta; mihinkään varokeinoihin eivät vangit ryhtyneet, eivät edes nekään, joiden vuoteet olivat hänen vuoteensa vieressä. Huomattiin muuten, että hän öisin hieroi silmiään kalkkijauholla ja jollain muulla aineella, jotta ne aamuksi tulisivat punaisemmiksi. Vihdoin uhkasi päälääkäri käyttää visvanauhaa. Mutta miesparka ei sittenkään suostunut tervehtymään. Kovin oli hän uppiniskainen tai myöskin pelkuri; sillä vaikka visvanauhaa ei voinutkaan verrata keppeihin, oli se kuitenkin hyvin rasittava. Sairaamiskasta otettiin kouraan niin paljon nahkaa kuin mahdollista ja sen läpi pistettiin veitsellä, joten syntyi leveä ja iso haava pitkin koko niskaa; tähän haavaan pantiin noin sormen levyinen palttinanauha, jota sitten kerran päivässä määrätyllä tunnilla vedettiin edestakasin, niin ettei haava päässyt paranemaan, vaan pysyi aina vereksenä. Mies kärsi tätäkin kidutusta muutaman päivän ja suostui vasta sitten lähtemään pois sairashuoneesta. Eräänä päivänä tulivat hänen silmänsä aivan terveiksi, ja niin pian kuin niska oli parantunut, lähti hän päävahtiin kärsiäkseen seuraavana päivänä tuhatta kepin lyöntiä.

Rangaistuksen edellinen hetki on tietysti kauhea, ja minä tein ehkä väärin, kun sanoin vankien silloin osoittamaa kauhua pelkurimaisuudeksi. Hetki ei voi olla muuta kuin kauhea, koska vangit ottivat päällensä kahden- tai kolmenkertaisen rangaistuksen, kunhan vaan saivat lykäytyksi sen hiukan tuonemmaksi. Toiselta puolen olen maininnut semmoisiakin vankeja, jotka itse halusivat päästä pikemmin sairashuoneesta kärsiäkseen rangaistuksensa loppuun asti ja päästäksensä siten oikeuden kynsistä; sillä päävahdissa oleminen oli kaikkien mielestä paljoo pahempaa kuin varsinainen vankeus. Mutta paitsi luonnonlaadun erilaisuutta vaikutti muutamien pelottomuuteen myöskin tottumus lyöntien kärsimiseen. Useasti lyödyn selkä ja rohkeus ikäänkuin vahvistuvat ja hän rupee pitämään rangaistusta ainoastaan vähäisenä epämukavuutena, jota ei huoli pelätäkään. Yleensä sanoen on asian laita semmoinen. Eräs tšekäläinen vanki, erityiseen osastoon kuuluva kristitty kalmukki Aleksanteri tai Aleksandra, kuten häntä täällä nimitettiin, viekas ja peloton, mutta samalla hyväsydäminen mies, kertoi minulle naurusuin, kuinka hän oli saanut neljä tuhatta lyöntiä, vakuuttaen samalla pyhästi, että jollei hän olisi pienestä pitäin tottunut patukkaan, jonka jäljet kauan aikaa pysyivät hänen selässään, ei hän koskaan olisi voinut kestää neljätuhatta. Tätä kertoessaan hän ikäänkuin kiitteli kasvatustaan. "Minua lyötiin aina, Aleksanteri Petrowitsh", sanoi hän minulle kerran istuessaan vuoteeni reunalla, "löytiin kaikesta, mistä vaan sattui, lyötiin viisitoista vuotta peräkkäin alkaen siitä asti, kun rupesin itseäni

muistamaan, joka päivä useampia kertoja, niin että minä lopulta totuinkin siihen." Mitenkä hän oli joutunut sotamieheksi, sitä en tiedä; ehkäpä kertoikin hän minulle siitä, vaikka en sitä enää muista; hän oli ollut karkulainen ja maankuleksija. Muistan hänen kertoneen, kuinka hän pelkäsi kauheasti, kun hänet oli päällikön murhaamisesta tuomittu saamaan neljätuhatta. "Minä tiesin, että rangaistukseni tulee olemaan kova ja arvelin, että ehkä en pääsisikään siitä hengissä; tosin olin tottunut saamaan selkääni, mutta neljä tuhatta — onkos se leikkiä! ja sitä paitsi olivat esimieheni kovin äkeissään! Olinpa varma siitä, etteivät he päästäisi minua hengissä. Minä päätin tulla kristityksi, ajatellen, että ehkä saan armon, ja vaikka heimolaiseni sanoivat, ettei siitä tule mitään, ettei armoa anneta, ajattelin minä kuitenkin: voinhan koittaa; onhan heidän kristittyä enemmän sääli. Minut todella kastettiin ja siinä tilaisuudessa sain minä Aleksanterin nimen; mutta kepit ne pysyivät kuitenkin keppeinä; ei annettu yhtään ainoata anteeksi; jopa tuo minua harmitti. Ja minä mietinkin itsekseni: odottakaahan, kyllä minä vielä petän teidät kaikki. Ja uskottekos, Aleksanteri Petrowitsh, minä petinkin! Minä osasin erittäin hyvin tekeytyä kuolleeksi, s.o. ei aivan kuolleeksi, vaan noin puolikuolleeksi. Ruvettiin sitten lyömään; lyötiin yksi tuhat: polttaa, huusin minä, lyötiin vielä toinenkin tuhat ja minä luulin, että viimeinen loppu oli käsissä; jalat eivät tahtoneet enää kannattaa ja minä heittäysin maahan; silmäni olivat kalmanväriset, kasvot siniset, hengitys lakkasi ja suu oli vaahdossa. Lääkäri tuli saapuville: kuolee kohta, sanoi hän. Minut kannettiin sairashuoneeseen, jossa oitis virkosin. Sitten vietiin minua vielä kaksi kertaa rangaistavaksi ja kovin olivat he minulle vihaisia, vaan minä petin heidät vielä kaksi kertaa. Kolmannen tuhannen jälkeen menin tainnoksiin, mutta kun neljättä tuhatta ruvettiin lyömään, tuntuivat lyönnit veitsen pistolta, kolmea tavallista vastasi silloin joka lyönti, niin kovasti minua piestiin! Lyöjät olivat vimmattuja! Tämä viimeinen tuhat (sen viettäjä!...) maksoi kolme ensimmäistä, ja jollen minä olisi tekeytynyt kuolleeksi vähää ennen rangaistuksen loppua (kaikkiansa oli vielä jäljellä noin kaksisataa lyöntiä), olisi minut tosiaankin piesty kuoliaaksi; minä en kuitenkaan hellittänyt, vaan petin taas ja menin tainnoksiin; taas uskoivat he minua ja miksi eivät olisi uskoneetkaan, kun lääkäri uskoi; sitten tosin lyötiin minua taas kaikin voimin, mutta henkiin jäin kuitenkin. Minkä tähden? Sen tähden, että pienestä pitäin olin tottunut lyömiseen. Sen tähden olenkin nyt hengissä. Oh, kyllähän minua on eläessäni lyöty!" lisäsi hän kertomuksensa lopulla surumielin, ikäänkuin olisi koettanut muistella, kuinka monta kertaa häntä oli lyöty. "Mutta ei", sanoi hän sitten lyhyen vaitiolon jälkeen; "mahdotonta on lukea, kuinka monta kertaa, aivan mahdotonta." Hän katsahti minuun ja naurahti niin sydämellisesti, etten minäkään voinut olla hymyilemättä hänelle vastaukseksi. "Tiedättekös, Aleksanteri Petrowitsh, kun minä nytkin yöllä näen unta, niin näen siitä, että minua lyödään; muita unia minulla ei olekaan." Hän huusi todellakin yöllä unissaan ja huusipa täyttä kurkkua, niin että muut vangit herättivät häntä sysien kylkeen ja sanoen: "Mitä, saakeli, huudat!" Hän oli vankkaruumiinen, lyhytläntä mies, luonteeltaan vilkas ja iloinen, ijältään noin neljänkymmenen viiden vanha; hän eli kaikkien kanssa sovinnossa; kuitenkin oli hänellä suuri taipumus varastelemiseen ja siitä häntä usein lyötiin; mutta kenelläpä täällä ei olisi ollut semmoista taipumusta ja ketäpä siitä ei olisi lyöty.

Mainitsen tässä, että minua kummastutti usein se iloinen ja ystävällinen mieliala, jota kaikki nämä lyödyt osoittivat kertoessaan siitä, kuinka heitä oli lyöty ja kuka oli lyönyt. Usein ei ilmaantunut vihan merkkiäkään semmoisissa kertomuksissa, jotka panivat sydämeni entistä kovemmin tykyttämään; he kertoivat vaan ja nauroivat aivan kuin pienet lapset. Toisin oli laita M—tskyn; hän ei ollut aatelismies ja sai kärsiä viisisataa. Minä kuulin sen muilta ja kysyin häneltä, oliko asiassa perää? Hän vastasi lyhyesti, ikäänkuin tuntien sisällistä tuskaa ja katsomatta edes puoleenikaan: hänen kasvonsa oikein punastuivat; hetkisen kuluttua katsahti hän minuun ja minä näin, että hänen silmissään paloi vihan tuli ja että hänen huulensa vapisivat mielikarvaudesta. Minä huomasin, ettei hän voisi koskaan unohtaa tätä elämänsä tapausta. Mutta muut vangit melkein kaikki (en mene sentään takaamaan, ettei olisi ollut poikkeuksia) katsoivat asiaa aivan toiselta kannalta. Eihän liene mahdollista, ajattelin minä välistä, että he pitivät itseään täydellisesti syyllisinä ja rangaistusta ansainneina, etenkin kun olivat rikkoneet esimiehiänsä eikä vertaisiansa vastaan. Suurin osa heistä ei syyttänyt itseään ollenkaan. Minä olen jo sanonut, että omantunnon vaivoja ei heissä näkynyt silloinkaan, kun rikos oli tehty omien vertaisien vahingoksi. Esimiehiä vastaan tehdyistä rikoksista ei maksa puhuakaan. Minusta tuntui, että asiata siinä tapauksessa katseltiin jonkunmoiselta käytännölliseltä tai paremmin sanoen tosiasialliselta kannalta. Otettiin lukuun kohtalo, tosiasian välttämättömyys, ilman mitään pitkiä miettimisiä, tajuttomasti, aivan kuin jonkunlaisena uskona. Vaikka vanki olikin taipuvainen pitämään itseään syyttömänä esimiehiänsä vastaan tehdyissä rikoksissa, tunnusti hän kuitenkin käytännössä, että esimiehet katsoivat asiaa aivan toisilla silmillä, jonka vuoksi hän olikin rangaistava ja siten rikos sovittettava. Tässä on taistelu molemminpuolinen. Sen ohessa tietää rikoksenteikijä aivan varmaan, etteivät hänen vertaisensa tuomitse häntä, vaan päin vastoin pitävät häntä joko osaksi tai kokonaan syyttömänä, jos vaan hänen rikoksensa ei koske heitä itseään. Hänen omatuntonsa on siis levollinen, eikä hän tunne mitään siveellistä lannistumista, joka onkin pääasia. Hän tietää ikäänkuin, että on mihin turvata, ja sen vuoksi ei hän ole tyytymätön, vaan pitää kohtaloansa välttämättömänä, semmoisena, ettei sen alku yhtä vähän kuin loppukaan ole hänen vallsaan, vaan että se kestää kauan aikaa kerran aloitetun kovan, välttämättömän taistelun ohessa. Mutta kaikki kertomukset eivät sentään osoittaneet välinpitämättömyyttä. Kun esimerkiksi kerrottiin luutnantti Sherebätnikowista, huomasin minä kertojissa jonkunlaista paheksumista. Tähän luutnantti Sherebätnikowiin tutustuin minä sairaanaoloni

ensi aikoina, tietysti vankien kertomuksien mukaan. Sittemmin näin minä hänet itsensäkin, kun hän oli täällä vartioimassa. Ijältään oli hän noin kolmenkymmenen vanha mies, korkeakasvuinen, lihava ja paksuposkinen; hampaat olivat hänellä valkeat ja hän nauroi kovaäänisesti. Hänen kasvonsa osoittivat kevytmielisyyttä. Hän oli erinomaisen halukas piiskaamaan ja kepittämään, kun hänet määrättiin rangaistuksen toimeen panijaksi. Minä pidin luutnantti Sherebätnikowia kummituksena vertaistensakin joukossa ja semmoisena pitivät häntä muutkin vangit. Tosin oli entiseen, eikä niin kaukaiseenkaan aikaan, jonka oloja ei kuitenkaan enää tahtoisi uskoa todellisiksi, muitakin rangaistuksien innokkaita toimeenpanijoita. Mutta enimmäkseen oli heidän intoonsa syynä yksinkertaisuus eikä mikään hvin tunne. Luutnanttimme sitä vastoin oli siinä asiassa verrattava hienostuneeseen herkkusuuhun. Hän rakasti rangaistustaitoa taidon vuoksi. Hänellä oli siitä huvia, ja samoin kuin Rooman aikuinen nautintoihin tottunut ylimys, keksi hänkin kaikenmoisia luonnottomuuksia ilahuttaakseen edes vähänkin tylsistynyttä sieluansa. Ajatelkaamme, että joku vanki oli rangaistavana ja Sherebätnikow rangaistuksen toimeenpanijana; häntä ilahutti jo paljas silmäys pitkään riviin asetettuihin ja paksuilla kepeillä varustettuihin miehiin. Tyytyväisenä kulki hän miehestä mieheen ja kehoitti jokaista täyttämään tehtävänsä innolla, velvollisuuden mukaan, muutoin... Ja sotamiehet tiesivät, mitä tämä "muutoin" merkitsi. Kohta tuodaan pahantekijä esille, ja jollei hän vielä tuntenut Sherebätnikowia, jollei tietänyt vielä kaikkia hänen temppujaan, niin tekee tämä hänelle esim. seuraavan kepposen (tämä tietysti on vaan yksi hänen monista kepposistaan; sillä luutnantti oli niissä asioissa hyvin kekseliäs.) Samalla kun vangin selkä paljastetaan ja hänen kätensä sidotaan pyssynperiin, joiden avulla häntä sitten aliupseerien on määrä vetää pitkin n.s. viheriää kujaa, alkaa hän, seuraten yleistä tapaa, rukoilla rangaistuksen toimeenpanijaa rankaisemaan helpommin, käyttämättä liiallista kovuutta; "teidän jalosukuisuutenne", huutaa hän, "armahtakaa, olkaa niinkuin oma isä, ikäni olen rukoileva Jumalaa edestänne, älkää sortako, armahtakaa!" Sitäpä Sherebätnikow odottikin, ja hän alkaa vangin kanssa seuraavan keskustelun:

— Ystäväni, sanoo hän, mitäs minä voin? Enhän minä rankaise, vaan laki!

— Teidän jalosukuisuutenne, kaikki on teidän vallassanne, armahtakaa!

— Luuletkos, ettei minun ole sääli sinua? Luuletkos, että minua huvittaa se, että sinua lyödään? Olenhan minäkin ihminen! Olenko vai en ole mielestäsi?

— Se on tietty, että olette, teidän jalosukuisuutenne; te olette isä, me olemme lapset. Olkaa omana isänämme! huutaa vanki ruveten jo hiukan toivomaan.

— Ystäväni, ajattelehan itse asiaa; onhan sinulla sitä varten järki; tiedänhän minä itsekin, että minun on ihmisellisesti, leppeästi ja armollisesti kohdeltava sinuakin syntistä.

— Totista totta suvaitsette puhua, teidän jalosukuisuutenne.

— Niinpä niinkin armollisesti, vaikka sinä olisit kuinka syntinen tahansa. Mutta enhän minä rankaise, vaan laki! Ajattelehan, että minä palvelen Jumalaa ja isänmaata; minä teen suuren synnin, jos minä heikonnan lain voimaa; ajattelehan sitä!

— Teidän jalosukuisuutenne!

— Mutta mitäpä siitä! Olkoon menneeksi, sinun tähtesi! Tiedän, että teen syntiä, mutta olkoon menneeksi... Minä armahdan sinua tällä kertaa ja rankaisen keveästi. Mutta kuinkas sitten, jos minä siten vahingoitan sinua! Minä armahdan sinua ja rankaisen keveästi, mutta sinä arvelet, että tulevallakin kerralla tapahtuu samoin ja niinpä teet uuden rikoksen; kuinkas sitten käypi? Sehän lankee omalletunnolleni...

— Teidän jalosukuisuutenne! Ystäviä ja vihollisiakin olen minä pahuudesta kieltävä! Sen minä taivaan Luojan valtaistuimen edessä...

— No, hyvä, hyvä! Vannotkos, että olet vast'edes hyvin käyttäytyvä?

— Hukuttakoon minut Jumala, ja ettäpä minä tulevassa maailmassa...

— Älä vanno, se on syntiä! minä uskon, kun vakuutat minulle sanallasi; vakuutatkos?

— Teidän jalosukuisuutenne!!!

— No tiedä sitten, että minä armahdan sinua orpoutesi ja kyyneliesi tähden; oletko sinä orpo?

— Orpo olen, teidän jalosukuisuutenne, aivan yksinäinen, ilman isää, ilman äitiä.

— No olkoon menneeksi orpoutesi ja kyyneliesi tähden; mutta muista, että tämä on viimeinen kerta ... viekää hänet, lisää hän sitten niin laupiaalla äänellä, ettei vanki oikein tiedä, mitenkö rukoilisi Jumalaa

hänen edestään. Samassa alkoi julma kulku; rumpu pärisi, ensimmäiset kepit heilahtivat... "Lämmittäkää!" huutaa Sherebätnikow kohti kurkkua. "Polttakaa häntä! Lyökää, lyökää! Löylyttäkää! Vielä, vielä! Kovemmin orpoa, kovemmin heittiötä! Lyökää, lyökää!" Ja sotamiehet lyövät täydestä voimastaan, niin että onnettoman silmät iskevät tulta ja hän rupee huutamaan, mutta Sherebätnikow juoksee hänen jälkeensä pitkin riviä ja nauraa kovaäänistä nauruaan pidellen kupeitansa ja voimatta naurulta oikaista itseään; oikein oli sääli miesparkaa. Hän oli iloissaan ja hänen oli kovin hauska olla, ja ainoastaan joskus lakkasi hän nauramasta huutaakseen: "Lyökää häntä, lyökää! Lämmittäkää heittiötä, lämmittäkää orpoa!..."

Käytti hän seuraavaakin kepposta: Vanki tuodaan rangaistavaksi. Tällä kertaa ei Sherebätnikow ryhdy pitkiin puheisiin, vaan sanoo suoraan:

— Näetkös, ystäväni, minun on rangaistava sinua asian mukaan. Mutta ehkäpä voisin tehdä sen verran, etten antaisi sitoa sinua pyssyihin. Saat mennä yksinäsi. Juokse kaikin voimin koko rivin läpi! Vaikkapa joka keppi sattuisikin, niin asia päättyy kuitenkin pikemmin, vai mitä arvelet? Tahdotkos koettaa?

Vanki kuuntelee epäilevän näköisenä, mutta arvelee sitten: ehkäpä se todellakin on helpompaa; minä juoksen niin kiireesti kuin vaan voin ja siten tulee piina-aika viittä kertaa lyhemmäksi; ehkäpä ei joka keppi satukaan.

— Hyvä, teidän jalosukuisuutenne, minä olen suostuvainen.

— No, minä olen myös suostuvainen, ala mennä, ala mennä! Katsokaa ettette vitkastele! huutaa hän sotamiehille, tietäen muutenkin, ettei yksikään keppi jää sattumatta syyllisen selkään; hairahtunut sotamies tietää myöskin, mitä siitä on seurauksena. Vanki lähtee juoksemaan minkä ennättää pitkin "viheriää kujaa", mutta ei voi kestää viittätoista lyöntiäkään: kepit iskevät kuin ukkosen nuolet hänen selkäänsä ja onneton putoo maahan kuin heinän korsi. — "Ei, teidän jalosukuisuutenne, parempi on menetellä lain mukaan", sanoo hän nousten kalpeana ja säikähtyneenä, mutta Sherebätnikow, joka ennakoita tiesi, miten asia päättyisi, nauroi kohti kurkkuansa. Mahdotonta on kertoa kaikkia hänen kepposiaan, joista vankien kesken puheltiin.

Hiukan toisella tavoin kerrottiin täällä eräästä luutnantti Smekalowista, joka toimitti vankilassamme päällikön virkaa ennenkuin majuurimme siihen toimeen määrättiin. Vaikka Sherebätnikowistakin puhuttiin jokseenkin välinpitämättömästi, ei hänen urostekojaan kuitenkaan liioin ihailtu eikä kehuettu, vaan päinvastoin halveksittiin. Mutta luutnantti Smekalovia muisteltiin täällä mielihyvällä. Asia oli niin, ettei hän ollut mikään innokas rankaisija; sillä hänessä ei ollut laisinkaan Sherebätnikowin luonnetta. Mutta ei hän toiselta puolen vältellytkään rankaisuja; yhtä kaikki olivat hänen vitsansakin jättäneet jonkunlaisen rakkaan muiston jälkeensä — niin osasi tämä mies olla mieliksi vangeille! Mutta mitenkä? Millä tavoin oli hän saavuttanut semmoisen suosion? Tosi on, että tšekäläinen kansa, samoin kuin ehkä venäläinen kansa ylipäänsä on valmis yhden ystävällisen sanan vuoksi unohtamaan tuskiansa; minä mainitsen tämän vaan tosiasiana selittelemättä sitä puolelta tai toiselta. Ei ollut siis varsin vaikeata olla mieliksi näille ihmisille ja saavuttaa heidän suosiotaan. Mutta luutnantti Smekalow oli saanut osakseen erityisen suosion — niin että siitäkin, kuinka hän pani rangaistukset toimeen, puhuttiin mielihyvällä. "Toista isää ei tarvinnut", sanoivat vangit verratessaan entistä väliaikaista päällikköään Smekalovia nykyiseen majuuriin; "sydämellinen oli mies!" — Tämä Smekalow oli yksinkertainen, ehkäpä tavallaan hyväkin mies. Mutta tapahtuuhan niinkin, että päällikkö on hyvä, jopa jaloluontoinenkin, mutta kuitenkin häntä vihataan ja välistä pilkataan. Asia on semmoinen, että Smekalow osasi menetellä niin, että kaikki vangit pitivät häntä *omana* miehenään ja se onkin suuri taito tai paremmin sanoen syntyperäinen lahja, jonka hankkimisiksi sen omistajat eivät tarvitse nähdä paljon vaivaa. On omituista, että heidän joukossaan on monta huonoakin miestä, jotka yhtähyvin saavuttavat suuren suosion. He eivät halveksi, eivätkä inhoa alistettujansa ja siinäpä onkin luullakseni syy näiden suosioon! Herrasmaista tyhjäntoimittajaa ei hänessä nähty eikä hän myöskään noudattanut hienoja tapoja; kaikessa oli hän rahvaan miehen kaltainen ja sitä huomaamaan on rahvas hyvin tarkka. Semmoinen mies maksaa sen mielestä hyvin paljon! Hyväntahtoisimman miehen on se valmis vaihtamaan ankarimpaan jos tämä vaan hajahtaa rahvaalta. Ja kun sen lisäksi tällainen mies on samalla hyväsydäminen, vaikkapa omalla tavallaankin, silloin ei hänellä ole mitään hintaakaan! Luutnantti Smekalow, kuten jo olen sanonut, rankaisi joskus ankarastikin, mutta hän osasi kuitenkin tehdä niin, ettei häntä vihattu, vaan päin vastoin tähän aikaan, kun kaikki oli jo kauan sitten tapahtunut, naurusuin muisteltiin hänen rangaistustemppejuaan. Temppejuja ei hänellä muuten ollut monta; siksi puuttui häneltä keksintökykyä. Oikeastaan oli olemassa ainoastaan yksi ainoa temppeju, jota hän käytti täällä lähes vuosikauden; mutta hyvä oli se ehkä vaan siitä syystä, että oli ainoa. Hullunkurinen oli se myöskin. Ajatelkaamme että syyllinen tuodaan rangaistavaksi. Smekalow saapuu itse hymyhuulin paikalle ja kysyy syylliseltä jotain häntä koskevaa yksityistä seikkaa, ilman mitään teeskentelyä, ainoastaan sen tähden, että hän haluaa siitä asiasta saada tietoa. Tuodaan patukat ja tuoli; Smekalow istautuu tuolille ja sytyttää piippunsa. Hänellä oli hyvin pitkä piippu. Vanki alkaa rukoilla... "No, käy pitkäksesi, mitä nyt

siinä...", sanoo Smekalow; vanki huokasee ja käy pitkäksensä. "No, veliseni osaatkos sen ja sen runon ulkoa?" — "Kuinkas en osaisi, teidän jalosukuisuutenne, me olemme kristityitä, lapsuudesta osaamme." — "No, lue sitten!" Vanki tietää edeltäpäin, mitä on luettavana ja tietää myöskin, mikä semmoisesta lukemisesta seuraa, sillä sama seikka on tapahtunut muille jo kolmekymmentä kertaa. Smekalow itsekin tietää, ettei asia vangille ole tuntematon; hän tietää, että sotamiehetkin, jotka seisovat patukka kourassa pitkänensä olevan uhrin vieressä, ovat jo aikoja sitten kuulleet tästä tempusta, ja yhtä hyvin uudistaa hän sitä vieläkin — niin on se hänelle mieluinen, ehkäpä siitä syystä, että hän itse on sen keksinyt. Vanki alkaa lukea, lyöjät odottavat ja Smekalow oikein kumartuu istualtaan, kohottaa kätensä ja lakkaa polttamasta piippuaan; hän odottaa määrättyä sanaa. Luettuansa ensimmäisen värssyn tunnetusta runosta, lausuu vanki vihdoin sanan: "*taivahalla*." Sitäpä tarvittiinkin. "Seis!" huutaa riemastunut luutnantti ja lisää samalla hetkellä lyömiseen valmiille sotamiehelle: "Sinä iske häntä patukalla!"

Ja hän nauroi sydämensä pohjukasta. Ympärillä seisovat sotamiehet vetivät niinikään suunsa nauruun; nauroi myöskin lyöjä ja vähältä lienee lyötäväkin nauranut huolimatta siitä, että patukka heilui jo ilmassa ja putosi samassa kipeästi hänen selkäänsä. Smekalow riemuitsi ja riemuitsi juuri sen takia, että hän oli keksinyt ja peräti hyvin sovittanut sanat: "*taivahalla*" sekä "*patukalla*." Hän lähti pois rangaistuspaikalta erinomaisen tyytyväisenä, ja melkeinpä oli rangaistukin tyytyväinen sekä itseensä että Smekalowiin; kohta sen jälkeen kerrottiin vankilassa kolmattakymmentä ensimmäistä kertaa jo kolmekymmentä kertaa ennen kerrottu juttu. "Sanalla sanoen, oivallinen mies! Semmoinen leikinlaskija!"

— Välistä kun satuit kulkemaan, kertoi joku vanki hymy-huulin — niin hän istuikin akkunassaan, yönuttu yllä, teetä juoden ja piippuaan polttaen. Kun sitten nostit hänelle lakkia, niin kysyi hän: Minne menet Aksenow?

— Työhön, Mihail Wasiljitsh, ensiksikin pitäisi verstaaseen; ja hän naurahti itsekseen... Oivallinen oli mies! Kerrassaan oivallinen!

— Eikä semmoista toista tulekaan! lisäsi joku kuulijoista.

XIV.

Jatkoa.

[Kaikki, mitä minä tässä kirjoitan rangaistuksista, oli minun aikamani. Nyt, kuten olen kuullut, on kaikki muuttunut ja yhä muuttuu.]

Olen ruvennut puhumaan rangaistuksista sekä rangaistuksien toimeenpanijoista siitä syystä, että minä vasta sairashuoneessa tutustuin niihin asioihin tarkemmin. Sitä ennen tiesin niistä ainoastaan korvakuulolta. Sairashuoneeseemme sijoitettiin kaikki ruumiinrangaistuksen saaneet sotamiehet ja vangit. Ensi aikoina, jolloin vielä uteliaasti katselin kaikkia ympärilläni näkyviä ilmiöitä, tekivät nämä rangaistut ja rangaistavaksi valmistautuvat minuun syvän vaikutuksen. Minä olin levoton ja hämmästyksissäni. Muistan, että koetin silloin kärsimättömänä tutustua yksityisseikkoihin, kuuntelin asiata koskevia vankien kertomuksia ja pyysin selityksiä. Muun muassa halusin minä tutkia rangaistuksien eri muotoja ja toimeenpanon erilaisuuksia, katsottuna vankien omalta kannalta; minä koetin saada selville rangaistaviksi menevien sielun tilaa. Olen jo ennen sanonut, että rangaistuksen edellä ovat harvat kylmäverisiä, vaikkapa otetaan lukuun nekin, joita jo monasti ennen on lyöty. Silloin joutuu tuomittu jonkun voimakkaan pelon alaiseksi ja se väkisinkin masentaa koko hänen siveellisen olemuksensa. Myöhemminkään en voinut olla tarkastelematta niitä rangaistuksensa ensi osan kärsineitä ja sairashuoneessa tarpeeksi parantuneita syytettyjä, joiden oli määrä jo seuraavana päivänä kärsiä jäljellä olevat kepin lyönnit. Tämä rangaistuksen jakaminen tapahtui aina paikalla olevan lääkärin määräyksen mukaan. Jos rikoksesta määrättyjen lyöntien luku oli suuri, niin ettei vanki voinut koko rangaistustansa samalla kertaa kärsiä, niin jaettiin se kahteen, jopa kolmeenkin osaan; asia riippui siitä, arveliko paikalla oleva lääkäri rangaistavan voivan mennä etemmäksi rivien välissä, ilman että siitä oli vaaraa hänen hengelleen. Tavallisesti annettiin viisisataa, tuhatta, jopa puolitoistakin tuhatta lyöntiä yhtä haavaa; vaan jos oli tuomittu kaksi tai kolme tuhatta, niin rangaistus jaettiin kahteen, jopa kolmeenkin osaan. Ne, joiden selkä rangaistuksen ensi osan jälkeen oli parantunut ja jotka menivät toista osaa kärsimään, näyttivät lähtöpäivänensä ja myöskin sen edellisenä päivänä hyvin surullisilta. Heissä oli huomattavana jonkunlainen ymmärryksen tylsyys ja tavaton hajamielisyys. Keskusteluihin

semmoinen mies ei ryhtynyt, vaan oli enimmiten vaiti; omituista oli nähdä, etteivät muutkaan vangit koskaan puhuneet hänen kanssaan eivätkä olleet tietävinään siitä, mikä häntä odotti. Ei kuulunut liikaa sanaa eikä lohdutustakaan; häneen ei käännetty juuri mitään huomiota. Se olikin tietysti parempi tuomitulle. Oli poikkeuksiakin, niinkuin esimerkiksi Orlow, josta olen jo puhunut. Kärsittyään rangaistuksensa ensi osan, oli hän pahoillaan siitä, ettei hänen selkensä pian parantunut, jotta olisi voinut kärsiä jäljellä olevatkin lyönnit ja karata sitten, ollessaan matkalla määräpaikkaansa. Mutta häntä elähytti tämä hänen toivonsa ja se, mitä hänellä muuten saattoi olla mielessä. Hänellä oli kiihkoisa ja vilkas luonne. Hän näytti sangen tyytyväiseltä, vaikka koettikin tukahuttaa tunteitaan. Syynä siihen oli se, ettei hän ennen rangaistustaan luullut voivansa päästä rankaisijainsa käsistä hengissä. Jo syytöksenalaisena oli hän kuullut esimiehensä toimenpiteistä ja valmisteli itseään kuolemaan. Mutta kärsittyään ensimmäisen osan, hän rohkaisi mielensä. Hän tuli sairashuoneeseen puolikuolleena; minä en ole koskaan nähnyt semmoisia haavoja; mutta hän tuli ilomieliin ja toivossa, että jääpi eloon; kuulemansa huhut olivat siis perättömiä, ja kun hänet nyt oli päästetty hengissä, saattoi hän ruveta uneksimaan matkaa, pakoa, vapautta, ketoja ja metsiä... Kahden päivän perästä sairashuoneesta päästyään kuoli hän samassa sairashuoneessa, jopa samalla vuoteellakin; sillä hän ei voinut kestää rangaistuksensa toista osaa. Mutta siitä olen jo ennen maininnut.

Ja yhtähyvin samat vangit, joille rangaistuksen edelliset päivät ja yöt tuntuivat niin raskailta, kärsivät kuitenkin rangaistuksensa miehuullisesti. Minä kuulin harvoin vaikeroimisia pahoin lyödyiltäkään rangaistuksen jälkeisenä yönä; ylipäänsä osaa rahvas kärsiä kipua. Sitä seikkaa tutkistelin minä tarkoilleen. Väliin tahdoin tietää, miten suuri tällainen kipu oli ja mihin se olisi verrattava? Enpä oikein tiedä, mitä varten minä tiedustelin semmoista. Muistan vaan, etten sitä tehnyt yksinomaan turhamaisesta uteliaisuudesta. Sanon vieläkin, että mieleni oli kovasti liikutettu. Mutta keltään en voinut saada tyydyttävää vastausta kysymyksiini. "Polttaa niinkuin tulella", oli ainoa vastaus, jonka minä sain kaikilta. Polttaa, siinä kaikki. Tutustuttuani näihin aikoihin lähemmin M—iin, kysyin minä asiasta häneltäkin. "Se tekee kovin kipeätä", vastasi hän, "tuntuu kuin selkä olisi tulella." Sanalla sanoen, kaikki antoivat saman selityksen. Muistan myöskin, että minä tein silloin kummallisen huomion, jonka todenperäisyyttä en kuitenkaan voi taata; vankien yhtäpitävät puheet antavat sille kuitenkin tukea; huomio oli se, että raipparangaistus, suuressa määrässä käytettynä oli kaikista rangaistuksista kovin. Ensi katseella luulisi sitä mahdottomaksi. Yhtähyvin on asia niin, että viidellä, jopa neljälläkin sadalla raipan lyönnillä voipi piiskata ihmisen kuoliaaksi. Tuhatta lyöntiä ei voi kestää vahvinkaan mies. Sen ohessa viisisataa kepin lyöntiä ei tuota mitään vaaraa hengelle. Tuhatta kepinlyöntiä kestää heikonpuoleinenkin mies, ilman että hän heittää siitä henkeänsä. Kahdella tuhannellakaan lyönnillä ei voi lyödä kuoliaaksi tavallisen vankkaa miestä. Kaikki vangit sanoivat, että raipat olivat pahemmat keppejä. "Raipat menevät syvempään", sanoivat he, "senpä tähden koskevatkin kovemmin." Tietysti ovat raipat kiduttavampia. Ne vaikuttavat voimakkaammin hermoihin, tärisyttävät niitä tavattomasti. En tiedä, mitenkä lienee nykyään, mutta joku aika takaperin oli olemassa jalosukuksiakin miehiä, joille uhrinsa kurittaminen tuotti samanlaista huvia kuin markiisi de Sadille ja Brennevillelle. Luulenpa, että tässä tunteessa oli jotakin samalla kertaa makeata ja karvasta. On ihmisiä, jotka tiikerin tavoin tahtovat maistaa verta. Joka on kerran kokenut tätä valtaa, tätä rajatonta herruutta kaltaisensa ihmisen ruumiin ja hengen yli, joka kerran on huomannut voivansa mitä suurimmassa määrässä alentaa Jumalan kuvaksi luotua olentoa, se ei enää voi hillitä tunteitaan. Hirmuvalta on tapa; se on kehityksen alainen ja se kehittyy vihdoin taudiksi. Minä olen vakuutettu, että paraskin ihminen voipi tottumuksen vaikutuksesta raaistua ja tylsistyä eläimen kaltaiseksi. Veri ja valta huumaavat; raakuus ja pahat tavat kehittyvät; järki ja tunne voivat perehtyä ja mieltä mitä tavattomimpiin ilmiöihin. Ihminen ja kansalainen haihtuvat tyrannissa ainaiseksi ja palaaminen ihmisyyteen, katumukseen, uudesta syntymiseen tulee hänelle melkein mahdottomaksi. Sitä paitsi vaikuttaa semmoisen itsevaltaisuuden esimerkki ja mahdollisuus turmiollisesti koko yhteiskuntaan; sellainen valta on viekoittelevaa laatua. Yhteiskunta, joka katselee välinpitämättömänä semmoista ilmiötä, on jo turmeltunut perustuksissaan. Sanalla sanoen, ruumiin rangaistuksen oikeus, joka on annettu toiselle toisensa yli, on yhteiskunnallinen vamma, on mitä voimallisinkin keino kaiken ihmisellisen järjestyksen tukahuttamiseksi ja hävittämiseksi.

Pyöveliä inhotaan yhteiskunnassa, mutta ei ylhäissäätyistä pyöveliä. Nykyään on tosin lausuttu julki vastakkaisia ajatuksia, mutta ainoastaan kirjoissa, aatteina. Eivätkä nekään, jotka ovat niitä lausuneet, ole vielä voineet tukahuttaa rinnassaan itsevaltaisuuden vaatimusta. Jokainen tehtailija, jokainen työnteittäjä tuntee välttämättömästi jonkunlaista huvia siitä, että hänen työmiehensä on kokonaan, perheinsä hänestä riippuva. Asia on todellakin niin; ihmiskunta ei luovu niin helposti siitä, mikä on juurtunut sen vereen miltei äidin maidon kanssa. Semmoisia äkkinäisiä käännteitä ei ole olemassa. Sukuvian tunnustaminen ei vielä riitä; täytyy kokonaan luopua siitä. Mutta se ei käy päinsä niin helposti.

Minä mainitsin pyövelistä. Pyövelin ominaisuuksien alku on melkein jokaisessa nykyajan ihmisessä. Mutta ihmisen eläimelliset ominaisuudet eivät kehity aina samalla tavoin. Jos ne jossakin ihmisessä pääsevät ylivaltaan, tulee sellainen ihminen tietysti kauheaksi, hirveäksi. Pyövelit ovat kahta lajia; toiset heistä ovat vapaehtoisia, toiset pakonalaisia. Vapaehtoinen pyöveli on tietysti aina

halveksittavampi kuin pakonalainen, jota kuitenkin kansa inhoo ja pelkää suurimmassa määrässä. Mikäs on syynä tähän melkein taikamaiseen pelkoon toista pyöveliä kohtaan, samalla kun toinen saa osakseen hyväksymistä? Esimerkkejä on hyvin omituisia; minä tunsin hyviä, rehellisiä, jopa kunnioitettujakin ihmisiä, jotka yhtähyvin eivät voineet kärsiä sitä, ettei rangaistava huutanut ja rukoillut armoa rangaistuksen kestäessä. Rangaistavien on välttämättömästi huutaminen ja pyytäminen armoa. Niin on otettu tavaksi; sitä pidetään sopivana ja välttämättömänä, ja kun kerran uhri ei tahtonut huutaa, niin rankaisija, jonka minä tunsin ja jota muutoin voitiin pitää ehkä hyvänäkin ihmisenä, otti siitä loukkaantuakseen. Hän tahtoi ensin rangaista helposti, mutta kun ei kuullutkaan tavallisia "teidän jalosukuisuutenne, oma isämme, armahtakaa, ikäni olen rukoileva edestänne Jumalaa y.m.", julmistui hän ja antoi viisikymmentä lyöntiä lisää tahtoen saada uhrinsa armoa pyytämään, ja hän saikin tahtonsa täytetyksi. "Eihän sopinut, olihan se röyhkeyttä", sanoi hän minulle vakavan näköisenä. Varsinainen, pakonalainen pyöveli on taas tuomittu ja pakkotyöhön lähetetty vanki; aluksi on hän ollut toisen pyövelin opissa ja toimeensa perehtyneenä on hänet sitten jätetty ijäksi päiväksi vankilaan, jossa hänellä on erityinen huoneensa ja oma taloutensa; hän on kuitenkin melkein aina vartioituna. Tietysti elävä ihminen ei ole kone; vaikka pyöveli lyöpi velvollisuudesta, joutuu hän kuitenkin joskus intoihinsa, ja vaikei hän lyökkään ilman omaa huviansa, ei hänellä kuitenkaan ole mitään vihaa uhriensa kohtaan. Lyönnin osaavaisuus, ammattitaito ja halu esiytyä toverien ja yleisön edessä yllyttävät hänen itserakkauttaan. Hän tekee työtä taidon tähden. Sitä paitsi tietää hän olevansa hylkyläinen, tietää, että taikauskoinen pelko kohtaa häntä kaikkialla, eikä ole ollenkaan takeita siitä, ettei se vaikuttaisi häneen ja enentäisi hänen kiivauttaan, hänen eläimellisiä taipumuksiaan. Lapsetkin tietävät, että hän "on hyljännyt isänsä sekä äitinsä." Omituista on, että kaikki pyövelit, joita minä satuin näkemään, olivat kehittyneitä, ymmärtäväisiä, tavattoman itserakkaita ja ylpeitäkin ihmisiä. Oliko tämä ylpeys kehittynyt yleisen halveksimisen uhalla, enenikö se sen pelon vaikutuksesta, jota rangaistavat tunsivat heitä kohtaan, en tiedä. Ehkäpä juhlallisuuskin, jolla he ilmestyvät rangaistuspaikalla yleisön edessä, on omiansa kehittämään heissä jonkunlaista ylpeyttä. Muistan, että minä olin kerran pitkän ajan kuluessa tilaisuudessa tutustumaan erääseen pyöveliin. Hän oli pienenlanta, jäntevä ja laiha, ijältään noin neljänkymmenen vanha, ymmärtävän näköinen mies. Hän oli erinomaisen juhlallinen ja rauhallinen, käyttäytyi kuin herrasmies, vastasi kysymyksiini lyhyesti, ymmärtävästi ja kohteliaastikin, mutta kuitenkin hieman ylpeänlaisesti. Vartijaupseerit puhuttelivat häntä usein minun kuullen, jopa hyvin kohteliaastikin. Hän huomasi sen ja oli esimiestensä edessä tavallista säädylisempi ja arvokkaampi. Mitä ystävällisemmin päällikkö hänen kanssaan puheli, sitä jäykemmältä hän näytti ja vaikka hän osoittikin hienoa kohteliaisuutta, olen minä kuitenkin vakuutettu siitä, että hän piti itseänsä sillä hetkellä paljoa arvokkaampana kuin hänen kanssaan puheleva esimies. Se oli kirjoitettuna hänen kasvoillaan. Tapahtui, että hänet lähetettiin joskus kuumana kesäpäivänä, vartijan seuraamana ja varustettuna pitkällä, hoikalla seipäällä, tappamaan kaupungin koiria. Tässä kaupungissa oli tavattoman paljon koiria, jotka eivät olleet kenenkään omia. Mätäkuun aikana olivat ne vaarallisia ja esimiesten toimesta lähetettiin pyöveli niitä hävittämään. Mutta tämäkään halpa toimi ei alentanut häntä laisinkaan. Silloin saatiin nähdä, miten arvokkaasti hän kuljeskeli pitkin kaupungin katuja, väsyneen vartijan seuraamana, peloittaen jo ulkomuodollaan naisia ja lapsia, ja mitenkä hän ylpeästi silmäili kaikkia vastaan tulijoita. Pyöveleillä on muuten hyvä toimeentulo. Heillä on rahaa, he syövät hyvää ruokaa ja juovat viinaa. Rahaa saavat he ottamalla vastaan lahjoja. Siviililuokkaan kuuluva syytöksenalainen, joka tuomitaan rangaistukseen, lahjoo pyövelin, vaikkapa viimeisestäänkin. Mutta muutamille rikkaille syytetyille määrää hän itse jonkun summan katsoen heidän varallisuutensa tilaan ja vaatien sillä tavoin välistä kolmekymmentä ruplaa, toisinaan enemmänkin. Rikasten kanssa tingitään aikalailla. Liian laimeasti ei pyöveli tietysti voi rangaista; siitä vastaa hän omalla selkänahallaan. Mutta sen sijaan lupaa hän määrätystä maksusta uhrille, ettei lyö häntä kovin lujasti. Hänen ehtoihinsa melkein aina suostutaan; muussa tapauksessa rankaisisi hän todellakin julmasti, sillä se on täydellisesti hänen valtassaan. Tapahtuu niinkin, että hän määrää melkoisen summan köyhillekin syytöksenalaisille; silloin käyvät sukulaiset hänen luonaan, tinkivät, pokkuroivat ja jos eivät saa häntä tyydytetyksi, on hätä käsissä. Semmoisissa tapauksissa on hänelle avuksi vaikuttamansa taikamainen pelko. Pyöveleistä kerrottiinkin kummia juttuja. Vangit vakuuttivat minulle, että pyöveli voi tappaa rangaistavan yhdellä ainoalla lyönnillä. Sopii kuitenkin kysyä, milloin semmoista olisi tapahtunut? Ehkä jutussa sentään oli perää. Todeksi sitä ainakin vakuutettiin. Pyöveli itse sanoi minulle voivansa sen tehdä. Sanottiin myöskin, että hän voipi lyödä kaikesta voimastaan rangaistavan selkään, kuitenkin niin, ettei siihen synny pienintäkään haavaa eikä vanki tunne minkäänlaista kipua. Näistä keinoista ja tempuista oli kertomuksia useitakin. Mutta vaikka pyöveli ottaakin lahjoja ja lupaa rangaista helposti, antaa hän kuitenkin ensi iskun täydestä voimastaan. Se on tullut tavaksi. Seuraavat lyönnit ovat helpompia, etenkin jos hän on saanut lahjoja. Mutta ensi lyönti on kaikissa tapauksissa hänen lyöntinsä. Minkä tähden hän sillä tavoin menettelee, sitä en tiedä. Senkö tähden, että totuttaisi uhrinsa seuraaviin lyönteihin, siinä luulossa, että kovan lyönnin jälkeen seuraavat keveämmät lyönnit eivät tunnu niin kiduttavilta? Vai lieneekö syynä ainoastaan kopeilun halu, halu tehdä kerrassaan rangaistavalle ymmärrettäväksi, kenen kanssa hän on tekemisissä, sanalla sanoen, itsensä näyttämisen halu? Kaikissa tapauksissa tuntee pyöveli ennen rangaistusta oman mahtinsa ja voimansa; hän on silloin kuin näyttelijä; yleisö ihmettelee ja kauhistuu häntä, eikä hän ilman nautinnon tunnetta huudakaan

rangaistavalle ennen ensimmäistä iskua: "Katso itseäsi, minä poltan!" — tavalliset sanat tällaisissa tilaisuuksissa. Vaikeata on käsittää, mihin määrin ihmisen luonto voipi turmeltua.

Sairashuoneessa maatessani kuulin minä kaikki nämä jutut. Makaaminen oli kaikille erittäin ikävää. Kukin päivä oli aivan toisensa kaltainen! Aamulla oli edes huvia lääkärrien käynnistä ja kohta sen jälkeen seuranneesta päivällisestä. Syöminen tuotti tietysti niin ikävissä oloissa erinomaista hupia. Ruoat olivat kullakin erilaiset, katsoen taudin laatuun. Kuka sai ainoastaan ryynisoppaa, kuka velliä, kuka mannaryyni-puuroa, jota monet mielellänsä olisivat syöneet. Pitkällisestä venymisestä olivat vangit tulleet herkkusuiksi. Terveityville annettiin palanen keitettyä lihaa, "härkää", kuten meillä sanottiin. Paras oli keripukkia sairastavien ruoka, johon kuului lihaa, sipulin, piparuutin y.m. kanssa; joskus annettiin siihen myöskin viinaryyppy. Leipä oli joko ruisjauhoista tai sekasin ruis- ja vehnä jauhoista paistettua. Tämä virallinen hienous ruokia määrätessä huvitti vankeja. Tosi on, että muutamissa taudeissa sairas ei voi syödä paljon mitään. Sen sijaan ne, joilla oli ruokahalu, söivät, mitä vaan saivat. Muutamat vaihtoivat ruokiansa, niin että toista varten määrätty ruoka joutuikin usein toisen suuhun. Ne, joille määrättiin heikkoa ruokaa, ostivat lihaa taikka myöskin sahtia ja sairashuoneen olutta niiltä, joille sitä määrättiin. Ruoat kulkivat rahan edestä kädestä käteen. Liharuoka oli kalliissa hinnassa; se maksoi viisi kopeikkaa paperirahassa. Jos osastossamme ei ollut semmoista, jolta olisi voinut ostaa, lähetettiin vartija vankien tai myöskin sotamiesten osastoon, "vapaaseen", kuten täällä sanottiin. Myymälällisiä oli aina. Itse tyytyivät he leipään, mutta ansaitsivat sen sijaan rahaa. Köyhyys oli tietysti yleinen, mutta ne joilla oli rahaa, lähettivät ostamaan torilta kalatsia ja muita herkkuja. Vartijat toimittivat näitä ostoksia omaa voittoaansa katsomatta. Päivällisen jälkeen tuli ikävin aika; kuka joutessaan makasi, kuka lörpötteli, kuka riiteli, kuka taas kertoi jotain ääneen. Jollei tuotu uusia sairaita, oli aika vielä ikävämpi. Uuden tulokkaan ilmestyminen herätti aina yleistä huomiota, etenkin jos tulokas oli tuntematon. Häntä katseltiin, koetettiin saada selville, kuinka hänen laitansa oikeastaan oli, mistä hän tuli ja missä asioissa. Etenkin olivat tervetulleita ne, joita siirrettiin paikasta toiseen; ne kertoilivat aina yhtä ja toista, tosin ei omista yksityisistä asioistaan, sillä niistä ei koskaan kysely, jos ken ei omasta tahdostaan ruvennut kertomaan, vaan siitä, mistä tulivat? kenen kanssa? mimmoinen oli tie? minne olivat matkalla? y.m. Toiset taas, kun kuulivat uuden kertomuksen, muistivat jonkun seikan omista vaiheistaan: siirtomatkoista, matkajoukoista, rankaisijoista, matkueen johtajista. Ruumiinrangaistuksen saaneet ilmestyivät myöskin tähän aikaan, illalla. He tekivät aina valtaavan vaikutuksen, kuten jo olen maininnut; mutta heitä ei tuotu tänne joka päivä; ja niinä päivinä, jolloin heitä ei ilmestynyt, tuntui olo ikävänlaiselta, ikäänkuin kaikki olisivat olleet toisihinsa kyllästyneinä, jopa syntyi riitojakin. Sairaat oikein ihastuivat, kun tänne tuotiin mielipuolisia tutkittavaksi. Mielipuoleksi heittäytymistä rangaistuksen välttämiseksi käyttivät joskus syytöksenalaiset. Mutta heidän mielentilansa saatiin pian selville taikka paremmin sanoen, he päättivät itse muuttaa menettelytapansa, niin että vanki, joka oli teeskennellyt pari kolme päivää, tuli äkkiä viisaaksi ja alkoi pyrkiä pois sairashuoneesta. Häntä eivät pilkanneet siitä toiset vangit yhtä vähän kuin lääkäritkään; kaikessa hiljaisuudessa saatettiin hän pois sairashuoneesta, jonne hän ilmestyi parin kolmen päivän kuluttua rangaistuna takasin. Sellaiset tapaukset olivat kuitenkin harvinaisia. Mutta oikeat mielipuoliset, joita tuotiin tutkittaviksi, olivat vitsauksena koko osastolle. Niitä, jotka olivat iloisia, huusivat, tanssivat ja lauloivat, ottivat vangit melkein riemastuksella vastaan. "Sepä lystikäs!" sanoivat he katsellen äsken tullutta hulluttelijaa. Mutta minun oli sanomattoman vaikeata nähdä näitä onnettomia. Minä en voinut koskaan kylmäkiskoisesti katsella hulluja.

Naurulla vastaan otetun hulluttelijan alituiset vehkeet ja levottomat temput kyllästyttivät vihdoin kaikkia. Erästä semmoista hullua pidettiin täällä noin kolme viikkoa ja silloin ei olisi tehnyt mieli olla sairashuoneessa. Aivan kuin suotta tuotiin tänne samaan aikaan eräs toinenkin mielipuoli. Tämä teki minuun syvän vaikutuksen. Asia tapahtui vankeuteni kolmantena vuonna. Ensi vuonna tai paremmin sanoen vankeuselämäni ensimmäisinä kuukausina kävin minä muiden mukana kahden virstan päässä olevassa tiilitehtaassa ja kannoin siellä tiilejä muurareille. Piti korjata tehtaassa uuneja tulevana kesänä tapahtuvia tiilitöitä varten. M—tsky ja B. tekivät minut siellä tuttavaksi paikalla olevan tarkastajan, aliupseeri Ostroshkin kanssa. Hän oli puolalainen, ijältään noin kuudenkymmenen vuoden vanha, komea ja juhlallisen näköinen ukko. Jo kauan aikaa oli hän oleskellut Siperjassa, jonne hän oli tullut sotamiehenä 30-luvulla; vaikka hän olikin alhaista syntyperää, kunnioittivat ja rakastivat häntä M—tsky ja B. suuresti. Hän luki alituisesti katolilaisista raamattua. Minä keskustelin hänen kanssaan ja hän puhui ystävällisesti ja järkevästi, kertoili hupaisesti ja katsoi silmiini sävyisästi, rehellisesti. Sittemmin en nähnyt häntä kahteen vuoteen, kuulin vaan, että hän jostakin syystä oli joutunut oikeuden käsiin, ja nyt tuotiin hänet äkkiä sairashuoneeseen mielipuolena. Hän tuli sisään viheltäen, nauraen ja rupesi sangen sopimattomien liikkeiden ohessa tanssimaan pitkin laattiaa. Vangit iloitsivat, vaan minun mieleni kävi surulliseksi... Kolmen päivän kuluttua olimme hänen kanssaan pahassa pulassa. Hän riiteli, tappeli, vinkui, lauleli sekä öin että päivin ja teki aina niin vastenmielisiä temppuja, että kaikkia rupesi illettämään. Hän ei pelännyt ketään. Hänet puettiin kuumetautisen paitaan, mutta asia siten vaan paheni; ilman paitaa taas riiteli ja tappeli hän melkein kaikkien kanssa. Näiden kolmen viikon kuluessa pyysivät melkein kaikki sairaat yhteen ääneen, että hänet vietäisiin toiseen osastoon. Siellä taas parin päivän kuluttua pyydettiin, että hänet siirrettäisiin meille. Mutta kun mielipuolia oli täällä samalla

kertaa kaksi, molemmat levottomia ja riitaisia, muutettiin niitä vuorotellen toisesta osastosta toiseen. Molemmat kävivät yhä huonommiksi. Kaikki hengittivät vapaammin, kun heidät vihdoinkin vietiin täältä johonkin muuante...

Muistan vielä erään omituisen mielipuolen. Sairashuoneeseen tuotiin kerran kesällä eräs syytöksenalainen, vankka ja kömpelön näköinen, ijältään noin neljänkymmenen viiden vanha mies, jonka synkät kasvot olivat rokonarpiset, silmät pienet ja punottavat. Hänet sijoitettiin viereeni. Mies näkyi olevan hyvin hiljainen, sillä hän istui paikallaan kenenkään kanssa puhumatta ja ikäänkuin jotakin miettien. Hämärän tullessa kääntyi hän äkkiä puoleeni. Suoraan, ilman pitempiä mutkia kertoi hän minulle suurena salaisuutena, että hänen piti näinä päivinä saada selkäänsä kaksituhatta, josta kuitenkin nyt ei tule mitään, koska översti G—:n tytär oli ruvennut puuhaamaan hänen puolestaan. Minä katselin häntä kummastellen ja sanoin, että siinä tapauksessa överstin tytär ei voisi saada mitään toimeen. Minä en tietänyt vielä mitään hänen tilastaan, sillä hänet tuotiin tänne tavallisena sairaana eikä mielipuolena. Minä kysyin, mikä häntä vaivasi? Hän vastasi, ettei hän sitä tiedä ja että hänet tuotiin tänne, vaikka hän on aivan terve; överstin tyttären rakkauden sanoi hän saavuttaneensa; pari viikkoa sitten oli tämä ajanut päävahdin sivu ja rakastunut häneen, hän kun juuri samaan aikaan sattui katsahamaan rautaristikon läpi. Rakastuminen oli tapahtunut yht'äkkiä. Ja sen jälkeen oli tuo nainen käynyt kaksi kertaa päävahdissa; ensi kerran oli hän tullut isänsä kanssa tervehtimään veljeänsä, joka oli silloin päävahdissa vartioimassa; toisen kerran tuli hän äitinsä seurassa almuja jakelemaan ja silloin oli hän ohi mennessään kuiskannut hänelle korvaan rakastavansa häntä ja tahtovansa hänet pelastaa. Omituisen tarkoilleen kertoi hän nämä hullutukset, jotka olivat syntyneet hänen häiriötilassa olevissa aivoissaan. Hän uskoi lujasti pääsevänsä vapaaksi rangaistuksesta. Överstin tyttären kiihkeästä rakkaudesta puhui hän tyvenesti ja vakuuttavasti, ja vaikka kertomus olikin mahdoton, tuntui kuitenkin kummallisen omituiselta kuulla tuommoista rakkausjuttua mieheltä, joka oli lähes viidenkymmenen vanha, alakuloinen, surullinen ja rumannäköinen. Olipa omituista, miten rangaistuksen pelko oli vaikuttanut tähän arkaan sieluun. Ehkäpä oli hän todellakin nähnyt jonkun akkunasta ja pelosta syntynyt hulluus, joka eneni hetki hetkeltä, löysi kerrassaan muotonsa. Tämä onneton sotamies, joka ehkä koko elämässään ei ollut ajatellut neitosta, sepitti nyt aivoissaan kokonaisen romaanin. Minä kuuntelin häntä ääneti ja ilmoitin sitten asian muille vangeille. Mutta kun nämä rupesivat tekemään hänelle kysymyksiä, ei hän vastannut mitään. Seuraavana päivänä puhutteli häntä lääkäri kauan aikaa ja kun hän sanoi olevansa aivan terve, jota myöskin tutkimus osoitti, lähetettiin hänet täältä pois. Mutta siitä, että hänen listaansa kirjoitettiin "sanat", saimme tietää vasta lääkärin lähdön jälkeen, niin että oli mahdotonta ilmoittaa hänelle asian oikeata laitaa. Mutta emmehan oikeastaan itsekään tietäneet, kuinka asian laita oli. Vika oli hänen lähettäjisissä, jotka eivät olleet ilmoittaneet syytä hänen lähettämiseensä. Siinä oli tapahtunut jonkunlainen laiminlyöminen. Ehkäpä eivät hänen lähettäjänsäkään voineet aivan varmasti pitää häntä mielipuolena, vaan tahtoivat toimittaa hänet lääkärin tutkittavaksi. Kuinka lienee ollutkin, varma on vaan, että hänet vietiin kahden päivän kuluttua rangaistavaksi. Se seikka hämmästytti häntä sangen suuresti; viimeiseen hetkeen asti ei hän voinut uskoa, että häntä todellakin tahdotaan rangaista, ja kun häntä ruvettiin kuljettamaan rivien välitse, huusi hän: "apua!" Sairashuoneessa ei häntä pantu enää tilan puutteen tähden meidän osastoomme, vaan vietiin toiseen. Mutta minä kyselin hänestä ja sain tietää, ettei hän kahdeksaan päivään puhunut kenenkään kanssa, vaan oli ollut aina peräti levoton ja alakuloinen... Kun hänen selkäänsä parani, lähetettiin hän johonkin toiseen paikkaan. Ainakaan minä en hänestä kuullut enää mitään.

Mitä muuten lääkitsemiseen ja lääkkeisiin tulee, eivät helposti sairast, sen verran kuin minä voin huomata, noudattaneet määräyksiä eivätkä nauttineet lääkkeitä, jota vastoin kovasti ja todellisesti sairast nauttivat rohtojansa ja parantelivat itseään mielellään; mieluisimmin käytettiin kuitenkin ulkonaisia keinoja. Sarvia, iilimatoja, hauteita ja veren iskuja, joita yhteinen kansa suosii ja joihin se luottaa, käytettiin täällä runsaasti. Minua kummastutti eräs omituinen seikka. Nämä samat ihmiset, jotka osoittivat suurta kärsivällisyyttä, kun heitä rangaistiin kepeillä ja raipoilla, vaikerivat ja voihtivat usein, kun heihin pantiin sarvia. Olivatko he siihen määrin veltostuneet vai muutenko tahtoivat hienostella, sitä en voi varmaan sanoa. Tosi on, että tšekäläiset vereniskemis-neuvot olivat omituista laatua. Koneen, joka silmänräpäyksessä lävistää nahan, oli välskäri jo kauan sitten kadottanut tai turmellut, tai ehkä oli se itsestään turmeltunut, niin että hänen oli pakko tehdä iskujansa lansetilla. Iskuja tehdään joka sarvea varten kahdentoista paikoille. Koneella tapahtuu se ilman mitään kipua. Kaksitoista terävää rautaa lyöpi samassa silmänräpäyksessä, joten kipu tuntumaton. Mutta lansetilla hakkaaminen on aivan toista. Lansetti leikkaa suhteellisesti hyvin hitaasti, niin että kipu tuntuu; mutta kun esim. kymmentä sarvea varten pitää tehdä sata kaksikymmentä semmoista leikkausta, niin vaikuttaa se kaikki tietysti hyvin kipeätä. Minä olen sen tempun kokenut ja vaikka se olikin kipua tuottavaa ja harmillista, voi sitä kuitenkin kärsiä vaikeroimatta. Oikeinpa tahtoi naurattaa, kun näki pitkän ja vankan miehen kiemurtelevan ja ynisevän. Hän oli verrattava ihmiseen, joka tosiasioissa on luja ja vakava, mutta kotonaan, jouten ollessaan kiukuttelee ja riitelee eikä tahdo syödä sitä, jota hänelle tarjotaan; ei mikään ole hänen mielensä mukaista, kaikki tekevät hänelle harmia ja kiusaa: sanalla sanoen, hän juonittelee hyvinvointiansa, kuten mokomista herrasmiehistä sanotaan, vaikka semmoisia ihmisiä tavataan alhaisenkin kansan keskuudessa; meidän vankilassamme oli niitä yhdessä

asumisen vuoksi liiankin paljon. Usein tapahtui, että sairashuoneessa ruvettiin semmoisia hienostelijoita pilkkaamaan ja jotkut heitä haukkuivatkin; silloin vaikenin asianomainen, aivan kuin hän olisi odottanutkin haukkumisia. Ustjantsew etenkin ei suvainnut semmoisia eikä koskaan laiminlyönyt hienostelevien haukkumista. Hän oli hyvin halukas riitelemään muidenkin kanssa. Se oli hänellä nautintona, luonnon vaatimuksena, osaksi taudin, osaksi myöskin tylsämielisyyden vaikutuksesta. Tavallisesti tuijotti hän ensin totisen ja tarkkaavan näköisenä ja rupesi vasta sitten lukemaan saarnojansa levollisella ja vakuuttavalla äänellä. Kaikki häntä liikuttikin; ikäänkuin hänet olisi määrätty pitämään silmällä järjestystä ja yleistä säädyllisyyttä sairashuoneessa.

— Kaikkia hän jutteleekin, sanoivat vangit nauraen. Häntä muuten säästettiin eikä ryhdytty juuri riitoihin hänen kanssaan; joskus vaan tehtiin hänestä pientä pilaa.

— Kyllähän hänellä juttuja piisaa; yli kolmen kuorman niitä lähtee.

— Mitä juttuja? Hullulle tietysti ei kumarreta.

— Minkäs tähden hän pelkää lansettia? Kärsiköön!

— Mitäs se sinua liikuttaa?

— Ei, veliseni, keskeytti eräs vanki — sarvet eivät ole mitään, vaan kun jotakuta vedetään korvasta, niin se on aivan toista.

Kaikki nauroivat.

— Onkos sinua vedetty?

— Niinkös luulet, ettei ole? Tietysti minua on vedetty.

— Ilmankos korvasi ovatkin kovin venähtäneet.

Tällä vangilla, Shapkinilla, oli todellakin tavattoman pitkät, riippuvat korvat. Hän oli entinen maankulkija, ijältään vielä nuori, toimekas ja hiljainen; hän laski leikkiä hyvin totisen näköisenä, joka seikka teki hänen leikinlaskunsa sangen naurettavaksi.

— Kuinka olisi minun pitänyt luulla, että sinua on korvasta vedetty? Ja miten olisin minä voinut tulla siihen päätökseen, sinä ahdasälyinen ihminen, alkoi Ustjantsew uudestaan kääntyen tyytymättömänä Shapkinin puoleen, vaikka viimemainittu ei puhunut hänelle, vaan kaikille yhteensä, eikä edes katsonutkaan häneen.

— Kukas sinua veti korvasta? kysyi joku.

— Kuka? Ispravnikka [maalla oleva järjestystuomari. Suom. muist.] tietysti. Se tapahtui maankulkemisesta. Me tulimme silloin K:iin, ja meitä oli kaksi, minä ja eräs toinen maankulkija, Efim, ilman mitään lisänimeä. Tiellä pääsimme me erään talonpojan luona Tolminan kylässä hiukan varoihimme. Se on semmoinen kylä, se Tolmina. K:iin tultuamme rupesimme heti ympärillemme katselemaan: sopisihan täälläkin hyötyä. Maalla on vapaa olo, aivan toisin kuin kaupungissa, se nyt on tietty asia. No, ensi aluksi pistäysimme kapakkaan. Ja katsokaas, siellä tuli luoksemme eräs onnettoman näköinen, hajahapsinen mies saksalaisessa puvussa. — Sallikaa mun kysyäni, virkkoi hän, onko teillä kirjoja? [S.o. passia.]

— Ei ole, vastasimme me.

— Vai niin. Me olemme myöskin kirjattomia. Täällä on minulla kaksi ystävää, sanoi hän; ne palvelevat kenraali Käkisen luona. [S.o. metsässä, jossa käki oleskelee. Hän tahtoi ilmoittaa, että toveritkin olivat maankulkijoita.] Niinpä rohkenenkin kysyä, me kun olemme hiukan huilanneet ja rahamme menettäneet, etteköhän suvaitsisi tarjota meille puolituopillista?

— Mielellämme, vastasimme me. Ja sitten me joimme. Nämä toisetpa ilmoittivatkin meille erään näpistelemistä, s.o. ammattiamme koskevan seikan. Oli talo, kaupungin reunalla, ja siinä asui rikas porvari, jolla oli tavaraa yltäkyllin; yöllä päätimme käydä hänen luonaan. Mutta sielläpä jouduimmekin kaikki viisi kiinni. Meidät pantiin putkaan, mutta sieltä vietiin itsensä ispravnikan luo. Tämä sanoi tahtovansa itse tutkia meitä. Niinpä hän tulikin sitten luoksemme ja hänen jälkeensä kannettiin kupillinen teevettä; mies oli roteva, poskiparralla varustettu. Hän istahti. Paitsi meitä tuotiin esille vielä kolme maankulkijaa. Ja kyllähän se maankulkija on hauska poika: ei hän muista mitään, on kuin puulla päähän lyöty, ei tiedä mitään. Ispravnikka kysäsi suoraan minulta: "Ken sinä olet?" Kovin hän huusi minulle. Minä tietysti vastasin sitä, mitä muutkin: en tiedä, en mitään tiedä, teidän korkeasukuisuutenne; kaikki olen unohtanut.

— Elähän huoli, kylläpähän vielä puhut, naama on minulle tuttu; ja hän katseli minua vihaisesti. Minä häntä en sitä ennen ollut koskaan nähnyt. Hän kääntyi toisen puoleen ja kysyi: Ken sinä olet?

— Viittaa-karkuun, teidän korkeasukuisuutenne.

— Onkos sinun nimesi viittaa-karkuun?

— On teidän korkeasukuisuutenne.

— Hyvä, sinä olet viittaa-karkuun, mutta kukas sinä olet? Näin kysyi hän kolmannelta.

— Minä hänen jälestään, teidän korkeasukuisuutenne.

— Mikäs on nimesi?

— Nimeni onkin "minä hänen jälestään", teidän korkeasukuisuutenne.

— Kukas sinut, kelvoton, on sillä tavoin nimittänyt?

— Hyvät ihmiset ovat nimittäneet, teidän korkeasukuisuutenne. Onhan maailmassa hyviä ihmisiä, teidän korkeasukuisuutenne.

— Keitä ovat ne hyvät ihmiset?

— En oikein muista, teidän korkeasukuisuutenne, antakaa muistamattomuuteni jalomielisesti anteeksi.

— Oletko kaikki unohtanut?

— Kaikki, teidän korkeasukuisuutenne.

— Mutta olihan sinulla isä ja äiti?... Kaiketi heidät muistat?

— Arvattavasti on ollut, teidän korkeasukuisuutenne; mutta en sitäkään oikein muista; ehkäpä ne ovat olleet sentään, teidän korkeasukuisuutenne.

— Missä sinä olet elänyt tähän asti?

— Metsässä, teidän korkeasukuisuutenne.

— Ainako metsässä?

— Aina metsässä.

— Kuinkas talvella?

— Talvea en ole nähnyt, teidän korkeasukuisuutenne.

— No, kuinkas sinä, mikäs sinun nimesi on?

— Kirves, teidän korkeasukuisuutenne.

— Ja sinä?

— Teroita, äläkä vitkastele, teidän korkeasukuisuutenne.

— Ja sinä?

— Teroittele vaan, teidän korkeasukuisuutenne.

— Eikö kukaan teistä muista mitään?

— Emme muista mitään, teidän korkeasukuisuutenne.

Ispravnikka seisoi ja nauroi ja naurahtelimme mekin. Mutta välistä saattaa hän lyödä vasten hampaitakin. Vaan me maankulkijat olimme tervettä, hyvinvoipaa väkeä. — Viekää heidät linnaan, kyllä minä sitten heidän kanssaan; vaan sinä saat jäädä — sen hän sanoi minulle. — Tule tänne, käy istumaan! Minä katsoin ja näin, että siinä oli pöytä, paperia ja kynä. Arvelin: mitähän nyt tulee? — Istu tuolille, sanoo hän, ota kynä käteesi ja kirjoita! Mutta itse tarttui hän korvaani ja rupesi siitä vetämään. Minä katsoin häneen kuin paholainen pappiin: en osaa, teidän korkeasukuisuutenne, sanoin minä. — Kirjoita!

— Armahtakaa, teidän korkeasukuisuutenne. — Kirjoita niinkuin osaat! Itse veti hän aina vaan

korvastani, veti ja vieläpä tempoikin! Sen sanon, veljet, ennemmin olisin kärsinyt kolmesataa kuin tätä tämmöistä — piti vaan muka kirjoittaa!

— No, tuliko hän hourupäiseksi, vai kuinka?

— Eikä tullut. Asia oli niin, että T:ssä oli joku aika takaperin kirjuri tehnyt kepposet: oli puhaltanut ruunun rahat ja niiden kanssa karannut; korvat olivat hänelläkin pitkät. No, siitä annettiin joka haaralle tieto. Ja kun minulla olivat jotenkuten samat tuntomerkit, niin tahtoikin hän tutkaista, osasinko minä kirjoittaa ja millä tavoin?

— Vai niin! Tekikös se kipeätä?

— Sanoinhan jo, että teki.

Kaikki rupesivat nauramaan.

— No, kirjoititkos sinä?

— Mitäpä olisin kirjoittanut. Aloin vedellä kynää pitkin paperia, vetelin, vetelin, ja siihen se jäikin. No, korvapuusteja, se on tietty, sain minä kymmenkunnan ja pääsin sitten, vankilaan tietysti.

— Osaatkos sinä kirjoittaa?

— Osasin ennen, vaan kun kynillä ruvettiin kirjoittamaan, vieraannuin koko asiasta...

Tällä tavoin puheltiin tai oikeammin lörpöteltiin silloin, kun aika tuntui ikävältä. Jumalani, mitenkä täällä olikin ikävä! Päivät olivat pitkät, tukahuttavat, toinen toisensa kaltaiset. Vaikkapa olisi ollut joku kirja luettavana! Siitä huolimatta kävin minä, etenkin alussa, usein sairashuoneessa, väliin sairaana, väliin taas muuten lepäilemässä; tahdoin olla poissa vankilasta. Siellä oli vaikea olla, vielä vaikeampi kuin täällä. Siellä oli ilkeyttä, vihamielisyyttä, riitaa, kateutta ja alituksia pistosanoja meitä aatelisia kohtaan. Täällä sairashuoneessa oltiin enemmän yhdenvertaisia, elettiin ystävällisemmin. Ikävin aika päivästä oli ilta ja alkuosa yötä. Makuulle ruvettiin aikaisin. Himmeä yölamppu oli kaukana oven luona kiiltävänä pisteenä, vaan meidän nurkassamme oli melkein pimeä. Tukahuttava haju täytti huoneen. Joku ei voi nukkua, vaan nousee istualleen ja istuu noin puolentoista tuntia vuoteellaan, pää kallellaan, ikäänkuin miettien jotakin. Silloin katselin minä häntä, koettaen arvailla, mitä hän mielti, jotta vaan ajan jotenkuten olisin saanut kulumaan. Väliin rupesin itsekin haaveksimaan ja muistelemaan entisiä aikoja, jotka kuvautuivat tarkoilleen ja selvästi mielikuvitukseeni; johtuivatpa mieleeni semmoisetkin yksityisseikat, joita muulloin en mitenkään olisi voinut muistaa. Väliin taas koetin arvailla tulevaisuuttani: mitenkähän täältä pääsen pois? Minne? Ja koska se tapahtuu? Palaankohan koskaan kotiseudulleni? Näitä ajattelin minä ajattelemistani ja toivonkipinä rupesi rinnassani syttymään... Väliin taas rupesin lukemaan: yksi, kaksi, kolme j.n.e., jotta sitä tehdessäni olisin nukkunut. Väliin luin minä kolmeen tuhanteen saakka saamatta unta silmääni. Joku liikautti itseänsä. Ustjantsew alkoi yskiä keuhkotautisen yskää, jonka jälkeen hän vaikeroi heikolla äänellä: "Jumalani, minä olen syntiä tehnyt!" Ja omituista oli kuulla tätä sairasta, murrettua ääntä yleisen hiljaisuuden vallitessa. Jossain nurkassa valvotaan myöskin ja puhellaan vuoteilta. Joku rupee kertomaan entisyydestään, kaukaisista asioista, maankulkemisesta, lapsistaan, vaimostaan. Kuiskaavasta äänestäkin voipi jo päättää, ettei hän voi enää koskaan saavuttaa takasin entisyyttään; toinen kuuntelee häntä. Kuuluu vaan hiljainen, tasainen sopotus, ikäänkuin vesi suhisisi jossain kaukana...

XV.

Kesäaika.

Käsissä oli huhtikuun alkupuoli ja pääsiäinen läheni. Vähitellen alkoivat kesäiset työtkin. Aurinko tuntui päivä päivältä lämpimämmältä, valoisammalta: ilma tuoksusi keväiseltä ja vaikutti elähyttävästi ihmiseen. Kauniit päivät ilahuttivat kahleissa olevankin mieltä ja herättivät hänessä toiveita, pyrinnoita, kaipausta. Nähtävästi oli vapauden ikävä kirkkaina, lämpiminä päivinä suurempi kuin synkkänä talvi- tai syysaikana; sen tunsivat kaikki vangit. He iloitsivat tosin kirkkaista päivistä, mutta samalla ilmaantui heissä jonkunlaista kärsimättömyyttä, malttamattomuutta. Minä huomasin, että vankilassamme keväisin syntyi entistä useammin riitoja. Useammin kuultiin melua, huutoa, hälyä ja vihapuheita; mutta silloin saatiin myöskin nähdä, kuinka vangit työn-teossa ajatuksiinsa vaipuneena silmäilivät sinertävään etäisyyteen tuonne Irtishin taakse, jossa suunnaton, puolentoista tuhatta virstaa avara kirgiisiläinen

erämaa alkoi; saatiin myöskin kuulla, kuinka he huokailivat syvään, ikäänkuin olisivat väkisinkin tahtoneet hengittää tuota kaukaista, vapaata ilmaa ja keventää siten ahdistettua mieltänsä. — "Ohoi!" sanoivat he sitten äkkiä, ikäänkuin pudistaakseen itsestään kaikki haaveilut, ja tarttuivat kärsimättömän ja synkännäköisinä lapioon tai tiileihin, joita oli kannettava paikasta toiseen. Hetkisen kuluttua unohtikin vanki jo äsköiset tunteensa ja alkoi joko nauraa tai riidellä, katsoen siihen, mimmainen luonne hänellä oli; väliin rupesi hän myöskin tavattomalla ja aivan tarpeettomalla innolla työskentelemään, ikäänkuin tahtoen siten tukahuttaa jotakin, joka ahdisti ja painoi hänen rintaansa. Kaikki olivat he rotevia, enimmäkseen nuoria ja voimakkaita miehiä... Raskaat ovat kahleet siihen aikaan! Tätä en minä sano runollisesti liioitellen, vaan täysin vakuutettuna sanojeni totuudesta. Kun ilma lämpeni ja auringon säteet kirkkaasti paistoivat, kun ihmisen koko olento tunki ympärillä olevan luonnon vastustamattomalla voimalla heräjävän unestaan, silloin tuntui suljettu vankila ja sen vartijat raskaalta; — tähän aikaan, jolloin leivonen ensi kerran ilmaantuu, alkaa Siperjassa ja koko Venäjällä kulkulaisuus: vangit karkaavat vankeuslaitoksista ja hakevat suojaa metsissä. Päästyään vapaaksi tukahuttavasta olopaikastaan, oikeuden kourista, kahleista ja kepeistä, kuljeskelevat he mielensä mukaan, missä vaan on suotuisampaa ja vapaampaa olla; he syövät ja juovat mitä missäkin sattuvat saamaan, mitä Jumala lähettää ja öisin nukkuvat metsässä tai kedolla ilman mitään huolta ja ilman vankilan suruja, aivan kuin taivaan linnut, ottaen yöksi jäähyväiset ainoastaan tähdiltä ja ollen ainoastaan Jumalan silmän vartioimina. Eihän ole, ken siitä ilmoittaisi! Välistä tuntuu raskaalta ja uuvuttavalta "kenraali Käkisen palveleminen." Joskus ei saa vuorokausiin leipää; kaikilta täytyy piiloutua, salautua, täytyy myöskin varastaa, ryöstää, jopa joskus tehdä murhiakin. "Siirtolainen on kuin lapsukainen, mitä näkee, sitä mieli tekee", sanotaan Siperjassa sinne tuomituista siirtolaisista. Tätä puheenpartta voidaan täydellisesti, vieläpä lisänkin kanssa sovittaa maankulkijoihin. Maankulkija on usein ryöväri ja melkein aina varas, tietysti enemmän pakosta kuin kutsumuksesta. On olemassa paatuneita maankulkijoita. Toiset karkailevat pakkotyönsä loputtuakin, siirtolaisina ollessaan. Luulisi heidän olevan tyytyväisiä siirtolaisina, mutta eipä niinkään; yhä pyrkivät he johonkin, yhä tuntevat he vetovoimaa jonnekin. Elämä metsissä on köyhää ja peloittavaa, mutta vapaata ja seikkailulle otollista; se on viehättävää ja kummallisen ihanata niiden mielestä, jotka sitä kerran ovat kokeneet, ja niinpä tapahtuukin, että siirtolaiset karkailevat, jopa semmoisetkin, jotka ovat siivoja ja tarkkoja ja joista vähältä oli tulla toimekkaita talonisäntiä. Toiset menevät naimisiinkin, elävät viiden-vuoden paikoille yhdessä kohden ja äkkiä, jonakin kauniina aamuna katoavat, saattaen siten kummastelemaan jälkeen jättämänsä vaimon, lapset ja koko volostin, johon olivat kuuluneet. Täällä vankilassa näin minä erään sellaisen karkulaisen. Hän ei ollut tehnyt suurempia rikoksia, ainakaan ei hänestä puhuttu mitään siihen suuntaan; hän oli vaan karkailut koko elämänsä. Hän oli ollut Venäjän etelärajalla, Tonavan takana, Kirgiisien aroilla, itäisessä Siperjassa ja Kaukaasiassa — joka paikassa oli hän käynyt. Kenties olisi hänestä muunlaisissa oloissa tullut toinen Robinson Crusoe, koska hänellä oli semmoinen matkustelemisen halu. Kaiken tämän kuulin minä hänestä muilta, sillä itse puhui hän hyvin vähän, ainoastaan sen verran kuin välttämättömästi tarvittiin. Hän oli hyvin pienikasvuinen mies, ijältään jo noin viidenkymmenen vanha, tavattoman hiljainen, ja rauhallinen; olisipa häntä luullut miltei tylsämieliseksi. Kesällä oli hänen tapansa istua auringon paisteessa ja mutista suunsa sisässä jotain laulua, kuitenkin niin hiljaan, ettei sitä viiden askeleen päähän enää kuulunut. Hänen kasvopiirteensä olivat jäykistyneet, hän söi vähän, enimmäkseen leipää, ostamatta kertaakaan kalatsia tai viinaa; tuskinpa oli hänellä koskaan rahoja, tuskin osasi hän niitä lukeakaan. Häntä ei mikään näyttänyt liikuttavan. Vankilan koiria syötti hän väliin kädestään, eikä niitä täällä kukaan muu syöttänyt. Venäläinen yleensä ei ole halukas koirien syöttämiseen. Sanottiin hänen olleen naimisissakin, jopa kaksikin kertaa; tiedettiin myös, että hänellä oli lapsia jossain... Minkä vuoksi oli hän joutunut vankeuteen, sitä en tiedä. Vangit odottivat aina, että hän täältäkin karkaisi, mutta eikö liene aika vielä tullut vai liekö ikä painanut, koska hän eleli täällä elelemistään tarkastellen kaikessa hiljaisuudessa ympärillään olevaa kummallista menoa. Muutoin ei häneen saattanut aivan varmaan luottaa; vaikka hänellä ei olisi luullutkaan olevan syytä karkaamiseen, oli kuitenkin metsässä kuljeskeleminen paratiisin kaltaista verrattuna vankilan elämään. Asia on aivan ymmärrettävä. "Vaikka tuntuukin raskahalta, on kuitenkin oma valta" — siinäpä onkin syy, minkä tähden kaikki vangit Venäjällä, olkootpa he missä hyvänsä, tulevat keväisin levottomiksi. Mutta kaikki eivät suinkaan aio karata; aivan varmaan voipi sanoa, että semmoisia aikeita, katsoen asian vaikeuteen ja edesvastauksen suuruuteen, on vaan yhdellä sadasta; muut yhdeksänkymmentä yhdeksän ainoastaan kuvailevat mielessään, kuinka ja minne voisi karata, keventäen rintaansa semmoisilla haaveksimisilla. Jotkut tyytyvät vaan muistelemaan, kuinka he ennen olivat karanneet... Minä puhun nyt tuomionsa saaneista vangeista. Paljo useammin tekevät syytöksenalaiset karkausyrityksiä. Määräajaksi tuomitut karkailevat ainoastaan vankeutensa alussa. Oltuansa vankilassa pari-kolme vuotta, rupeevat he pitämään arvossa näitä vuosia tahtoen mieluummin lopettaa vankeusaikansa laillisella tavalla ja päästä siirtolaisiksi kuin antautua uusiin vaaroihin, jollei yritys sattuisi onnistumaan. Ja mahdollistahan on, ettei se onnistu. Ehkäpä vaan joka kymmenennelle onnistuu kohtalonsa muuttaminen. Tuomionsa saaneista ovat pitkäksi ajaksi tuomitut muita taipuvaisempia karkausretkiä tekemään. Viisitoista ja kaksikymmentä vuotta tuntuu heistä ijankaikkisuudelta ja niin pitkäksi ajaksi tuomittu on aina taipuvainen uneksimaan kohtalonsa muutosta, vaikkapa hän olisikin ollut jo kymmenen vuotta vankeudessa. Vihdoin estävät poltinmerkitkin

karkausryityksiä. "Kohtalon muuttaminen" on tullut pysyväksi lausetavaksi. Niinpä oikeuden edessäkin, kun vankia syytetään karkaamisesta, sanoo hän tahtoneensa muuttaa kohtaloansa. Karkulainen ei tapailekaan täydellistä vapautta — hän tietää, että se on melkein mahdotonta — mutta hän tahtoo päästä joko toiseen laitokseen tai siirtokuntaan tai myöskin uudestaan oikeuden tutkittavaksi — sanalla sanoen minne hyvänsä, kunhan vaan ei joutuisi entiseen vankeuspaikkaansa, johon hän on kyllästynyt. Jolleivät nämä karkulaiset löydä itselleen kesän kuluessa jotain sopivaa lymyypaikkaa, jossa voisivat viettää talvensa, jolleivät esim. tapaa jotain karkulaisten suojelijaa, jolle siitä olisi hyötyä, tai saa itselleen, välistä murhankin avulla, passia, jolla voisivat kaikkialla oleskella — tulevat he syksyksi, jollei heitä sitä ennen saada kiinni, suurissa joukoissa kaupunkiin, päästäksensä maankulkijoina vankilaan talveansa viettämään toivoen tietysti voivansa kesän tullen karata sieltä jälleen.

Kevät ei voinut olla minuunkaan vaikuttamatta. Muistan, kuinka minä joskus halukkaasti katselin paalujen raosta ja seisoin kauan aikaa nojautuneena aitausta vasten, silmäillen jäykästi ja kyllästymättä, kuinka ruoho viheriöitsi linnamme vallilla ja kuinka etäinen taivas kävi yhä sinisemmäksi. Levottomuus ja suru kasvoivat päivä päivältä ja vankila tuntui yhä enemmän vastenmieliseltä. Vihamielisyys, jota minä aatelismiehenä sain ensimmäisten vuosien kuluessa alinomaan kärsiä muilta vangeilta, vaivasi minua entistä enemmän. Näinä ensi vuosina menin minä usein sairashuoneeseen ilman mitään tautia, ainoastaan sen vuoksi, etten tarvitsisi olla vankilassa ja kärsiä alinomaista vihaa muiden puolelta. "Tekö rautanoukat, tekö olette meitä noukkineet?" sanoivat meille vangit, ja minä kadahdin vankilaan saapuvia alhaisoon kuuluvia miehiä. He tulivat kohta kaikkien toveriksi. Ja niinpä vaikutti kevät, vapauden ja ilon aika minuun surullisella, ikävällä tavalla. Paaston loppupuolella, luullakseni kuudennella viikolla, piti minun paastota. Jo ensimmäisen viikon alussa oli vanhin aliupseeri jakanut vangit paastoviikkojen mukaan seitsemään osaan. Kussakin osassa tuli siten olemaan noin kolmekymmentä henkeä. Paastoviikko oli minulle mieluisa. Paastoojat vapautettiin työstä. Me kävimme lähellä olevassa kirkossa, noin pari-kolme kertaa päivässä. Pitkään aikaan en ollut käynyt Herran huoneessa. Suurenmoinen jumalanpalvelus, johon olin tottunut jo lapsuudestani vanhempieni kodissa, juhlalliset rukoukset, maahan kumarrukset — kaikki se muistutti minulle kaukaista entisyyttä, muistutti nuoruuteni aikaa, ja tuntuipa hyvältä, kun meidät lähetettiin aamulla pitkin jäätynyttä maata ladatulla pyssyllä varustetun sotamiehen seurassa kirkkoon. Sotamies ei tullut kuitenkaan sen sisälle. Kirkossa asetuiimme me taajana joukkona aivan oven suuhun, jonne kuului vaan virrenlukijan kova ääni ja näkyi joskus vilaukselta papin musta kaapu sekä hänen paljas päälakensa. Muistui mieleeni, kuinka minä lapsuuteni aikana olin katsellut kirkossa alhaista kansaa, joka tungeskeli oven suussa ja nöyrästi väistyi paksujen olkapolettien tai hyvinvoivan herrasmiehen taikkapa myöskin komeasti puetun, jumalisen rouvasihmisen edestä, jotka kaikin mokomin tahtoivat päästä etupuolelle ja olivat alinomaan valmiit riitelemään ensimmäisistä paikoista. Silloin näytti minusta, että oven suussa olijat rukoilivatkin toisin kuin perimmäiset, rukoilivat nöyrästi ja hartaasti, ikäänkuin tuntien täydellisesti alennuksensa tilan.

Nyt piti minunkin seistä samalla paikalla, eikä edes aivan samallakaan; meidän luotamme väistyivät kaikki, ikäänkuin olisivat meitä pelänneet; meille annettiin tuon tuostakin almuja, ja muistanpa, että se tuntui minusta omituisen mieluisalta ja hyvältä. "Olkoon vaikka niinkin!" ajattelin itsekseni. Vangit rukoilivat hyvin hartaasti ja kukin heistä uhrasi vähäpätöisen kopeikkansa kynttilän ostoa tai kirkon kolehtia varten. "Olemmehan mekin ihmisiä", ajattelivat he kenties silloin tai tunsivat rinnassaan, että Jumalan edessä olimme kaikki samanlaisia... Me kävimme Herran ehtoollisella ennen aamu-jumalanpalvelusta. Kun pappi kalkki kädessä luki sanat: "...ota minut vastaan niinkuin sinä otit ryövärin vastaan" — sovittivat vangit nämä sanat itseensä ja lankesivat polvilleen niin että kahleet rämähtivät.

Pääsiäisviikko oli käsissä. Kullekin vangille annettiin esimiesten määräyksestä kananmuna ja palanen vehnäleipää. Kaupungista oli nytkin lähetetty paljon antimia. Myöskin pappi ristini kanssa tuli luoksemme ja esimiehet kävivät meitä katsomassa; taaskin valmistettiin rasvaista kaalisoppaa, taaskin ilmestyi humalaisia ja hoipertelevia aivan samoin kuin jouluna, sillä eroituksella kuitenkin, että nyt sai kävellä vankilan pihalla ja lämmitellä auringon paisteessa. Olo oli valoisampaa ja väljempää kuin talvella, mutta samalla myöskin ikävämpää. Pitkä, loppumaton kesäpäivä kävi erittäin tukalaksi juhlinea. Arkipäivät saatiin kulumaan työn-teolla.

Kesäiset työt olivat paljoa vaikeammat kuin talviset. Vangit rakensivat, kaivoivat maata, kasailivat tiilejä; toiset heistä tekivät sepän, nikkarin ja maalarin töitä ruunun rakennuksia korjattaessa. Toiset kävivät tiiliä tekemässä. Tätä työtä pidettiin meillä vaikeimpana. Tiilitehdas oli noin kolmen tai neljän virstan päässä linnasta. Joka päivä noin kello kuuden aikaan aamulla lähti koko kesän kuluessa iso joukko vankeja, noin viisikymmentä miestä, tiilintekoon. Tähän toimeen valittiin karkean työn tekijöitä, s.o. semmoisia, jotka eivät olleet käsityöläisiä eivätkä harjoittaneet mitään ammattia. He ottivat mukaansa leipää, sillä paikan etäisyyden vuoksi ei ollut edullista käydä kotona syömässä ja siten kulkea noin kahdeksan virstaa liikaa; he söivät päivällisensä vasta illalla työstä palattuansa. Urakka taas annettiin joka päiväksi erältänsä ja oli sellainen, että siihen tarvittiinkin kokonainen päivä. Ensiksikin oli savi kaivettava sekä kuljetettava määrätulle paikalle; kun sitten vesi oli kannettu, piti savea polkea kuopassa ja vihdoin tehdä siitä tiilejä, luullakseni parisataa, ehkäpä puolikolmattakin sataa. Minä kävin

tehtaalla ainoastaan kaksi kertaa. Työmiehet palasivat sieltä illalla väsyneinä, vaivaantuneina ja nurisivat koko kesän kuluessa toisille vangeille siitä, että heidän piti tehdä raskainta työtä. Semmoinen nurina oli heille ikäänkuin lohdutuksena. Jotkut kävivät kuitenkin tiilinteossa mielellään; sillä olihan tehdas kaupungin ulkopuolella, avonaisella, yksinäisellä paikalla Irtishin rannalla. Olihan ainakin hauskaa katsella ympärilleen tarvitsematta nähdä vankilaa! Saattoihan myöskin polttaa tupakkaa vapaasti ja loikoa huviksensa puolentunnin verran nurmikolla. Minä kävin joko verstaassa, niinkuin ennenkin, tai alabasteria tekemässä taikka myöskin olin tiilin kantajana, kun toiset rakensivat. Viimemainitussa työssä piti minun kerran kuljettaa tiiliä Irtishin rannalta rakennuksilla olevalle kasarmille seitsemänkymmenen sylen päähän linnan vallin yli, ja sellainen työ kesti kaksi kuukautta peräkkäin. Mutta olinpa kuitenkin hyvillämielin, vaikka nuora, jolla kannoin tiilejä, hieroi alinomaa olkapäästäni. Minä iloitsin siitä, että työstä voimani nähtävästi lisääntyivät. Alussa jaksoin minä kantaa kerrallaan ainoastaan kahdeksan tiiliä, joista kukin painoi noin kaksitoista naulaa. Mutta sitten saatoin kantaa kaksitoista, jopa viisikintoista ja se seikka ilahutti minua. Ruumiillista voimaa tarvitaan vankilassa yhtä paljon kuin siveellistäkin, jotta voisi kestää tämän kirotun elämän aineellisia hankaluuksia. Mutta minä tahdoin elää vankeuteni jälkeenkin.

Tiilien kantaminen ei miellyttänyt minua ainoastaan sen tähden, että ruumiini voimat siten lisääntyivät, vaan myöskin siitä syystä, että sain tehdä tätä työtä Irtishin rannalla. Minä puhun usein tästä rannasta sen vuoksi, että ainoastaan siellä sain nähdä Luojan maailmaa, puhdasta, kirkasta laaksoa, asumattomia, vapaita aroja, jotka tyhjyydellään tekivät minuun omituisen vaikutuksen. Siellä voin asettua selin linnaan, joten se katosi näkyvistä. Kaikki muut työt tehtiin linnassa tai sen läheisyydessä. Jo ensi päivästä rupesin minä vihaamaan tätä linnaa ja etenkin muutamia sen rakennuksia. Majuurimme asumus näytti minusta kirotulta, ilettävältä paikalta ja minä en voinut olla tunteenkatkeruuden tunteita, kun sen sivu satuin kulkemaan. Mutta rannalla saatoin unohtaa kaikki katsellessani erämaan avaruutta. Kaikki oli minulle siellä rakasta, armasta: niinhyvin sinisellä taivaalla kirkkaasti paistava aurinko kuin myöskin kaukainen laulu, joka kajahteli kirgiisiläiseltä rannikolta. Kun sitten katselin kauan aikaa ympärilläni, niin huomasinkin jonkun köyhän kirgiisiläisteltin; sen läheisyydessä oli tavallisesti savua ja kirgiisiläisvaimo, joka hääri kahden lampaansa kanssa. Kaikki tämä oli köyhää, villiä, mutta kuitenkin vapaata. Saattoi nähdä myöskin jonkun linnun lentävän ilman halki ja seurata kauan aikaa sen lentoa: väliin kosketti se veden pintaa, katosi sitten näkyvistä ja ilmestyi taas kaukana, tuskin häämöttävänä pilkkuna... Pieni, kuihtunut kukkanenkin, jonka minä aikaisin keväällä löysin kivien kolosta, veti taudintapaisesti huomiotani puoleensa. Suruni tänä ensimmäisenä vankeusvuoteni oli kovin suuri ja vaikutti mieleeni häiritsevästi, katkerasti. Senpä tähden en minä voinutkaan huomata kaikkea, mitä ympärilläni tapahtui. Minä suljin silmäni enkä tahtonut kaikkea nähdäkään. Pahanilkisten vankeustoverieni joukossa en minä huomannut hyviä ihmisiä, jotka vastenmielisestä ulkomuodostaan huolimatta kykenivät ajattelemaan ja tuntemaan. Myrkyllisten sanojen ohessa en huomannut ystävällisiä, jotka olivat sitä kalliimpia, koska ne lausuttiin teeskentelemättömästi, välistä sydämen pohjasta, sydämen, joka oli ehkä kärsinyt enemmän kuin omani. Mutta miksi puhuisin siitä kovin laveasti? Minä olin mielissäni, kun kotiin palanneena tunsin itseni kovin väsyneeksi; ajattelin: ehkäpä nyt saan unta! Sillä nukkuminen oli kesällä raskasta, melkeinpä raskaampaa kuin talvella. Illat olivat tosin joskus hyvin mieluisat. Aurinko, jonka säteet eivät koko päivänä poistuneet vankilan pihasta, alkoi vähitellen laskeutua mailleensa. Ilma kävi viileäksi ja sen jälkeen tuli (suhteellisesti puhuen) kylmänlainen yö. Odotellessaan vankilan lukitsemista, kävelivät vangit pihalla. Suurin osa heistä hääriäi kuitenkin kyökissä. Siellä keskusteltiin aina jostain päivän kysymyksestä, juteltiin niitä näitä jonkun huhun johdosta, joka usein tuntui hullunkuriselta, vaan herätti kuitenkin vangeissa tavatonta uteliaisuutta; kerrottiin esim., että majuuriamme aiotaan panna viralta. Vangit olivat herkkäuskoisia kuin lapset; he tiesivät, että huhu oli perätön, että sen oli pannut liikkeelle tunnettu lörpöttelijä Kwasow, joka jo kauan aikaa sitten oli kadottanut kaiken luottamuksen, koska hän valehteli joka askeleella: siitä huolimatta tarttuivat kaikki hänen levittämäänsä huhuun, punniten ja arvostellen sitä sekä lohduttaen sillä itseänsä. Asia päättyi kuitenkin niin, että he suuttuivat vihdoin itseensä ja häpesivät omaa herkkäuskoisuuttaan.

— Kukas hänet panisi viralta! huusi joku; — onhan hänellä siksi paksu niska, kylläpä hän kestä!

— No, onpa hänelläkin herransa! vastasi eräs tulinen ja ymmärtävän näköinen, mutta tavattoman riidanhaluinen vanki.

— Eihän toinen korppi toisen silmää puhkaise! huomautti jyrkästi eräs harmaapäinen vanki, joka yksinään söi kaalia nurkassa.

— Luuletkos, että esimiehet tulevat sinulta kysymään, panevatko hänen viralta vai eivät? lisäsi välinpitämättömänä neljäs rämpytellen hiljalleen balalaikkansa kieliä.

— Miks'ei? vastasi toinen kiivaasti; — ja kun ruvetaan kyselemään, niin kaikkien on ilmoitettava. Kyllähän täällä muuten huudetaan, vaan kun asiaksi tulee, niin silloin aristellaan.

— Kuinkas sitten? sanoi balalaikan rämpyttäjä. — Olemmehan vankeja.

— Joku päivä sitten, jatkoi riitainen mies — jäi jällelle hiukan jauhoja; ne kerättiin kokoon ja lähetettiin myytäviksi. Mutta miten käävi? Asiasta tehtiin ilmoitus ja jauhot otettiin pois; se oli olevinaan tarkkuutta. Onko mokomaa ennen kuultu?

— Kellekäs sinä tahdot, että kaivattaisiin?

— Kelle! Tietysti itse leviisorille, joka liikkuu tarkastuksilla.

— Mille leviisorille?

— Se on totta, veliset, että leviisori liikkuu, sanoi nuori, vikkelän näköinen vanki, joka oli ollut ennen kirjurina ja oli lukenut "Lavalliorin herttuattaren" tai jotain semmoista. Hän laski aina leikkiä, mutta häntä kunnioitettiin kuitenkin ymmärtäväisenä ja kokeneena miehenä. Huolimatta sen enempää yleisestä uteliaisuudesta, jonka sanoma reviisorin tulosta oli herättänyt, meni hän suoraan kyökkipiiian s.o. kokin luo ja pyysi häneltä maksaa. Kokit myyskentelivät aina jotain semmoista. He ostivat esim. omilla rahoillaan suuren maksapalan, jonka sitten paistivat ja möivät vähittäin vangeille.

— Puolenko kopeikan, vai kopeikanko edestä? kysyi kokki.

— Leikkaa kopeikan edestä; antaa ihmisten kadehtia! vastasi vanki. — Kenraali, veliset, kenraali semmoinen on matkalla Pietarista; hän tarkastelee koko Siperjan. Se on aivan varma. Komendanttilaiset kertoivat.

Uutisella oli tavaton vaikutus. Neljänneksen tuntia keskusteltiin kenraalista, ja siitä, oliko hän korkeampi tšekäläisiä kenraaleja? Esimiehistä ja heidän arvostaan, s.o. siitä, kuka heistä on ylempi, kuka alempi, keskustelevat vangit hyvin mielellään, jopa riitelevät ja haukkuvatkin toisiaan kenraalien tähden, ja ovatpa vähältä tapellakin. Luulisi, ettei semmoinen kiista maksa vaivaa. Mutta tietoa kenraaleista ja esimiehistä yleensä pidettiin jonkunlaisena taitavuuden puntarina, jonkunlaisena osoituksena siitä, mimmoinen yhteiskunnallinen asema vangilla ennen aikaan oli ollut. Yleensä olivat keskustelut korkeista esimiehistä vankien mielestä mitä tärkeimpiä keskusteluita.

— Siis todellakin asia käypi siksi, että majuuri pannaan viralta pois, huomautti Kwasow, joka oli pieni, punakka mies, kiivasluontoinen ja hyvin tolkuton. Hän olikin pannut liikkeelle huhun majuurin viralta panemisesta.

— Kylläpähän lahjoo! tokasi siihen äskenmainittu jörönnäköinen vanki, joka jo oli saanut kaalisopan suuhunsa.

— Lahjoo kuin lahjookin, sanoi toinen. — Vähäkös hän on rahoja riistänyt itselleen! Ennen palveli hän pataljoonassa. Joku aika sitten tahtoi hän naida ylipapin tyttären.

— Mutta siitpä ei tullutkaan mitään: sai kääntyä tyhjin toimin pois; siis onkin hän köyhä. Ei hänestä ole naimaan! Kovin on tyhjä mies. Pääsiäisen aikaan kadotti hän kaikki korttipelissä; Fetka sen niin kertoi.

— Niin; kyllä hän osaa tuhlata.

— Oh, veliseni, kyllähän minäkin olin naimisissa. Ei ole köyhästä naimaan: yökään ei tahdo riittää! huomautti Skuratow, yhtyen keskusteluun.

— Kuinkas muuten! Sinusta tässä olikin juuri kysymys, huomautti entinen kirjuri. — Ja sinä, Kwasow, olet pöllö, sen sanon suoraan. Luuletkos sinä todellakin, että majuuri voi lahjoa semmoisen kenraalin ja että semmoinen kenraali tulee tosiaankin Pietarista käsin majuurin tähden? Pöllö olet sinä, se sinä olet.

— Kuinkas sitten? Eikös kenraalit otakkaan lahjoja? kysäsi joku epäilevästi.

— Se on tietty, etteivät ota, mutta jos ottavat, niin ottavat runsaasti.

— Tietysti runsaasti, arvon mukaan.

— Kenraalit ottavat aina, huomautti Kwasow päättävästi.

— Sinäkös heitä olet lahjonut? sanoi sisään tullut Baklushin halveksivasti. — Oletkohan kenraalia koskaan nähnyt kukaan?

— Olenpa niinkin!

— Valehtelet.

— Itse valehtelet.

— No jos olet nähnyt, niin sanoppas nyt kaikkien kuullen, minkä kenraalin olet nähnyt? Sano nyt, sillä minä tunnen kaikki kenraalit.

— Minä olen nähnyt kenraali Siebertin, vastasi Kwasow hiukan epäilevän näköisenä.

— Siebertinkö? Semmoista kenraalia ei olekkaan. Ehkä on hän, tuo samainen Siebert vilaissut selkääsi ollessaan vasta överstiluuatnanttina; mutta sinä hämmästyksissäsi luulit häntä kenraaliksi.

— Kuulkaahan, mitä sanon, huusi Skuratow; — sillä minä olen nainut mies. Kenraali Siebert oli tosiaankin Moskovassa; saksalaista sukuperää hän oli, vaan kuitenkin venäläinen. Joka vuosi kävi hän paaston aikana ripillä venäläisen papin luona. Joka päivä joi hän neljäkymmentä lasia vettä. Sanottiin, että hän paranteli itseään jostakin taudista vedellä; hänen oma kamaripalvelijansa puhui minulle siitä.

— Kai hänelle ilmestyi vatsaan ruutanoita semmoisesta vesipaljoudesta, huomautti balalaikan rämpyttäjä.

— Mitä te joutavia juttelette! Tässä on oikea asia kysymyksessä... Minkäslainen revisori se on, joka tulee? huomautti hätäilevästi eräs ijäkäs vanki, entinen husaari, nimeltä Martinow.

— Kaikki on valetta! virkkoi eräs epäilijä. Mistähän mokomat jutut lähtenevätään? Kaikki on pelkkää valetta.

— Eipä olekkaan valetta! huomautti opettavaisesti Kulikow, joka sitä ennen oli vaiennut. Hän kuului johtaviin henkilöihin; ijältään oli hän noin viidenkymmenen vanha, arvokkaan näköinen ja hieman ylpeä käytöksessään. Hän tiesi asemansa ja kerskaili siitä. Hän oli mustalainen ja paranteli eläimiä, joten hän ansaitsi itselleen rahaa kaupunkilaisilta; vankilassamme myi hän viinaa. Hänellä oli älyä ja kokemusta. Suulas oli hän myöskin.

— Asiassa on perää, veliseni, jatkoi hän rauhallisesti; — viime viikolla kuulin minä, että kenraali, arvokkaimpia nähkääs, matkustelee tarkastuksilla pitkin Siperjaa. Se on tietty, että hänetkin lahjotaan, mutta sitä ei tee meidän kahdeksansilmäinen; hän ei sitä mitenkään uskaltaisi. Tosin on kenraalejakin kaikenlaisia, veliseni. Mutta sen minä sanon teille, että majuurimme jää kaikissa tapauksissa paikoilleen. Se on ihan varma. Meistä ei ole kantelemaan ja esimiehet taas eivät rupea toisiansa ilmi antamaan. Revisori pilkistää vankilaan ja sitten lähtee pois; ilmoituksen tekee hän semmoisen, että kaikki on hyvässä kunnossa...

— Niinpä niinkin; mutta majuuri on kuitenkin peloissaan: aamusta asti on ollut humalassa.

— Mustaa koiraa ei saa pesemälle valkeaksi. Eihän hän ole ensi kertaa humalassa!

— Johan sitte oltaisiin hukassa, jos ei kenraalikaan voisi saada mitään aikaan! Jo on ollut tarpeeksi heikäläisten juonia! Niin puhuivat vangit kiihkoisesti keskenään.

Sanoma revisorin tulosta levisi kohta koko vankilaan. Pitkin pihaa kulki vankeja, jotka hätäisesti kertoilivat toisilleen uutisen. Toiset pysyivät suotta välinpitämättöminä antaakseen siten itselleen enemmän arvoa. Kasarmien portailla istui vankeja balalaikat käsissä. Toiset jatkoivat tarinoimista. Muutamat laulelivat laulujaan; kaikkien mielet olivat sinä iltana liikutetut.

Kello kymmenen aikaan luettiin meidät, ajettiin kasarmeihin ja suljettiin sinne yöksi. Yöt olivat lyhyet; sillä viidennellä tunnilla käytiin meitä jo herättämässä. Kukaan ei nukkunut ennen yhtätoista. Siihen asti häärittiin ja tarinoitiin; jotkut panivat toimeen maidaneja kuten talvellakin. Yö oli kauhean kuuma ja tukahuttava. Vaikka ikkunasta puhalsikin kylmää ilmaa, kääntelivät vangit kuitenkin itseään lavereilla aivan kuin huumaantuneina. Syöpäläisiä oli lukematon paljous. Niitä oli tosin talvellakin jokseenkin paljon, mutta kevään tullen ilmaantui niitä siinä määrin, ettei minulla ilman omaa kokemusta olisi niiden paljoudesta mitään käsitystä. Ja mitä lähemmäksi kesä tuli, sitä rasittavammiksi kävivät syöpäläiset. Tosi on, että niihin voipi tottua, sen tiedän omasta kokemuksestani; mutta sittenkin oli niistä paljon vastusta. Ne kiusasivat niin, että ihminen oli aivan kuin kuumetaudissa, voimatta mitenkään nukkua. Kun ne sitten aamun tullen lakkasivat vaivaamasta ja kun niiltä vihdoinkin pääsi nukahtamaan, kajahti äkkiä armoton rummun pärinä vankilan portilla. Kiroillen kuunteli vanki kovaäänistä rummutusta ja ikäänkuin luki kapulan lyöntejä, samalla kun hänen mieleensä johtui se seikka, että samoin tulee olemaan huomennakin sekä ylihuomenna ja vielä useampien vuosien kuluessa niin kauan kuin vankeutta kestää. Mutta kuinkas kauan on se vielä kestävä? Sillä välin täytyi nousta ylös; alkoi tavallinen liike, tungeskeleminen... Vangit pukivat päällensä ja kiiruhtivat työhön. Puolen päivän aikaan saattoi tosin nukkua vielä tunnin verran.

Sanoma revisorista ei ollut perätön. Huhut tulivat päivä päivältä yhä varmemmiksi ja vihdoinkin tiesivät

kaikki, että eräs arvokas kenraali oli lähetetty Pietarista tarkastusmatkalle Siperiaan ja että hän jo oli Tobolskissa. Joka päivä tuli uusia tietoja vankilaan. Kaupungissa kerrottiin, että kaikki aristelivat, puuhailivat ja tahtoivat näyttäytyä niin edullisessa valossa kuin mahdollista. Sanottiin, että esimiehet valmistelivat vastaanottoja, pitoja, juhlia. Vankeja lähetettiin joukottain tasoittamaan katuja, kitkemään ruohoa, maalaamaan aitoja ja pylväitä, kalkitsemaan, voitelemaan, sanalla sanoen hät'hätään korjaamaan kaikki, mikä vaan oli silmiin pistävää. Meikäläiset ymmärsivät tämän seikan hyvin hyvästi, ja keskustelivat asiasta yhä kiivaammin, yhä äkäisemmin. Heidän mielikuvituksellaan ei ollut enää rajoja. Aiottiinpa tehdä valituksiakin, kun kenraali rupeaa kyselemään, olivatko vangit tyytyväisiä? Sen ohessa riideltiin kovasti. Majuuri oli kuin tulisilla hiilillä. Entistä useammin kävi hän vankilassa, useammin huusi ja hyökkäsi ihmisten kimppuun, useammin kutsui vankeja vahtipaikalle ja piti tarkan vaarin puhtaudesta sekä siivoudesta. Tähän aikaan tapahtui vankilassa aivan kuin sallimuksesta eräs ikävä kohta, joka kuitenkin ei lisännyt majuurin levottomuutta, kuten olisi voinut luulla, vaan päin vastoin tuotti hänelle huvitusta. Eräs vanki pisti tappelussa vastustajaansa naskalilla sydänalaan.

Vanki, joka teki rikoksen, oli nimeltään Lomow; sitä, joka oli saanut haavan, sanottiin täällä Gawrilkaksi; hän oli ollut ijänikuinen maankulkija. En muista enää, oliko hänellä muuta nimeä; täällä sanottiin häntä aina Gawrilkaksi.

Lomow oli ollut varakas talonpoika K:n piirikunnassa. Kaikki Lomowit asuivat yhdessä; heitä oli: vanha isä, kolme poikaa ja näiden setä, Lomow. He olivat rikkaita miehiä. Koko läänissä tiedettiin, että heillä oli kolmensadan tuhannen paikoille puhdasta rahaa. He viljelivät maata, parkitsivat nahkoja, kävivät kauppaa, mutta pääasiallisesti harjoittivat koronkiskomista ja maankulkijain sekä varastetun tavaran kätkemistä y.m. Puolet piirikunnan talonpojista olivat heille velkaa, olivat heidän hallussaan. Heitä pidettiin ymmärtävinä ja viekkaina talonpoikina; mutta aikaa myöten paisuivat he ylpeiksi, etenkin sen jälkeen kun eräs arvokas henkilö rupesi matkoilla ollessaan poikkeamaan heidän luonaan. Tämä arvokas henkilö tutustui siten lähemmin vanhaan Lomowiin ja piti hänestä paljon hänen älykkäisyytensä ja sukkeluutensa tähden. Vihdoin rupesivat he luulemaan, että saavat tehdä mitä tahtovat, ja ryhtyivät yhä useammin kaikenlaisiin laittomiin yrityksiin. Kaikki olivat heihin tyytymättömiä; kaikki toivoivat, että he joutuisivat häviöön; mutta hepä vaan nostivat päätään yhä korkeammalle. Ispravnikat ja muut tuomarit eivät merkinneet heidän mielestään mitään. Mutta vihdoin hekin horjahtivat ja joutuivat perikatoon; eikä se tapahtunut edes minkään suuremman rikoksen, vaan väärän kanteen tähden. Noin kymmenen virstan päässä kylästä oli heillä suuri maatila. Eräänä syksynä asui siellä kuusi kirgiisiläistä, jotka velkaantuneina olivat joutuneet jo kauan aikaa sitten heidän maaorjikkeeseen. Jonakin yönä saivat nämä kirgiisit surmansa murhamiehen kädestä. Alkoi oikeudenkäynti, joka kesti kauan aikaa. Sen kuluessa tuli ilmi paljon ikäviä asioita. Lomoweja syytettiin työmiestensä murhasta. Heitä epäiltiin siitä, että olivat muka liian paljon velkaantuneet työmiehilleen ja murhanneet heidät päästäkseen vapaaksi velan maksamisesta. Oikeudenkäynnin kuluessa hävisi heidän suuri omaisuutensa. Vanha ukko kuoli. Pojat lähetettiin pakkotyöhön. Yksi heistä joutui setänsä kanssa meidän vankilaamme kahdeksitoista vuodeksi. Ja kuitenkin olivat he aivan syyttömiä kirgiisien murhaan. Vankilaan ilmestyi sittemmin mainittu Gawrilka, tunnettu veijari ja maankulkija; hänpä ottikin koko asian niskoilleen. Minä en kuitenkaan kuullut häneltä omaa tunnustusta, mutta kaikki olivat vakuutetut siitä, että murhatyö oli hänen tekemänsä. Gawrilka oli ollut maata kiertäessään tekemisissä Lomowien kanssa. Hän oli lähetetty vankilaan lyhyeksi ajaksi karkulaisena ja maankulkijana. Kirgiisit oli hän murhannut kolmen muun maankulkijan kanssa; he olivat toivoneet saavansa rahaa ja sen vuoksi tehneet murhatyön.

Lomoweja ei täällä suosittu jostain minulle tuntemattomasta syystä. Toinen heistä, veljenpoika, oli ymmärtäväinen ja sopuisa, mutta hänen setänsä, joka oli pistänyt Gawrilkaa naskalilla, oli tyhmä ja riitaisa mies. Jo ennenkin oli hän monen kanssa riidellyt, ja häntä oli aikalailla lyötykin. Gawrilkaa rakastivat kaikki hänen iloisen ja sopuisan luonteensa tähden. Vaikka Lomowit tiesivät, että hän oli syyllinen heidän onnettomuuteensa, eivät he kuitenkaan riidelleet eivätkä juuri koskaan seurustelleetkaan hänen kanssaan. Mutta äkkiä syntyi riita Gawrilkan ja setä Lomowin välillä eräästä naisesta. Gawrilka kerskaili sen suosiosta, mutta toinen tuli mustasukkaiseksi ja eräänä kauniina päivänä pisti häntä naskalilla.

Vaikka Lomowit olivat hukanneetkin tavaransa oikeuden käynnin aikana, elivät he kuitenkin vankeudessa rikkaina miehinä. Heillä oli nähtävästi rahaa. He pitivät tekeittöitä ja joivat teetä. Majuurimme tiesi sen ja oli siitä kovasti suutuksissaan Lomoweille. Hän koetti nähtävästi kaikin tavoin heitä ahdistella. Lomowit selittivät asian siten, että majuuri tahtoi saada heiltä lahjoja. Mutta lahjoja he eivät antaneet.

Jos Lomow olisi vähänkin syvempään työntänyt naskalinsa, olisi Gawrilkan henki ollut vaarassa. Mutta nyt pääsi tämä vaan naarmulla. Asia ilmoitettiin majuurille. Minä muistan, kuinka hän tuli vankilaan läähättäen ja nähtävästi tyytyväisenä. Hän puhutteli Gawrilkaa tavattoman ystävällisesti niinkuin omaa poikaansa.

— Mitä, ystäväiseni, voitko astua sairashuoneeseen vai et? Ei, parempi on, että valjastetaan hevonen. Toimita hevonen valjaisiin! huusi hän hätäisesti aliupseerille.

— Enhän minä mitään kipua tunne, teidän korkeasukuisuutenne. Hän pisti vaan keveästi, teidän korkeasukuisuutenne.

— Sinä et tiedä, sinä et tiedä, ystäväni; saatpahan nähdä... Paikka on vaarallinen; kaikki riippuu paikasta; ihan sydänalaaan tähtäsi heittiö! Mutta sinä, sinä, karjui hän, kääntyen Lomowin puoleen; kas nyt olet sinä käsissäni!... Vahtipaikalle!

Ja todellakin sai majuuri hänet käsiinsä. Lomow tuomittiin, ja vaikka haava olikin aivan vähäpätöinen, katsottiin vahingoittamisen aikomus kuitenkin silminnähäväksi. Syylliselle lisättiin vankeusaikaa ja annettiin tuhatta lyöntiä selkään. Majuuri oli aivan tyytyväinen...

Vihdoin tuli reviisorikin.

Toisena päivänä kaupunkiin tulonsa jälkeen saapui hän vankilaamme. Se tapahtui pyhäpäivänä. Edellisinä päivinä oli meillä kaikki pesty, silitetty, nuoltu. Vankien päät olivat vast'ikään kerityt. Heidän vaatteensa olivat valkeat, puhtaat. Kesällä kävivät kaikki asetuksen mukaan palttinaisissa, valkeissa jakuissa ja housuissa. Selkään oli jokaiselle neulottu musta ympyrä, noin kaksi versokkaa läpimitaltaan. Kokonainen tunti opetettiin vankeja vastaamaan, jos korkea tarkastaja sattuisi tervehtimään. Toimitettiin kertausharjoituksia. Majuuri hyöri ja pyöri kuin hullu. Tuntikauden ennen kenraalin ilmaantumista seisoivat kaikki paikoillaan kuin puukuvat. Vihdoin, puolenpäivän aikaan tuli kenraali. Se oli arvokas kenraali, niin arvokas, että kaikkien virkamiesten sydämet koko länsi Siperjassa sykähtivät hänen paikalle tullessaan. Hän tuli sisään jyrkän ja mahtavan näköisenä; hänen jälkeensä seurasi suuri joukko paikallisia esimiehiä, kenraaleja ja överstejä. Oli siinä eräs siviiliherrakin, korkeakasvuinen ja kaunismuotoinen, puettuna hännystakkiin; hän oli tullut niinkään Pietarista ja käyttäytyi erittäin vapaasti ja itsenäisesti. Kenraali kääntyi usein hänen puoleensa hyvin kohteliaasti. Vankeja kummastutti suuresti, että siviiliherra sai osakseen semmoista kunnioitusta, vieläpä niin arvokkaan kenraalin puolelta! Sittemmin saatiin tietää hänen sukunimensäkin ja sekin, ken hän oli. Majuurimme, sinipunaisella kauluksella varustetussa virkapuvussaan, verisine silmineen, punottavine kasvoineen ei tehnyt nähtävästi kenraaliin mieluista vaikutusta. Kunnioituksesta ylhäistä vierasta kohtaan oli hän ilman silmälaseja. Hän seisoi loitompana, suorana kuin tikku, ja odotti kuumeentapaisesti tilaisuutta, voidakseen tuota pikaa täyttää jotain hänen ylhäisyytensä mielihalua. Mutta häntä ei tarvittu mihinkään. Vaieten kulki kenraali kasarmien läpi ja pistäysi kyökkiinkin, jossa hän luullakseni maistoi kaalisoppaa. Hänelle osoitettiin minua: niin ja niin, aatelismies muka.

— Vai niin! vastasi kenraali. Kuinkas hän nyt käyttäytyy?

— Tähän asti jokseenkin hyvin, teidän ylhäisyytenne, vastattiin hänelle.

Kenraali nyykäytti päätänsä ja parin minuutin kuluttua lähti pois vankilasta. Vankien silmät olivat häikäistyt, ja he jäivät jonkunlaiseen neuvottomuuteen. Mikään valitus majuuria vastaan ei voinut tulla kysymykseenkään. Ja siitä saattoi majuuri jo ennakolta olla vakuutettu.

XVI.

Vankilan eläimet.

Hevosien osto, joka tapahtui kohta sen jälkeen, ilahutti vankien mieltä enemmän kuin ylhäisen tarkastajan käynti. Vankilassa pidettiin hevosta veden, lijan y.m. kuljetusta varten. Sen hoitajana oli joku vanki. Hän ajoikin sitä, tietysti vartijan seuraamana. Työtä oli hevosellamme tarpeeksi sekä aamuin että illoin. Meillä oli ollut jo kauan aikaa sama hevonen. Se oli hyväluontoinen, mutta lamaantunut. Eräänä aamuna, vähää ennen Pietarin päivää, kaatui se maahan ja heitti henkensä. Sääli oli yleinen ja kaikki kerääntyivät elukan ympärille jutellen sekä riidellen. Täällä olevat hevospuoskarit, mustalaiset, y.m. osoittivat tässä tilaisuudessa taitoansa, jopa riitelivätkin keskenään, mutta hevosta eivät he saaneet henkiin. Se makasi kuolleena, sen vatsa oli turvottunut ja jokainen piti velvollisuutenaan kosketella siihen sormellaan. Tapahtunut onnettomuus ilmoitettiin majuurille, joka päätti, että toinen hevonen oli oitis ostettava. Pietarin päivänä aamujumalanpalveluksen jälkeen, kun kaikki olivat koossa, tuotiin vankilan pihalle myytäväksi tarjottavia hevosia. Kaupan hierominen jätettiin vankien tehtäväksi. Täällä oli hevosten tuntijoita ja kahdensadan viidenkymmenen miehen pettäminen

oli vaikeata. Ilmestyi kirgiisejä, bashkiireja, mustalaisia ja porvareja. Vangit odottivat kärsimättöminä jokaista uutta hevosta. He iloitsivat kuin lapset. Enimmin huvitti heitä se seikka, että hekin, aivan kuin vapaat ihmiset ostelivat itselleen hevosta ja että heillä oli siihen täysi oikeus. Kolme hevosta tuotiin esiin ja vietiin pois; vasta neljäs hyväksyttiin ostettavaksi. Myöjät katselivat kummastellen, jopa aristellenkin ympärilleen, luoden joskus silmäyksiä mukana oleviin vartijoihin. Kahdensadan miehen suuruinen vankijoukko, sen kerityt päät, merkityt kasvot ja kahleet olivat omiansa herättämään hämmästyksen tunteita. Vangit käyttivät monenmoisia temppuja tutkiessaan esille tuotuja hevosia. He tarkastelivat ja koittelivat niitä totisen ja huolekkaan näköisinä, ikäänkuin siitä olisi riippunut vankilan koko onni. Tsherkessit hyppäsivät niiden selkään; heidän silmänsä hehkuivat ja kerkeästi juttelivat he keskenään muille ymmärtämättömällä kielellään, näytellen valkeita hampaitaan ja nyökäytellen päätänsä. Jotkut venäläiset seurasivat tavattoman tarkkaan heidän keskustelujaan ikäänkuin olisivat tahtoneet lukea heidän ajatuksiaan. Sanoja eivät he ymmärtäneet, vaan koettivat kuitenkin heidän kasvoistaan päättää, oliko hevonen heille mieleen vai ei? Semmoinen omituinen tarkkaavaisuus olisi syrjästä katsoen tuntunut kummalliselta. Mikähän saattoi vangit moiseen puuhailuun, jopa semmoisetkin vangit, jotka muuten olivat hiljaisia ja alakuloisia, tohtimatta äännähtää vertaistensa parissa? Näyttipä siltä, kuin he olisivat ostelleet hevosta itselleen, ikäänkuin heille ei olisi ollut laisinkaan yhdentekevää, mimmoinen hevonen tulee ostetuksi. Paitsi tsherkessejä osoittivat taitoansa myöskin mustalaiset ja entiset hevoskauppiat; heidän mielipiteilleen annettiinkin suurin arvo. Syntyipä siinä jonkunlainen kilvoittelu mustalaisen Kulikowin, entisen hevosvarkaan- ja kauppiaan sekä erään itseoppineen hevospuoskarin, viekkaan siperjalaisen talonpojan välillä; viime mainittu oli tullut vankilaan äskettäin, mutta Kulikowin työansio kaupungissa oli jo ennättänyt siirtyä hänelle. Asia oli semmoinen, että vankilan puoskareita pidettiin suuressa arvossa koko kaupungissa, eivätkä ainoastaan porvarit ja kauppiat, vaan myöskin korkeat viranomaiset kääntyivät heidän puoleensa, kun heiltä sattui joku elukka sairastumaan, ja niin he tekivät huolimatta siitä, että kaupungissa oli varsinaisia eläinlääkärejäkin. Ennen Jelkinin, siperjalaisen talonpojan, tuloa ei Kulikowilla ollut kilpailijoita, joten hän sai paljon työtä ja tuloja. Hän oli tyhjänpäiväinen kerskailija, joka sanoi enemmän tietävänsä kuin oikeastaan tiesikään. Tulojen puolesta eli hän ylimyksenä vankien kesken. Kokemuksellaan, ymmärryksellään, rohkeudellaan ja päättäväisyydellään oli hän saavuttanut kunnioitusta muiden vankien puolelta. Häntä toteltiin täällä. Hän puhui vähän ja ainoastaan tärkeimmissä asioissa. Hänessä oli paljon todellista, teeskentelemätöntä pontevuutta. Hän oli jo ikämies, mutta vielä muhkea ja älykäs. Meitä aatelismiehiä kohtaan käyttäytyi hän kohteliaasti, mutta samalla arvokkaasti. Jos hänet olisi puettu komeisiin vaatteisiin ja esitelty kreivinä jossain pääkaupungin klubissa, luulempa, että hän olisi osannut käyttäytyä soveliaalla tavalla, olisi ruvennut vistiä pelaamaan, keskustellut hiukan, mutta painavasti ja epäilemättä olisi häntä koko illan kuluessa pidetty kreivinä eikä maankulkijana. Niin oli hän älykäs ja sukkela. Sen lisäksi oli hänen käytöksessään jotain loistavata, kopeata. Arvattavasti oli hän elämässään nähnyt paljon. Muuten oli hänen entisyytensä peitetty tietämättömyyden hämärään. Hän oli erityisessä osastossa. Mutta kun Jelkin, noin viidenkymmenen vanha, viekas vanhauskolainen talonpoika tuli vankilaan, pimittyi Kulikowin maine. Parissa kuukaudessa oli Jelkin riistänyt itselleen kaiken työansion kaupungilla. Hän paransi helposti semmoisiakin hevosia, joille Kulikow ei saanut mitään apua. Paransipa hän semmoisiakin, joita eläinlääkäritkään eivät osanneet parantaa. Tämä talonpoika oli toisten kanssa joutunut vankeuteen väärän rahan teosta. Pitihän hänen vanhoilla päivillään ruveta mokomaan toimeen! Itse kertoi hän nauraen, että kolmesta oikeasta kultarahasta saivat he ainoastaan yhden väärän rahan. Kulikowille ei hänen puoskaritaitonsa ollut laisinkaan mieleen, sillä hänen oma maineensa alkoi vankienkin kesken vähetä. Hänellä oli henttu esikaupungissa; hän kävi plyyssi-housuissa, kantoi hopeista sormusta, korvarengasta ja omia, reunuksella varustettuja saappaita; kadotettuansa tulolähteensä, oli hänen täytynyt ruveta anniskelijaksi. Muutamat arvelivat, että kilpailijat voivat nyt hevosen ostossa joutua käsikähmäänkin. Uteliaisuus oli yleinen. Kukin oli valinnut puolueensa. Kummankin puolueen kiivaimmat miehet alkoivat jo tulla levottomiksi ja rupesivat hienostaan haukkumaan toisiaan. Itse Jelkin veti jo suunsa mitä ivallisimpaan hymyyn. Mutta asia saikin toisen käänteeseen: Kulikow ei tahtonut riidellä, vaan menetteli hyvin viisaalla tavalla. Aluksi myönsi hän kohteliaasti vastustajansa arvostelun oikeaksi, vaan saatuaan hänet kiinni jostain sanasta, huomautti hänelle sävyisästi, mutta pontevasti, että hän erehtyy ja ennenkuin Jelkin ennätti puolustautua, todisti hän hänelle, missä kaikessa hän oli erehtynyt. Sanalla sanoen, Jelkin saatettiin ymmälle äkkiarvaamatta ja taitavasti, ja vaikka voittopuoli jäikin hänelle, oli Kulikowinkin puolue tyydytetty.

— Ei, miehet, ei häntä niinkään helposti saada tolkulta; kylläpä hän puolensa pitää, sanoivat toiset.

— Jelkin tietää enemmän! huomauttivat toiset, mutta jotenkin sävyisästi. Molemmiin puolin puhuttiin sävyisästi.

— Tosin on hänellä keveämpi käsi, mutta mitä eläimiin tulee, niin ei Kulikowkaan ole ymmärtämätön.

— Ei se mies ole ymmärtämätön!

— Ei ole..

Uusi hevonen vihdoinkin hyväksyttiin ostettavaksi. Se oli kelpo eläin, nuori, kaunis, vahva, miellyttävä ja iloinen. Kaikin puolin oli se moitteeton. Ruvettiin hieromaan kauppaa. Pyydettiin kolmekymmentä ruplaa, mutta meikäläiset tarjosivat kaksikymmentä viisi. Tingittiin kiivaasti ja kauan: hintaa vähennettiin ja myönnytyksiä tehtiin. Vihdoinkin vankeja itsiänsäkin rupesi naurattamaan.

- Omastakos kukkarostanne otatte rahat, koska niin tingitte? sanoivat muutamat.
- Ruunuako tahdotte sääliä? huusivat toiset.
- No, onhan se raha kuitenkin meidän kaikkien yhteistä...
- Yhteistä! Näkyy, ettei meitä hulluja kynnetä eikä kylvetä, itsestämme synnymme...

Vihdoinkin suostuttiin maksamaan kaksikymmentä kahdeksan ruplaa. Asia ilmoitettiin majuurille ja vasta sen jälkeen tehtiin kauppa lopullisesti. Samalla tuotiin tietysti leipää-suolaa ja uusi hevonen kuletettiin kunnialla vankilaan. Luullakseni ei ollut sitä vankia, joka tässä tilaisuudessa ei olisi silitelletty sen kaulaa tai kuonoa. Samana päivänä valjastettiin uusi hevonen vesitynnyrin eteen ja kaikki katselivat uteliaasti, kuinka se vetäisi kuormaansa. Vedenvetäjämme Roman silmäili elukkaa erinomaisen tyytyväisenä. Hän oli noin viidenkymmenen vanha, vakava ja vaitelias mies. Venäläiset ajurit ovatkin vakavia ja vaiteliaita luonteeltaan, ikäänkuin oleskeleminen hevosten parissa todellakin tekisi ihmisen vakavaksi, jopa juhlalliseksi. Roman oli hiljainen, kaikille ystävällinen, harvapuheinen, nuuskasi ja hoiti vanhimmista ajoista asti vankilan hevosia. Äsken ostettu oli jo kolmas. Täällä olivat kaikki vakuutetut siitä, että punakarvainen hevonen sopi vankilalle, oli ikäänkuin kotiutunut täällä. Niin sanoi Romankin. Täplikästä esimerkiksi ei olisi koskaan ostettu. Vedenvetäjänä oli aina, ikäänkuin jonkunlaisen etuoikeuden nojalla, Roman, ja täällä ei olisi kenenkään päähän pistänyt riistää häneltä tätä tointa. Kun entinen hevonen kaatui, ei edes majuurikaan ruvennut syyttämään häntä huolimattomuudesta; Jumalan sallimus se oli, mutta Roman oli hyvä ajaja. Uusi hevonen tuli kohta kaikkein lemmikiksi. Vaikka vangit olivatkin synkkää väkeä, tulivat he usein sitä hyväilemään. Kun Roman, joelta palanneena, pani aliupseerin avaamaa porttia kiinni, seisahtui hevonen vankilan pihalle ja katseli taakseen ajajaansa. "Mene yksinäsi!" huusi sille Roman ja hevonen lähtikin oitis liikkeelle seisahtuen vasta kyökin edustalle odottelemaan kokkeja, jotka tulivat ämpärillä vettä noutamaan.

"Viisas hevonen!" huudettiin sille; "yksinään toi saavin!... Ymmärtääpähän!"

- Niin todellakin: eläin on, vaan ymmärtää!
- Oiva olet, hevonen!

Hevonen nyökytti päätään ja puhalteli ilmaa sieraimistaan, ikäänkuin todellakin olisi ymmärtänyt puhetta ja ollut mielissään kehumisista. Joku toi sille leipää ja suolaa. Hevonen söi ja taas nyökytti päätään ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: "Tunnen sinut, tunnen! Olenhan minä hyvä eläin ja olet sinäkin hyvä ihminen!"

Minäkin tarjosin hevoselle usein leipää. Oli hupaista katsoa sen kaunista päätä ja tuntea kättänsä vasten sen pehmeitä, lämpöisiä huulia, jotka sukkelaan sieppasivat tarjotut palaset.

Yleisesti sanoen suosivat vangit elukoita ja jos heille olisi sallittu, olisivat he voineet hoitaa vankilassa koko joukon kotieläimiä ja siipikarjaa. Ja mikäpä olisikaan voinut suuremmassa määrin lauhduttaa ja jalostuttaa heidän jäykkiä ja eläimellisiä luonteitaan kuin juuri sellainen toimi? Mutta sitä ei sallittu. Täällä vallitsevat olot eivät sitä myöntäneet.

Koko vankeusaikanani oli täällä kuitenkin sattumalta muutamia eläimiä. Paitsi hevosta oli täällä koiria, hanhia, Wasjka niminen pukka ja jonkun aikaa myöskin kotka.

Alituisena vankilan koirana oli täällä, kuten jo ennen olen sanonut, Sharik, joka oli viisas ja hyvä eläin ja jonka kanssa minä olin alituisessa ystävytyksessä. Mutta kun alhainen kansa yleensä pitää koiraa saastaisena elukkana, johon ei maksa huomiotaakaan kiinnittää, ei Sharikistakaan täällä kukaan huolinut. Se eli omia aikojaan, makasi pihalla, söi kyökistä heitettyjä ruo'an jätteitä eikä herättänyt kenessäkään mitään erityistä huomiota; yhtähyvin tunsin se kaikki ja piti kaikkia vankilassa olijoita isäntinään. Kun vangit palasivat työstä, ja kun portilla kajahti huuto: "korpraali!" juoksi se tulijoita vastaan heiluttaen heille häntäänsä ja katseli jokaista ystävällisesti silmiin odottaen jonkunmoista hyväilyä. Mutta sitä ei sen osaksi tullut moneen vuoteen keltään muilta kuin minulta. Senpä vuoksi suosikin se minua enemmän kuin muita. En muista enää, mitenkä vankilaan ilmestyi toinenkin koira, Bielka. Kolmannen, Kultäpkan toin minä pienenä pentuna kerran työstä palatessani. Bielka oli omituinen koira. Sen yli oli joskus ajettu rattailta ja sen vuoksi olikin sen selkä alaspäin koukistunut; kun se juoksi, näytti siltä, kuin olisi juossut kaksi valkeata yhteen kasvanutta eläintä. Sen ohessa oli se paiseinen ja sen silmät vetiset: häntä oli melkein paljas ja aina koipienvälissä. Kohtalon masentamana

näkyi se päättäneen olla hiljakseen. Ei se koskaan haukkunut ketään, ikäänkuin ei olisi tohtinut. Se söi enimmäkseen leipää kasarmien takana; jos taas näki jonkun meikäläisen, heittäytyi se oitis selälleen nöyryyden merkiksi, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: "tee minulle mitä tahdot, minä en aio vastustella." Ja jokainen vanki, jonka eteen se sillä tavoin heittäytyi, katsoi ikäänkuin velvollisuudekseen potkasta sitä jalallaan sanoen: "katsos tuota heittiötä!" Mutta Bielka ei tohtinut vinkuakaan, vaan jos siihen kovin kipeästi sattui, alkoi se hiljakseen älistä. Samalla tavoin heittäytyi se selälleen myöskin Sharikin ja kaikkien muiden koirien edessä juoksennellessaan kasarmien takana. Kun joku iso koira ryntäsi haukkuen päälle, heittäytyi se selälleen ja makasi siten liikkumattomana. Mutta koirat ovat hyvillään, kun niiden vertaiset osoittavat nöyryyttä. Äkäisetkin niistä oitis lauhtuivat ja rupesivat uteliaina haistelemaan edessään olevaa raukkaa. Mitähän lienee silloin liikkunut vapisevan Bielkan mielessä? "Annas olla, niin käypi hylky vielä kiinni!" ajatteli se varmaankin. Mutta nuuskittuaan tarkoilleen, jätti vieras koira sen rauhaan löytämättä siinä mitään huvittavaa. Bielka hyppäsi oitis pystyyn ja lähti juosta hölkyttelemään toisten jälkeen, jotka seurasivat jotain mustaa koira. Ja vaikka se tiesi, ettei voisi koskaan tulla lähempään tuttavuuteen mustan koiran kanssa, tahtoi se kuitenkin seurata sitä edes kauempaa pitäen sitäkin huvituksena onnettomuudessaan. Kunnianhimoa sillä ei ollut enää nimeksikään. Kadotettuaan kaikki tulevaisuuden toiveet, eli se vaan leipänsä edestä täydellisesti tuntien oman huonoutensa. Minä koetin sitä kerran hyväillä, joka seikka oli sille niin uutta ja tavatonta, että se istahti maahan vavisten ja kovaäänisesti vinkuen. Sääliväisyydestä hyväilin minä sitä usein. Senpä vuoksi ei se voinutkaan tulla vastaani vinkumatta. Nähtyään minut kaukaa, rupesi se vinkumaan surkealla äänellä. Toiset koirat repivät sen kerran kuoliaaksi vallilla.

Aivan toisenluontoinen oli Kultäpka. Minkä vuoksi olin minä sen tuonut sokeana pentuna verstaasta vankilaan, en tiedä; minua huvitti sen elättäminen ja kasvattaminen. Sharik otti oitis Kultäpkan suojelukseensa ja makasi sen kanssa yhdessä. Kun Kultäpka kasvoi suuremmaksi, salli Sharik sen pureskella ja retuuttaa itseänsä ja leikki sen kanssa niinkuin isot koirat leikkivät pentujensa kanssa. Oli omituista, ettei Kultäpka kasvanut paljon korkeudelleen, vaan sen sijaan kävi vaan yhä pitemmäksi ja leveämmäksi. Se oli takkuvillainen ja väriltään hiirenkarvainen; sen toinen korva kasvoi alas, toinen ylös. Luonteeltaan oli se tulinen, niinkuin kaikki pentukoirat, jotka ilosta vinkuen ja huutaen tunkeutuvat nuolemaan isäntäänsä aina kasvoihin asti. Jos minä huusin missä hyvänsä: "Kultäpka", ilmestyi se oitis jostain nurkasta, ikäänkuin maan alta ja riensi luokseni vinkuen ja vieritellen itseään pitkin maata, kuin pallo ikään. Minä pidin paljon tuosta pikku elukasta. Näytti siltä, kuin kohtalo olisi valmistanut sille runsaasti iloa ja riemua. Mutta eräänä päivänä vanki Neustrojew, joka valmisteli naisten kenkiä ja nahkatavaroita, käänsi siihen erityisen huomionsa. Hän kutsui Kultäpkan luoksensa, koetteli sen karvaa ja ystävällisesti vieritteli sitä pitkin tannerta. Kultäpka, joka ei aavistanut mitään pahaa, vinkui ilosta. Mutta seuraavana aamuna katosi se. Minä hain sitä kauan; mutta koira ei löytynyt missään, ja vasta kahden viikon kuluttua kävi selväksi, mihin se oli joutunut. Kultäpkan nahka oli miellyttänyt suuresti Neustrojewia. Hän nylki koiran ja käytti nahan naisten talvikenkiin, jotka sotatuomarin rouva oli häneltä tilannut. Hän näytti minulle kengätkin, kun ne tulivat valmiiksi. Nahka oli oivallista. Kultäpka parka!

Vankilassa harjoitti moni nahkojen valmistusta ja sitä varten tuotiin tänne usein hyvävillaisia koiria, jotka oitis hävisivät näkyvistä. Muistan kerran nähneeni kyökkien takana kaksi vankia. He neuvottelivat jostain asiasta. Toisella heistä oli nuorassa kiinni komea, suuri koira, joka nähtävästi oli jotain kallista rotua. Eräs kunnoton palvelija oli myönyt sen tšekäläisille naiskenkien-tekijöille kolmestakymmenestä kopeikasta. Vangit tekivät valmistuksia sen hirttämiseksi. Se tapahtui hyvin mukavasti; nahka nyljettiin ja raato viskattiin syvään likakuoppaan, joka oli vankilamme viimeisessä perukassa ja josta kesän kuumuudessa levisi kauhean pahaa löyhkää. Sitä puhdistettiin harvoin. Koira raukka nähtävästi huomasi, mikä sillä oli edessä. Levottomana silmäili se meitä kolmea vuorotellen ja uskalsi vaan harvoin heiluttaa tuuheata häntäänsä, ikäänkuin olisi siten tahtonut lauhduttaa sydämiämme. Minä lähdin pois, vaan he lopettivat toimensa hyvällä menestyksellä.

Hanhia ruvettiin täällä hoitamaan aivan sattumalta. Kuka niiden omistaja oli, sitä minä en tietänyt, mutta jonkun aikaa oli niistä vangeille suurta huvia, ja olivatpa ne tunnetut kaupungissakin. Ne lisääntyivät täällä ja saivat ruokaa kyökistä. Kun poikaset kasvoivat, rupesivat ne seuraamaan vankeja työmatkoilla. Niinpian kuin rumpu alkoi päristä ja vangit lähtivät portille päin, juoksivat hanhet huutaen heidän jälkeensä ja levitetyin siivin hyppäsivät toinen toisensa jälkeen pikku portissa olevan kynnyksen yli asettuen sitten oikealle sivustalle, jossa odottivat siksi, kunnes joukot saatiin järjestetyiksi. Ne liittyivät aina suurimpaan joukkoon ja työn kestäessä kuljeskelivat jossain lähellä olevalla laitumella. Niinpian kuin vangit lopettivat työnsä, olivat hanhetkin valmiit lähtemään. Linnassa tuli tunnetuksi, että hanhet kävivät vankien kanssa työssä. "Kas, kun vangit kulkevat hanhineen!" sanoivat vastaantulijat; "olettepahan saaneet ne oppimaan!" — "Tuossa on teille hanhia varten!" lisäsi joku ja antoi almun. Mutta vaikka hanhet olivatkin ystävällisiä, teurastettiin ne kuitenkin kaikki, kun kerran joku paasto oli loppunut.

Mutta pukkiamme Wasjkaa ei olisi mitenkään tahdottu teurastaa, jollei olisi tapahtunut erityinen

sattuma. Minulle on niinikään tietymätöntä, mistä ja miten vankilaamme ilmestyi kerran pieni, sievännäköinen, valkea pukka. Muutamissa päivissä tuli siitä kaikkien suosikki ja ilahuttaja. Löytyipä syykin sen pitämiseen: olihan paikallaan, että tallissa pidettiin pukkia. Yhtähyvin ei se asunut tallissa, vaan aluksi kyökissä ja sitten missä vaan sattui. Se oli sangen sievä ja leikkisä elukka. Se tuli luokse huudettaissa, hyppi penkeille ja pöydille, puski vankeja ja oli aina iloinen sekä leikkisä. Kerran, kun sillä oli jo jommoisinkin sarvet, rupesi lesgiläinen Babai eräänä iltana, istuessaan portailla muiden joukossa, leikkimään sen kanssa. He olivat jo kauan aikaa sysineet otsallaan toisiansa — siten leikkivät vangit usein pukin kanssa — kun Wasjka hypähti äkkiä ylimmälle portaalalle, nousi takajaloilleen ja survaisi Babaita päähän niin lujasti, että mies lensi nurinniskoin alas kaikkien läsnäolijain ja Babain itsensäkin suureksi huviksi. Sanalla sanoen, Wasjkasta pitivät kaikki hyvin paljon. Kun se rupesi kasvamaan, tehtiin sille yleisen ja vakaan päätöksen mukaan tunnettu leikkaus, jonka tšekäläiset puoskarit osasivat tehdä oivallisesti. "Muuten rupee se haisemaan pukilta", sanoivat vangit. Sen jälkeen lihoi Wasjka kovasti. Ja sitä syötettiin aivan kuin teurastettavaksi. Siitä kasvoi komea, pitkäsarvinen ja tavattoman lihava pukka. Ei se tahtonut pysyä oikein pystyssäkään. Samoin kuin hanhet, tottui sekin käymään kanssamme työpaikoilla vankien ja vastaan tulijoiden suureksi huviksi. Kaikki tunsivat vankilan pukin Wasjkan. Välistä, kun esim. oltiin työssä joen rannalla, taittoivat vangit notkeita vesoja ja kokosivat lehväksiä sekä kukkia, joilla sitten koristivat Wasjkan: sarvien ympärille kiedottiin lehväksiä ynnä kukkia ja pitkin ruumista köynnöksiä. Paluumatkalla kulki koristettu Wasjka tavallisesti vankien edellä ja nämä astuivat perässä ikäänkuin ylpeillen siitä. Pukin ihaileminen meni niin pitkälle, että muutamat lapsien tavoin rupesivat miettimään sen sarvien kultaamista. Mutta asiasta ei tullut kuitenkaan mitään. Minä muistan kysyneeni Akim Akimitshilta, Isai Fomitshin jälkeen parhaalta kultaajalta, oliko pukin sarvien kultaaminen mahdollista? Hän katseli ensin tarkkaan eläintä, mietti sitten ja sanoi, että "kenties onkin mahdollista, mutta kultaus ei tule pysyväiseksi ja on muutenkin aivan tarpeetonta." Siihen asia jäikin. Ja kauan olisi Wasjka elänyt vankilassamme ja kuollut ehkä lihavuuteensa, jollei se kerran, kulkiessaan työstä palaavien vankien edellä, olisi sattunut vastaan ajavan majuurin silmiin. — "Seis!" huusi tämä; "kenen on pukka?" Hänelle selitettiin asia. — "Kuinka! Vankilassa on pukka ja minun luvattani! Aliupseeri tänne!" Aliupseeri tuli esiin, ja oitis annettiin käsky pukin teurastamisesta. Sen nahka oli nyljettävä ja myytävä torilla; rahat pantavat ruunun kasaan, mutta lihat määrättiin käytettäväksi vangeille valmistettavaa kaalisoppaa varten. Vankien kesken syntyi yleinen sääli, mutta majuuria täytyi kuitenkin totella. Wasjka teurastettiin likakuopan päällä. Lihat osti eräs vanki ja maksoi niistä toisille puolitoista ruplaa. Millä rahoilla ostettiin kalatseja, vaan lihan omistaja möi tavarataan vähittäin muille paistiksi. Liha olikin erittäin maukasta.

Vankilassa eli jonkun aikaa myöskin kotka, pientä, aroilla oleskelevaa rotua. Joku oli tuonut sen vankilaan haavoitettuna, vaivaantuneena. Kaikki vangit keräytyivät sen ympärille; se ei voinut lentää: oikea siipi laahasi pitkin maata ja toinen jalka oli poikki. Muistan, kuinka se tuimasti katseli ympärillään olevaa uteliasta miesjoukkoa avaellen käyrää nokkaansa ja ollen valmiina taistelemaan henkensä edestä. Kun vangit olivat sitä kylliksensä katselleet ja lähteneet erilleen, poistui se hyppien toisella jalallaan ja heilutellen tervettä siipeään vankilan etäisimpään perukkaan, jossa se lyyhisty palujen nurkkaukseen. Siinä se eli noin kolme kuukautta. Ensi alussa tulivat vangit sitä usein katsomaan ja usuttelivat koiria sen päälle. Sharik ryntäsi sitä vastaan innokkaasti, vaan pelkäsi nähtävästi tulla kovin lähelle, joka seikka huvitti suuresti vankeja. "Se on peto", sanoivat he; "ei antaudu!" Sittemmin tuli Sharik rohkeammaksi; pelko meni ohitse ja kun sitä usutettiin, tarttui se linnun kipeään siipeen. Kotka puolusti itseään kaikin voimin kynsillään sekä nokallaan ja katseli uteliaita vankeja ylpeästi niinkuin haavoitettu kuningas. Vihdoin kyllästyivät siihen kaikki ja jättivät sen rauhaan; yhtähyvin nähtiin sen vieressä joka päivä lihapalasia ja hiukan vettä. Joku piti siitä siis huolta. Alussa sille ei kuitenkaan kelvannut ruoka moneen päivään; sitten rupesi se syömään, mutta ei kuitenkaan kädestä eikä ihmisten läsnä ollessa. Minä tarkastelin sitä usein kauempaa. Näkemättä ketään ja luullen olevansa yksin tuli se nurkastaan ulos ja kulki palujen vieritse noin kahdentoista askeleen päähän, vaan palasi sitten jälleen paikalleen, ikäänkuin olisi tahtonutkin vaan hiukan jalotella. Nähtyään minut, hyppeli se kaikin voimin takasin paikalleen, heitti päänsä taaksepäin, aukasi nokkansa ja oli valmis tappeluun. Minä en voinut lauhduttaa sen luontoa millään hyväilyllä: se puri vaan ja löi siivellänsä eikä tahtonut ottaa vastaan tarjoamaani lihaa; koko ajan katseli se minua äkäisillä, läpituokeilla silmillään. Yksinään ja vihaisena odotti se kuolemaansa luottamatta kehenkään, tulematta ystävälliseksi kellekään. Viimein muistui kotka jälleen vankien mieleen ja vaikka kukaan ei ollut puhunut siitä pariin kuukauteen, ilmestyi kuitenkin äkkiä kaikissa säälin tunteita sitä kohtaan. Sanottiin, että kotka olisi vietävä pois: — "Antaa sen kuolla jossain muualla eikä vankilassa", tuumaili joku.

— Tietysti on se vapautta rakastava lintu, joka ei ota perehtyäkseen täällä asumaan, lisäsi toinen.

— Eihän se ole semmoinen kuin me, huomautti kolmas.

— Niinpä niinkin: kotka on lintu, vaan me olemme ihmisiä.

— Kotka on metsän kuningas ... alkoi Skuratow, mutta häntä tällä kertaa ei ruvettu kuuntelemaan. Kerran päivällisen jälkeen, kun rumpu käski työntekoon, otettiin kotka ja vietiin pois vankilasta. Tultiin

vallille. Kaksitoista miehinen joukko oli utelias näkemään, minne kotka lähtisi. Kaikki näyttivät omituisen tyytyväisiltä, aivan kuin he itse olisivat päässeet jonkunlaiseen vapauteen.

— Kas tuota konnaa: pureksii, vaikka hänelle hyvää tarkoitetaan, puheli kotkan kantaja katsellen lintua mielihyvällä.

— Laske hänet irti, Mikitka!

— Älä kiusaa sitä, vaan päästä vapauteen!

Kotka päästettiin vallilta aroille. Oli syksyinen, kylmä ja synkkä päivä. Tuuli vinkui autiolla kankaalla ja suhisi kellastuneessa, kuivaneessa erämaan ruohossa. Kotka lähti samoamaan suoraan eteenpäin heilutellen viallista siipeään ja ikäänkuin koettaen mitä pikemmin päästä näkyvistämme. Vangit katselivat huvikseen, kuinka sen pää vilkahteli ruohostossa.

— Katsoppas vaan! sanoj joku mieltävän näköisenä.

— Eikä edes vilkaisekaan jälkeensä! lisäsi toinen. — Ei kertaakaan ole kääntänyt päätänsä, juoksee vaan!

— Luulitkos sinä, että se kääntyisi kiittämään? huomautti kolmas.

— Semmoistahan se vapaus on. Vapauteenhan lintu pääsi.

— Vapauteenpa niinkin.

— Eikä näykään enää...

— Mitä tässä seistä? Marsh! huusivat saattomiehet ja kaikki lähtivät taas äänettöminä liikkeelle.

XVII.

Vaatus.

Tätä lukua alkaessaan pitää näiden muistelmien julkaisija velvollisuutenaan ilmoittaa lukijalle seuraavaa:

Muistelmien ensimmäisessä luvussa on puhuttu eräästä aatelisesta isänmurhaajasta. Muun muassa oli hän mainittuna esimerkkinä siitä, miten tunnottomasti vangit välistä puhuivat tekemistään rikoksista. Sanottiin myöskin, ettei murhaaja tunnustanut ilkiötyötään, vaan että hänen elämänsä yksityiskohtia tuntevien ihmisten todistukset olivat niin selvät, että oli mahdotonta olla rikosta todeksi uskomatta. Nämä ihmiset olivat kertoneet muistelmien kirjoittajalle, että rikoksen tekijä oli käytökseltään kevytmielinen ja että hän oli murhannut isänsä himoiten hänen perintönsä. Kaikki murhaajan kotikaupunkilaiset kertoivat muuten asian samalla tapaa. Siitä seikasta "muistelmien" julkaisijalla on aivan varmat tiedot. Vihdoin mainittiin "muistelmassa", että hän säilytti aina mitä iloisimman mielialansa, että hän oli peräti turhamainen, kevytmielinen ja ajattelematon ihminen, mutta ei ollenkaan tyhmäpäinen ja ettei kirjoittaja koskaan huomannut hänessä mitään erityistä julmuutta. Samalla lisättiin myöskin: "Minä puolestani en tahtonut uskoa sellaisen rikoksen mahdollisuutta."

Äskettäin on näiden muistelmien julkaisija saanut Siperjasta tietoja, joiden mukaan rikoksen tekijä todellakin oli oikeassa ja että hän viattomasti oli saanut olla kymmenen vuotta pakkotyössä; hänen viattomuutensa näytettiin virallisesti toteen. Oikeat rikoksen tekijät oli saatu ilmi ja he olivat tekonsa myöskin tunnustaneet; syyttömästi epäilty oli jo päästetty pois vankeudesta. Muistelmien julkaisija ei voi mitenkään epäillä näiden tietojen todenperäisyyttä...

Tähän ei ole mitään lisättävänä. Sillä ei tarvinne laveasti puhua tapauksen surullisuudesta ja moisen syytöksen kautta aikaisin murretusta elämästä. Tapaus on itsessään tarpeeksi ymmärrettävä, tarpeeksi hämmästyttävä. Se lisää uuden, tavattoman selvän piirteen kuvaukseen "kuolleesta talosta."

Nyt varsinaiseen kertomukseen!

* * * * *

Olen jo ennen puhunut, että minä vihdoin totuin vankilan oloihin. Mutta tämä "vihdoin" saapui kovin

hitaasti, kovin tuskallisesti. Oikeastaan tarvitsin minä siihen vuosikauden ja tämä vuosi oli elämäni vaikein. Senpä tähden onkin se painunut muistooni kokonaisuudessaan. Minusta näyttää siltä, kuin muistaisin tarkoilleen joka hetken tästä vuodesta. Minä olen myöskin sanonut, etteivät muutkaan vangit voineet tottua tähän elämään. Muistan ensi vuonna usein miettineeni itsekseen: "Mitenkähän heidän laitansa lienee? Näinköhän ovat he levollisia?" Ja nämä kysymykset huvittivat minua suuresti. Olen jo maininnut että kaikki vangit elivät täällä aivan kuin ravintolassa, majapaikassa, eikä niinkuin kotonaan. Koko elinajakseen lähetetytkin häärivät ja ikävöivät, ja jokainen heistä ajatteli mielessään jotain melkein aivan mahdotonta. Tämä alituinen levottomuus, joka ilmaantui sanattomana, mutta kuitenkin selvään, tämä tahtomatta lausuttujen toiveiden kummallinen kiihko ja kärsimättömyys, toiveiden semmoisten, jotka perusteettomuutensa tähden näyttivät hourailemiselta, vaikka ne usein syntyivät, kumma kyllä, näennäisesti sangen käytännöllisten miesten aivoissa — kaikki tämä teki vankilan peräti omituiseksi paikaksi, ja minä luulen, että nämä piirteet olivatkin sille ehkä omituisimmat. Jo ensi silmäykseltä tuntui siltä, ettei mitään semmoista ole vankilan ulkopuolella. Täällä olivat kaikki uneksijoita ja se seikka ei voinut olla silmiin pistämättä. Se teki ikävän vaikutuksen, juuri siitä syystä, että uneksiminen vaikutti vankilassa synkkyyttä, pimeyttä ja sairasmielisyyttä. Suuri enemmistö oli täällä vaiteliaita, vihamielisiä ihmisiä, jotka eivät tahtoneet ilmaista muille toiveitansa. Avomielisyyttä ja suoruutta halveksittiin. Mitä mahdottomampia toiveet olivat ja mitä enemmän uneksijat tunsivat niiden mahdottomuutta, sitä enemmän he niitä pitivät salassa; mutta luopua niistä he eivät kuitenkaan voineet. Kenties jotkut häpesivät niitä itsekkin. Venäläisen luonteessa on paljon järkevyyttä ja sisällistä ivaa omaa itseänsä kohtaan... Ehkäpä tämä alituinen, salainen tyytymättömyys itseensä olikin syynä näiden ihmisten keskinäiseen suvaitsemattomuuteen ja toinen toisensa ivailmiseen. Ja jos joku heistä sattui lausumaan lapsellisen malttamattoman ajatuksen tai semmoisen unelman, jommoisia jokainen salaisesti kätki rinnassaan, olivat toiset oitis valmiina häntä moittimaan ja pilkkaamaan; ja minusta näytti, että kiivaimmat moittijat olivat juuri ne, joilla itsellään oli mitä rohkeimpia unelmia. Jo olen sanonut, että lapsellisia ja yksinkertaisia ihmisiä halveksittiin suurella määrällä. Jokainen oli niin synkkä ja itserakas, että saattoi halveksia hyväluontoisia, itsestään pitämättömiä ihmisiä. Lapsellisia ja yksinkertaisia lörppöjä lukuun ottamatta, jakaantuivat kaikki muut hyväluontoisiin ja häijyihin, synkkämielisiin ja iloisiin. Synkkämielisiä ja häijyjä oli paljoa enemmän; ja jos jotkut heistä sattuiivatkin olemaan luonteeltaan puheliaita, niin olivat he kuitenkin levottomia juorujen levittäjiä ja kadehtijoita. Kaikkeen vieraaseen ryhtyivät he kärkkäästi, vaikka omia asioitaan eivät ilmaisseet kellekään. Se ei ollut hyväksyttynä tapana. Hyväluontoisia oli vähän; he olivat hiljaisia ja säilyttivät unelmansa sydämessään luottaen niihin enemmän kuin synkkämieliset. Minusta näyttää, että vankilassa oli muutamia toivottomiakin. Semmoinen oli esim. se vanhauskolainen ukko, jolle vangit uskoivat rahansa tallennettavaksi; kaikissa tapauksissa oli niitä sangen vähän. Ukko oli näennäisesti rauhallinen, mutta hänen sisällinen tilansa oli muutamista merkeistä päättäen kauhea. Hänellä oli kuitenkin oma pelastuksensa, oma pakopaikkansa: rukous ja uskonnollisen kärsimyksen aate. Mielenvikainen, raamattua lukeva vanki, josta olen jo maininnut ja joka ryntäsi tiilikivi kourassa majuurin kimppuun, kuului nähtävästi myöskin epätoivoisiin, s.o. semmoisiin, jotka olivat viimeisenkin toivonsa kadottaneet; mutta kun kokonaan toivottomana on mahdotonta elää, keksikin hän itselleen vapahtoisen, melkein keinollisen kärsimyksen. Hän ilmoitti hyökänneensä majuuria vastaan ilman mitään vihaa, ainoastaan saadaksensa kärsiä. Ja kenpä tietää, mitä hänen sielussaan silloin tapahtui! Ilman mitään tarkoituspäätä ja pyrintöä sen saavuttamiseksi ei voi kukaan elää. Kadotettuaan tarkoituksensa ja toivonsa, ihminen surusta muuttuu joskus kummitukseksi... Tarkoituspäätä kaikilla vangeilla oli vapaus ja vankilasta pois pääseminen.

Minä olen tahtonut jakaa vankilamme asukkaat eri luokkiin; mutta onkohan se mahdollista? Todellisuudessa on loppumaton paljous erilaisuuksia, joita eivät voi vastata ajatuksen taidollisimmatkaan määritelmät; todellisuus ei suvaitse mitään jyrkkiä erilaisuuksia, vaan on aina taipuvainen osittelemiseen. Jonkunlainen oma, erityinen elämä oli täälläkin, eikä se ollut ainoastaan virallinen, vaan sisällinen, itsenäinen elämä.

Mutta, kuten jo olen maininnut, minä en voinut enkä osannut vankeuteni ensi aikoina tunkeutua tämän elämän sisimpään syvyyteen ja siitä syystä sen ulkonaiset ilmaukset vaivasivatkin minua sanomattomasti. Välistä rupesin oikein vihaamaan onnettomuuden-toverejani. Minä kadehdin heitä sen vuoksi, että he olivat sittenkin omien toveriensa parissa ja ymmärsivät toinen toistansa, vaikka toden teolla tällainen pakonalainen toveruus kyllästytti heitä samoin kuin minuakin, niin että jokainen katsoi täällä toistansa hiukan kiero. Sanon vieläkin, että tällä kateudella, jota minä tunsin aika ajoin, oli laillinen syynsä. Aivan varmaan ovat ne väärässä, jotka väittävät, että aatelismiehen ja sivistyneen on vankihuoneessamme yhtä hyvä olla kuin alhaisen miehen. Tiedän, että semmoisia arveluja on olemassa; sillä minä olen niistä kuullut ja lukenut. Ja semmoisen arvelun perustus onkin oikeuden mukainen, ihmisellinen. Sillä ovathan kaikki ihmisiä. Mutta arvelu on kuitenkin liian paljon ajatuksellinen. On jätetty huomioon ottamatta koko joukko käytännöllisiä ehtoja, joita ei voi muuten käsittää kuin todellisuudessa. Minä en puhu tätä siihen nähden, että aatelismies ja sivistynyt muka tuntee hienommin, kipeämmin. Sielua ja sen kehityskantaa on vaikea tarkoilleen arvostella. Sivistyskään ei voi siinä kohden olla minkäänlaisena määrääjänä. Olenpa ensimmäisenä valmis todistamaan, että minä

täkäläisten ihmisten valistumattomuudessa, alhaisimissa piireissä kohtasin merkkiä mitä suurimmasta sielun kehityksestä. Väliin tapahtui niin, että minä pidin jotakin ihmistä useampien vuosien kuluessa villipedon kaltaisena. Ja äkkiä tuli hetki, jolloin hänen sielunsa satunnaisesti aukeni ja siinä näkyi olevan tunnetta, sydämellisyyttä, oman sekä vieraan kärsimyksen selvää käsittämistä, niin että ensi alussa tuskin saatoin uskoa sitä, jota itse olin nähnyt ja kuullut. Tapahtui päin vastoin: sivistyneissä sain nähdä väliin semmoista tapojen raakuutta ja siivottomuutta, että oikein iletti.

Minä en puhu myöskään mitään erilaisuudesta tottumuksissa, elämäntavoissa, ruoassa y.m., joiden puolesta säätyhenkilön tila on tukalampi kuin alhaisen miehen, joka usein vapaana ollessaan on nähnyt nälkää, vaan vankilassa saa sen sijaan aina vatsansa täyteen. En tahdo siitäkään väitellä. Ajatelkaamme, että vähänkin lujaluontoiselle ihmiselle kaikki tämä on vähäarvoista, verrattuna muihin epämukavuuksiin, vaikka tapojen muutos oikeastaan ei olekaan mikään vähäarvoinen asia. Mutta on olemassa epämukavuuksia, joiden rinnalla kaikki tämä jää syrjään siihen määrin, ettei huomaakaan siivottomuutta, ahtautta eikä huonoa, likaista ruokaa. Kun hieno herrasmies ja tyhjäntoimittaja saa päivänkin tehdä otsansa hiessä työtä, johon hänellä ennestään ei ole minkäänlaista tottumusta, kelpaa hänelle musta leipä ja rusakoilla täytetty kaalisoppa. Siihen voipi vielä tottua, niinkuin eräässä vanginlaulussa leikkillisesti sanotaankin entisestä tyhjäntoimittajasta.

Ei; tärkeämpää kuin kaikki tämä on se, että jokainen äsken tullut parin tunnin kuluttua tulee samanlaiseksi kuin kaikki muutkin, yhtä oikeutetuksi isännäksi vankilassa kuin siellä entisestään olijatkin. Häntä ymmärtävät muut ja hän myöskin ymmärtää muita, on kaikkien tuttava, ja kaikki pitävät häntä omanaan. Toisin on laita säätyhenkilön, aatelismiehen. Olipa hän kuinka rehellinen, hyvä ja ymmärtäväinen hyvänsä, saa hän aina kärsiä vuosikautia muiden vihaa ja halveksimista; häntä ei ymmärretä ja — mikä on pahinta — häneen ei luoteta. Hän ei ole ystävä eikä toveri, ja vaikka hän vuosien kuluessa pääseekin niin pitkälle, ettei häntä enää ahdisteta, ei hän kuitenkaan voi päästä muiden vertaiseksi, vaan on aina tunteva itsensä vieraaksi, muista eroitetuksi. Tämän eroittamisen tekevät vangit välistä ilman mitään vihamielisyyttä, melkein tietämättänsä. Vieras kuin vieras, siinä kaikki. Ei mikään ole sen kauheampaa kuin elää vierastavien ihmisten keskuudessa. Talonpoika, joka siirretään Taganrogista Petropawlovsinkin satamaan, löytää siellä oitis samanlaisen talonpojan, seurustelee hänen kanssaan ystävällisesti ja hetkisen kuluttua saattavat he asua sovinnollisesti samassa majassa. Toisin on laita aatelismiehen. Hänen ja alhaisen miehen välillä on ääretön juopa ja tämä juopa käypi täysin selväksi vasta silloin, kun aatelismies äkkiä, ulkonaisten olojen pakoituksesta kadottaa entiset oikeutensa ja muuttuu alhaiseksi mieheksi. Vaikkapa te olisitte koko ikänne yhteydessä rahvaan kanssa, vaikka seurustelisitte sen kanssa joka päivä neljänkymmenen vuoden kuluessa, esim. virkatoimissa tai muuten ystävänä, hyväntekijänä — niin ette koskaan oppisi tuntemaan sitä perin pohjin. Aina vaan syntyisi silmän petosta eikä mitään muuta. Minä tiedän, että kaikki, jotka lukevat tämän, sanovat, että minä liioittelen. Mutta minä olen vakuutettu, että väitteeni on todenmukainen. Semmoiseen vakuutukseen en minä ole tullut kirjojen enkä ajattelemisen avulla, vaan kokemuksesta, ja minulla oli tarpeeksi aikaa tutkimaan, oliko tekemäni havainto oikea...

Tapaukset vahvistivat jo ensi askeleelta huomioni todenperäisyyttä vaikuttaen minuun rasittavalla tavalla. Ensimmäisenä kesänä kuljeskelin minä vankilassa melkein yöpö-yksinäni. Minä olen jo sanonut, että olin semmoisessa mielentilassa, etten voinut eroittaa muista vangeista niitä, jotka sittemmin olisivat voineet tulla minulle suosiollisiksi, rupeamatta kuitenkaan vertaisikseni. Oli minulla aatelisiakin tovereja, mutta se toveruus ei voinut kokonaan huojentaa raskautettua sydäntäni. Kerron esimerkin vuoksi erään tapauksen, joka on omiansa valaisemaan asemaani vankilassa. Kerran elokuussa, kuumana, kirkkaana arkipäivänä, kello yhden aikaan, jolloin kaikki tavallisuuden mukaan lepäsivät iltapäivä-töiden edellä, vangit äkkiä kokoontuivat vankilan pihalle. Minulla ei ollut sitä ennen asiasta mitään tietoa. Siihen aikaan olin minä tavallisesti vaipuneena omiin ajatuksiini, niin etten juuri huomannutkaan, mitä ympärilläni tapahtui. Ja kuitenkin oli vangeilla jo kolme päivää sitä ennen ollut jotain tekeillä. Ehkäpä heidän mielensä oli ollut liikkeellä jo aikoja ennenkin, päättäen heidän puheistaan, riidoistaan ja äreästä mielentilastaan, joka heissä oli huomattavana viime aikoina. Syyksi siihen arvelin minä työn raskautta, ikäviä, pitkiä kesäpäiviä, unelmia metsistä ja vapaudesta sekä lyhviä öitä, joihin ei saanut tarpeeksensa nukkua. Ehkäpä kaikki tämä yhdistyikin nyt äkinäiseksi mielenpuuskaukseksi, mutta tekosyynä tähän puuskaukseen oli — ruoka. Jo useampina päivinä olivat vangit valitelleet ja olleet tyytymättöminä kasarmeissa, mutta etenkin kyökissä ruokaillessaan, olivat moittineet kokkeja ja panneet yhden heistä viraltakin; mutta sitten ottivat he hänet jälleen armoihin. Sanalla sanoen, vangit olivat kovin tyytymättömiä.

- Työ on raskasta, mutta meitä vaan kelmuilla syötetään, murahti joku kyökissä.
- Jos ei kelpaa, niin tilaa blamangeta, virkkoi toinen.
- Kelmunsekaisesta kaalista minä pidän paljon, huomautti kolmas; — se on makeata.
- Mutta jos kaiken aikasi et saa muuta kuin kelmuja, onkos sekin makeata?

— Kyllähän nyt olisi lihan aika, sanoi neljäs; — tehtaan työ ei ole helppoa ja urakka rupee nälettämään. Mutta eihän kelmuista nälkä lähde.

— No, jos ei kelmuista niin keuhkoista.

— Vaikkapa otettaisiin keuhkotkin lisäksi. Kelmut ja keuhkot — siinäpä vasta ruoka. Onkos se laitaa?

— Kyllähän se ruoka on huonoa.

— Taskuansa täyttää varmaankin.

— Se taas ei ole sinun asiasi.

— Kenenkäs sitten? Vatsahan on omani. Koko maailman kuullen pitäisi ilmaista vaatimus, siinä kaikki.

— Vaatimus?

— Niinpä niinkin.

— Vähänkös olet vielä saanut selkääsi vaatimuksista. Pöllö!

— Tosiaankin, virkkoi muristen eräs toinen, joka siihen asti oli nurkassa äänettömänä istunut. — Sanoppas ensin, aiotko itse tehdä vaatimuksen?

— Miks'en. Jos vaan kaikki suostuisivat, niin kyllä minäkin. Köyhyys on täällä semmoinen; kuka syö omaansa, kuka taas saa tyytyä ruunun ruokaan.

— Ja sinun käy kateeksi. Toisten omaa tapaillet.

— Toisen palaa älä halaa!

— Mitä!... Lienetpä rikas, kun ristissä käsin tahdot istua!

— Rikas on Matti, häll' on koira sekä katti.

— Mitäpä me, miehet, tosiaankin vitkastelemme. Kohta nylkevät he meiltä nahankin. Miksi emme lähtisi liikkeelle?

— Miksi! Sinua on kai purettava; olet tottunut purua syömään. Vankeja kun olemme, niin siksi!

— Ja mikä siitä on seurauksena? Pällikön hyöty!

— Niinpä kyllä. Kovin se kahdeksansilmäinen onkin hyötynyt. Parin hevosia on ostanut.

— Eikä juokaan enää.

— Muutama päivä sitten tappeli hän eläinlääkärin kanssa korttipöydässä.

— Koko yön pelasivat korttia. Fetka kertoi.

— Senpä tähden kaali onkin huonoa.

— Olettepa aika pöllöjä! Eihän meistä ole lähtijöiksi.

— Mutta jos kaikki lähdemme, niin saammepas nähdä, mitenkä hän itseään puolustaa.

— Mitenkähkö puolustaa! Hän lyö sinua vasten hampaita, sen hän tekee.

— Ja annetaanpa vielä oikeuden käsiin.

Sanalla sanoen, mielenkiihko oli yleinen. Tähän aikaan oli meillä tosiaankin huono ruoka. Pääsyynä tyytymättömyyteen oli kuitenkin yleinen ikävöiminen, alituinen mielentuska. Vanki taas on luonnostaan riitainen ja taipuvainen vastarintaan; mutta joukossa ryhdytään vastarintaan kuitenkin harvoin. Syynä siihen on alituinen erimielisyys, ja niinpä olikin täällä enemmän riitaa kuin tositointa. Yhtähyvin ei mielenkiihko tällä kertaa mennyt ohi ilman seurauksia. Vangit alkoivat keräytyä joukkoihin, juttelivat kasarmeissa, riitelivät, moittivat majuurin toimia; pienimmätkin asiat kaivettiin esille. Etenkin olivat muutamat raivossaan. Kaikissa senlaisissa asioissa on aina alkuunpanijoita, johtajia. Johtajat tällaisissa tapauksissa, s.o. vaatimuksia tehdessä, ovat huomiota ansaitsevaa väkeä niinhyvin vankihuoneissa kuin myöskin muissa yhdyskunnissa, joukkioissa y.m. Ne muodostavat omituisen tyyppin, joka on kaikkialla samanlainen. He ovat kiivasluontoista, oikeutta harrastavaista väkeä ja luottavat lapsellisen vahvasti siihen, että oikeutta voipi saavuttaa varmaan ja viipymättä. He eivät ole tyhmempiä kuin muutkaan,

onpa heidän joukossaan hyvinkin viisaita, mutta he ovat liian kiivaita, voidakseen ennakoita aprikoida asioita. Jos taas onkin semmoisia ihmisiä, jotka osaavat ohjata joukkoja ja saavuttaa voittoja, niin kuuluvat ne jo toiseen, kansan johtajien tyyppiin, joka meillä on hyvin harvinainen. Mutta ne, joista minä nyt puhun, vaatimusten tekijät ja alkuunpanijat, kärsivät melkein aina tappioita ja joutuvat siitä syystä vankeuslaitoksiin. Kiivautensa tähden joutuvat he tappiolle, mutta kiivaudellaanpa he juuri vaikuttavatkin joukkoihin. Toiset seuraavat heitä mielellään. Heidän intonsa ja oikeutettu tyytymättömyytensä vaikuttaa muihinkin ja lopulta liittyvät heihin horjuvaisimmatkin. Heidän sokea luottamuksensa menestykseen antaa yllykettä pahimmillekin epäilijöille, huolimatta siitä, että tämän luottamuksen perusteet ovatkin kovin horjuvaa, lapsellista laatua. Pääasia on se, että he astuvat toisten etunenässä ja astuvat mitään pelkäämättä. He ryntäävät päälle silmittömästi kuin härät, usein asiaa tuntematta, varomattomasti, ilman sitä käytännöllistä viekkautta, jonka avulla joskus ilkeimmätkin, likaisimmatkin ihmiset pääsevät voitolle ja saavuttavat tarkoituksensa mitään vahinkoa kärsimättä. Mutta he joutuvat välttämättömästi tappiolle. Jokapäiväisissä oloissa nähdään heissä katkeruutta, ylpeyttä, kärsimättömyyttä. Useimmiten ovat he hyvin yksinkertaisia ymmärrykseltään, joka seikka lisää vaan heidän voimaansa. Harmillisinta on kuitenkin se, että he usein iskevät tarkoituserästään syrjään, ryhtyvät sivuseikkoihin. Sepä heille tuottaakin turmion. Mutta joukot ymmärtävät heitä ja siinä on heidän mahtinsa... Muuten on vielä sanottava pari sanaa siitä, mitä *vaatimukset* oikeastaan olivat?...

Vankilassamme oli muutamia, joita oli lähetetty tänne vaatimuksista. Nepä kiihkoilivatkin enimmin. Kiivain oli eräs Martinow niminen entinen husaari; hän oli tulinen, levoton ja epäluuloinen mies, mutta muuten rehellinen ja oikeutta harrastava. Hänen jälkeensä on mainittava Vasili Antonow, joka oli kylmäkiskoinen ja häijynnäköinen, hymyili ivallisesti, mutta oli muuten kokenut ja oikeutta rakastava. Mutta kaikkia on mahdoton luetella, sillä paljon oli heitä. Petrow muun muassa lenteli edes takasin, kuunteli mitä toiset keskustelivat, puhui itse vähän, oli nähtävästi mielenkiihkossa ja töytäsi kasarmista ensimmäisenä, kun ruvettiin kokoontumaan.

Vankilamme aliupseeri, joka hoiti vääpelin virkaa, tuli heti säikähtyneenä ulos. Yhteen joukkoon asettuneina pyysivät vangit häntä ilmoittamaan majuurille tahtovansa keskustella hänen kanssaan muutamista seikoista. Aliupseerin jälkeen tulivat ulos myöskin invaliidit ja asettuivat riviin vastapäätä vankeja. Toimi, jonka aliupseeri oli saanut täyttääkseen, saattoi hänet yhä suurempaan hämmästykseen. Mutta sen täyttämistä ei hän uskaltanut laiminlyödä. Sillä kun vangit kerran olivat ryhtyneet vaatimushankkeisiin, voi siitä olla pahempiakin seurauksia. Kaikki päällysmiehet pelkäsivät vankeja. Ja jos asia olisikin päättynyt siihen, s.o. jos kaikki olisivat oitis muuttaneet mielensä ja lähteneet erilleen, niin silloinkin olisi aliupseerin pitänyt välttämättömästi ilmoittaa tapaus korkeammille esimiehille. Vaaleana ja pelosta vapisten lähti hän majuurin luo, koettamattakaan itse viihdyttää vankeja. Hän huomasi, etteivät he tällä kertaa rupeisi hänen kanssaan puheisiinkaan.

Tietämättä, mistä kysymys oli, liityin minäkin toisiin. Asian perille pääsin vasta myöhemmin. Nyt luulin minä, että vangit kokoontuivat tarkastusta varten; mutta kun en nähnyt tarkastuksen toimittajia, jouduin ymmälle ja katselin ympärilleni. Vangit olivat äreän ja kiihkoisen näköisiä. Toiset olivat kalpeita. Kaikki olivat huolestuneita ja vaitelijaita majuuria odotellessaan. Minä huomasin, että moni katsahti minuun suuresti kummastuneena ja käänsi sitten kasvonsa pois. He nähtävästi eivät uskoneet, että minäkin tahtoisin ottaa osaa mielenosoitukseen. Mutta kohta kääntyivät he taas puoleeni ja katsoivat minuun kysyvän näköisinä.

— Minkä tähden olet sinä täällä? kysyi minulta kovaäänisesti ja röyhkeästi Wasili Antonow, joka sitä ennen oli kohteliaasti teititellyt minua.

Minä katsoin häneen kummastellen ja rupesin jo arvailemaan, että jotain tavatonta oli tekeillä.

— Miksi tosiaankin seisot täällä? Mene kasarmiin, sanoi eräs nuori vanki, entinen sotamies, jota minä sitä ennen en tuntenutkaan. — Ei tämä asia koske sinuun.

— Kokoontuvathan muutkin, vastasin minä hänelle; — luulin että on tarkastus.

— Kaikki ne ryömivätkin esiin, murahti joku.

— Rautanokka, virkkoi toinen.

— Kärpäsen-tappaja! sanoi kolmas tavattoman halveksivasti. Tämä uusi pilkkanimi sai aikaan yleisen naurun.

— Armoilla elelee kyökissä, lisäsi vielä joku.

— Heillä on kaikkialla paratiisi. Täällä on vankila, vaan he syövät kalatsia ja ostelevat porsaita. Omaasihan sinä syöt; mitäs tänne tuppaillet?

— Täällä ei ole teidän paikkaanne, sanoi Kulikow astuen reippaasti luokseni; hän otti minut kädestä ja

talutti pois rivistä.

Kulikow näytti kalpealta, hänen mustat silmänsä hehkuivat ja alahuuli oli hampaiden välissä. Hän ei odottanut majuuria kylmäverisenä. Minä katselin häntä mielelläni kaikissa semmoisissa tilaisuuksissa s.o. silloin, kun hän tahtoi näyttää itseään. Hän ylvästeli, mutta samalla puuhaili myöskin kovasti. Minusta näytti siltä, että hän olisi mestauslavallekin saattanut mennä ylvästellen. Nyt, kun kaikki sinuttelivat ja haukkuivat minua, oli hän aivan kuin suotta entistä kohteliaampi, mutta samalla tuntuivat hänen sanansa kopeilta, vaativilta, eivätkä sietäneet mitään vastaväitettä.

— Meillä on tällä kertaa omia asioita, Aleksanteri Petrowitsh, ja niinpä teillä ei olekkaan täällä mitään tekemistä. Menkää jonnekin siksi aikaa... Teikäläiset ovat kaikki kyökissä, menkää sinne.

Kyökin akkunasta näin minä todellakin puolalaiset toverini; mutta paitsi heitä näytti siellä olevan paljon muutakin väkeä. Hämälläni menin minä kyökkiin. Naurua, haukkumista ja tyy-ääniä (joka oli täällä samaa kuin viheltäminen) kuulin takanani.

— Ei kelvannut! ... tyy-tyy-tyy! Iskekää kiinni häneen...

En koskaan ollut vielä tuntenut itseäni niin loukatuksi kuin silloin ja mieleni tuntui raskaalta. Hetki ei ollut minulle otollinen. Kyökin eteisessä kohtasin minä T—wskyn, aatelismiehen, joka oli lujaluontoinen ja jalomielinen nuorimies. Hänestä pitivät muutkin vangit. Hän oli rohkea, miehevä ja voimakas, ja ne hänen ominaisuutensa tulivat näkyviin melkein joka liikkeessä.

— Mitäs te, Göräntshikow, huusi hän minulle; — tulkaa tänne!

— Mitäs heillä siellä on tekeillä?

— He aikovat tehdä vaatimuksia, ettekös sitä vielä tiedä? Se ei heille tietysti onnistu: kukas rupee vankeja uskomaan? Ruvetaan hakemaan yllyttäjiä ja jos me siellä olemme, lykätään koko syy meidän niskoillemme. Muistakaa, minkä vuoksi me olemme joutuneet tänne. Heille annetaan selkään, vaan meidät jätetään oikeuden käsiin. Majuuri vihaa meitä ja hän mielellään tahtoi meille turmiota.

— Ja vangitkin antaisivat meidät ilmi, lisäsi M—tsky, kun olimme tulleet kyökkiin.

— Tietysti eivät he säästäisi meitä, sanoi siihen T—wsky.

Paitsi aatelismiehiä oli kyökissä paljon muutakin väkeä, yhteensä noin kaksikymmentä henkeä. He eivät tahtoneet ottaa osaa vaatimukseen, osaksi pelkurimaisuudesta, osaksi myöskin vakuutettuina koko puuhan hyödyttömyydestä. Täällä oli myöskin Akim Akimitsh, joka vihasi kaikkia semmoisia vaatimuksia, koska ne häiritsivät elämän säännöllistä, virallista kulkua. Vaieten ja tavattoman rauhallisesti odotti hän asian päättymistä ollen täydellisesti vakuutettuna, että järjestys ja esimiesten tahto pääsee lopullisesti voitolle. Oli täällä myöskin Isai Fomitsh, joka hämmästyneenä ja alla päin kuunteli uteliaasti keskusteluamme. Hän oli kovin levoton. Olivat täällä myöskin kaikki aatelittomat puolalaiset, jotka olivat liittyneet aatelisiin kansalaisiinsa. Oli myöskin muutamia arkaluontoisia venäläisiä, vaitelaita, alakuloisia ihmisiä. Toisten joukkoon eivät he tohtineet mennä ja odottivat nyt surullisina, miten asia päättyisi. Oli vihdoinkin muutamia synkännäköisiä, pelottomia vankeja, jotka omapäisyydessään eivät tahtoneet liittyä toisiin pitäen heidän yritystään turhanpäiväisenä asiana, josta ei mitään hyötyä voinut olla. Mutta minä luulin huomanneeni, että tällainen erillään oleminen tuotti heille jonkunlaista hankaluutta. Sillä vaikka he pitivätkin ajatustaan vaatimuksesta oikeana, niinkuin se todella olikin, katsoivat he itseään kuitenkin seuranpettäjiksi, jotka olivat ikäänkuin jättäneet toverinsa majuurin kynsiin. Täällä oli myöskin Jelkin, sama siperjalainen talonpoika, joka oli joutunut vankilaan väärän rahan teosta ja saanut halttuunsa Kulikowin työansion kaupungilla. Vanhauskolainen ukko kuului myöskin joukkoomme. Kokit olivat miehissä jääneet kyökkiin, arvattavasti siinä luulossa, että he kuuluivat esimiehistöön ja ettei heidän siis sopinut asettua sitä vastaan.

— Yhtähyvin, sanoin minä kääntyen M:n puoleen, — ovat kaikki muut menneet ulos.

— Mitä se meitä koskee? sanoi siihen B.

— Meitä uhkasi sata kertaa suurempi vaara, jos liittyisimme heihin. Ei se meille sovi. *Je hais les brigands.* [Minä vihaan rosvoja. Suom. muist.] Ja luuletteko te, että heidän vaatimukseensa suostutaan? Se on aivan turha juttu.

— Siitä ei tule mitään, lisäsi eräs vanki, omapäinen ja synkännäköinen vanhus. Almasow, joka oli saapuvilla, kiiruhti myöntämään hänen sanojansa.

— Mitään muuta siitä ei tule kuin se, että osanottajat saavat puolensadan paikoille selkäänsä.

— Majuuri tuli! huusi joku ja kaikki hyökkäsivät akkunoihin.

Majuuri oli äkäisen näköinen, ja hänen kasvonsa punottivat. Ääneti, mutta päättävästi lähestyi hän vankijoukkoa. Tällaisissa tapauksissa oli hän todellakin rohkea eikä kadottanut mielen malttiansa. Muutoin oli hän melkein aina puolihumalassa. Jopa hänen likainen, sinipunaisella reunuksella varustettu lakkinsa ja tummentuneet, hopeiset olkapoletitkin näyttivät tällä hetkellä turmiota uhkaavilta. Hänen jäljissään kulki kirjuri Dätlow, joka oli erittäin tärkeä henkilö vankilassamme; sillä toden teolla hallitsi hän täällä kaikki asiat ja olipa hänellä majuuriinkin suuri vaikutusvalta; hän oli viekas ja älykäs, mutta muuten hyväluontoinen mies. Vangit olivat häneen tyytyväiset. Hänen jälkeensä astui aliupseerimme, joka nähtävästi oli jo saanut ankarat nuhteet ja vielä ankarammat olivat tulossa; häntä seurasivat vahdit, noin kolme tai neljä miestä, ei enemmän. Vangit, jotka luullakseni seisoivat paljain päin aina siitä asti, kun lähetettiin majuuria hakemaan, oikasivat nyt kaikki itsensä ja jokainen heistä nojasi toiselta jalalta toiselle, jonka jälkeen he sydän kurkussa rupesivat odottelemaan korkeimman esimiehensä ensimmäisiä sanoja tai oikeammin ensimmäistä ärjymistä.

Sitä ei tarvinnut kauan odottaakaan; jo toisen sanansa huusi majuuri täydestä kurkusta, vinkuvalla äänellä; kovin olikin hän raivoissaan. Akkunoista me näimme, kuinka hän juoksenteli vankien edessä tehden heille kysymyksiä. Mutta mitä hän kyseli ja mitä vangit vastasivat, sitä emme matkan etäisyyden tähden voineet saada selville. Kuulimme vaan hänen ärjyvän näin:

— Kapinoitsijat!... Selkään teille... Yllyttäjät! Sinä olet yllyttäjä! Sinä yllyttäjä!

Vastausta ei kuulunut. Mutta hetkisen kuluttua näimme me, kuinka eräs vanki erosi muista ja lähti vahtipaikalle päin. Kohta sen jälkeen seurasi häntä toinen ja sitten kolmas.

— Kaikki oikeuden eteen! Kyllä minä teitä! Keitä siellä kyökissä on? kiljasi hän nähtyään meidät akkunasta. — Kaikki ovat oitis tänne ajettavat!

Kirjuri Dätlow tuli luoksemme kyökkiin. Hänelle sanottiin, ettemme ota osaa vaatimukseen. Hän kääntyi pois ja ilmoitti asian majuurille.

— Vai eivät ota osaa! virkkoi tämä hiukan matalammalla äänellä, ollen nähtävästi hyvillään. — Yhdentekevä, kaikkien pitää olla täällä!

Me tulimme ulos. Minusta tuntui, että oli hiukan noloa tulla muiden joukkoon. Ja kaikki näyttivät olevankin alla päin.

— Vai niin, Prokofjew! Jelkin myöskin, ja sinä Almasow... Asettukaa, asettukaa tänne joukkoon, sanoi majuuri melkein hätäisellä, lauhkealla äänellä. - M—sky, olethan sinäkin täällä... Nyt ovat heidän nimensä kirjoitettavat. Dätlow! Kaikki ovat kirjoitettavat oitis, tyytyväiset erikseen ja kaikki tyytymättömät erikseen, kaikki ovat kirjoitettavat ja paperi tuotava minulle. Minä toimitan teidät kaikki ... oikeuden eteen! Kyllä minä näytän teille, lurjukset!

Paperi teki vaikutuksensa.

— Me olemme tyytyväisiä! murahti joku tyytymättömien joukosta, mutta kuitenkin hiukan epäilevällä äänellä.

— Mitä, tyytyväisiä! Ken on tyytyväinen? Ken on tyytyväinen, se astukoon erilleen.

— Tyytyväisiä, tyytyväisiä! kuului monesta suusta.

— Tyytyväisiä! Siis on teitä yllytetty? Siis on ollut yllyttäjiä, kapinoitsijoita? Sitä pahempi heille!...

— Herra Jumala, mitäs tämä nyt on! kuului joku joukosta huokaavan.

— Kuka, kuka se oli, joka huusi? kiljui majuuri ja töytäsi sinne, josta ääni oli kuulunut. — Sinäkö se olit, Rastorgujew, sinäkö huusit? Vahtipaikalle!

Rastorgujew, pullea ja isokasvuinen nuorimies lähti verkalleen vahtipaikalle päin. Hän oli tosin aivan viaton, mutta ei tohtinut kuitenkaan vastustella, kun majuuri häntä syytti huutamisesta.

— Lihavuudesta intoilee! huusi majuuri hänen jälkeensä. — Katsoppas vaan, sen pöhönaama, kolmeen päivään...! Kyllä minä teidät kaikki selvitän! Menkää erillenne, tyytyväiset!

— Tyytyväisiä, teidän korkea-arvoisuutenne! kuului kymmenkunnan vangin suusta; toiset olivat vaiti. Mutta majuuri oli sitä odottanutkin. Hän halusi nähtävästi itsekkin lopettaa asian mitä pikemmin ja lopettaa sen jonkunlaisella sovinnolla.

— Kas niin, nyt ovat *kaikki* tyytyväisiä! sanoi hän hätäisestä. — Kyllähän minä sen huomasin ... tiesin. Yllyttäjiä on ollut! Heidän joukossaan nähtävästi on yllyttäjiä! jatkoi hän kääntyen Dätlowin puoleen; — asia on tarkemmin tutkittava. Mutta nyt on aika mennä työhön. Lyö rumpua!

Hän oli itse läsnä vankeja työhön lähetettäessä. Vaieten ja surullisina lähtivät nämä liikkeelle ja tahtoivat mitä pikemmin päästä majuurin näkyvistä. Tämä taas kiiruhti kohta sen jälkeen vahtipaikalle ja määräsi yllyttäjille rangaistukset, jotka eivät tulleet kuitenkaan varsin koviksi. Oikeinpa hän piti kiirettä. Yksi heistä pyysi, kuten sittemmin kerrottiin, armoa, ja hänen pyyntönsä myönnyttiin. Näkyi, ettei asia huvittanut majuuria ja ehkäpä hän aristelikin hiukan. Vaatimuksen ilmoittaminen on kaikissa tapauksissa arka asia, ja vaikka sitä ei tehtykään korkeimmille esimiehille, vaan ainoastaan majuurille, tuntui se kuitenkin hieman epämurkavalta. Etenkin tuntui arveluttavalta se seikka, että vangit olivat miehissä osoittaneet tyytymättömyyttään. Asia piti tukahutettaman, maksoi mitä maksoi. "Yllyttäjät" päästettiin kohta irti. Seuraavina päivinä oli ruoka parempaa, mutta huononi sitten taas. Majuuri rupesi käymään vankilassa useammin ja löysi siellä useammin epäjärjestystä. Aliupseerimme näytti huolestuneelta, ikäänkuin hän ei vieläkään olisi tointunut hämmästyksestään. Mitä vankeihin tulee, olivat he vielä kauan aikaa rauhattomia, vaikk'eivät melunneetkaan enää niin kuin ennen; he näyttivät hieman masennetuilta. Jotkut olivat oikein alla päin. Toiset murisivat, vaikk'ei tästä asiasta juuri mielellään puhuttukaan. Moni ivasi itseänsä ääneen, ikäänkuin rangaistukseksi vaatimusyrytyksestä.

— Johan nyt tipahti suuhusi! sanoi joku.

— Naura vaan, mutta tee myös työtä! lisäsi toinen.

— Missä on se hiiri, joka ripustaisi kellon kissan kaulaan? huomautti kolmas.

— Eihän meikäläinen usko, jollei saa keppeä, se nyt on tietty asia.
Hyväpä on, ettei kaikkia piiskannut.

— Mutta sinä vast'edes ajattele enemmän ja löpöttele vähemmän! huomautti joku vihaisesti.

— Olet sinäkin opettavinasi!

— Olen kyllä.

— Mokokakin.

— Mikäs sinä sitten olet? Minä kuitenkin olen vielä ihminen.

— Koiran kaluama luu olet sinä.

— Se olet sinä itse.

— No, no, jo riittää! Mitä kiljutte! huudettiin joka haaralta riitelijöille...

Samana iltana, s.o. vaatimuspäivänä kohtasin minä kasarmien takana Petrowin. Hän haki minua. Tultuaan luokseni, mutisi hän suunsa sisässä pari sanaa, vaan vaikenin sitten ja rupesi koneellisesti astumaan rinnallani. Asia oli minulla vielä sydämelläni ja minä luulin saavani Petrowilta muutamia selityksiä.

— Sanokaapas, Petrow, kysyin minä — eikö teikäläiset ole meille vihaisia?

— Ketkä olisivat vihaisia? kysyi hän ikäänkuin havahtuen.

— Vangit meille ... aatelisille.

— Minkä vuoksi pitäisi teille olla vihainen?

— No, sen vuoksi, kun emme ottaneet osaa vaatimukseen.

— Mitäs syytä teillä olisi ollut vaatimukseen? kysyi hän ikäänkuin kokien päästä tarkoitukseni perille;
— tähän syötte omaanne.

— Herrainen aika! Onhan teikäläistenkin joukossa niitä, jotka syövät omaansa ja kuitenkin tulivat he muiden mukaan. Olisihan meidänkin pitänyt tehdä samoin ... toveruuden vuoksi.

— Niin ... mutta mitenkäs te olisitte meidän toverejamme? kysyi hän kummastellen.

Minä katsahdin häneen kiireisesti: hän ei näyttänyt laisinkaan ymmärtävän minua. Sen sijaan ymmärsin minä hänet tällä kertaa täydellisesti. Ajatus, joka kauan aikaa oli ollut minulle himmeänä, selvisi nyt äkkiä ja minä ymmärsin sen, jota tähän asti olin vaan koettanut arvailla. Minä ymmärsin, etteivät muut minua koskaan voi pitää toverinaan, vaikkapa minä sitten olisinkin tuomittu ikuisen vankeuteen, vaikkapa erityiseen osastoonkin. Petrowin katse jäi pysyväisesti mieleeni. Kysyessään: "mitenkäs te olisitte meidän toverejamme?" osoitti hän teeskentelemättömintä luonnollisuutta, yksinkertaisinta suorutta. Minä ajattelin: eiköhän näissä sanoissa ollut ivaa tai kiukkua? Mutta mitään

semmoista en huomannut: en ollut heidän toverinsa, siinä kaikki. Mene sinä omaa tietäsi, me menemme omaamme; sinulla ovat omat asiasi, meillä niinkään omat.

Ja todellakin arvelin minä, että vaatimuksen jälkeen muut vangit rupeaisivat vainoomaan meitä niin, että elämämme muuttuisi toista vertaa vaikeammaksi. Mutta mitään semmoista ei tapahtunut: me emme kuulleet vähintäkään moitetta, emmekä edes viittaustakaan sinnepäin. Meitä kohdeltiin kuten ennenkin. Muuten ei vainoiltu muitakaan, jotka eivät suostuneet vaatimuksen tekemiseen, yhtä vähän kuin niitäkään, jotka huusivat olevansa tyytyväisiä. Niistä asioista ei kukaan maininnut sanaakaan, ja se seikka näytti minusta hyvin kummalliselta.

XVIII.

Toverit.

Luonnollista on, että aateliset vetivät minua, ainakin alussa enimmin puoleensa. Mutta vaikka täällä oli kolme entistä venäläistä aatelismiestä (Akim Akimitsh, vakooja A—w ja se, jota pidettiin isänsä murhaajana), seurustelin minä ainoastaan Akim Akimitshin kanssa. Tunnustan kuitenkin, että häntäkin lähestyin minä ainoastaan silloin, kun mieleni oli kovin raskas ja kun ei ollut muita, joita olisin voinut lähestyä. Edellisessä luvussa koettelin jakaa vankilan asukkaat eri luokkiin, mutta nyt, kun muistin Akim Akimitshin, luulen, että hän on asetettava aivan erityiseen, s.o. välinpitämättömien vankien luokkaan. Kokonaan välinpitämättömiä vankeja, s.o. semmoisia, joille vapaus ja vankeus olisivat olleet saman arvoisia, ei meillä tietysti ollut, eikä voinut ollakaan; mutta Akim Akimitsh oli poikkeuksena. Hän oli järjestänyt elantonsa vankilassa aivan kuin olisi aikonut viettää siellä koko ikänsä: kaikki hänen ympärillään, alkaen matrassista, tyynyistä ja muista tarvekaluista, näytti olevan lujaa ja pysyväistä. Väliaikaisuudesta ei ollut merkkiäkään. Hänen tuli olla vankilassa vielä monta vuotta, mutta tuskinpa mietti hän koskaan vapaaksi pääsyänsä. Mutta vaikka hän olikin suostunut kohtaloonsa, ei se tapahtunut sydämen taipumuksesta, vaan kuuliaisuudesta esivaltaa kohtaan; mutta näitä kahta asiata ei hän muuten voinutkaan eroittaa. Hän oli hyväntahtoinen ihminen, joka auttoi minua alussa neuvoillaan ja palveluksillaan, mutta välistä, etenkin ensi aikoina, teki hän tahtomattaan jo ennestäänkin raskaan mieleni vielä raskaammaksi. Minä puhelin hänen kanssaan ikävissäni; sillä minä halusin kuulla jonkun elähyttävän sanan, vaikkapa katkeran, kärsimättömänkin, vaikkapa olisimme yhdessä vaikeroineet kovan onnemme johdosta; mutta hän oli vaan vaiti ja liimaili paperilyhtyjänsä tai kertoi, kuinka heillä sinä ja sinä vuonna oli ollut sotaväen tarkastus, kuka oli ollut osaston päällikkönä, mikä oli hänen ristimä-, mikä lisänimensä, oliko hän tyytyväinen tarkastuksessa, kuinka ampujille vaihdettiin merkkiä y.m. Ja kaiken sen kertoi hän peräti tasaisella, säädyllisellä äänellä, aivan kuin vesi olisi pisara pisaralta tipahdellut. Eikä hän vilkastunut silloinkaan, kun kertoi saaneensa jonkun Kaukaasiassa tehdyn sotatoimen johdosta "pyhän Annan" ritarimerkin. Ainoastaan äänensä tuntui sillä kertaa hieman juhlallisemmalta; mainitessaan sanat "pyhän Annan" alensi hän ääntänsä hiukan ja vaikenen sitten pariaksi, kolmeksi minuutiksi... Ensi vuoteni tapahtui joskus, että minä rupesin melkein vihaamaan Akim Akimitshia, tietämättä kuitenkaan syytä siihen; minä oikein sadattelin kohtaloa, joka oli saattanut minut hänen läheisyyteensä lavereilla. Tunnin kuluttua saatoin kuitenkin moittia itseäni siitä. Mutta niin tapahtui ainoastaan ensimmäisenä vuonna; sittemmin totuin minä täydellisesti Akim Akimitshiin ja häpesin entistä tyhmyyttäni. Julki riidassa en minä muistaakseni ollut hänen kanssaan koskaan.

Paitsi näitä kolmea venäläistä oli täällä vielä kahdeksan aatelismiestä. Muutamien kanssa seurustelin minä mielellänikin. Parhaat heidän joukossaan olivat muutamat sairasmieliset, sangen kärsimättömät ihmiset. Parin kanssa lakkautin minä sittemmin seurustelemisen kokonaan. Sivistyneitä heistä oli vaan kolme: B—sky, M—sky ja vanhus Sh—sky, joka ennen oli ollut jossain matematiikin professorina; hän oli hyväluontoinen ja leikkisä, mutta opistaan huolimatta sangen yksipuolinen ihminen. Aivan toisenlaiset olivat M. ja B. M:iin tutustuin minä heti alussa; hänen kanssaan en koskaan riidellyt, vaan kunnioitin häntä, voimatta kuitenkaan kiintyä häneen ystävyuden siteillä. Hän oli sangen epäluuloinen ja vihamielinen mies, mutta osasi kuitenkin ihmeellisen hyvin hillitä itseään. Tämänpä hänen osaavaisuutensa olikin minulle vastenmielinen, sillä minusta näytti siltä, ettei hän koskaan voisi kellekään avata sydäntään. Ehkäpä saatan erehtyäkin. Hänellä oli voimakas ja sangen kunnioitettava luonne. Hänen varovainen, melkein jesuitimainen seurustelutaitonsa ei voinut kuitenkaan peittää sitä seikkaa, että hänen sielussaan vallitsi salainen, syvä epäily. Häntä ahdistikin toiselta puolen tämä epäily ja toiselta taas luja, vastustamaton levottomuus muutamiin vakuutuksiin ja toiveihin. Huolimatta elämän kokemuksestaan oli hän kuitenkin alituisessa vihollisuudessa B:n ja hänen ystävänsä T:n kanssa. B. oli rintatautinen mies, kärsimätön ja heikkohermoinen, mutta muuten hyväluontoinen, jopa jalomielinenkin. Hänen kärsimättömyytensä muuttui välistä kiukuksi. Minä en voinut sietää semmoista

luonnetta ja myöhemmin lakkasinkin seurustelemasta hänen kanssaan, vaikk'en koskaan voinut olla häntä kunnioittamatta; M:n kanssa en minä koskaan riidellyt, mutta en voinut pitääkään hänestä. Erottuani B:stä täytyi minun erota myöskin T:stä, josta jo olen maininnut puhuessani vankien vaatimuksesta. Ero hänestä tuntui ikävältä. Sillä vaikka T:llä ei ollutkaan sivistystä, oli hän kuitenkin hyväluontoinen ja reipas nuori mies. Asia oli semmoinen, että hän rakasti ja kunnioitti B:tä siihen määrin, että piti melkein vihollisinaan niitä, jotka vähänkin vieraantuivat tästä hänen ystävästään. Luullakseni jätti hän entisen ystävänsä M:nkin B:n tähden, vaikka he olivat kauan olleet yksissä. Muuten olivat he kaikki sairasmielisiä, kärsimättömiä ja epäluuloisia ihmisiä. Se onkin luonnollista: sillä heidän olonsa oli tukala, paljoa tukalampi kuin meidän. He olivat kaukana syntymäseudustaan. Muutamat heistä olivat tuomitut pitkälliseen vankeuteen, kymmeneksi tai kahdeksitoista vuodeksi, mutta tärkeintä oli kuitenkin se, että he katselivat kaikkia ympärillensä olevia ennakkoluulon silmillä eivätkä voineet nähdä heissä muuta kuin pahuutta; ja tällaiseen katsantokantaan olivat he tulleet olojen pakoituksesta. Selvä asia on, että ikävä painoi heitä vankilassa. Tsherkessejä, tataareja ja Isai Fomitshia kohtelivat he ystävällisesti, vaan inhosivat kaikkia muita vankeja. Ainoastaan vanhauskolainen ukko oli saavuttanut heidän täydellisen luottamuksensa. Huomattava on sen ohessa, etteivät toiset vangit kertaakaan pilkanneet heitä heidän syntyperänsä, uskontonsa tai ajatustapansa tähden, johon alhainen kansamme on joskus, vaikka tosin sangen harvoin muukalaisiin, etenkin saksalaisiin nähden taipuvainen. Saksalaiselle ainoastaan nauretaan; sillä saksalainen on venäläisen talonpojan mielestä hyvin kummallinen ilmiö. Mutta puheena olevia vankeja kohdeltiin melkein kunnioituksella, eikä heihin ollenkaan kajottu. Mutta nepä sitä eivät koskaan tahtoneet huomata eikä ottaa lukuun. Mainitsin T:tä; hän oli sama mies, joka matkalla linnaamme oli kantanut B:tä käsillään, koska tämä, ollen heikko terveydeltään, oli väsynyt melkein puolitiessä. Heidät oli ensin lähetetty U—gorskiin. He sanoivat, että siellä oli heidän hyvä olla, ainakin paljoa parempi kuin meidän linnassamme. Mutta he olivat ryhtyneet jonkunlaiseen, muuten aivan viattomaan kirjevaihtoon toisessa paikassa olevien vankien kanssa ja siitä syystä lähetettiin kaikki kolme meidän vankilaamme, jossa korkeimmat esimiehet saattoivat pitää heitä paremmin silmällä. Heidän kolmas toverinsa oli Sh—sky. Ennen heidän tuloansa oli M—sky vankilassa yksinään. Senpä tähden kova ikävä vaivasikin häntä vankeutensa ensi vuonna.

Tämä Sh. oli sama jumalainen ukko, josta jo ennen olen maininnut. Kaikki valtiolliset vankimme olivat nuorta, muutamat hyvinkin nuorta väkeä; ainoastaan Sh. oli yli viidenkymmenen vuoden. Hän oli rehellinen, mutta hiukan omituinen mies. Hänen toverinsa B. ja T. eivät suvainneet häntä, eivätkä edes puhuneet hänen kanssaan pitäen häntä itsepintaisena ja riitaisena ihmisenä. En tiedä, mihin määrin heillä oli syytä semmoiseen arvosteluun. Vankilassa samoin kuin kaikkialla muuallakin, missä ihmiset ovat koossa vastoin omaa tahtoansa, saattaa helposti syntyä eripuraisuutta. Syyt siihen ovat monenlaiset. Sh. oli tosin tylsäjärkinen ja ehkäpä vastenmielinenkin ihminen. Muutkaan toverit eivät suvainneet häntä. Minä puolestani en hänen kanssaan riidellyt, mutta en juuri sanottavasti seurustellutkaan. Oma aineettansa, matematiikka hän nähtävästi osasi. Muistan, että hän usein koetteli selitellä minulle huonolla venäjän-kielellään jotain tähtitieteellistä järjestelmää, jonka hän itse oli pannut kokoon. Minulle kerrottiin, että hän oli sen joskus painattanutkin, vaan että oppineet olivat sille vaan nauraneet. Minusta näytti, että häntä vaivasi jonkunlainen mielenvika. Hän rukoili alinomaa polvillaan ja saavutti sen kautta yleistä kunnioitusta, jonka hän säilytti aina kuolemaansa asti. Hän kuoli vankilassamme raskaan taudin jälkeen silmieni edessä. Vankien kunnioituksen saavutti hän heti tänne tultuaan ja syynä siihen oli seuraava kohtaus majuurin kanssa. Matkalla U—gorskin ja meidän linnamme välillä oli heidän tukkansa ja partansa annettu kasvaa ajelematta, niin että majuuri, kun heidät tuotiin suoraan hänen eteensä, joutui raivoon moisesta laiminlyönnistä, johon vangit tietysti olivat aivan syyttömiä.

— Mimmoiset he ovat, huusi hän; — niinkuin maankulkijat ja ryövärit!

Sh., joka ymmärsi vaillinaisesti venäjän kieltä, luuli, että heiltä kysyttiin, olivatko he maankulkijoita tai ryövärejä, jonka vuoksi hän vastasikin:

— Me emme ole maankulkijoita, vaan valtiollisia vankeja.

— Ku-ku-kuin! Sinä röyhkeilet, huusi majuuri; — vahtipaikalle! Sata lyöntiä, oitis tuossa paikassa!

Vanhus kärsi rangaistuksensa vastustelematta; hän ei edes värähtänyt eikä päästänyt vähintäkään ääntä. B. ja T. tulivat sillä välin vankilaan, jossa heitä M. jo odotteli portilla; hän heittäytyi suoraan heidän kaulaansa, vaikka ei ollut heitä sitä ennen koskaan nähnyt. Harmistuneina majuurin kohtelusta, kertoivat tulokkaat hänelle kaikki, mitä tiesivät Sh:stä. Muistan, kuinka M. kertoi minulle siitä: "Minä olin mielenkiihkossa", sanoi hän; "ja vapisin kuin vilutautinen. Minä odotin Sh:iä portilla. Hän oli tuleva suoraan vahtipaikalta, jossa häntä rangaistiin. Äkkiä aukeni pieni portti: Sh. kulki kehenkään katsomatta, vaaleana ja vapisevin huulin pihalla olevien vankien ohi, jotka olivat jo kuulleet, että aatelismies oli rangaistavana; kasarmiin tultuaan meni hän suoraan paikalleen, asettui polvilleen ja rupesi rukoilemaan. Vangit olivat hämmästyksissään, jopa liikutettuinkin. Kun näin tämän ukon, joka

oli jättänyt kotimaahansa vaimon sekä lapset, polvillaan, häpeällisesti rangaistuna ja rukoilevana, riensin minä kasarmien taa ja olin siellä kaksi tuntia aivan kuin huumaantuneena, mielettömänä..." Siitä lähtien kunnioittivat vangit Sh:iä suuresti ja kohtelivat häntä aina suosiollisesti. Heitä miellytti etenkin se seikka, ettei hän huutanut piestessä.

Koko totuus on kuitenkin sanottava; tämän tapauksen mukaan ei sovi laisinkaan arvostella esimiesten käytöstä aatelisia vankeja kohtaan, olkootpa ne sitten venäläisiä tai puolalaisia. Tämä esimerkki näyttää vaan, että joskus saattoi joutua tekemisiin ilkeän ihmisen kanssa ja jos tämä ilkeä ihminen sattui olemaan korkeimpana paikallisena päällikkönä, niin oli vanki huonossa turvassa, etenkin jos semmoinen päällikkö rupesi häntä vainoomaan. Täytyy kuitenkin tunnustaa, että Siperjassa olevat korkeimmat esimiehet, joista riippuu kaikkien muiden päällikköjen käytöstapa, kohtelevat aatelisia vankeja sangen suopeasti koettaen muutamissa tapauksissa helpoittaa heidän kohtaloansa. Syyt siihen ovat selvät; ensiksikin ovat nämä korkeimmat päälliköt itse aatelisia, toiseksi on joskus tapahtunut, etteivät aatelmiehet ole taipuneetkaan rangaistaviksi, vaan hyökänneet rankaisijainsa kimppuun ja tehneet siten tuhotöitä; ja kolmanneksi ilmestyi Siperjaan noin kolmekymmentäviisi vuotta takaperin suuri joukko aatelisia vankeja, jotka osasivat hyvällä käytöksellään saavuttaa esimiestensä suosiota siinä määrin, että nämä tottumuksesta väkisinkin katselivat tunnettuun luokkaan kuuluvia aatelisia vankeja toisilla silmillä kuin muita pakkotyöläisiä. Korkeimpain päällikköjen esimerkkiä seurasivat myöskin alemmat päälliköt omistaen itselleen heidän katsantotapansa velvollisuudesta, kuuliaisuudesta. Näiden alempien päällikköjen joukossa oli kuitenkin tylyjäkin miehiä, jotka moittivat korkeimpien esimiestensä toimenpiteitä ja olisivat olleet hyvin tyytyväisiä, jos heidän olisi annettu toimia oman mielensä mukaan. Mutta sitä heille ei sallittu. Sellaisen johtopäätöksen teen minä seuraavista syistä. Toinen vankeusluokka, johon minut oli tuomittu ja jonka esimiehistö kuului sotilassäätyyn, oli paljoa raskaampi kahta muuta luokkaa, s.o. kolmatta (tehdastyö-luokkaa) ja ensimmäistä (kaivostyö-luokkaa). Se ei ollut raskaampi ainoastaan aatelisille, vaan muillekin vangeille ja synnä siihen oli se, että tämän luokan esimiehistö kuului sotilassäätyyn samoin kuin Venäjän vankiruoduissakin. Sotilassäätyyn kuuluvat esimiehet olivat ankarampia, järjestys oli tiukempi, aina täytyi olla kahleissa, aina vartioituna ja lukon takana; mutta muissa luokissa ei semmoista ankaruutta noudatettu. Niin ainakin kertoivat vangit, joiden joukossa oli asiantuntijoitakin. Ilolla olisivat he kaikki menneet ensimmäiseen luokkaan, jota laki piti ankarimpana, ja oikeinpa he uneksivat monta kertaa semmoista muutosta. Venäjän vankiruoduista puhuivat kaikki, jotka siellä olivat olleet, kauhulla, vakuuttaen, ettei missään ole niin vaikea olla ja että Siperja siihen verrattuna on paratiisi. Jos siis, huolimatta ankaruudesta, sotilaspäälliköistä, ja kenraalikuvernöörin läheisyydestä sekä semmoisista, joskus tapahtuneista sattumuksista, että joku syrjäinen viranomainen joko ilkeydestä tai virkainnosta oli valmis salaa kantelemaan asianomaiseen paikkaan, että ne ja ne päälliköt suosivat sen ja sen luokan vankeja, — jos semmoisissa paikoissa, sanon minä, aatelisia vankeja katseltiin toisilla silmillä kuin muita pakkotyöläisiä, niin sitä enemmän tehtiin sitä ensimmäisessä ja kolmannessa luokassa. Luulenpa, että minä voin arvostella koko Siperjaa sen vankilan mukaan, jossa itse oleskelin. Kaikki huhut ja kertomukset, joita minä kuulin asiasta ensimmäisen ja kolmannen osaston pakkotyöläisiltä, vahvistivat näitä arvelujani. Todellakin kohtelivat vankilamme kaikki päälliköt aatelisia vankeja varovammin kuin muita. Työn ja ruo'an puolesta ei ollut tosin mitään helpoitusta: samanlainen oli meillä työ, samanlaiset kahleet, samat lukot, sanalla sanoen kaikki oli aivan samoin kuin muillakin vangeilla. Eikä helpoitus ollut mahdollinenkaan. Minä tiedän, että tähänkin aikaan oli kaupungissa paljon ilmiantajia, paljon juonittelijoita ja semmoisia, jotka kaivoivat kuoppaa lähimaisilleen; senpä tähden pelkäsivätkin päälliköt ilmiantoa. Ja mikä olisikaan ollut pelättävämpää kuin semmoinen syytös, että siihen ja siihen luokkaan kuuluvia vankeja hemmoitellaan! Niinpä olimmekin me samassa asemassa kuin muutkin pakkotyöläiset; ainoastaan ruumiinrangaistuksessa tehtiin jonkinlainen poikkeus. Tosin olisi meitä piesty pitemmittä mutkitta, jos vaan olisimme ansainneet sitä, s.o. jos olisimme tehneet jonkun rikoksen. Sitähän olisi vaatinut virkavelvollisuus ja tasa-arvon noudattaminen rangaistuksessa. Mutta turhanpäiten, kevytmielisesti meitä ei kuitenkaan olisi piesty, kuten muille vangeille saattoi tapahtua, etenkin jos alipäälliköt olivat taipuvia rankaisemaan oman mielensä mukaan missä vaan siihen tilaisuutta ilmestyi. Me tiesimme, että komendantti, saatuaan kuulla Sh:in rangaistuksesta, vihastui kovin majuuriin ja käski hänen vastedes välttämään semmoisia tekoja. Niin kertoivat minulle kaikki. Täällä tiedettiin niinkään, että kenraalikuvernöörikin, joka luotti majuuriimme ja piti häntä joihinkin määrin taitavana miehenä, moitti häntä, kun sai kuulla asiasta. Se ei voinut olla majuuriimme vaikuttamatta. Kovin olisi hän esim. halunnut saada kynsiinsä M:iä, jota hän vihasi A—win kantelujen johdosta, mutta ei voinut mitenkään rangaista häntä huolimatta kaikesta vakoilemisestaan. Sh:in juttu tuli kohta tunnetuksi koko kaupungissa ja yleinen mielipide oli majuurille vastainen; monelta sai hän siitä moitteita, toisilta ankaroitakin. Tässä muistuu mieleeni ensimmäinen yhtymiseni majuurin kanssa. Meille, s.o. minulle ja eräälle toiselle aateliselle vangille oli jo Tobolskissa kerrottu tämän miehen ilkeydestä. Sikäläiset kaksikymmentäviisivuotisen pakkotyönsä kärsineet aatelmiehet, jotka ottivat meitä vastaan hyvin ystävällisesti ja seurustelivat kanssamme niin kauan kuin viivymme vaihtopaikalla, varoittivat meitä tulevasta päälliköstämme ja lupasivat tehdä kaikki, mitä vaan tuttujensa kautta voivat, suojellaksensa meitä hänen vainoilemisiltaan. Todellakin lähettivät he kirjeitä kolmelle kenraalikuvernöörin tyttarelle, jotka siihen aikaan Pietarista tulleina vierailivat isänsä luona, ja nämä naiset lienevät puhuneetkin isälleen puolestamme. Mutta mitä voi hän tehdä?

Hän vaan käski majuuriamme noudattamaan tunnollisuutta. Kolmannella tunnilla puolenpäivän jälkeen saavuimme me, s.o. toverini ja minä, kaupunkiin ja vartijat veivät meidät oitis päällikön luo. Me seisoimme eteisessä häntä odotellen. Sillä välin lähetettiin vankilan aliupseeria noutamaan. Niinpian kuin hän tuli saapuville, ilmestyi majuurikin. Hänen punottava, ilkeä muotonsa teki meihin sangen ikävän vaikutuksen: meistä tuntui, kuin julma hämähäkki olisi hyökännyt verkkoon takertuneiden kärpäs-raukkojen kimppuun.

— Mikä on nimesi? kysyi hän toveriltani. Hän puhui sukkelaan, kimakasti ja lyhyesti tahtoen nähtävästi vaikuttaa meissä kunnioitusta.

— Se ja se.

— Sinun? jatkoi hän kääntyen minun puoleeni.

— Se ja se.

— Aliupseeri! Vie heidät oitis vankilaan; vahtipaikalla ovat he ajeltavat siviilijärjestyksen mukaan, oitis, puolipäätä; kahleet muutettavat huomenna. Minkälaiset sinellit nämä ovat? Mistä ne olette saaneet? kysyi hän äkkiä, huomattuaan yllämme harmaat viitat, jotka olivat varustetut selkäpuolella keltaisilla ympyrämäisillä kuvioilla; me olimme saaneet ne Tobolskista. — Se on uusi vormu! Se on kai joku uusi vormu... Uudistuksia ... Pietarista ... puheli hän käännellen meitä vuorotellen.

— Onko heillä mitään mukanaan? kysyi hän sitten äkkiä santarmilta.

— Omia vaatteita on, teidän korkeasukuisuutenne, vastasi santarmi ojentaen itsensä suoraksi ja hieman säpsähtäen. Majuurin tunsivat kaikki, kaikki olivat hänestä kuulleet, kaikki pelkäsivät häntä.

— Ne ovat otettavat pois. Alusvaatteensa saavat he pitää, mutta ainoastaan valkeat; jos kirjavia on, ovat ne pois otettavat. Kaikki on myytävä huutokaupalla. Rahat pantavat talteen. Vangilla ei saa olla omaisuutta, lisäsi hän kääntyen meihin. — Katsokaa, että käyttäydyste hyvin! Muutoin... ruu-miin ran-gaistusta! Pienimmästäkin rikoksesta r-r-raippoja!...

Koko sen illan olin minä, tottumattomana mokomaan vastaanottoon, melkein sairaana. Muutoin vaikutti mielen tilaani myöskin se, mitä minä näin vankilassa; mutta sinne tulostani olen jo kertonut.

Minä sanoin, ettei meille tehty eikä tohdittu tehdä mitään helpoitusta työnteossa. Mutta kerran kuitenkin yritettiin; minä kävin B:n kanssa kokonaista kolme kuukautta insinöörikan-sliassa toimittamassa kirjurin ammattia. Sellaisen määräyksen oli insinöörivirasto tehnyt salaa, s.o. siten, että muut asianomaiset, vaikka tiesivätkin asiasta, eivät olleet sitä tietävinään. Se tapahtui silloin, kun insinööripäällikkönä oli G—w. Överstiluutnantti G—w tuli meille kuin taivaasta, oleskeli täällä kovin vähän aikaa — ellen erehdy, ainoastaan puoli vuotta, ehkä ei sitäkään — ja matkusti sitten Venäjälle; hän teki kaikkiin vankeihin syvän vaikutuksen. Hänestä eivät vangit ainoastaan pitäneet, vaan kunnioittivatkin häntä, jos sitä sanaa sopii tässä käyttää. Kuinka hän sen sai aikaan, en tiedä, mutta jo heti alussa voitti hän puolelleen kaikkien mieluosion. "Hän on isä! Muuta isää emme tarvitsekaan!" sanoivat vangit silloin, kun hän oli insinöörin esimiehenä. Juominkeihin taisi hän olla taipuvainen. Kooltaan oli hän pienenlätä; hänen katseensa osoitti rohkeutta ja itseensä luottamista. Mutta sen ohessa kohteli hän vankeja ystävällisesti, melkein pä hellästi ja rakasti heitä aivan kuin isä lapsiansa. Minkä tähden hän suosi vankeja, en tiedä; varma on vaan, ettei hän voinut kohdata ketään heistä sanomatta hänelle ystävällistä, iloista sanaa tai nauramatta, laskematta leikkiä hänen kanssaan — eikä semmoisessa käytöksessä ollut merkkiäkään esimiehydestä tai ylhäisen hyväilystä alistettua kohtaan. Hän oli vangeille kuin oma toveri, aivan kuin oma ihminen. Mutta huolimatta tästä tasa-arvoisuudesta, eivät vangit koskaan laiminlyöneet osoittamasta hänelle asianomaista kunnioitusta. Päin vastoin. Kun vanki kohtasi hänet, kirkastuivat hänen kasvonsa ja päänsä paljastettuaan katseli hän esimestään hymyhuulin. Jos tämä sattui sen lisäksi sanomaan jotain, niin sepä vasta tuntui vangin mielestä joltakin. Sellaisia esimiehiä on olemassa. Hän oli reippaan näköinen ja kulki suorana. "Hän on kotka", sanoivat vangit. Heidän kohtaloansa ei hän tietysti voinut mitenkään helpoittaa; sillä hän johti ainoastaan insinööritöitä, joita aina, muidenkin esimiesten aikana tehtiin määrättyssä, muuttumattomassa järjestyksessä. Ainoastaan silloin, kun hän sattumalta tapasi työssä olevan vankijoukon ja näki, että työ oli jo päätetty, päästi hän miehet kotiin ennen rummun lyöntiä. Vankeja miellytti se, että hän luotti heihin eikä ollut missään suhteen turhamainen, vaan vältti kaikkea, mikä saattoi alistettuja loukata. Jos hän olisi kadottanut vaikka tuhat ruplaa ja jos joku tšekäläinen varas olisi löytänyt rahat, olisi hän ne oitis vienyt esimiehelleen. Siitä olen aivan varma. Tunsivatpa vangit mielensä syvästi liikutetuksi, kun kuulivat, että heidän "kotkansa" oli riitaantunut ankarasti ilkeän majuurin kanssa. Se tapahtui G—win täällä olon ensimmäisenä kuukautena. Majuurimme oli joskus ollut hänen virkatoverinaan. Pitkän eron jälkeen kohtasivat he nyt toisiaan ystävinä ja olivat usein yhdessä juomingeissa. Mutta äkkiä riitaantuivat he keskenään. G—w tuli majuurin ankaraksi viholliseksi. Sanottiinpa myöskin, että he olivat tapelleetkin toistensa kanssa, joka majuuriimme nähden ei ollutkaan mitään mahdotonta. Kun

vangit sen kuulivat, ei heidän ilollaan ollut loppua. "Kahdeksansilmäinenkö hänen kanssaan voisi sopia! Hänhän on kotka, vaan majuuri..." ja siihen lisättiin vielä sana, joka ei sovi painettavaksi. Innokkaasti keskustelivat vangit siitä, kuka oli ketä selkään antanut. Jos huhu tappelusta olisi huomattu perättömäksi (niinkuin se ehkä olikin), olisivat vangit olleet kovin harmissaan. "Kyllä kaiketi insinööripäällikkö voitolle pääsi", sanoivat he; "sillä hän on ketterä mies, ja pakoopa toinen kuului hänen kynsistään puikahtaneenkin." Mutta kohta lähti G—w täältä pois ja se seikka saattoi vangit alakuloisiksi. Insinööripäälliköt olivat täällä tosin kaikki hyviä: minun aikani vaihdettiin niitä kolmasti tai neljästi; "mutta semmoista emme kuitenkaan saa koskaan", sanoivat vangit; "kotka hän oli, kotka ja puolustajamme." Sama G—w suosi myöskin aatelisia ja hänpä käskikin minun sekä B:n käymään joskus kansliassa. Hänen lähtönsä jälkeen järjestettiin asia säännöllisemmin. Insinöörit (etenkin yksi heistä) olivat meille hyvin ystävällisiä. Me toimitimme puhtaaksi kirjoittamista ja jopa alkoi käsialammekin siinä työssä tasaantua, kun äkkiä tuli korkeimmilta esimiehiltä käsky meidän palauttamisesta entisiin töihin; joku oli jo ennättänyt kannella! Muutoin emme olleet siitä pahoillamme; sillä kanslia rupesi meitä jo kyllästyttämään. Sitten kävimme me B:n kanssa pari vuotta samoissa töissä, enimmäen verstaissa. Me pakisimme keskenämme; puhuimme toiveistamme, vakuutuksistamme. Hän oli kelpo mies; mutta hänen vakuutuksensa olivat välistä kummalliset. Usein muodostavat viisaatkin ihmiset itselleen sangen omituisia mielipiteitä. Mutta niiden tähden ovat he saaneet elämässään paljon kärsiä ja ne ovat tulleet heille kalliiksi, joten niistä luopuminen onkin kovin vaikeata, melkeinpä mahdotonta. B. kuunteli katkeralla mielellä vastaväitteitäni ja puolusti ajatuksiaan kiihkoisesti. Ehkäpä oli hänellä monessa asiassa oikeampikin ajatus kuin minulla, sitä en tiedä; seurauksena oli kuitenkin, että me erkanimme toisistamme ja se tuntui minusta hyvin raskaalta; sillä me olimme jo kauan olleet yksissä.

Sillä välin kävi M. vuosien kuluessa yhä surullisemmaksi ja alakuloisemmaksi. Ennen, vankeuteni ensi aikoina oli hän puheliaampi ja hänen sisällinen ihmisensä tuli useammin näkyviin. Jo kolmatta vuottaan vietti hän vankeudessa silloin kun minä tulin tänne. Alussa kuunteli hän mielellään kertomuksia maailman tapauksista kahtena viime vuonna, hänellä kun niistä ei ollut vankeutensa ensi aikoina mitään tietoa; hän kyseli niistä ja joutuipa niiden johdosta mielenkiihkoonkin. Mutta lopulta, vuosien kuluessa hänen henkinen elämänsä näytti pysähtyneen sydämen sisustaan. Hiilet peittyivät tuhkaan. Suuttumus kasvoi hänessä yhä enemmän. "Je hais ces brigands" kertoi hän minulle usein, katsoen inholla vankeja, joita minä olin oppinut lähemmin tuntemaan; mitkään todistukseni heidän hyväkseen eivät voineet häneen vaikuttaa. Hän ei ymmärtänyt, mitä minä puhuin; jos hän hajamielisyudessaan myöntyikin joskus, niin jo seuraavana päivänä saattoi hän taas kertoa: "Je hais ces brigands." Sivumennen sanon, että me puhuimme keskenämme usein ranskan kieltä ja siitä syystä nimitti meitä eräs työntarkastaja-sotamies Dranishnikow, omituista kyllä, "fersheleiksi" (s.o. välskäreiksi). M. vilkastui ainoastaan äitiään muistellessaan. "Äitini oli vanha ja sairas", sanoi hän minulle; "hän rakasti minua suuresti, mutta minä olen täällä, enkä tiedä, onko hän elossa vai lieneekö jo kuollut? Ehkäpä ei hän voinut sietää, kun kuuli, että minut oli tuomittu kujanjuoksuun..." M. ei ollut aatelismies ja oli saanut kärsiä ruumiinrangaistusta ennenkuin hänet Siperiaan lähetettiin. Mainitessaan siitä puri hän hammasta ja koki katsoa syrjään. Viime aikoina rupesi hän useammin oleskelemaan yksinään. Eräänä aamuna kutsuttiin hänet komendantin luo. Komendantti otti hänet vastaan iloisesti hymyillen.

— No, M—sky, mimmoista unta näit sinä viime yönä? kysyi hän.

"Minä oikein säpsähdin", kertoi meille M., kun oli palannut takasin.
"Tuntui aivan kuin sydämeeni olisi pistetty."

— Minä uneksin, että sain kirjeen äidiltäni, vastasi hän.

— Enemmän, enemmän! virkkoi komendantti. — Sinä olet vapaa! Äitisi on anonut puolestasi ... hänen anomukseensa on suostuttu. Tässä on hänen kirjeensä ja tässä myöskin vapautuskäsky. Vankeudesta pääset oitis.

Hän palasi luoksemme kalpeana, uutisesta huumautuneena. Me toivotimme hänelle onnea. Hän ojensi meille vapisevat, kylmät kätensä. Muutamat muutkin vangit onnittelivat häntä ilomielin.

Hän pääsi siirtolaiseksi ja jäi asumaan kaupunkiimme. Kohta sai hän paikan. Alussa kävi hän usein vankilassamme ja toi meille vointinsa mukaan kaikenmoisia uutisia. Etenkin huvittivat häntä valtiolliset kuulumiset.

Muista aatelismiehistä, s.o. M:iä, T:tä, B:tä ja Sh:iä lukuun ottamatta, kaksi oli vielä sangen nuoria miehiä, joita oli lähetetty tänne lyhyeksi ajaksi; he olivat oppimattomia, vaan rehellisiä, yksinkertaisia ja suoramielisiä ihmisiä. Kolmas, Atsjukowsky oli kovin yksinkertainen eikä hänestä mitään muuta olekkaan sanottava; mutta neljäs, B—m, oli jo ikämies ja teki meihin kaikkiin mitä ikävimmän vaikutuksen. En tiedä, kuinka hän oli joutunut valtiollisten rikoksellisten joukkoon. Hänellä oli pikkuporvarin luonne ja vähin erin rikastuneen kaupustelijan käytös. Sivistystä ei hänellä ollut minkäänlaista eikä häntä huvittanutkaan muu kuin hänen oma ammattinsa. Hän oli maalari ja oikeinpa oivallinen maalari. Kohta saivat esimiehet tietää hänen taitonsa ja kaupunkilaiset rupesivat kilvan

tahtomaan häntä talojensa seiniä ja kattoja maalaamaan. Kahdessa vuodessa maalasi hän melkein kaikki ruunun kortteerit. Niiden asukkaat maksoivat hänelle omasta kukkarostaan ja siten ei hän tarvinnut elää köyhänä. — Hänen kanssaan lähetettiin työhön muitakin tovereja ja yksi heistä, T—shewsky, oppi maalaamaan melkein yhtä hyvin kuin B. itse. Majuurimme, jonka huostassa oli niinkään ruunun talo, kutsui hänet luokseen maalaamaan seiniä ja lakeisia. Nytpä tekikin B. parastansa: kenraalikuvernöörinkään asunto ei ollut niin hyvin maalattu. Talo oli puinen, yksinkertainen, vanha ja ulkoa päin ränsistynyt; sisäpuolelta oli se kuitenkin maalattu kuin palatsi, ja majuuri oli mielissään... Hän hieroi käsiään ja sanoi menevänsä nyt aivan varmaan naimisiin; "kun asunto on semmoinen, on mahdotonta olla naimisiin menemättä", lisäsi hän hyvin totisesti. B—miin oli hän hyvin tyytyväinen ja samoin myöskin muihin, jotka työskentelivät hänen kanssaan. Työtä kesti kokonaisen kuukauden. Tämän kuukauden kuluessa muutti majuuri ajatuksensa aatelismiehistä, joita hän rupesi nyt enemmän suosittamaan. Menipä hän niinkin pitkälle, että kutsui kerran Sh:n luoksensa vankilasta.

— Sh., sanoi hän — minä olen loukannut sinua. Minä olen rangaissut sinua syyttä, minä tiedän sen. Minä kadun. Ymmärrätkö sen? Minä, minä, minä — kadun!

Sh. vastasi, että hän sen ymmärsi.

— Ymmärrätkö sinä, että minä, minä, sinun päällikkösi, olen kutsunut sinut pyytääkseni sinulta anteeksi. Käsitätkö sitä? Mikä olet sinä minun rinnallani? Matonen! Ja vieläkin mitättömämpi: sinä olet vanki! Mutta minä olen Jumalan armosta majuuri. [Tätä lausetapaa ei käyttänyt ainoastaan majuurimme, vaan muutkin alemmat päälliköt, etenkin ne, jotka alemmista asteista olivat kohonneet asemaansa.] Majuuri! Ymmärrätkö sinä sen?

Sh. vastasi, että hän senkin ymmärsi.

— Nyt minä siis teenkin kanssasi sovinnon. Mutta käsitätkö, käsitätkö sinä sen täydelleen? Voitko sitä tuntea ja käsittää? Ajatteleppas vaan: minä, minä, majuuri ... j.n.e.

Sh. kertoi minulle itse tämän tapauksen. Siitä näkyy, ettei tämäkään humalikas, turhanpäiväinen ja turmeltunut ihminen ollut kaikkia ihmisellisiä tunteita vailla. Katsoen hänen käsitys- ja kehityskantaansa, saattaisi semmoista käytöstä pitää miltei jalomielisyytenä. Ehkäpä vaikutti siihen myöskin päihtymys.

Majuurimme unelma ei toteutunut; sillä lujasta päätöksestä huolimatta ei hänen naimisiin menostaan tullut mitään. Sen sijaan joutui hän oikeuden kynsiin ja sai käskyn pyytämään eroa virastaan. Nytpä vanhat synnitkin tulivat esille. Ennen oli hän muistaakseni ollut järjestysmiehenä kaupungissa... Isku kohtasi häntä äkkiarvaamatta. Vankilassa vaikutti sanoma siitä suurta riemastusta. Syntyipä sen johdosta oikein juhlapäivä! Majuurin sanottiin akkamaisesti itkeneen. Mutta asia ei ollut autettavissa. Hän otti eron virastaan, möi hevosparinsa, sitten myöskin muun omaisuutensa ja joutui köyhyyteen. Me kohtasimme häntä myöhemmin, kun hän käveli kadulla, kulunut siviilinuttu yllä ja kokaardilla varustettu lakki päässä. Hän katsoi vihamielisesti vankeihin. Mutta hänen lumousvoimansa oli kadonnut virkapuvun kanssa. Virkapuvussa oli hän kuin ukkosenilma. Tavallisessa nutussa sitä vastoin näytti hän passarilta. Onpa kumma, mitä virkapuku vaikuttaa tällaisissa ihmisissä.

XIX.

Karkaus.

Kohta majuurimme virkaeron jälkeen tapahtui vankilassamme perinpohjaisia muutoksia. Entisen vankilan sijaan perustettiin tänne sotilasvankien-ruotu Venäjällä olevien samanlaisten laitosten mallin mukaan. Seurauksena oli, ettei toisen luokan pakkotyöläisiä enää lähetetty vankilaamme. Tänne lähetettiin ainoastaan sotilasvankeja, s.o. semmoisia, joilta ei riistetty vapautta kokonaan, vaan joita oli rangaistu ainoastaan lyhytaikaisella (korkeintaan kuusivuotisella) vankeudella; sen kärsittyään saivat he palata jälleen sotamieheksi rykmentteihinsä. Mutta niitä, jotka tekivät itsensä syytäviksi uusiin rikoksiin, rangaistiin, kuten ennenkin, kaksikymmenvuotisella vankeudella. Vankilassamme oli tosin jo ennenkin sotilasvankeja, mutta heitä pidettiin täällä ainoastaan siitä syystä, ettei heitä varten muuta sopivaa säilytyspaikkaa ollut. Nyt sen sijaan muuttui koko vankila tällaiseksi sotilasluokaksi. Itsestään on selvää, että entiset siviilivangit, jotka olivat kadottaneet kaikki kansalaisoikeutensa ja joiden kasvot olivat varustetut poltinmerkillä, jäivät vankilaan määrääkseen loppuun asti; mutta uusia

poislähteneiden sijaan ei tullut, joten noin kymmenen vuoden kuluttua vankilassamme ei saattanut olla enää yhtään siviilivankia. Erityinen osasto jäi vankilaan niinkään jäljelle, ja siihen lähetettiin vast'edeskin suurimpia pahantekijöitä soturisäädystä, "kunnes vaikein pakkotyö Siperjassa alkaisi." Sillä tavoin pysyi elämämme entisellään: samanlainen oli ruoka, samanlainen oli myöskin työ ja muukin järjestys, sillä eroituksella vaan, että esimiehistö muuttui ja tuli mutkallisemmaksi. Tänne asetettiin esiupseeri, ruodunpäällikkö ja sitä paitsi neljä ylempää upseeria, jotka vuorotellen pitivät silmällä vartioimista. Invaliidit poistettiin; heidän sijaansa asetettiin kaksitoista aliupseeria ja asemestaria. Jaot kymmenkuntiin pantiin toimeen, ja vankien joukosta valittiin korpraaleja, nimellisesti tietysti. Että Akim Akimitshista tuli oitis korpraali, on selvää. Koko tämä uusi laitos arvoasteineen ja vankeineen jäi, kuten ennenkin, komendantin ylipäällikkyyden alaiseksi. Siinä kaikki, mitä tapahtui. Tietysti olivat vangit alussa hyvin levottomia, juttelivat keskenään ja arvostelivat uusia päälliköitä; vaan kun huomasivat, että kaikki jäikin entiselleen, rauhoittuivat he ja elämä rupesi kulkemaan entistä rataansa. Pääasia oli kuitenkin se, että vangit pääsivät entisestä majuuristaan; he saivat nyt ikäänkuin levähtää, hengittää vapaammin. Pelonalaisuus katosi ja jokainen tiesi nyt, että tarpeen tullessa voisi päällikölle antaa selityksiä ja että syytön saisi ainoastaan erehdyksestä kärsiä syyllisen asemesta. Viinan myöntiäkin pitkitettiin täällä entisillä perusteilla, huolimatta siitä, että invaliidien sijaan oli tullut aliupseereja. Nämä aliupseerit näyttivät olevan suurimmaksi osaksi kelpollisia ja ymmärtäväisiä miehiä, jotka oivalsivat asemansa. Muutamat heistä osoittivat tosin alussa taipumusta ylpeyteen luullen voivansa kohdella vankeja samoin kuin sotamiehiä. Mutta kohta huomasivat hekin, mitenkä asianlaita oikeastaan oli. Niitä taas, jotka liian kauvan pysyivät ymmärtämättöminä, johdattivat vangit itse asian perille. Olipa koviakin kohtauksia; niinpä esim. juottivat vangit aliupseereja ja ilmoittivat heille sitten, tietysti omalla tavallaan, että koska yhdessä oli juotu, niin... Asia päättyi siten, että aliupseerit eivät välittäneet viinan tuonnista ja myynnistä tai oikeammin, kokivat olla mitään semmoista huomaamatta. Sen ohessa kävivät he, kuten entiset invaliiditkin, torilla ja toivat sieltä vangeille kalatsia, lihaa ynnä muuta, s.o. tekivät kaikkea, mistä vaan ei seurannut heille suurempaa häpeätä. Minkä vuoksi entinen järjestys oli poistettu ja uusi sen sijaan pantu, sitä minä en tiedä. Se tapahtui vankeuteni viime aikoina. Kaksi vuotta sain minä kokea uutta järjestystä...

Kertoisinko vankeuteni kaikista vuosista erältänsä? Sitä en aio tehdä. Jos kertoisin järjestyksessä kaikki, mitä minä sillä ajalla sain nähdä ja kokea, niin voisipa lukujen määrä karttua kolmen, jopa neljänkin kertaiseksi. Mutta semmoinen kertomus tulisi kovin yksipuoliseksi. Kaikki tapaukset tulisivat olemaan samanlaatuisia, etenkin jos lukija on kerinnyt edellä olevista luvuista muodostaa itselleen jotakuinkin tyydyttävän käsityksen toisen luokan vankeuselämästä. Olen tahtonut kuvata vankilamme ja kaikki, mitä minä siellä ollessani sain kokea, havainnollisesti, selvästi. Olenko saavuttanut tämän tarkoitukseni, sitä en tiedä. Mutta sehän ei olekkaan minun arvosteltavanani. Luulenpa, että tähän voinikin lopettaa. Sen ohessa tuntuu välistä itsestäniikin surulliselta näiden asiain muisteleminen. Ja tuskinpa voisin kaikkia muistaakaan. Muutamat vuodet ovat joten kuten haihtuneet mielestäni. Jotkut seikat, siitä olen vakuutettu, ovat kokonaan unohtuneet. Minä muistan esim., että kaikki nämä vuodet, jotka olivat toinen toisensa kalttaiset, kuluivat hitaasti, ikävästi. Muistan, että nämä pitkät, ikävät päivät olivat aivan yhtäläiset, ikäänkuin vesi olisi sateen jälkeen pisara pisaralta tipahdellut katolta. Muistan, että ainoastaan vapauden, uuden elämän toivo antoi minulle voimia odottamaan, luottamaan. Minä maltoin mieleni ja odotin, minä luin joka päivän ja huolimatta siitä, että niitä oli jäljellä tuhannen, luin niitä yksitellen, hautasin yhden päivän ja iloitsin seuraavana päivänä, että jäljellä ei enää ollutkaan tuhannen, vaan yhdeksänsataa yhdeksänkymmentäyhdeksän päivää. Muistan, että koko sinä aikana, sadoista tovereista huolimatta, minä olin yksinäisyydessä ja vihdoinkin miellyinkin tähän yksinäisyyteeni. Ollen henkisesti muista eroitettuna tarkastelin minä entistä elämäni, tutkistelin sen vähäpätöisimpiäkin seikkoja, ajattelin entisyyttäni, tuomitsin itseäni armottomasti ja toisinaan siunailinkin kohtaloa siitä, että se oli suonut minulle tällaisen yksinäisyyden, jota paitsi en olisi tullut elämäni ankarammin arvostelleeksikaan. Ja mitkä mietteet heräsivät silloin sydämessäni! Minä lupasin pyhästi, etten vastaisuudessa tekisi enää semmoisia erhetyksiä kuin ennen. Minä tein itselleni tulevaisuuden ohjelman ja päätin lujasti seurata sitä. Minä uskoin sokeasti voivani täyttää nämä aikomukseni... Mutta minusta tuntuu katkeralta silloisen mielentilani muisteleminen. Tietysti koskee tämä yksinomaan minua itseäni... Mutta minä olenkin sen kirjoittanut siinä luulossa, että lukija on ymmärtävä ajatukseni, sillä jokaiselle on tapahtuva samalla tavoin, jos hän joutuu elämänsä kukoistuksessa määrääjäksi vankeuteen.

Mutta mitäpä siitä!... Sanon tässä vielä jotain, etten lopettaisi liian jyrkästi.

Minun pisti päähäni, että joku saattaisi kysyä: eikös vankilasta kukaan saattanut karata ja eikö koko vankeusaikanani tapahtunut täällä yhtään karkausta? Olen jo sanonut, että vanki, oltuaan pari kolme vuotta vankeudessa, rupee pitämään arvossa näitä vuosia ja väkisinkin tulee siihen päätökseen, että parempi on olla loppuaikakin ilman huolia, ilman vaaroja ja päästä laillisella tavalla siirtolaiseksi. Mutta sellaiseen päätökseen tulee ainoastaan lyhyeksi ajaksi tuomittu vanki... Pitemmäksi ajaksi tuomittu voisi ehkä antautua vaaroille alttiiksi... Mutta täällä ei semmoisia sattumuksia juuri tapahtunut. Lienevätkö vangit aristelleet, liekö tarkastus ollut kovin ankara, vai ympäristökö (autio,

erämaantapainen) lie ollut epäedullinen, sitä en voi sanoa. Minä luulen, että kaikki nämä seikat vaikuttivat yhteisesti. Karata täältä ei ollutkaan helppo. Siitä huolimatta tapahtui minun aikanani yksi semmoinen yritys: kaksi tärkeätä vankia lähti täältä karkuun.

Majuurin virkaeron jälkeen jäi A—w (se aatelismies, joka oli hänen vakoojansa) aivan yksikseen, ilman suojelusta. Hän oli vielä sangen nuori mies, mutta hänen luonteensa vahvistui ja tasaantui vuosien kuluessa. Yleensä oli hän röyhkeä ja päättäväinen, jopa älykäsikin. Vapauteen pääsneenä olisi hän pitkittänyt vakoilemistaan, mutta ei olisi kuitenkaan joutunut enää vankeuteen yhtä helposti ja tyhmästi kuin ennen. Hän harjoitti täällä osaksi myöskin väärrien passien kauppaa. Varmaan en sitä kuitenkaan tiedä. Minä kuulin siitä täällä olevilta vangeilta. Käydessään majuurin kyökissä sanottiin hänen harjoittaneen sitä tointa ja saaneen sillä tavoin melkoisia rahatuloja. Sanalla sanoen, hän näytti uskaltavan vaikka mitä kohtalonsa muuttamiseksi. Minä olin osaksi tilaisuudessa tutustumaan hänen sisälliseen ihmiseensä: hänen ruokottomuutensa oli hämmästyttävän suuri ja herätti vastustamatonta kamoksumista. Minusta näytti, että jos hän olisi kovin halunnut juoda korttelin viinaa ja jos hän ei olisi voinut tyydyttää haluansa muuten kuin murhatyön tekemällä, olisi hän aivan varmaan ryhtynyt siihenkin, kunhan olisi vaan voinut tehdä työnsä salakähmää. Vankilassa oppi hän ajattelemaan. Hänenpä puoleensa kääntyikin erityisen osaston vanki Kulikow.

Minä olen jo puhunut Kulikowista. Hän ei ollut enää nuori ijältään, vaan kuitenkin kiihkoisa, lujaluontoinen ja sangen kekseliäs. Hänellä oli voimaa ja hän halusi elää; sellaisilla ihmisillä on elämän halua ikänsä loppuun asti. Ja jos minä olisin ruvennut ihmettelemään, minkä vuoksi vangit eivät karanneet, niin olisin ihmeteltyt etupäässä Kulikowia. Mutta Kulikow päättikin karata. Kumpiko heistä vaikutti toiseensa enemmän, A—w Kulikowiin, vai Kulikow A—wiin, sitä en tiedä; molemmat olivat he toistensa vertaisia ja sopivat luonteensa puolesta yhteen. Heistä tuli ystävykset. Minusta näyttää, että Kulikow toivoi saavansa A—win avulla passit. A—w oli aatelismies, oli oleskellut ennen ylhäisissä piireissä, ja se seikka lupasi jonkunlaista vaihtelevaisuutta tulevissa seikkailuissa, kunhan vaan pääsisivät Venäjälle. Kenpä tietää, mimmoiset sopimukset, mimmoiset toiveet heillä olivat; luultavaa on kuitenkin, etteivät heidän toiveensa olleet aivan samanlaiset kuin tavallisten siperjalaisten maankulkijain. Kulikowilla oli näyttelijän luonne; hän saattoi valita itselleen monenlaisia rooleja elämässä; hänellä oli paljon toiveita, ainakin toivoi hän vaihtelevaisuutta. Sellaisia ihmisiä tavataan vankilassa. He päättivät karata yhdessä.

Mutta karkaaminen ilman vartijaa oli mahdotonta. Täytyi saada vartija suostumaan tuumaan. Eräessä linnapataljoonassa palveli muudan puolalainen, lujaluontoinen mies, joka olisi ehkä ansainnut paremmankin kohtalon; hän oli jo ijähtänyt mies, mutta mieleltään rohkea ja vakava. Nuoruudessaan oli hän ikävissään karannut Siperjasta, jossa hän palveli sotamiehenä. Hänet saatiin kiinni, rangaistiin ja pidettiin pari vuotta vankiruoduissa. Kun hän pääsi jälleen sotamieheksi, maltoi hän mielensä ja antautui palvelukseensa hartaasti, voimiensa mukaan. Kelvollisuudellaan pääsi hän korpraaliksi. Hän oli kunnianhimoinen, itseensä luottava ja oman ansionsa tunteva mies. Se näkyi hänen katseestaan ja puheestaan. Minä näin häntä usein muiden vartijain joukossa. Kuulin hänestä myöskin hiukan tšekäläisiltä puolalaisilta. Minusta näytti, että entinen ikävä oli muuttunut hänessä vihaksi, salaiseksi ja alituiseksi. Tämä mies voi ryhtyä vaikka mihin ja Kulikow ei erehtynyt valitessaan hänet toverikseen. Hänen sukunimensä oli Koller. He tekivät sopimuksen ja määräsivät päivän. Oli käsissä helteinen kesäkuu. Ilmanala kaupungissamme oli jokseenkin tasainen; kesällä oli ilma sangen lämmin; sepä olikin maankulkijoille mieluista. Tietysti he eivät voineet lähteä pakomatkalleen suorastaan linnasta; sillä kaupunki oli avonaisella paikalla. Lähitienoolla pitkän matkan päässä ei ollut mitään metsää. Piti pukeutua toisiin vaatteihin, mutta sitä varten oli ensin päästävä etukaupunkiin, missä Kulikowilla ennestään oli lymypaikka. Oliko etukaupungissa olevilla apulaisilla täysi tieto heidän aikeestaan, sitä en voi varmaan sanoa. Luultavasti tiesivät he siitä, vaikka asia sittemmin ei tullutkaan täysin selville. Sinä vuonna alkoi jossain etukaupungin nurkassa vaikutuksensa eräs nuori ja jokseenkin sievän näköinen nainen, liikanimeltä Wanjka-Tanjka, joka antoi hyviä toiveita ja osaksi toteuttikin niitä. Minä luulen, että hänelläkin oli asiassa osansa. Kulikow oli tuhlanut hänelle rahoja jo koko vuoden kuluessa. Aamulla tulivat veitikat ulos ja osasivat laittaa niin, että heidät lähetettiin vanki Shilkinin seurassa muuraustyöhön pataljoonan tyhjiin kasarmeihin, joista sotamiehet jo aikoja sitten olivat lähteneet leiriin. A—win ja Kulikowin piti auttaa Shilkiniä muuraustyössä. Koller toimitti itsensä vartijaksi, mutta kun kolmen vangin seurassa piti olla kaksi vartijaa, annettiin Kollerille, koska hän oli vanha ja kokenut korpraali, toveriksi nuori rekryytti, joka siten saisi muka kelvollista harjaantumista vartijatoimessa. Karkurimme osasivat niin muodoin vaikuttaa älykkääseen ja luotettavaan Kolleriin, joka pitkällisen ja viime vuosina onnellisen palveluksen jälkeen päätti seurata heitä pakoretkelle.

He tulivat kasarmeihin. Kello oli noin kuuden paikoilla aamua. Paitsi heitä ei siellä ollut ketään muita. Tehtyänsä työtä tunnin verran, sanoivat Kulikow ja A—w Shilkinille, että he menevät verstaaseen, ensiksikin tapaamaan jotain henkilöä ja toiseksi hakemaan erästä tarvittavaa työasetta. Shilkiniä piti kohdella varovasti, s.o. niin luonnollisesti kuin mahdollista. Hän oli entinen moskovalainen porvari, ammatiltaan muurari, älykäs, viekas ja harvapuheinen mies. Hänenlaisen miehen olisi luullut koko

ikänsä vaeltavan liiviin ja viittaan puettuna, kuten moskovalaiset ainakin, mutta kohtalo määräsi toisin ja hän joutui vihdoin ijäkseen erityiseen osastoon, siis suurimpien pahantekijäin joukkoon. Mistä syystä hän oli ansainnut semmoisen rangaistuksen, sitä en tiedä; erityistä tyytymättömyyttä ei hänessä ollut koskaan huomattavana; hän käyttäytyi aina siivosti ja tasaisesti; joskus joi hän itsensä humalaan kuin kääki, mutta käyttäytyi sittenkin moitteettomasti. Salaisuuden perillä ei hän tietysti ollut, mutta silmät olivat hänellä tarkat. Kulikow antoi hänelle merkin, että he menevät noutamaan viinaa, joka oli tuotuna jo eilispäivänä verstaaseen. Sepä vaikuttikin Shilkiniin; hän päästi heidät menemään ilman mitään epäluuloa ja jäi kahden kesken rekryytin kanssa; Kulikow, A—w ja Koller lähtivät sen sijaan etukaupunkiin.

Kului puoli tuntia, mutta poistuneita ei kuulunut. Nyt rupesi Shilkin asiata miettimään, ja hän muistikin, että Kulikow oli näyttänyt hiukan omituiselta, ja että A—w oli kuiskutellut hänelle jotain; ainakin oli Kulikow iskenyt hänelle pari kertaa silmää, sen oli hän nähnyt. Kollerissa oli ollut myöskin jotain omituista: niinpä oli hän lähtiessään neuvonut rekryytiä, kuinka hänen olisi sillä aikaa käyttäytyminen, ja se ei ollut luonnollista menettelyä, ei ainakaan Kollerin kaltaiselta mieheltä. Sanalla sanoen, mitä enemmän Shilkin asiaa mietti, sitä suuremmaksi kasvoi hänen epäluulonsa. Mutta aika kului sillä välin, ja hän tuli yhä levottomammaksi. Hän ymmärsi aivan hyvin, mikä vaara häntä uhkaili; sillä hän tiesi, että esimiesten epäluulo voisi kohdata häntäkin. Olisihan voitu luulla, että hän päästi toverinsa menemään yhteisen sopimuksen mukaan, ja mitä kauemmin hän oli ilmoittamatta Kulikowin ja A—win poistumisesta, sitä enemmän tällainen epäluulo saisi vahviketta. Aikaa ei siis ollut hukkaaminen. Nyt hän muisti myöskin, kuinka Kulikow ja A—w olivat viime aikoina kuiskailleet keskenään ja oleskelleet usein kasarmien takana, kaukana muiden silmäyksiltä. Hän muisti jo silloinkin miettineensä jotain sen johdosta... Uteliaana katsahti hän vartijaansa; tämä seiso i suu auki pyssyänsä vasten nojautuneena ja kaiveli mitä viattomimman näköisenä nenäänsä. Shilkin ei huolinut edes ilmoittaakaan hänelle ajatuksiaan, vaan käski hänen tulemaan mukanaan insinööri-verstaaseen. Verstaassa kysyttiin, olivatko he käyneet siellä? Mutta siellä ei heitä kukaan ollut nähnyt. Nyt haihtuivat Shilkinin epäilykset: "Mahdotonta on", arveli hän, "että he olisivat menneet juomaretkelle esikaupunkiin, kuten Kulikowin tapana oli joskus tehdä. Sen olisivat he sanoneet hänelle; sillä sitä ei olisi maksanut salata häneltä."

Kello oli jo melkein yhdeksän, kun hän tuli vääpelin luo ja ilmoitti hänelle asian. Vääpeli pelästyi eikä tahtonut alussa uskoakaan koko juttua. Tietysti ilmoitti Shilkin asian ainoastaan arveluna, epäluulona. Vääpeli kiiruhti oitis majuurin luo. Majuuri vuorostaan vei sanan komendantille. Neljännestunnin kuluttua oli jo ryhdytty kaikkiin asianomaisiin toimiin. Tapauksesta ilmoitettiin myöskin kenraalikuvernöörille. Vangit olivat tärkeät ja Pietarista saattoi niiden karkaamisen johdosta tulla ankaria nuhteita. A—wia pidettiin, oikein tai väärin, valtiollisena vankina ja Kulikow taas oli kuulunut "erityiseen osastoon", joten hän oli suurimpia pahantekijöitä. Tähän saakka erityisestä osastosta ei ollut kukaan karannut. Nyt muistettiin myöskin, että tämän osaston vankien piti olla kahden sotamiehen vartioimina tai ainakin piti kullakin heistä olla yksi vartija. Tätä määräystä vastaan oli rikottu. Ja siitä saattoi seurata ikävyyksiä. Lähetettiin sanansaattajia kaikkiin volosteihin ja läheisiin paikkakuntiin ilmoittamaan karkulaisten tuntomerkit. Lähetettiin myöskin kasakoita ajamaan heitä takaa; kirjoitettiin myöskin naapurilääneihin ja piirikuntiin... Sanalla sanoen, pelästys oli sangen suuri.

Sillä välin oli vankilassa huomattavana omituinen liike. Sen mukaan kuin vangit palasivat työstä, saivat he kuulla, mitä oli tapahtunut. Sanoma levisi miehestä mieheen. Kaikki ottivat he sen vastaan jonkunlaisella salaisella ilolla. Kaikilla sydän ikäänkuin sätkähti... Paitsi sitä, että tämä tapaus oli poistanut yksitoikkoisuuden vankilasta ja pannut muurahaispesän kihisemään, oli se omiansa virittämään unholaan joutuneita kieliä vankien sydämissä; kohtalon muuttamisen toiveet saivat uutta yllykettä. "Ovathan muutkin karanneet: miks'ei...?" Ja jokainen rohkaisi mielensä tätä ajatellessaan. Äkkiä olivat kaikki tulleet ylpeiksi ja katselivat halveksivaisesti aliupseereihin. Tietysti tulivat esimiehet oitis vankilaan. Tulipa itse komendanttikin. Vangit olivat reippaan näköisiä ja heidän silmistään loisti ylpeyttä ja jonkunlaista itsetuntoa; "kyllä meiltä syntyy jos jotakin", arvelivat he itsekseen. Että esimiehet tulisivat heti vankilaan, siitä olivat vangit jo ennakolta vakuutetut. Arvattiin myöskin, että tarkastuksia pantaisiin toimeen ja siltä varalta kaikki luvaton tavara kätettiin. Tiedettiin, että esimiehet ovat tällaisissa tapauksissa hyvin tarkkoja. Ja niinpä syntyikin nyt aika mylläkkä; kaikki paikat pengailtiin, tarkastettiin, mutta mitään ei voitu löytää. Jälkeen puolenpäivän lähetettiin vankeja työhön lukuisien sotamiesten saattamina. Iltapäivällä pistäisivät vartijat tuon tuostakin vankilaan; vankeja luettiin useammin kuin tavallisesti; pari kertaa tehtiin virhe ja siitä syystä ajettiin kaikki pihalle, jossa uudestaan luettiin. Sitten luettiin vielä kerta kasarmeissa... Sanalla sanoen, puuhaa oli paljon.

Mutta vangit eivät olleet millänsäkään. Kaikki näyttivät he sangen itsenäisiltä ja käyttäytyivät moitteettomasti koko illan kuluessa. Esimiehet arvelivat: "eiköhän vankilaan ole jäänyt karkulaisten liittolaisia?" ja senpä tähden vankeja pidettiin silmällä sekä kuunneltiin heidän keskustelujansa. Mutta vangit vaan nauroivat. "Eihän semmoisissa asioissa liittolaiset jää vankilaan!" "Asia toimitetaan hiljaan, eikä mitenkään muuten." "Ja sellainenko mies oli Kulikow, sellainenko A—w, etteivät olisi

osanneet pitää asiaa salassa? Sukkelasti he tekivät tekonsa. Semmoiset miehet luiskahtavat lukittujenkin ovien takaa!" Sanalla sanoen, Kulikowin ja A—win maine oli suuressa määrässä kasvanut; kaikki ylpeilivät heistä. Arveltiin, että heidän urostyönsä tulee jälkimaailmankin tietoon ja pysyy kauan aikaa yleisenä puheen aineena.

— Olivatpahan mestareja! sanoi joku.

— Kyllä meilläkin karata osataan, vai kuinka? lisäsi siihen toinen.

— Mitäpä siitä! tokasi kolmas katsellen pöyhkeästi ympärilleen. — Karkaa, kuka karkaa!... Vai pyritkö sinäkin heidän verrallensa?

Jonkun toisen kerran ei puhuteltu olisi jättänyt kunniaansa puolustamatta, mutta nyt hän oli siivosti vaiti, sillä myönnettävähän oli, etteivät kaikki olleet Kulikowin ja A—win kaltaisia...

— Ja miksipä me todellakin pysymme täällä? sanoi eräs kyökin akkunassa istuva vanki heikolla, laulavalla äänellä. — Eläessämme emme ole oikeita ihmisiä, emmekä kuollessamme oikeita vainaita. Oi, oi!

— Mitä oihkat? Minkäs täytymykselle osaat?

— Osasipahan Kulikow... alkoi joku innokkaimmista.

— Niin, Kulikow! keskeytti häntä toinen halveksivasti.

Se on: hän tahtoi sanoa, ettei Kulikowin kaltaisia ole monta.

— Olipa se A—wikin koko viekas mies!

— Mutta lienevätköhän jo kauaksi ennättäneet, olisi hauska tietää...

Ja nyt ruvettiin keskustelemaan siitä, kuinka kauas karkulaiset olivat ennättäneet. Otettiin puheeksi, mihin suuntaan he ovat menneet, missä oli paras piileskellä ja mikä volosti oli lähinnä? Vankien joukossa oli semmoisia, jotka tunsivat paikkakunnan. Heitä kuunneltiin uteliaasti. Puhuttiin naapurikylien asukkaista, joiden sanottiin olevan älykästä väkeä; karkulaisilla ei heiltä olisi odotettavana mitään suvaitsevaisuutta.

— Talonpoika se täällä on koko kova mies.

— Aivan silmitön!

— Siperjalainen kollo! Varokoon itseänsä!

— Kyllä meikäläiset...

— Tietäähän sen, kuka voitolle pääsee. Eihän meikäläiset ole sellaista väkeäkään.

— Perästäpähän kuuluu.

— Luuletkos sinä sitten, että heidät saadaan kiinni?

— Minä luulen, ettei heitä saada kiinni sinä ilmoisna ikänä, huomautti joku kiivaimmista lyöden nyrkillään pöytää vasten.

— Hm! Kyllähän asia voi kiekahtaa niin taikka näin.

— Mutta minäpä luulen, hyvät veljet, huomautti Skuratow — että jos minä olisin maankulkija, niin minua ei saataisi koskaan kiinni!

— Niin, sinuako?

Kuului naurua; toiset eivät olleet Skuratowia kuulevinaankaan, vaan hän jatkoi:

— Ei koskaan saataisi kiinni! minä, hyvät veljet, usein ajattelen ja ihmettelen sitä seikkaa, että minua vaan ei saataisi kiinni.

— Älähän huoli, kun nälkää saat kärsiä: tulet kuin tuletkin talonpojalta leipää pyytämään. Muut nauroivat.

— Leipääkö pyytämään! Se on vale!

— Mitäpä sinä kieltäsi pieksät? Olethan joutunut tänne siitä, että tapoit setä Wasjan kanssa karjan

ruton. [Se on: miehen tai naisen, joiden epäiltiin päästävän ilmaan karjanruttoa. Täällä oli yksi sellaisen murhan tekijä.]

Nauru syntyi entistä kovempi. Totiset olivat kuitenkin yhä vielä tyytymättömän näköisiä.

— Se on valetta! huusi Skuratow; — sellaisia huhuja on minusta Mikitka levitellyt, eikä oikeastaan minusta, vaan Wasjkasta, vaikka minäkin yksin tein sain selkääni. Moskovalaisena olen minä jo lapsuudesta asti tottunut maata kulkemaan. Muistanpa, kuinka virrenlukija opettaessaan veti minua korvasta ja sanoi: lue sinä "armahda, Herra, minua sinun suuren laupeutesi tähden" ja niin edespäin... Mutta minäpä luinkin hänen jälkeensä: "annahan, herra, kun minä putkaan lähden" ja niin edespäin... Semmoinen olin minä jo hamasta lapsuudestani asti.

Taas nauroivat kaikki. Mutta Skuratow ei muuta tarvinnutkaan. Hän ei voinut olla hulluttelematta. Kohta hänet unohdettiin ja ryhdyttiin johonkin vakavampaan keskusteluun. Siihen ottivat osaa enimmiten vanhemmat, kokeneemmat miehet. Nuoret kuuntelivat uteliaina; miehiä oli keräytynyt kyökkiin kosolta; aliupseereja tietysti ei ollut läsnä. Heidän kuullensa ei olisi kaikkia asioita puhuttukaan. Uteliaista kuuntelijoista pisti silmiini eräs korkeakasvuinen, leveänaamainen tataarilainen, nimeltä Mametka. Hän ei osannut venäjänkieltä juuri ollenkaan, mutta yhtähyvin kuunteli kovin uteliaan näköisenä muiden keskustelua.

— Mitä, eikö niin, Mametka? kysyi häneltä joutessaan muiden hylkäämä Skuratow.

— Niin, niin! äännähteli Mametka ja ilosta nyykytteli hullunkurisesti päätään.

— Eihän heitä saada kiinni, eihän?

— Ei, ei! Ja Mametka rupesi oikein käsillään viittailemaan.

— Mutta jos erehdyt?

— Niin, niin! vastasi Mametka päätänsä nyykytellen.

— Olkoonpa vaikka niinkin!

Ja Skuratow painoi Mametkan lakin syvään hänen päähänsä, jonka jälkeen hän mitä iloisimmalla tuulella lähti pois kyökistä.

Kokonaisen viikon kestivät ankarat toimenpiteet vankilassa, samalla kun lähitienoilla jatkettiin karkulaisten etsimistä. Minä kummastelin sitä, että vangit saivat tarkat tiedot esimiesten toimenpiteistä vankilan ulkopuolella. Ensi päivinä olivat nämä tiedot edullisia karkulaisille, joista ei kuulunut niin mitään! kadoksissa vaan olivat, siinä kaikki. Vangit hymyilivät toisilleen, ja levottomuus karkulaisten kohtalon johdosta rupesi haihtumaan. "Eivätpähän vaan löydä!" sanoivat vangit tyytyväisen näköisinä toisilleen.

— Katosivat kuin pyssyn kuula!

— Katosivat ja kielsivät ikävöimästä, kun kohta muka palaavat.

Täällä tiedettiin, että ympäristön asukkaat oli pantu liikkeelle, että kaikki epäiltävät paikat, metsät ja polut olivat vartioituina.

— Turhaa vaivaa, sanoivat vangit naurusuin; — kyllähän karkulaisillakin on suojelijansa, jonka luona he nyt oleilevat.

— Tietysti heillä on! arvelivat toiset; — kyllähän semmoiset miehet eteensä osaavat katsoa.

Sitten puhuttiin vielä enemmänkin; arveltiin, että karkulaiset oleskelisivatkin muka etukaupungissa, jossain kellarissa, kunnes levottomuus haihtuisi ja tukka kasvaisi. Puolen vuoden tai vuoden perästä lähtisivätkin sitten etemmäksi...

Sanalla sanoen, kaikki olivat taipuvia romantillisiin arveluihin. Mutta kahdeksan päivän kuluttua levisi vankien kesken äkkiä semmoinen huhu, että karkurien jäljille oli päästy. Seuraavan päivän aamuna kerrottiin kaupungilla, että karkulaiset olivat jo joutuneet kiinni. Päivällisen jälkeen saatiin kuulla enemmänkin; sanottiin, että kiinni ottaminen oli tapahtunut noin seitsemänkymmenen virstan päässä, jossain kylässä. Vihdoin saatiin asiasta luotettava tieto. Palattuaan majuurin luota ilmoitti vääpeli, että heidät tuodaan illalla suoraa päätä vahtipaikalle. Nyt ei ollut epäilykselle enää mitään sijaa. Vaikea on kuvailla sitä vaikutusta, jonka tämä ilmoitus teki vankeihin. Aluksi kaikki ikäänkuin olisivat vihastuneet, mutta sitten näyttivät nolostuneilta. Vihdoin ilmaantui jonkunlaista pilanteon halua. Ruvettiin nauramaan, mutta ei enää kiinni ottajille vaan kiinni otetuille; ensin nauroivat vaan

muutamat, mutta sitten melkein kaikki, paitsi jotkut totiset ja vakavaluontoiset vangit, joilla oli omat, itsenäiset ajatuksensa ja joihin toisten nauru ei voinut vaikuttaa. He halveksivat toisten kevytmielisyyttä ja vaikenivat.

Sanalla sanoen, aivan samoin kuin Kulikowia ja A—wia ennen oli ylistetty, samoin ruvettiin heitä nyt halventamaan, ja sitä tehtiin oikein mielihyvällä. Näytti siltä, kuin kaikki olisivat tunteneet itsensä loukatuiksi. Kerrottiin halveksivasti, että karkulaiset olivat tulleet kovin nälkäisiksi, että he olivat menneet kylään pyytämään talonpojilta leipää. Mutta nämä jutut olivat perättömiä; sillä karkulaisten jäljille oli päästy muuten. He olivat piiloutuneet metsään; mutta heidät oli ympäröity joka taholta. Nähtyään, että pelastus oli mahdoton, antautuivat he itse. Ja muutahan he eivät voineet tehdä.

Mutta kun heidät iltapäivällä todellakin tuotiin vankilaan sidottuina, käsistä ja jaloista, kiiruhtivat kaikki vangit paalujen luo katsomaan mitä heille tehtäisiin. Mutta he eivät nähneet vahtipaikalla muuta kuin majuurin ja komendantin ajopelit. Karkulaiset oli pistetty salakomeroon odottamaan huomispäivänä tapahtuvaa oikeudentutkintoa. Vankien pilapuheet lakkasivat itsestään. He saivat kuulla, etteivät karkulaiset voineet antautumista mitenkään välttää; kaikki rupesivat nyt uteliaasti seuraamaan asian käsittelemistä oikeudessa.

— Tuhatta lyöntiä, sanoivat muutamat.

— Mitä vielä, arvelivat toiset; — eivät he sillä pääse. Ehkäpä A—w sentään pääsee, vaan se toinen ei pääsekään, sillä hän on erityisestä osastosta.

Vankien arvelu ei ollut kuitenkaan oikea. A—w sai ainoastaan viisisataa. Sillä oikeus otti lukuun hänen tyydyttävän entisen käytöksensä. Kulikowille tuomittiin luullakseni puolitoista tuhatta. Rangaistus ei ollut laisinkaan ankara. Karkulaiset eivät sekoittaneet rikokseensa ketään muita ja puhuivat selvään, tarkoilleen; he sanoivat karanneensa linnasta suoraan, missään poikkeamatta. Enimmiten surkuttelin minä Kolleria; sillä hän kadotti kaikki, viimeiset toiveensakin; hänelle tuomittiin lyöntejä enemmän kuin muille, muistaakseni kaksituhatta, jonka jälkeen hän lähetettiin johonkin toiseen vankilaan. A—wia rangaistiin helposti, sääliä; lääkärit auttoivat häntä. Mutta hän vaan ylvästeli ja puhui sairashuoneessa kovaäänisesti, että nyt vasta hän on valmis vaikka mihin, että nyt vasta saa hän kummia aikaan. Kulikow käyttäytyi, kuten ennenkin, s.o. vakavasti, arvokkaasti. Palattuansa rangaistuksensa jälkeen vankilaan näytti hän siltä, kuin olisikin siellä ollut koko ajan. Mutta vankien ajatus hänestä oli muuttunut. Katsomatta siihen, että hän osasi säilyttää arvokkaisuuttaan, lakkasivat vangit häntä kunnioittamasta; hänen arvonsa siitä lähtien laskeutui suuressa määrin. Niin paljon vaikuttaa menestys ihmisten silmissä...

XX.

Vapaaksi pääseminen.

Kaikki tämä tapahtui vankeuteni viimeisenä vuonna. Tämän vuoden ja etenkin sen viime ajat muistan melkein yhtä hyvin kuin ensimmäisenkin vankeusvuoteni. Mutta en huoli kertoa erityisseikkoja. Vaikka minä kärsimättömästi odotinkin vapaaksi pääsemistä, tuntui elämäni tänä vuonna kuitenkin helpommalta kuin vankeuteni edellisinä aikoina. Ensiksikin oli minulla nyt vankien joukossa paljon ystäviä, jotka vihdoinkin olivat ruvenneet pitämään minua hyvänä ihmisenä. Moni heistä kiintyi minuun totisen ystävyuden siteillä. Vallinkaivaja oli melkein ruveta itkemään saattaessaan minua ynnä toveriani vankilasta, ja kun me sittemmin vapaina ollessamme asuimme kokonaisen kuukauden kaupungissa eräessä ruunun rakennuksessa, kävi hän melkein joka päivä luonamme, meitä katsomassa. Oli muuten jyrkkiä, loppuun asti vihamielisiäkin ihmisiä, jotka — Luoja tiesi, mistä syystä — eivät voineet vaihtaa kansani sanaakaan.

Viime aikoina oli minulla yleensä enemmän etuuksia kuin vankeuteni koko muuna aikana. Kaupungissa palvelevien soturien joukossa tapasin minä tuttuja, jopa entisiä koulutoverejakin. Minä uudistin tuttavuutta heidän kanssaan. Heidän avullaan sain minä enemmän rahaa, kirjoitin kotiseudulleni, ja hankkivatpa he minulle kirjojakin. Siitä oli jo useimpia vuosia, kun minä olin lukenut kirjoja, ja minun on vaikea kuvailla sitä omituista, mieltä liikuttavaa vaikutusta, jonka ensimmäinen lukemani kirja teki minuun. Muistan, että minä aloin lukea sitä illalla, kun kasarmi suljettiin ja luin koko yön aina aamun koittoon asti. Se oli eräs aikakauslehden numero. Tuntui siltä, kuin olisin saanut viestin toisesta maailmasta; entinen elämäni kuvautui selvästi eteeni ja minä koetin luetun mukaan arvailla, olinkohan jäänyt paljonkin jäljelle tästä elämästä? Olivatkohan toiset eläneet paljonkin eteenpäin? Mikä

heidän mieliänsä nyt liikutti, mitkä kysymykset nyt olivat polttavimpia? Minä tarkastelin sanoja, luin rivien välistä, koetin löytää salaisia ajatuksia ja viittauksia entisyyteen; hain jälkiä siitä, joka ennen aikaan oli liikuttanut ihmisten mieliä ja surukseni huomasin, että olin suuressa määrin vieraantunut ihmis-elämästä. Täytyi tutustua uuteen elämään, uuteen sukupolveen. Etenkin veti huomiotani puoleensa eräs kirjoitus, jonka alla oli minulle ennestään hyvin tunnettu nimi... Mutta jopa oli ilmestynyt uusiakin nimiä ja uteliaana kiirehdin minä tutustumaan heihin; minua harmitti vaan, että niin vähän kirjallisuutta oli saatavanani. Entisen majuurin aikana oli vaarallistakin tuoda kirjoja vankilaan. Jos tarkastajat olisivat ne löytäneet, olisi heti kysytty: "Mistä olet saanut kirjat? Olet siis yhteydessä jonkun ulkolaisen kanssa!..." Ja mitäpä olisin minä voinut vastata siihen? Mutta ilman kirjallisuutta olin minä pakotettu sulkeutumaan itseeni; minä tein itselleni kysymyksiä, koettelin niitä ratkaista ja välistä vaivasin niillä itseäni pitkät ajat... Mutta kaikkea sitä ei ole helppo sanoa selittää!...

Minä olin tullut vankilaan talvella ja talvella, samana kuukauden päivänä oli minun sieltä lähteminenkin. Kärsimättömänä odottelin minä talvea ja katselin kesän lopussa ilomielin, miten lehdet puissa ja ruoho arolla lakastui. Mutta jopa oli kesäkin ohitse mennyt ja syksyinen tuuli alkoi puhallella, jopa satoi luntakin ensikerran... Tuli vihdoin kauan odotettu talvi! Sydämeni löi väliin kovasti ajatellessani vapauden lähenemistä. Mutta omituista oli se, että minä tulin sitä rauhallisemmaksi, mitä lähemmäksi vapauteni aika saapui. Vankeuteni viime aikoina minä oikein kummastelin ja moitin itseäni; sillä minusta tuntui, että olin tullut aivan kylmäveriseksi ja välinpitämättömäksi. Vangit, jotka kohtasivat minua joutoaikana pihalla, toivottivat minulle onnea ja sanoivat:

— Kohta pääsette te, Aleksanteri Petrowitsh, vapaaksi; kohta jätätte meidät onnettomat tänne yksiksemme!

— Onkos teillä vielä pitkä aika odotettavana, Martinow? kysyin minä puolestani.

— Niin, minullako? Kyllähän minä saan olla täällä vielä seitsemän vuotta...

Ja hän huokasi itsekseen, pysähtyi ja näytti hajamieliseltä, aivan kuin olisi tulevaisuuttansa ajatellut... Niin, moni onnitteli minua sydämellisesti ja ystävällisesti. Minusta näytti siltä, kuin kaikki olisivat ruvenneet kohtelemaan minua entistä suopeammin. Minä nähtävästi tulin heille yhä vieraammaksi; he sanoivat minulle jo jäähyväisiä. K—tshinsky, puolalainen aatelismies, luonteeltaan siivo ja hiljainen, käveli joutoaikana mielellään pihalla, kuten minäkin. Hän tahtoi liikkeellä ja raittiilla ilmalla säilyttää terveyttään ja ehkäistä tukahuttavien öiden vaarallisia vaikutuksia. "Minä odotan kärsimättömänä teidän vapaaksi pääsemistänne", sanoi hän minulle hymyillen, "sillä minä tiedän, että siitä hetkestä on minun oltava täällä ummelleen vuosi."

Huomautan tässä sivumennen, että pitkällinen vapaudesta vieraantuminen antoi vapaudelle tavallista suuremman arvon. Vankien mielestä oli vapaus paljoo enemmän kuin se toden teolla onkaan. Joku renttumainen upseerin-passari näytti heistä miltei kuninkaalta, ainoastaan siitä syystä, että hänen päänsä oli ajelematon ja että hän liikkui ilman kahleita, ilman vartijoita.

Vapautumispäiväni aattona kuljin minä iltahämärässä viimeisen kerran vankilamme ympäri paalujen kohdalla. Kuinka monta kertaa olin minä kulkenut samojen paalujen ohitse! Täällä kasarmien takana olin minä oleskellut vankeuteni ensi vuonna yksinäni, hyljättyinä, masennettuna. Muistan lukeneeni silloin, kuinka monta tuhatta päivää minulla oli vankeudessa oltavana. Jumalani! kuinka pitkä aika siitä on jo kulunut! Kas täällä, tässä nurkassa oli kotkamme ollut vankeudessa ja täällä olin minä usein kohdannut Petrowia. Eikä hän nytkään jättänyt minua. Hän juoksi luokseni, ja ikäänkuin arvailen ajatuksiani ja jotakin ihmetellen rupesi kulkemaan äänettömänä vieressäni. Ajatuksissani sanoin minä jäähyväiset mustuneille, hirsistä tehdyille kasarmeillemme. Kuinka ikävän vaikutuksen olivat ne tehneet minuun ensi aikoina! Ehkäpä nekin olivat ajan kuluessa vanhentuneet, vaikka minä sitä en huomannut. Ja kuinka paljon nuoruutta ja voimaa oli haudattu näiden seinien sisälle! Tahdon sanoa kaikki tyyni; sillä onhan vankilan väki tavatonta väkeä. Ehkäpä onkin se kansamme lahjakkain, voimakkain osa. Mutta hukkaan on mennyt heidän voimansa, menehtynyt ikipäiviksi säännöttömällä, laittomalla tavalla. Ja kenenkä on syy?

Niin, kenenkä on syy?

Aikaisin seuraavana aamuna ennenkuin työhön lähdettiin kävin minä kaikissa kasarmeissa sanomassa jäähyväisiä vangeille. Monta känsäistä, voimakasta kättä ojennettiin minulle ystävällisesti. Muutamat puristivat kättäni toverin tavoin, mutta sellaisia oli vähän. Sillä useimmat ymmärsivät aivan hyvin, että minusta tulee kohta kokonaan toisenlainen ihminen kuin he olivat. He tiesivät, että minulla oli kaupungissa tuttuja, että minä lähden kohta *herrojen* luo ja istahdan vertaisena heidän viereensä. He ymmärsivät sen ja sanoivat minulle jäähyväiset ystävällisesti, mutta kuitenkin niin, kuin minä olisin ollut herra enkä heidän toverinsa. Muutamat kääntyivät luotani pois eivätkä vastanneet minulle mitään. Olipa niitäkin, jotka silmäilivät minua vihamielisesti.

Rumpu alkoi päristä ja kaikki lähtivät työhön; mutta minä jäin kotiin. Sushilow nousi tänä aamuna aikasemmin vuoteeltaan ja valmisteli minulle teetä. Sushilow parka! Hän rupesi itkemään, kun minä lahjoitin hänelle muutamia vaateriepuja, paitani, säärystimeni ja hiukan rahaa. "Enhän minä sitä tapaile!" sanoi hän vapisevin huulin; "mutta minun on vaikea erota teistä, Aleksanteri Petrowitsh. Kehenkä turvaan minä nyt, kun te lähdette täältä?" Minä sanoin jäähyväiset myöskin Akim Akimitshille.

— Tekin pääsette täältä kohta, sanoin minä hänelle.

— Kauan, sangen kauan on minun oltava vielä, virkkoi hän puristaen kättäni. Minä syleilin häntä ja me suutelimme toisiamme.

Kymmenen minuutin kuluttua vankien lähdön jälkeen päästettiin meidätkin — minut ynnä toverini, jonka kanssa olin vankilaan tullutkin — vapauteen. Ensin piti mennä sepän luo kahleita päästämään. Mutta pyssyllä varustettu vartija ei ollut enää meitä saattamassa; me kuljimme aliupseerin kanssa. Insinööriestaassa päästivät meidät tšekäläiset vangit kahleista. Minä odotin niinkauan kuin toverini kahleita irroitettiin ja astuin vasta sitten alasimen ääreen. Sepät käänsivät minut selin itseensä, nostivat jalkani ylös ja panivat sen alasimelle... He häräilivät ja tahtoivat tehdä työnsä niin mukavasti kuin mahdollista.

— Käännäppäs ensinnäkin liitoskohta esiin! ... käski vanhempi seppä; — aseta se sitten, kas niin, nyt on hyvä... Lyö nyt vasaralla...

Kahleet putosivat. Minä nostin ne... Minun teki mieleni pidellä niitä käsissäni, katsella niitä viimeisen kerran. Ikäänkuin olisin ihmetellyt, että ne olivat olleet äsken jaloissani.

— Herran halttuun! Herran halttuun! sanoivat vangit katkonaisella, kolealla, mutta kuitenkin jostain syystä tyytyväisellä äänellä.

Niinpä niinkin, Herran halttuun! Sillä olihan edessäni vapaus, uusi elämä, kuolleista herääminen... Herttainen hetki!

End of Project Gutenberg's Muistelmia kuolleesta talosta, by F. M. Dostoyevsky

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTELMIA KUOLLEESTA TALOSTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement,

you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™ .

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability,

costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.

